

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

На правах рукопису

Шлапко Леся Володимирівна

УДК 72.01:711:725.261

**АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ
ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ
КОМПЛЕКСІВ**

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Науковий керівник
Ніколаєнко В.А., д. арх., професор

Полтава-2016

ЗМІСТ

	стор.
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОЕКТУВАННЯ І БУДІВНИЦТВА.....	14
1.1. Основні характеристики виникнення та розвитку вітчизняних оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.....	14
1.2. Зарубіжний досвід розвитку та функціонування оптових і оптово- роздрібних продовольчих ринкових комплексів.....	31
1.3. Класифікація функціональних компонентів сучасних оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.....	54
Висновки по розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ.....	68
2.1. Аналіз існуючих наукових теорій формування мережі продовольчих ринкових комплексів.....	68
2.2. Застосування методів наукового прогнозування та побудова структурної схеми дисертаційного дослідження.....	82
2.3. Ієрархія оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у системі розподілу продовольства.....	93
Висновки по розділу 2.....	100
РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ СТРУКТУРИ ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ.....	101
3.1. Основні групи факторів, які впливають на розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.....	101

3.2. Оцінювання соціально-економічного потенціалу Полтавської області.....	стор. 109
3.3. Структурно-функціональна організація оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на різних ієрархічних рівнях	123
Висновки по розділу 3.....	124
РОЗДІЛ 4 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОГО ФОРМУВАННЯ ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ.....	136
4.1. Моделювання розрахунку кількості та оптимальних місць розміщення оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у Полтавській області.....	159
4.2. Моделювання розрахунку площі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в Полтавській області.....	159
4.3. Принципи та прийоми архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів	169
Висновки по розділу 4.....	181
Загальні висновки.....	183
Перелік використаних джерел.....	186
Додаток А.....	206
Додаток Б.....	211
Додаток В.....	222
Додаток Г.....	226

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Оптові продовольчі ринки (ОПР) – місце купівлі-продажу конкурентоспроможної сільськогосподарської сировини і продовольства оптовими й роздрібними торговельними підприємствами і приватними торговцями [11].

Ринковий комплекс – комплекс взаємопов'язаних підприємств ринкової торгівлі з підприємствами роздрібною торгівлі та підприємствами харчування, побутового і комунального обслуговування (приоб'єктний готель) [42].

Комплекс (лат. complexus) дослівно означає «те, що виконано, переплетено разом». Комплекс виникає тоді, коли різні елементи починають складати єдине ціле, коли вони стають невіддільними один від одного, коли складається їх взаємна залежність [53].

Індикатори продовольчої безпеки – характеристика рівня та структури споживання населенням основних харчових продуктів, їх економічної доступності, ємності внутрішнього ринку продовольства, достатності державних продовольчих ресурсів і продовольчої незалежності [111].

Світовий ринок – сфера обміну між державно-відокремленими національними економіками [134].

Матеріальний потік – це вантажі, деталі, товарно-матеріальні цінності, розглянуті в процесі різних логістичних операцій і віднесені до часового інтервалу [27].

Показник – конкретне значення кількісних або якісних параметрів явища чи процесу, що відбувається в умовах конкретного місця протягом визначеного часу [61].

Система (з грец. – ціле, складене із частин; з'єднання) – безліч елементів, які перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, що утворюють певну цілісність, єдність [27]. Сукупність функціональних елементів, між якими існують зв'язки та які утворюють певну цілісність, єдність і визначають її призначення [88].

Системний підхід – напрям методології наукового пізнання, в основі котрого лежить розгляд об'єктів як систем. Це означає, що кожна система є інтегрованим цілим навіть тоді, коли складається з окремих підсистем. Системний підхід дозволяє дослідити об'єкт як комплекс взаємопов'язаних підсистем, об'єднаних загальною метою, розкрити його інтегративні властивості, внутрішні та зовнішні зв'язки [88].

Містобудівна система – ієрархічна, взаємопов'язана сукупність територіально-функціональних об'єктів (елементів системи), що забезпечують на різних рівнях соціальної організації людської спільноти її життєдіяльність [53].

Розвиток містобудівної системи – зміна станів, при яких змінюються як форми функціонування, так і внутрішня організація системи [53].

Транспортний коридор – територія, що знаходиться в зоні впливу з обох сторін від магістральних автомобільних і залізничних доріг I та II категорій. Однією з головних планувальних вимог є комплексна організація транспортних коридорів з урахуванням паралельних трас автомобільних і залізничних доріг, а також прилеглих до них територій [13, 14].

Регіон (від лат. *regionis*) – в економічній географії означає область або район [135]. Це поняття спочатку описує певну територію за тими чи іншими ознаками. Зміст регіону характеризується в сучасних умовах на основі географічних, економічних, соціальних, культурних, політичних, інституційних та інших підходів [26].

Регіони залежно від масштабів і змістовних частин можна поділяти на такі види: макрорегіон, мезорегіон, мікрорегіон [118].

ВСТУП.

Актуальність теми. Вступ України до Всесвітньої торговельної організації (ВТО) передбачає підвищення вимог до якості вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства, удосконалення ринкової інфраструктури, розвитку її нових сучасних складових. Значну увагу приділено оптовим і оптово-роздрібним продовольчим ринковим комплексам [171].

Сучасний стан розвитку аграрного сектора України характеризується тим, що основне виробництво більшості видів сільськогосподарської продукції безпосереднього споживання, зосереджено в індивідуальних господарствах сільського населення, воно становить близько 43,8%. При цьому у виробників майже немає можливості організовано та вигідно реалізувати надлишкову продукцію [171]. Це відбувається тому, що на внутрішньому ринку відсутня або недорозвинена інфраструктура. Сьогодні більшість пунктів прийому молока не відповідає санітарно-ветеринарним вимогам, продукт не піддають первинній обробці, наявна нездорова конкуренція між комерційними структурами, які закупають сировину. Це впливає на закупівельну ціну, а отже, зменшує потенційні доходи та не стимулює розвиток товарного виробництва, що, як наслідок, призводить до завищення цін і погіршення якості продовольчих товарів [171]. До торговельної мережі надходять досить великі партії неякісної, фальсифікованої продукції, виникають труднощі з її реалізацією у вітчизняних товаровиробників. Підвищення рентабельності виробництва й торгівлі напряму впливає на поліпшення економічного стану та забезпечення входження до системи європейської торгівлі.

На сьогодні в Україні ще не сформувалася мережа оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів та типи підприємств різних рангів, не визначена їх номенклатура, немає класифікації основних функціональних груп приміщень, що входять до складу такого типу комплексів.

Аналіз показав, що подальший розвиток закордонних оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів відбувається в напрямі

поглиблення спеціалізації й укрупнення, вони перетворюються на розподільні центри із прямими поставками товарів у систему роздрібної торгівлі.

Основні проблеми створення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів пов'язані з визначенням їх кількості, типу спеціалізації, місця розташування, а також з установленням раціональних розмірів, складу приміщень тощо. Для архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у нашій країні необхідні чітка й детально розроблена методика, визначена номенклатура будівель і принципи проектування окремих типів таких комплексів [171].

У зв'язку із цим особливого значення набуває дослідження питань удосконалення організації обслуговування населення й розроблення методики формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [169]. Комплекс питань формування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, котрі забезпечують продовольчу безпеку країни, визначив тему цієї дисертаційної роботи.

Специфіка формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів полягає в тому, що вона охоплює декілька дисциплін, або секторів містобудування. Вивчення робіт окремих фахівців, які присвятили свої дослідження питанням, котрі розглядаються в цій дисертації, дало можливість виділити ті з них, які найбільшою мірою відповідають основним напрямам формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Ряд українських й закордонних вчених присвятили наукові роботи цьому напрямку дослідження:

- у 40 – 60-ті рр. ХХ ст. типізацією планувальних рішень критих ринків займались А.І. Урбах, К.С. Фельдман та інші;
- 60 – 70-ті рр. ХХ ст. комплексні, системні методи розв'язання задач районного планування досліджували Д.І. Богард, М.М. Бранський, М.М. Дьомін, Г.І. Лаврик, В.С. Немчинов та інші;
- 70 – 80-ті рр. ХХ ст. новими концепціями в регіональній економіці, методам розміщення виробничих сил, методам розв'язання завдань районного планування

займалися М.М. Некрасов, Ю.З. Пушкін, Ю.Г. Саушкін, Я.Г. Фейгін, З.М. Яргіна й інші;

– 90-ті рр. ХХ ст. розвиток містобудівних систем, ідеєю міста в системі населених місць, оптимізацію планування міських поселень вивчали С.Б. Зіміна, Л.М. Ковальський, В.К. Олефір, С.К. Саркісов, В.А. Тимохін, І.А. Фомін, Б.С. Черкес та інші;

– на початку ХХІ ст. раціоналізацією використання територій, оптовою торгівлею в Україні, продовольчою забезпеченістю регіону, розміщенням продуктивних сил, екологічними аспектами планування займались М.П. Балабан, Ю.М. Білоконь, В.М. Вадімов, М.М. Габрель, С.І. Дорогунцов, О.В. Збаратський, І.О. Корчинський, П.Д. Косинський, С.Г. Кузнецов, Г.В. Кузьміна, І.А. Лопашук, В.П. Мироненко, В.А. Ніколаєнко, А.О. Павленчик, А.М. Плешаковська, Н.І. Рудик, П.Т. Саблук, Д.М. Стеченко, К.Б. Харук, В.В. Шулик та інші.

Наукові праці вищезгаданих науковців були базисними для цієї роботи. Аналіз наукових досліджень довів, що розвиток сучасного регіонального планування визначає актуальним завдання, розв'язання якого повинне спиратися на теоретико-методологічні положення.

Архітектурно-містобудівне формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів визначається економіко-географічними умовами їх розвитку і необхідністю рівномірного охоплення зонами їх впливу всієї території регіону та країни в цілому. Це створює комплекс складних містобудівних завдань, розв'язання яких може бути покладено в основу самостійного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Останнім часом помітно посилився інтерес нашої держави до проблеми вдосконалення організації забезпечення населення доступними та якісними продуктами харчування. Сьогодні в Україні реалізується програма розроблена комітетом з економічних реформ при Президенті України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Відповідно до її положень одним із пріоритетів визначений розвиток ефективного, конкурентоспроможного агропромислового комплексу, у тому числі шляхом удосконалення

інфраструктури оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, що безпосередньо пов'язано з реалізацією законодавчих актів, які регулюють діяльність оптових ринків. Це Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» № 1561-VI від 25 червня 2009 року й Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової Програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» № 562 від 3 червня 2009 року [58, 110, 111, 112]. Вони створюють сприятливе правове середовище для розвитку оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів України й забезпечують розуміння того, що це є стратегічним курсом країни, а не ініціативою окремих інвесторів [165]. Робота пов'язана також з науковими дослідженнями Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка підпорядкована плановій науково-дослідницькій темі «Управління соціально-економічним розвитком на загальнодержавному та регіональному рівнях в Україні» (державний реєстраційний номер 0110U001833).

21 березня 2014 року Прем'єр-міністр України та уряд Європейського Союзу підписали політичні положення Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Було прийнято рішення почати одностороннє зменшення або скасування митних зборів ЄС із товарів, які були вироблені в Україні. Це висуває підвищені вимоги до форм торгівлі й інфраструктури та створює можливості збільшення обсягів торгівлі.

Мета дослідження: розробити архітектурно-містобудівні принципи формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [171].

Основні задачі дослідження:

– визначити сучасні тенденції розвитку оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів вітчизняного та європейського досвіду функціонування;

– опрацювати існуючі дослідження вчених і виявити закономірності в розміщенні виробництва та міжрегіональному обміні продуктами харчування;

- уточнити класифікацію й ієрархічні рівні оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів і класифікувати їх основні функціональні компоненти;
- виявити фактори, які впливають на розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів;
- розробити структурно-функціональні моделі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на різних містобудівних рівнях;
- запропонувати математичний метод моделювання процесу визначення розмірів, кількості й оптимальних місць розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в інфраструктурі області; на основі запропонованої моделі (алгоритму) визначити оптимальні місця розміщення оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у Полтавській області;
- розробити архітектурно-містобудівні принципи та прийоми формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Об'єктом дослідження є оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси на різних ієрархічних рівнях. **Предмет дослідження** – архітектурно-містобудівні принципи формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів. **Межі дослідження:** територіальні: Полтавська область; типологічно визначені продовольчі ринкові комплекси (оптові й оптово-роздрібні) за своїм функціональним призначенням.

Методи дослідження – системний аналіз натурних обстежень, літературних джерел, вітчизняної та закордонної практики проектування, будівництва й експлуатації, пов'язаних з формуванням об'єкта дослідження. У дисертаційній роботі застосовано три групи методів: перша – це загальні методи, які містять емпіричні методи дослідження (історичний метод, порівняльний аналіз, вимірювання параметрів об'єктів, метод класифікацій); друга група – це загальнонаукові спеціальні методи, що застосовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (синтез, індукція та дедукція, метод типологічного аналізу, моделювання); третя група – спеціальні методи, вони

використовуються на рівні теоретичного дослідження (нормативний, програмно-цільовий, балансовий, метод імітаційного моделювання).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- уперше запропоновано на основі розрахунків визначати раціональні місця розміщення та розміри оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на території України;
- уперше розроблено варіанти структурно-функціональних моделей оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на різних містобудівних рівнях;
- уперше розроблено принципи й алгоритм архітектурно-містобудівного формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів;
- доповнено склад основних функціональних зон оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів;
- уточнено класифікацію та визначено ієрархічні рівні оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів;
- запропоновано математичний метод моделювання визначення розмірів, кількості і оптимальних місць розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в інфраструктурі регіону;
- виявлено макросистемні фактори, які впливають на розміщення й формування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Наукове й практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані результати дисертаційної роботи можуть бути використані для подальших досліджень науково-дослідними установами, при виконанні практичних розробок проектними організаціями, що займаються проектуванням оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, а також в навчальному процесі при підготовці архітекторів і фахівців інших споріднених професій.

Застосування принципів та прийомів архітектурно-містобудівного формування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на

різних рівнях містобудівної ієрархії при проектуванні дозволить одержувати раціональні рішення з розміщення, з більш доцільним складом функціональних компонентів та організацією архітектурного середовища.

Результати роботи були впроваджені при розробленні проектів «Торговельно-ринковий комплекс по вул. Київській, 43/54 у смт Градизьк Глобинського району Полтавської області» 2011р., «Реконструкція торговельно-сервісного центру з офісними приміщеннями по вул. Зіньківській, 6-б у м. Полтава під багатофункціональний комплекс» 2012р., до складу якого входить продовольчий ринок та «Логістичний комплекс з адміністративно-побутовим приміщенням і закритою стоянкою для автомобільного транспорту на землях Щербанівської сільської ради Полтавського району по вул. Петровського м. Полтави» 2014р. Усі впровадження підтверджуються відповідними актами.

Розроблені в дисертації принципи та прийоми використані й отримали практичне втілення при розробленні студентського дипломного проекту ОКР «магістр» за темою «Прийоми архітектурно-планувальної організації ринкових комплексів» студентки VI курсу Бальченко А.О., 2013р.

Особистий внесок здобувача. Основні результати роботи були отримані автором самостійно, про що свідчать 10 одноосібних публікацій та 1 у співавторстві. У статті, опублікованій у співавторстві з професором В.А. Ніколаєнко [5, ст.142-149], особисто здобувачем розроблено модель руху продовольчих товарів у галузевій структурі торгівлі, два алгоритми для розрахунку кількості й місць розташування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, запропоновано й розроблено схему розташування їх мережі в Полтавському регіоні.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення дисертації доповідалися на науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних:

– IV Міжнародній науково-практичній конференції «Архітектура та екологія. Проблеми міського середовища» у Національному авіаційному університеті, 2012 р. (м. Київ);

- XIII Международной научной конференции «Новые идеи нового века – 2013» в Тихоокеанском государственном университете, 2013 р. (Російська Федерація, м. Хабаровськ);
- Международной научно-практической конференции «Строительство: проблемы и перспективы» ДДНГ, 2013 р. (Російська Федерація, м. Махачкала);
- 65-й і 66-й науково-практичних конференціях професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2013 – 2014 рр. (м. Полтава);
- Международной научно-практической конференции «Ресурсо- и энергоэффективные технологии в строительном комплексе региона» в СГТУ, 2014 р. (Російська Федерація, м. Саратов);
- VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки», ПолтНТУ, 2014 р. (м. Полтава);
- Всеукраїнській Інтернет-конференції молодих учених і студентів «Проблеми і перспективи сталого розвитку та просторового планування територій», ПолтНТУ, 2015 р. (м. Полтава).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 11-х наукових працях, з них 7 – наукові статті у фахових збірниках наукових праць, затверджених ДАК України; 1 – у виданні іноземної держави; 3 – опубліковані тези доповідей зарубіжних міжнародних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків, які містять акти впровадження, таблиці. Текстова частина дисертації загальним обсягом 231 сторінок, у тому числі 171 сторінка основного тексту, 35 повна сторінка з рисунками і таблицями, список використаних джерел 212 позицій найменувань та додатків 25 сторінок (таблиць додаткового характеру, актів упровадження).

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОЕКТУВАННЯ ТА БУДІВНИЦТВА

1.1. Основні характеристики виникнення та розвитку вітчизняних оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Періодичні торги, які проводилися у певних місцях, відомі в Україні із XVI ст. Ярмарки сприяли розвитку торгових зв'язків між віддаленими місцевостями, забезпечували населення потрібними товарами. У цей же час (XVII – XIX ст.) на Полтавщині поширювалося чумацтво, яке у свою чергу відіграло значну роль у розвитку ярмаркової торгівлі. Чумакували в основному козаки, міщани, рідше селяни. Поміщики часто посилали довірену особу із селянами на чумацький промисел. Чумаки закупали товари на одних ярмарках та продавали на інших. Крім основних і традиційних товарів чумацької торгівлі – солі та риби, чумаки перевозили вироби місцевих промислів і продукти сільського господарства. Сезон чумацького промислу тривав шість та більше місяців, і найбільше солі доставляли з липня по серпень, її привозили з Криму, Галичини, Волині.

У цілому на території Лівобережної України постійно діяли 110 ярмарків, на яких продавали 47% усіх товарів. На Полтавщині ярмарки поширилися у XVII ст., були головним місцем оптового і роздрібного продажу вітчизняних та іноземних товарів. Початок ярмарку приурочувався, як правило, до релігійного свята, від якого й одержував назву: Хрещенський, Воздвиженський, Троїцький тощо. Вони поділялися на великі міські, на котрих здійснювалися головним чином оптові операції, та дрібні міські, а також містечкові й сільські, де торгували у роздріб місцевим товаром. Продавали донську рибу, кримську сіль, мануфактурні вироби, вовняні тканини, сукно, вовну, посуд, папір, віск, мед, цукор. Торгували кіньми, худобою (кількість голів на продаж сягала 140 тис.).

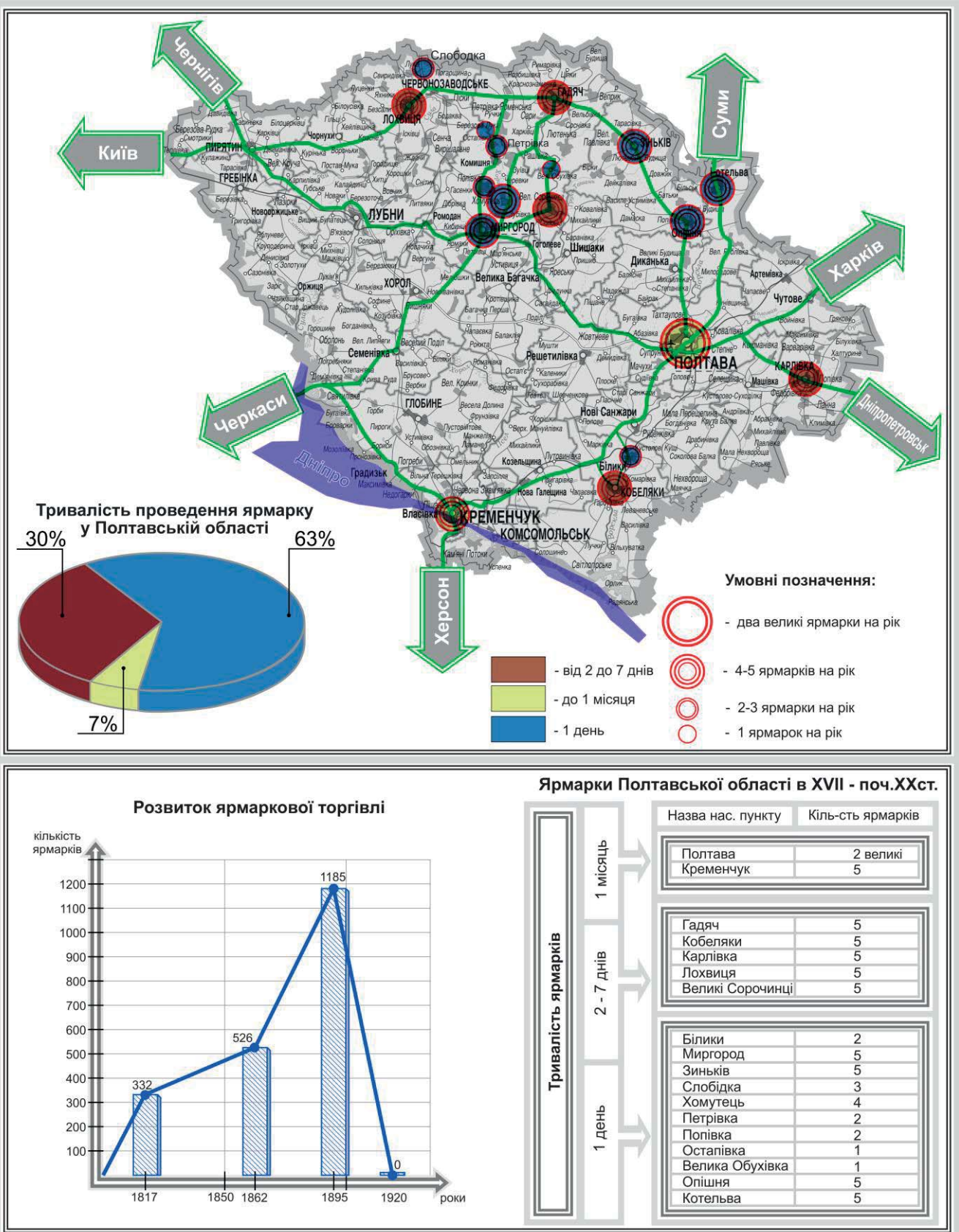

Рис. 1.1. Ярмарки Полтавської області XVII – поч. XX ст.

За кількістю ярмарків на рік одне з перших місць на Лівобережній території України посідала Полтавська область. Найбільші з них – Іллінський (з 20 липня по 1 серпня), Покровський (1 жовтня) та Краснорядський ярмарок (з 1 по 4 серпня) у Полтаві. Найбільшим був Іллінський ярмарок, переведений у 1852 р. з Ромен у Полтаву. Іллінський ярмарок – один із найбільших ярмарків на Лівобережній Україні. Він був тісно пов'язаний з іншими великими ярмарками Лівобережної, Південної і менше – Правобережної України, утворюючи єдину ярмаркову мережу країни. Виник він наприкінці XVII століття у Ромнах. У 1852 році переведений у Полтаву. Починався як кінний ярмарок, на якому продавалися коні та худоба. Пізніше почали продавати вовну, сирі шкіри, віск, мед, олію, горілку, селянські вироби, одяг, землеробське знаряддя тощо. Іллінському ярмарку належало одне з перших місць у країні в торгівлі вовною. Ярмарок також був значним ринком збуту товарів, привезених із-за кордону. Розміщувався на Кінноярмарковій площі, що займала територію близько 90 десятин [18].

Краснорядський ярмарок відбувався на Гостиннодвірській площі, де у 1852 році було збудовано 5 кам'яних корпусів із 134 лавками, в яких знаходилося 168 крамниць. Крім того, багато крамниць, тимчасових палаток було зведено на Петровській площі. Торгували різними товарами: галантерейними, бакалійними, різними металами та виробами з них, посудом, одягом, взуттям, обробленими шкірами, свічками, милом тощо. Постійну ярмаркову торгівлю проводили в містечках та селах навколо Полтави: Слобідці, Хомутці, Петрівці, Полівці, Остапівці, Великій Обухівці [105].

На початку XIX ст. чумацький промисел досяг найбільшого розвитку. У цей час через Полтавщину пролягали важливі торгові шляхи і Кременчук мав велике значення як транзитний пункт для всієї України (рис.1.1). Він був оточений селами з традиційно розвинутим чумацьким промислом. Чумаки мешкали неподалік від Кременчука, в Кобеляцькому повіті, у південно-західній частині Золотоніського повіту зокрема, а також у Хорольському, Лубенському та інших повітах Полтавської області. Важливі ярмарки відбувалися у Кременчуці, куди по Дніпру завозилися товари з Білорусії, Чернігівщини, Київщини. У 1862 р.

відбувались у Гадячі, Зінькові, Кобеляках, Лохвиці, Ромнах тощо (рис.1.1). Серед повітових найбільшими за торговим обігом були ярмарки Кобеляцького повіту. Найчастіше відбувалися і біля монастирів.

Через Кобеляки торгові шляхи пролягли на Катеринослав, Полтаву, Кременчук. Ці ярмарки були тісно пов'язані з іншими ярмарками Лівобережжя, півдня України, слабкіше – Правобережжя, утворюючи єдину ярмаркову мережу України (рис.1.1). Через ярмарки здійснювався економічний зв'язок з іншими країнами.

У селах Полтавщини розвивалися промисли: гребінництво в с. Хомутець, гончарство в с. Комишня та с. Хомутець, бондарство в с. Савищ, ткацтво в с. Обухівка та с. Олефірівка, малярство в м. Миргород, ковальство в с. Дібрівка, решета виробляли і сита в с. Бакумівка та с. Черевко. Вироби ремісників користувалися великим попитом на ярмарках.

У другій половині XVIII ст. чумацтво перетворилося на торговельно-візницький промисел. Чумаки об'єднувалися у великі групи-валки, які налічували десятки, а то й сотні возів. Серед великих центрів чумацької торгівлі значиться і Миргород. Чумацтво на Миргородщині стало одним з найважливіших занять сільського населення. У руках чумаків зосереджувалась і значна частина ярмаркової торгівлі. Ярмарки були найулюбленішим місцем торгівлі чумаків.

Містечка та села Миргородщини були також охоплені ярмарковою торгівлею. Миргород відомий веселими ярмарками, на які приїжджали люди з далеких міст. Їх щороку проводилося чотири. Перший починався на Середохресному тижні Великого Посту, другий – у день Вознесіння Господньому (червень), третій – у день народження пресвятої Богородиці (вересень), четвертий – у день святого Миколая (грудень). Проте найбільшими ярмарковими містечками на Миргородщині у XVIII – XIX ст. були Комишня та Великі Сорочинці. Ярмаркова торгівля у селі Сорочинці відома з другої половини XVII ст. У XIX – на початку XX ст. у селі щороку відбувалося п'ять ярмарків, які тривали 1 – 3 дні: Василівський (січень), Похвальний (березень), Святодухівський (травень), Здвиженський (вересень) і Пилипівський (листопад). Якщо в інших населених

пунктах ярмаркували один чи два рази на рік, то у названих вище влаштовувалися від трьох до п'яти ярмарків [3].

У Миргороді було 52 купецькі крамниці. З кінця XIX ст. у місті проводилося п'ять ярмарків щорічно, які тривали 2 – 4 тижні кожний. Товарів навозили багато з різних куточків країни. Ідучи по сіль чи рибу, чумаки відвозили до Запоріжжя, Криму, Дону товари місцевого виробництва: хліб, горілку, тютюн, полотно, залізо, дьоготь, смолу. З Півдня, крім солі та риби, привозили волоські горіхи, вино, сирі смушки, сап'ян, сап'янові чоботи, шовкові тканини. Населення продавало вироби із заліза, шкіри, сукна, навколишні села постачали ярмарки продуктами землеробства та тваринництва. Село Зубівка славилася часником та цибулею [105].

Ярмарки влаштовували таким чином, що після закінчення одного з них торгові люди могли побувати на кількох інших. Через те ярмаркова торгівля тривала безперервно. Ярмарки були улюбленою подією в одноманітному житті селян. Крім багатолюдних ярмарків, у містах, містечках і багатьох селах були звичайні базари.

Протягом XIX – початку XX ст. в містах і селах Полтавської області, як і по всій Україні, множилися торгові заклади постійної дії: крамниці, рундуки, ятки. У багатьох містах крамниці містилися в так званих торгових рядах, їх кількість активно зростала, зменшуючи роль ярмарків.

У 70-х рр. XIX ст. у зв'язку з будівництвом залізниць та збільшенням дорожніх витрат почався занепад чумацтва. Наприкінці XIX ст. у зв'язку з розвитком залізничного транспорту чумацтво, а з ним і ярмарки починають занепадати. Ярмарки продовжували існувати аж до 20-х років XX ст., коли були закриті зовсім. Уся торгівля в селах перейшла до кооперації та під контроль держави.

Оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси, активне будівництво яких за кордоном почалося в 1920 – 1930-ті роки, на території колишнього Радянського Союзу існували тільки в Прибалтиці. Зокрема, у Ризі (Латвія) на початку 20-х років XX ст. була проведена глобальна перебудова головного міського ринку,

після чого з'явився оптово-роздрібний ринковий комплекс загальною площею 5,7 га, котрий у радянський період одержав статус колгоспного. На території колишніх республік СРСР оптової торгівлі в той час, представляли криті ринки.

Після закінчення Другої світової війни в умовах відновлення зруйнованого міського господарства та подальшої реконструкції міст було поставлене питання про будівництво критих ринків.

Цьому сприяв ряд рішень партії та уряду: постанова РНК СРСР від 3 червня 1945 р. «Про заходи щодо благоустрою та поліпшення роботи колгоспних ринків», постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів у жовтні 1953 р. «Про заходи подальшого розвитку радянської торгівлі», у якій було поставлене завдання «...розгорнути широку мережу сучасних технічно оснащених торговельних підприємств» [150].

Завдяки цим рішенням партії та уряду проектування та будівництво критих ринків одержали розвиток у післявоєнні роки. У цей період були побудовані криті ринки в Тбілісі, Єревані, Донецьку, Києві, Куйбишеві, Ленінграді, Калініні й інших містах (рис. 1.2).

У нашій державі починаючи з радянських часів був наявний дефіцит продовольства та промислових товарів. На частку державної торгівлі за 10 років перебудови припадало 69% загального обсягу роздрібного товарообігу, на частку кооперативної – близько 29%, на частку колгоспного ринку – 2% загального обсягу товарообігу [99]. Державна та кооперативна торгівля спільно утворили організований ринок країни, на якому ціни встановлювалися безпосередньо державою. Специфікою колгоспної торгівлі було те, що вона не планувалася державою, здійснювалася за вільними цінами, у ній був відсутній посередник. Роль посередника виконували плодоовочеві бази та інші подібні підприємства, на яких продукція складувалася до відправлення в магазини.

Перехід України від економіки дефіциту до економіки вільного ринку відбувався доволі складно. Розвиток торгівлі в районах області нерозривно пов'язаний з проблемами функціонування споживчої кооперації. На початку 90-х років налагоджений механізм споживчої кооперації в країні став занепадати.

Припинили свою діяльність велика частина складів, баз, овочесховищ. Практично повністю була втрачена матеріально-технічна база споживчих кооперативів, різко скоротилася кількість надаваних ними послуг. Існуючі в Україні підприємства споживкооперації повсюдно втратили свою основну первісну функцію – закупівлю і перерозподіл сільгосппродукції.

Зараз Україна приступила до розроблення та реалізації програми становлення системи руху продовольства, у тому числі створення мережі сучасних оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Для забезпечення високої конкурентоспроможності Україні необхідно знайти та завоювати відповідні ніші на світовому ринку. Але в цей час на українському товарному ринку насичення відбувається в основному за рахунок імпортової продукції, що є негативною тенденцією. Вітчизняні сільськогосподарські виробники не витримують конкуренції та поступово здають сектори ринку. Тому держава повинна вжити заходів для захисту вітчизняного сільського господарства й підвищення її конкурентоспроможності. У міру формування ринкових відносин в Україні повинні відбутися адекватні зміни на ринку товарів і послуг.

Проблема продовольчого забезпечення країни є головним завданням політики будь-якої держави. Усі інші завдання нерозв'язні без рішення питання продовольчої проблеми. Український Уряд затвердив державну програму, метою якої є створення сільськогосподарських оптових ринків [166].

Оптові ринки сільськогосподарської продукції, як визначено Законом України про «Оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 є юридичними особами, основною діяльністю котрих є надання послуг, які гарантують оптовий продаж сільгосппродукції та які одержали статус суб'єкта оптового ринку в установленому Законом порядку [58].

Також юридичні особи можуть одержати статус оптового сільгоспринку, подавши необхідні документи в органи центральної влади галузі сільського господарства. Статут надається органами центральної влади галузі сільського господарства на основі конкурсу, проведеного Кабінетом Міністрів [110, 112].

Навряд чи такий оптовий ринок буде мати сучасну інфраструктуру, чітке зонування території, та взагалі назвати такий ринок комплексом навряд чи можливо.

Український Уряд усвідомив гостру необхідність наявності певної кількості добре організованих комерційних оптових ринків по всій країні [60]. Їх існування буде сприяти забезпеченню прозорості ринку країни, контролю над цінами, що відповідає якості свіжих харчових продуктів, наповнюваності бюджету, оптимізації витрат, підвищення ділової конкуренції, ефективності збуту продукції, появи нових робочих місць [171]. Серед основних видів діяльності оптових сільськогосподарських ринків, як визначено Законом України про «Оптові ринки сільськогосподарської продукції», можна перелічити: створення сприятливих умов для всіх учасників ринку для покупки/продажу сільськогосподарської продукції; підтримка в організації збуту свіжих харчових продуктів кінцевому споживачеві; створення можливостей для сільгоспвиробників/постачальників бути юридично (легально) представленими на ринку; зменшення витрат; створення можливостей для поставки продукції високої якості; концентрація сільгосппродукції в одному місці; інформаційний супровід учасників ринку; допомога в передпродажній підготовці сільгосппродукції; санітарний/ветеринарний контроль [99].

Але в цьому законі не дається чітких рекомендацій з розміщення ринків у регіоні, області або структурі міста, конкретної структури оптових та оптово-роздрібних ринків, їх функціонального зонування, співвідношення компонентів, які входять до їх складу, немає номенклатури типів будівель, що враховують конкретні умови.

Чим сучасніша інфраструктура оптового чи оптово-роздрібного ринкового комплексу, чіткіше функціональне зонування, тим краще відбувається розподіл продукції. Продукти постачають кращої якості (завдяки відповідним умовам зберігання), а також за рахунок скорочення процедур, пов'язаних із завантаженням і розвантаженням та іншими процедурами перевезення й доставки,

які є значно коротшими та дешевшими за рахунок централізації та більш ефективної організації.

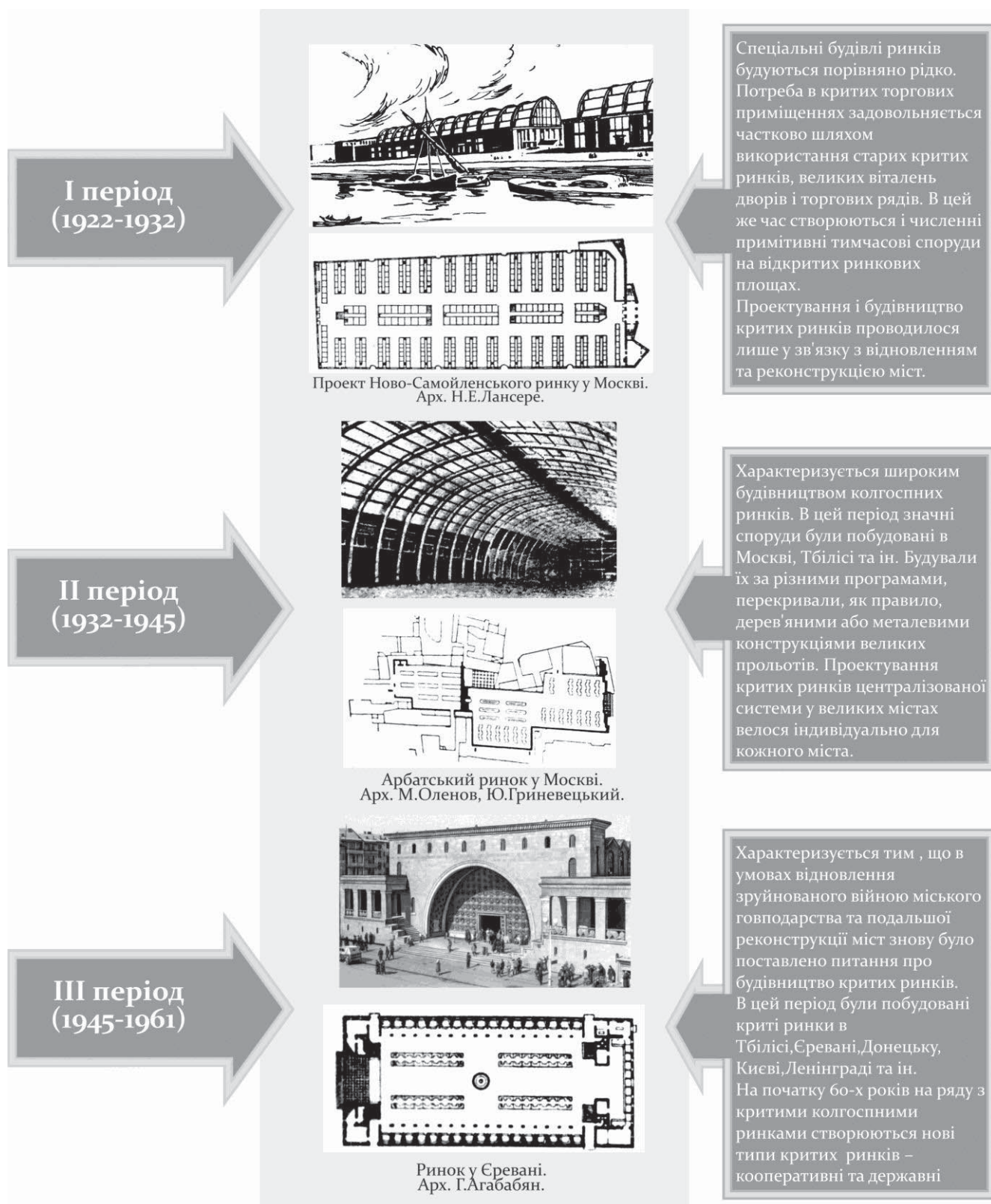

Рис. 1.2. Основні періоди в розвитку радянських ринків

Торгівля в Україні стійко й динамічно розвивається, нарощуючи обсяги, розширюючи і поглиблюючи асортимент продукції, що продається [165]. На сьогодні в Україні працюють близько 80 продовольчих ринкових комплексів різних типів, де 40 – 60% асортименту займає плодоовочева продукція. Існує один принцип розташування оптових ринкових комплексів: одне місто – один оптовий ринковий комплекс. В Україні цього принципу дотримувались у часи Радянського Союзу, після розпаду багато ринкових комплексів почали хаотично змінювати свою спеціалізацію [123]. Щорічно збільшується кількість торговельних підприємств і чисельність працівників цієї галузі [165]. На сьогодні в кожній області є 3 – 4 оптово-роздрібних продуктових ринкових комплекси, але навряд чи можна сказати, що вони відповідають сучасним потребам суспільства, багато з них були утворені стихійно, не мають нормального технічного обладнання та нагляду за якістю продукції, яка реалізується. На рівні районів області оптово-роздрібна продовольча торгівля перебуває в занедбаному стані й досить часто носить стихійний характер. Практично відсутня державна підтримка продажу сільськогосподарської продукції в сільській місцевості [165].

Першочергового значення набуває створення мережі організованих оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, що потребує таких заходів із боку держави, як виділення земельних ділянок під їх розміщення, фінансова підтримка з державного бюджету України, розвиток відповідної інфраструктури. Якщо не буде чіткої і жорсткої довгострокової програми з відповідно розробленою проектною документацією, ця проблема може загостритися і сприяти поряд з іншими причинами триваючій міграції мешканців сіл у міста [165] (рис. 1.4).

Важливим кроком у реформуванні принципів організації оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів є зміна ставлення до їх функціональної спеціалізації.

У радянські часи в ринкових будівлях здійснювалося три форми торгівлі: колгоспна, кооперативна й державна. Для зручності перебування колгоспників іноді зводили ринок у комплексі з готелем, а також з підприємством обслуговування. Так формувався комплекс споруд, у якому роль композиційного

центра відіграла ринкова будівля, що вирізняється найбільш великими розмірами й індивідуальним архітектурно-планувальним рішенням.

Сучасні містобудівні вимоги обумовлюють перехід від хаотичних і випадкових планувальних рішень до нових, заснованих на прогресивних прийомах організації архітектурно-планувальних рішень. Вивчення функціонально-технологічних процесів, умов їх здійснення, питань раціонального й об'ємно-просторового рішення такого виду комплексів виявило значні переваги композиційно-просторового групування об'єктів, розташованих на одній ділянці, порівняно з їх розосередженим розміщенням [170].

Найчастіше в будівлях сьогodнішніх ринків у торговельному залі передбачаються разові та стаціонарні робочі місця. Перші призначаються для приватної торгівлі. Вони являють собою групи прилавків, до складу інженерного обладнання яких входять холодне водопостачання та місцеві обігрівачі для зимового часу. Стаціонарні робочі місця призначаються для державної та кооперативної торгівлі. Їх розміщують в обладнаних кіосках, звичайно суцільним фронтом уздовж однієї або декількох зовнішніх стін торговельного залу.

Небажане сусідство окремих видів товарів (наприклад, молочних і рибних) у централізованій будівлі виключають, розділяючи групи робочих місць. Приміщення санітарно-контрольної станції розташовують з боку фасаду, зверненого до господарського двору, і проектують убудованими або прибудованими до основної будівлі [43, 44, 45, 95].

Склади-холодильники розміщують в одному – двох підвальных поверхах під усім торговельним залом і з'єднують вантажо-пасажи́рськими ліфтами із зонами стаціонарних робочих місць чи робочими коридорами, пов'язаними безпосередньо із цими зонами, без перетинання проходів для покупців. Кількість ліфтів призначається з розрахунку один ліфт на 1000 м² робочої площі залу [46, 47, 48].

Оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси – це система взаємин виробників, споживачів, посередників, складської мережі, транспортних, інформаційних організацій з метою забезпечення обігу товарів. Ринкову

інфраструктуру становлять організації оптової й роздрібної торгівлі, банків, страхових компаній, маркетингових, консультаційних фірм, ярмарків, транспортних та інших організацій, що забезпечують вільний рух товарів і надання послуг.

Ринковий комплекс як механізм руху товарів пройшов у всьому світі певну еволюцію, обумовлену впливом ряду факторів: концентрації та децентралізації виробництва, зміни технічного рівня транспорту, зв'язку тощо.

Продовольчі ринки стали впливати на кон'юнктуру ринків продукції виробничо-технічного призначення. З'явилися та одержали свій розвиток нові посередницькі організації ринкового типу: біржі, торгові дома, фірми тощо.

Важливу роль в активізації розвитку продовольчих ринкових комплексів повинне відіграти мале підприємництво. Завданням держави щодо цього є підтримка, розвиток інфраструктур та нормативної бази.

Сьогодні втілюється державна програма зі створення спеціалізованих оптових сільськогосподарських ринків. Станом на 30 січня 2013 року за даними прес-служби Мінагрополітики України [49, 99], успішно функціонують три оптові ринкові комплекси сільськогосподарської продукції: «Столичний» у Києві, «Шувар» у Львові та «Господар» у Донецьку. Продовжується будівництво ринкових комплексів «Гектар» в Одесі, «Січовий» в Запоріжжі та «Азовський» у Маріуполі. Також збираються надати статус оптового ринку сільськогосподарської продукції «Лелека» у Харкові, «Шален» у Рівному, а також у Херсоні, Луганську та Миколаєві (рис. 1.3.). Аналіз ринкових комплексів, які вже функціонують, наведено в таблиці 1.1.

Аналізуючи стан продовольчих ринків в Україні, необхідно відзначити слабкий розвиток їх інфраструктури, нормативного забезпечення торговельних процесів (рис. 1.5, 1.6). Існуючі на сьогоднішній день ринкові комплекси не функціонують як єдина мережа, вони розрізнені, розташовані дуже віддалено один від одного та не мають ієрархічної системи. До того ж у цих ринкових комплексах не надають такі супутні послуги, як миття, сортування та фасування продукції. У більшості вітчизняних проектів є довільні розходження в складі

приміщень, співвідношенні їх площ, місткості комплексів, розрахованих на конкретні містобудівні ситуації та побажання замовників. Усе це дозволяє стверджувати, що вони розроблені поза єдиною системою.

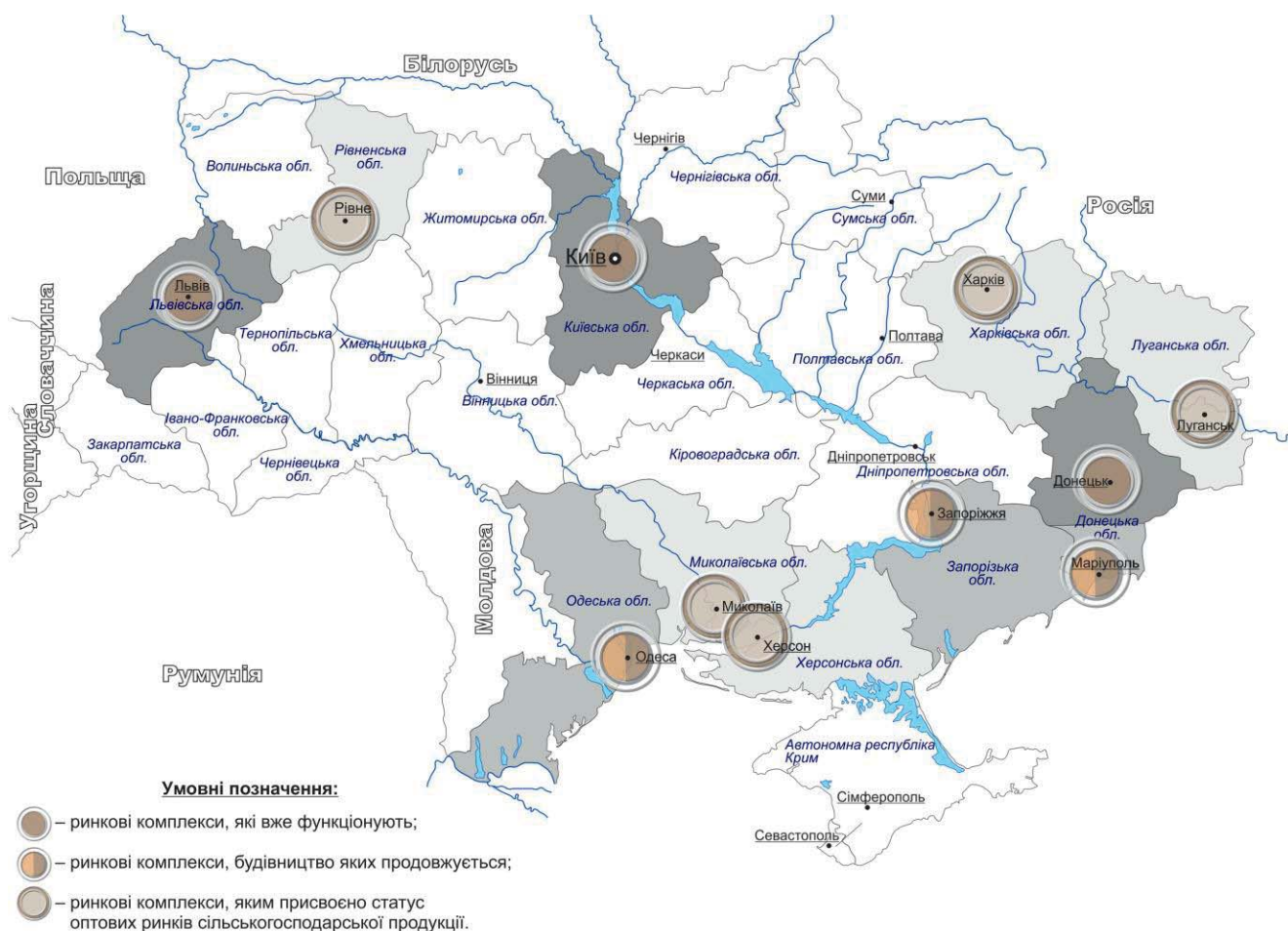

Рис.1.3. Розміщення оптових сільськогосподарських ринків по областях України станом на 30 січня 2013 року

Подальше вивчення становлення, формування мережі та інфраструктури оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів допоможе не тільки виявити проблеми розвитку, але й намітити заходи щодо запобігання їхньому утворенню [171].

Ситуація з розподілом продуктів харчування та постачанням їх у міста та області України дотепер є досить напруженою. За роки реформ на ринку продовольства виникли альтернативні форми торгівлі, з'явилася велика кількість торговельних агентів, сформувалися нові канали збуту.

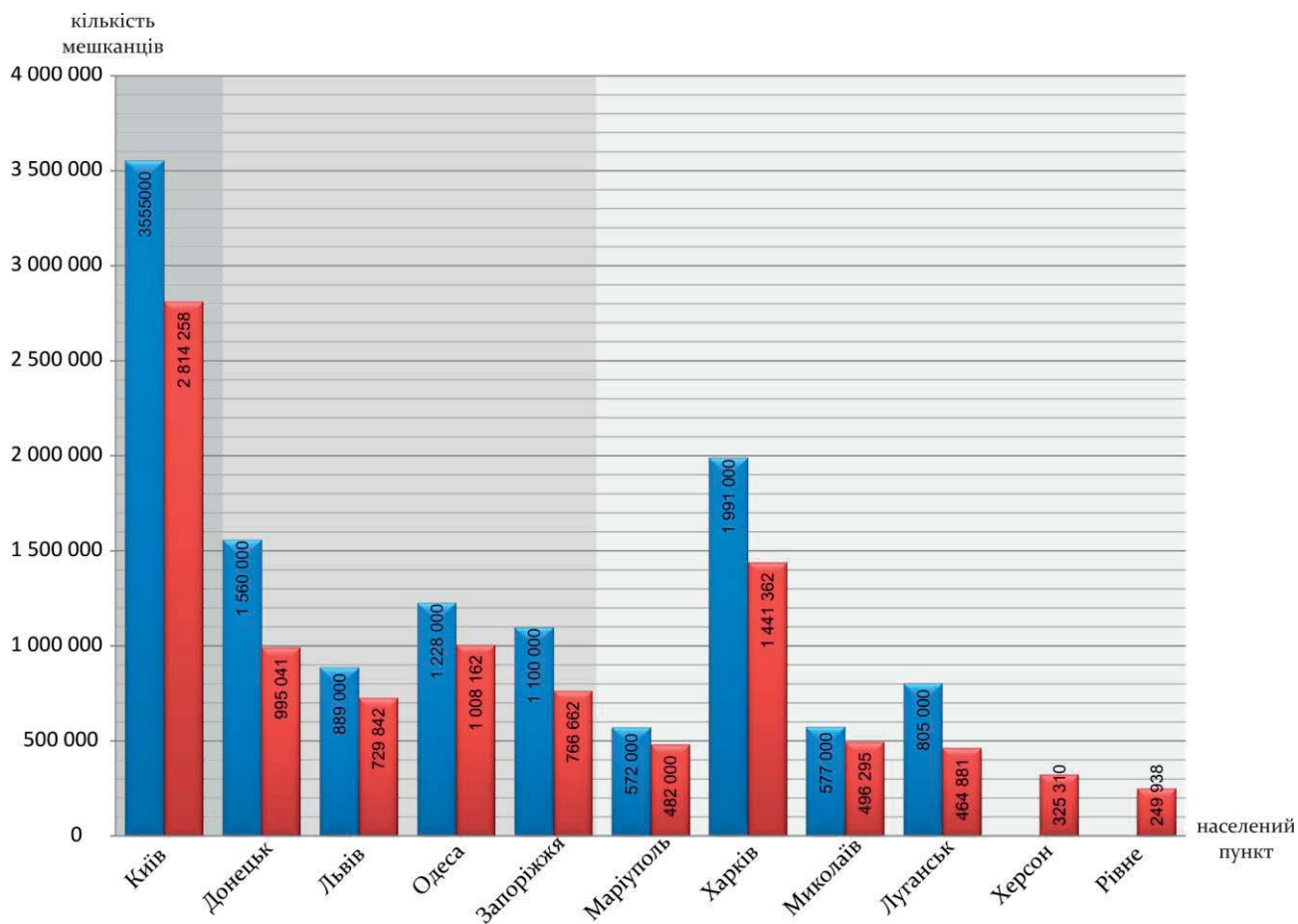

Рис.1.4. Аналіз кількості мешканців у містах України, в яких розміщено оптові сільськогосподарські ринки

На сьогоднішній день у процесі руху продуктів харчування відсутні постійні канали збуту та стабільні зв'язки між продавцями й покупцями продовольчих товарів на всьому шляху руху товару. Сьогодні в Україні фермери нарощують обсяги виробництва, однак через відсутність маркетингових навичок, нездатність організувати постійний збут своєї продукції, самостійно сформувати оптову партію продукції вони практично не мають можливості вести цивілізовану торгівлю. Останнім часом значно поширились малоефективні канали збуту з безліччю ланок на шляху руху продовольства. Постачальниками стають дрібні та середні приватні підприємці, що ускладнює процес руху товарів, включаючи в нього різних посередників.

Збільшується частка прямих поставок продовольства від виробника до споживача як один з можливих каналів збуту. Відповідно різко зменшилося значення оптової ланки в торгівлі.

Існуючі спеціалізовані оптові сільськогосподарські ринки,
станом на 30 січня 2013 року [171]

№ з/п	Назва ринкового комплексу	Місце в бізнес-ланцюзі	Територія	Товарообіг за рік
1	2	3	4	5
1	«Столичний» (м. Київ)	сільськогосподарський оптовий ринковий комплекс	46 га, можливість розширення до 160 га	1,9 млн т плодоовочевої продукції 120 тис. т риби 300 тис т м'яса
2	«Господар» (м. Донецьк)	сільськогосподарський оптовий ринковий комплекс	35 га, можливість розширення до 45 га	10 тис. т сільськогосподарської продукції
3	«Шувар» (м. Львів)	сільськогосподарський оптовий ринковий комплекс	12 га	400 т овочів 800 т ковбас 200 т м'яса

Ситуація на ринку продовольства вимагає швидких та неординарних рішень, покликаних вивести вітчизняний агропромисловий і продовольчий сектори із кризи. Необхідно створити систему руху товарів, що дозволяє швидко просувати продукт від виробника до споживача з найменшими втратами кількості та якості.

Україна потребує формування єдиної мережі оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів, сучасного ринкового механізму, господарських зв'язків, безпосередньо пов'язаних зі створенням розвиненої інфраструктури. Але розширення мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів тісно пов'язане з економічним розвитком країни.

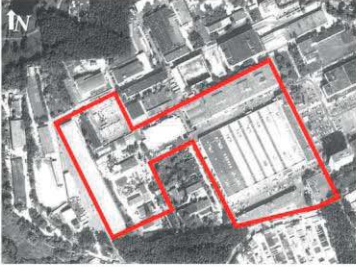
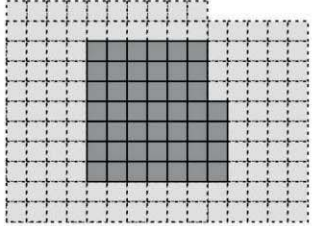

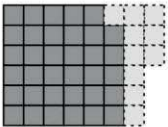
Рівень ПРК	Загальний вигляд ПРК	Загальний вигляд ділянки ПРК	Розмір ПРК
Національний			46 (160) га
	ПРК «Столичний» (м.Київ)		
Національний			12 га
	ПРК«Шувар» (м.Львів)		
Національний			35 (45) га
	ПРК «Господар» (м.Донецьк)		

Рис.1.5. Оцінка розмірів ринкових комплексів України (станом на 30 січня 2013 року)

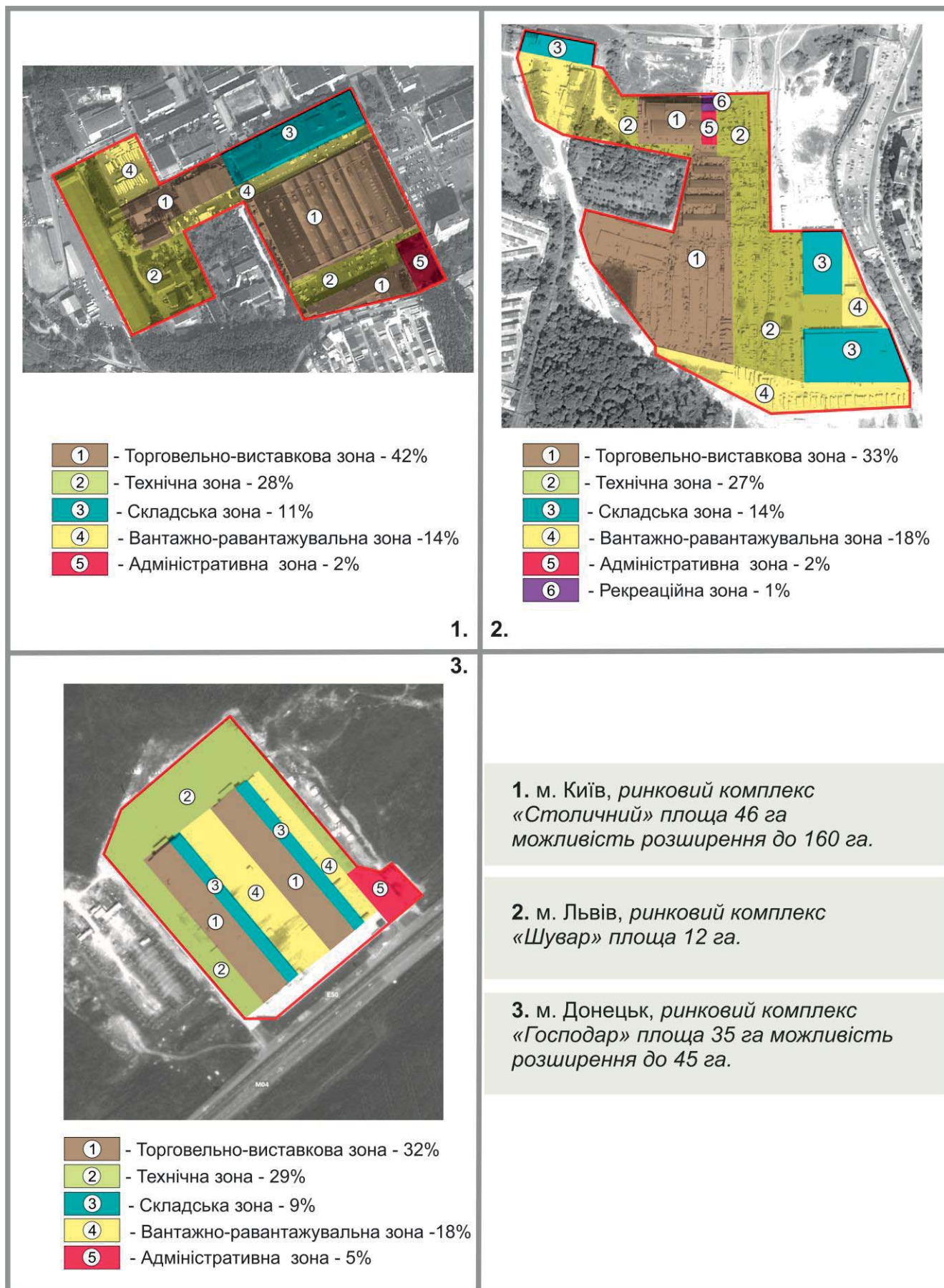

Рис.1.6. Аналіз функціонального зонування території існуючих спеціалізованих оптових сільськогосподарських ринків станом на 30 січня 2013 року

1.2. Зарубіжний досвід розвитку та функціонування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Сучасна система розподілу продуктів харчування – це складний організм, що складається з різних об'єктів, терміналів, логістичних центрів, розподільних комплексів. Питанням створення та розвитку центрів, зайнятих розподілом і реалізацією сільськогосподарської сировини й продовольства, приділяється пріоритетна увага в усіх європейських країнах. Оптовий та оптово-роздрібний ринковий комплекс – один з найважливіших елементів цієї системи. Країни з розвинутою ринковою економікою мають значний досвід з їх створення і функціонування [11,166].

У Великобританії, Німеччині, Іспанії, Франції, Італії й інших країнах такі ринкові комплекси існують уже багато років. Вони надають комплексні послуги з оптимізації, концентрації та прискорення процесу товарообміну всіх суб'єктів оптового ринку (виробників, оптовиків і покупців) [90, 126]. Вивчення й аналіз досвіду їх функціонування, проектування є актуальним та сприятиме розв'язанню містобудівних завдань пов'язаних з розміщенням і оптимізацією мережі продовольчих ринкових комплексів у нашій країні, що безпосередньо пов'язано з продовольчою безпекою держави [166].

Формування мережі оптових й оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів тісно пов'язане з економічним і соціальним розвитком територій та історично сягає декількох століть. У XVII ст. у результаті тривалої боротьби між феодалними державами Західної Європи склалися великі монархії – Франція, Англія та Іспанія. У зв'язку із цим містобудування отримало широкі можливості. На базі зростаючих економічних ресурсів відбувається посилене зростання торгівлі, збільшилася чисельність населення. У XVII ст. Париж мав уже понад 500 тис. мешканців, Лондон – 530 тис., Мадрид – близько 400 тис. Однак міста все ще залишалися непорядкованими. Розвиток торгівлі гальмував поганий стан доріг, мостів або їх повна відсутність, через що доставка товарів була вкрай ускладнена, особливо в періоди міжсезоння [90,172].

Протягом декількох століть майже всі продукти харчування, в тому числі й ті, що швидко псуються, продавалися під відкритим небом на міських вулицях і площах [172].

Із середини XVIII ст. у містах Південної та Центральної Європи стали торгувати під покриттям [113]. Так уперше з'явилися криті ринки. Їх поява мала на меті захистити товари від сонця, високих температур та інших зовнішніх впливів, щоб довше зберегти якість продукції, яку продавали [172].

Уже до кінця XVIII ст. у багатьох містах Європи були створені торгові зали, що сприяли широкому просуванню і швидкому збуту товарів на продовольчому ринку [90,172].

XIX ст. характеризувалося сталим розвитком громадських систем, зростанням народонаселення, збільшенням частоти сполучень між країнами. Це привело до того, що торгівля швидко набрала високих темпів і стала надзвичайно діяльною [172].

У Європі чисельність населення почала швидко зростати. Наприклад, якщо до 1845 р. населення Іспанії складало 12 млн осіб, то до 1860 р. воно збільшилося до 16 млн осіб, тобто на 4 млн за п'ять років (рис.1.14). [50]. Державі стала потрібна ефективна та контрольована система розподілу продовольства, яка надала б необхідний комплекс послуг сільськогосподарським виробникам, оптовикам і роздрібним торговцям. Одним зі способів розв'язання цієї проблеми був розвиток мережі організованих оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, що стала б гарантом стабільного та надійного забезпечення населення продуктами харчування, у тому числі тих, що швидко псуються [166].

Мережа оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів у Європі формувалася безупинно та планомірно з початку XX століття [169]. У цей період створюються оптові ринкові комплекси національного та макрорегіонального масштабу, що обслуговують продовольчими товарами не тільки окремі великі міста, але й групи міст, а в деяких випадках і цілі країни. У бізнес-ланцюзі, що формувався, ринкові комплекси відіграють роль посередників між постачальниками продукції та підприємствами роздрібною торгівлі.

Після закінчення Другої світової війни в Європі оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси зайняли одне з головних місць у розподілі продовольства. Вони оцінювалися як найважливіший механізм допомоги населенню, що недоїдає [166].

З 1976 р. для забезпечення населення вітчизняними продуктами харчування були створені регульовані державою продовольчі ринкові комплекси в Англії, Німеччині, Іспанії, Бельгії, Франції. Уряди цих країн і сьогодні беруть активну участь у створенні й фінансовій підтримці оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, а також через нормативні акти і закони впливають на ефективність їхнього розвитку та функціонування. Найбільші в територіальному плані, а також за річним обсягом продукції, що продається європейські оптові й оптово-роздрібні ринкові комплекси знаходяться у Франції «Ранжир», Іспанії «Меркамадрід», Італії «Гуїдонія», Польщі «Елізувка» тощо (рис. 1.7, 1.8) [166].

У Німеччині одержали поширення оптово-роздрібні об'єднання, які представлені оптовими фірмами, що закупають продукцію у компаніях, які її виробляють і продають роздрібним магазинам. Практикується також оптова торгівля на товарних біржах, які більше схожі на торгові будинки, де продають майже все як оптом, так і в роздріб (таблиця. 1.2).

Значне місце в системі оптових продовольчих ринкових комплексів розвинених європейських країн займають спеціалізовані плодоовочеві комплекси, де передбачені відповідні об'єкти інфраструктури (сховища, склади, сортувальні об'єкти та пакувальні лінії, установки сублимації тощо).

Так, наприклад, у Бельгії діють дев'ять плодоовочевих оптових продовольчих ринкових комплекси з різним рівнем товарообігу. Основними постачальниками цих ринків є великі оптові фірми та фермерські господарства, а також закордонні оптові структури. З оптових продовольчих ринкових комплексів переробним підприємствам надходить усього 2% сільськогосподарської продукції, інша (основна) частина йде у роздрібну торгівлю та в заклади громадського харчування.

При визначенні спеціалізації європейських оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів ураховують те, що такі комплекси насамперед необхідні у сфері обігу продуктів, які швидко псуються, таких як фрукти, овочі, м'ясні, рибні та молочні продукти. Ці товарні групи формують основний асортимент товарів, що може бути розширений за рахунок включення в нього інших супутніх товарів: бакалійних, кондитерських, напоїв тощо [169].

Виявлено, що оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси функціонують приблизно за однаковими правилами і принципами, хоча є і деякі особливості.

Західна практика проектування та будівництва оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів орієнтується на створення, як правило, лише одного найбільшого ринкового комплексу міжнародного значення (наприклад, ринкові комплекси «Ранжир» (Франція), «Меркамадрид» (Іспанія), «Гуїдонія» (Італія), «Броніше» (Польща)) (рис. 1.7, 1.8).

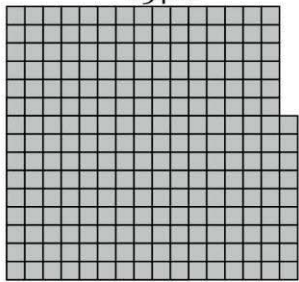

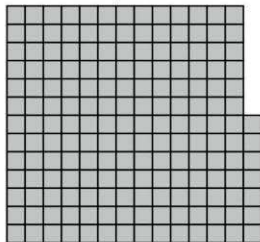

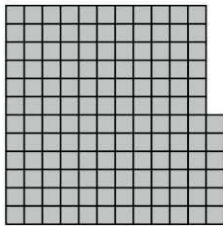

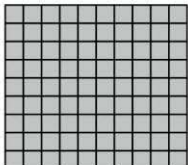

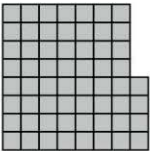
Рівень ПРК	Загальний вигляд ПРК	Загальний вигляд ділянки ПРК	Розмір ПРК
Національний			234 га
ПРК Ранжис (Франція)			
Національний			176 га
ПРК Меркамадрид (Іспанія)			
Національний			138 га
ПРК Гуідонія (Італія)			
Національний			90 га
ПРК Меркабарна (Іспанія)			
Національний			60 га
ПРК Броніше (Польща)			

Рис.1.7. Аналіз геометричних параметрів (площі) ринкових комплексів відносно ієрархічного рівня

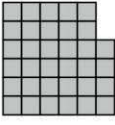
Рівень ПРК	Загальний вигляд ПРК	Загальний вигляд ділянки ПРК	Розмір ПРК
Регіональний			47 га
Люблінський ПРК в Елизувці (Польща)			
Регіональний			44 га
ПРК Мілан (Італія)			
Мега регіональний			42 га
ПРК Меркасевілья (Іспанія)			
Національний			34 га
ПРК «Марсель» (Франція)			
Регіональний			25 га
ПРК Авінйон (Франція)			

Рис.1.8. Аналіз геометричних параметрів (площі) ринкових комплексів відносно ієрархічного рівня

Рівень ПРК	Загальний вигляд ПРК	Загальний вигляд ділянки ПРК	Розмір ПРК
Регіональний			<p>20 га</p>
ПРК Нант (Франція)			
Локальний			<p>17 га</p>
ПРК Зелена Гура (Польща)			
Локальний			<p>8 га</p>
ПРК Гожувський (Польща)			
Локальний			<p>7 га</p>
ПРК Тур (Франція)			
Локальний			<p>6 га</p>
ПРК Меркабадахос (Іспанія)			

Рис.1.9. Аналіз геометричних параметрів (площі) ринкових комплексів відносно ієрархічного рівня

У деяких випадках двох, але другий все ж таки трохи менший за розмірами: «Марсель» (Франція), «Меркабарна» (Іспанія), «Мілан» (Італія) (рис. 1.9). Система міжнародних продовольчих ринкових комплексів підкріплюється роботою великих оптових макрорегіональних та оптово-роздрібних регіональних ринкових комплексів, а також локальних оптово-роздрібних ринків (рис. 1.7, 1.8, 1.9).

У деяких країнах оптові плодоовочеві ринкові комплекси функціонують у вигляді аукціонів (таблиця 1.2). Так, наприклад, в Нідерландах діють сорок плодоовочевих аукціонів, у яких беруть участь близько восьмисот фермерських господарств. У такій системі оптової торгівлі найчастіше зацікавлені самі виробники сільськогосподарської продукції, що сприяє стабілізації цін на плодоовочеву продукцію та рівномірному розосередженню її виробництва по країні.

Як приклад можна розглянути оптовий ринковий комплекс «Ранжис», створений у 1969 році у Франції, один з найбільших у Європі. Його інфраструктура займає територію площею 232 га: це криті торговельні павільйони (118 га), та складаються з п'яти секторів – фрукти й овочі; молочні продукти та продукти птахівництва; м'ясні продукти; морські й прісноводні рибні продукти; декоративне садівництво; адміністративні сектори (47 га); автомобільні стоянки та залізничні станції (55 га). Ринок має власне сховище ємністю 250 тис. т для плодоовочевої продукції, морозильні камери, додаткові прилавки під відкритим небом для продукції, що надходить від 600 фермерських господарств. Уся інформація про товарну пропозицію й ціни відображається на електронних табло в торговельних залах. Працює ринок цілодобово. Починаючи з 2-ї години ночі сюди прибуває продукція з усіх районів Франції та інших країн, а з п'ятої годин ранку торговці Парижа починають робити закупівлі на ринку. Покупцями продукції є супермаркети, об'єднання й окремі підприємства всієї роздрібною торгівлі [169].

Поруч із ринковим комплексом розміщуються два аеропорти. Він пов'язаний з найбільшими містами Франції швидкісними автомагістралями.

Продукцію завантажують у транспорт увечері, щоб вранці вона була доставлена на ринок. Залізнична компанія відповідає за час доставки і якість продукції [50].

Таблиця 1.2

Характеристика елементів інфраструктури ринкових комплексів світового досвіду функціонування

Характерні риси	Елементи інфраструктури				
	Оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси	Виставки	Ярмарки	Аукціони	Біржі
Мета функціонування	надання рівних можливостей реалізації великих партій товару	поширення інформації про організацію і вироблених ними товарах	поширення рекламної інформації, встановлення ділових відносин між виробниками і споживачами	реалізація великих партій товару	реалізація форвардних і ф'ючерських контрактів
Мета функціонування	постійно діючі	періодично діючі	періодично діючі	періодично діючі	постійно діючі
Предмет торгівлі	великі партії реального товару	надання інформації	реальні товари, раніше замовлені або вироблені в надлишку	великі партії реального товару	контракти на поставку товарів
Спосіб встановлення ціни	визначається відповідно до попиту і пропозиції на продукцію в конкретному регіоні	ціна не встановлюється	ціна встановлюється виробником самостійно	визначається шляхом вільної конкуренції учасників торгів	визначаються шляхом вільної конкуренції учасників торгів
Характер торгових операцій	угоди на реальний товар з негайною поставкою	торговельні операції не здійснюються	угоди на реальний товар з негайною поставкою	угоди на реальний товар з негайною поставкою	форвардні угоди; ф'ючерські угоди
Стандартність товару, який реалізується	стандарты не передбачені	стандарты не передбачені	стандарты не передбачені	стандарты не передбачені	всі товари обов'язково стандартизовані
Доступність для учасників	допускаються всі бажаючі	допускаються всі бажаючі	допускаються всі бажаючі	допускаються тільки акредитовані торгові агенти	допускаються тільки акредитовані на біржі агенти

Щорічно через ринок реалізується біля 1,5 млн т різноманітної продукції, причому 70% припадає на частку плодів та овочів. Торговельний обіг становить 8 млрд євро на рік [64].

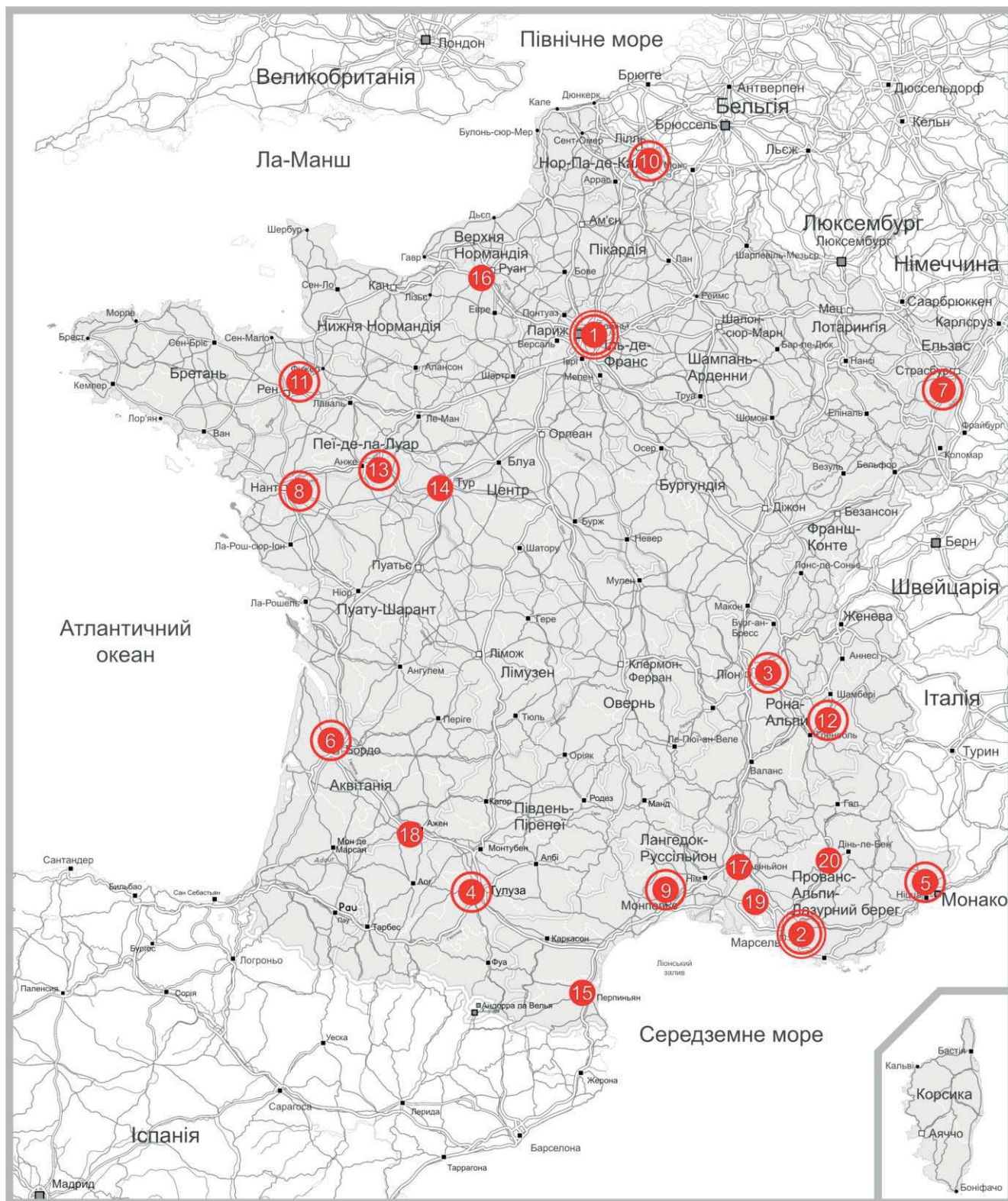

Рис.1.10. Схема розміщення існуючої мережі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Франції: 1 – ринкові комплекси національного рівня; 2 – ринкові комплекси регіонального рівня; 3 – ринкові комплекси локального рівня

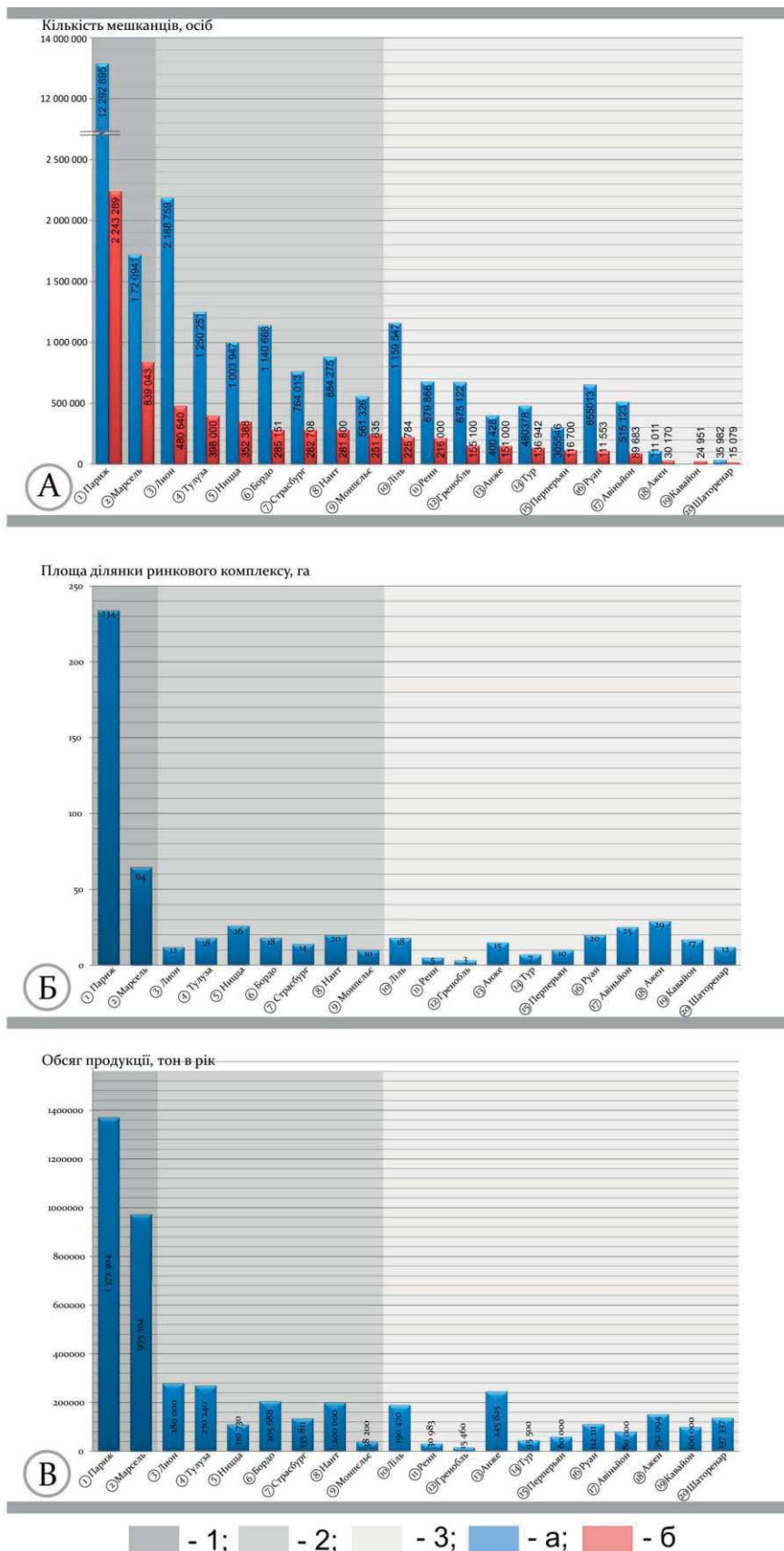

Рис.1.11. Аналіз оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Франції відносно кількості населення, яке проживає та обсягу продукції, що продається: А – кількість мешканців; а – агломерація; б – місто; Б – площа ділянки ринкового комплексу, В – обсяг продукції; 1 – національні, 2 – регіональні, 3 – локальні продовольчі ринкові комплекси

Вдале розташування ринкового комплексу «Ранжис», зв'язок з найбільшими магістралями країни зробили його центром внутрішньої та міжнародної торгівлі. Постачання імпортової продукції з Іспанії, Греції, Нідерландів становлять сотні тисяч тонн на рік. Направляється ця продукція не тільки на внутрішній ринок, але й в інші країни Європи. У цілому, на сьогоднішній день національна мережа Франції (загальна площа 640 679 км²) складається з 20 продовольчих оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, її формування було розпочато у 60-х роках ХХ століття (рис. 1.10).

Проаналізовано (таблиці Б.1, Б.2) *оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси* Франції, які входять до національної асоціації оптових ринків, за територіальною ознакою і за обсягом продукції, що продається, а також визначено ієрархічний рівень комплексу.

З аналізу даних, наведених на діаграмах (рис. 1.11), видно, що два оптових продовольчих ринкових комплекси національного значення у Франції – це найбільші комплекси, розташовані в Парижі й Марселі, їх розміри 234 і 64 га. Вони займаються тільки великою оптовою торгівлею, і в основному їх робота – це експорт та імпорт продовольства. Так само Франція у складі національної асоціації оптових ринків має одинадцять продовольчих оптово-роздрібних ринкових комплексів регіонального значення, площа їх ділянок коливається від 3 до 38 га, у містах, де розміщені ці комплекси, кількість мешканців – від 150 до 480 тис. ос. У мережі продовольчої безпеки країни є сім невеликих локальних оптово-роздрібних ринкових комплексів площею 7 – 20 га та обслуговуванням 15 – 136 тис. ос.

Цікавий приклад Іспанії (загальна площа 505 992 км²) у модернізації *продовольчих ринкових комплексів*. До середини шістдесятих років ХХ ст. економіка Іспанії одержала бурхливий розвиток. Спостерігалось високе зростання виробництва та, як наслідок, стрімкий процес міграції сільського населення в міста, що загостило проблему розподілу продовольства і постачання населення продуктами харчування.

Для розв'язання цієї проблеми в Іспанії впроваджується програма вдосконалення постачання міського населення продовольством, що включає такі напрями:

- ефективне планування обсягів виробництва продуктів харчування відповідно до зростання кількості населення та використання земель під підприємства торгівлі;
- доцільне розміщення ринкових комплексів;
- улаштування сучасного технічного обладнання для зберігання продуктів, що швидко псуються, їх завантаження та розвантаження [167].

Для здійснення нової державної політики в Іспанії було створено національне підприємство «Меркас». Його завданням стала перевірка діяльності та модернізація центральних оптових ринків найбільших міст Іспанії за участю приватних підприємців. Центральні ринки стали відігравати основну роль у забезпеченні міського населення продуктами харчування [50].

Сьогодні національна мережа Іспанії «Меркас» включає 23 продовольчі ринкові комплекси (рис. 1.12). Одним з них є центральний постачальницький ринковий комплекс «Меркамадрид» міжнародного значення, який був заснований у 1982 р. в м. Мадрид. Це підприємство створене для надання послуг клієнтам, що проявляється в наданні необхідних площ та об'єктів інфраструктури. Підприємство має прямий під'їзд до автомагістралі міжнародного значення, що з'єднує Валенсію з усією країною, до залізничної станції та аеропорту, радіус зони впливу цього оптового продовольчого ринкового комплексу більше 400 км.

«Меркамадрид» займає територію площею 176,16 га. Ринковий комплекс складається з п'яти секторів: овочі та фрукти, молочні продукти, риба, бійня, м'ясо. Для забезпечення зростаючого потоку людей і товарів було побудовано стоянок площею 150 тис. м², що обслуговують майже 15 тисяч транспортних засобів щодня.

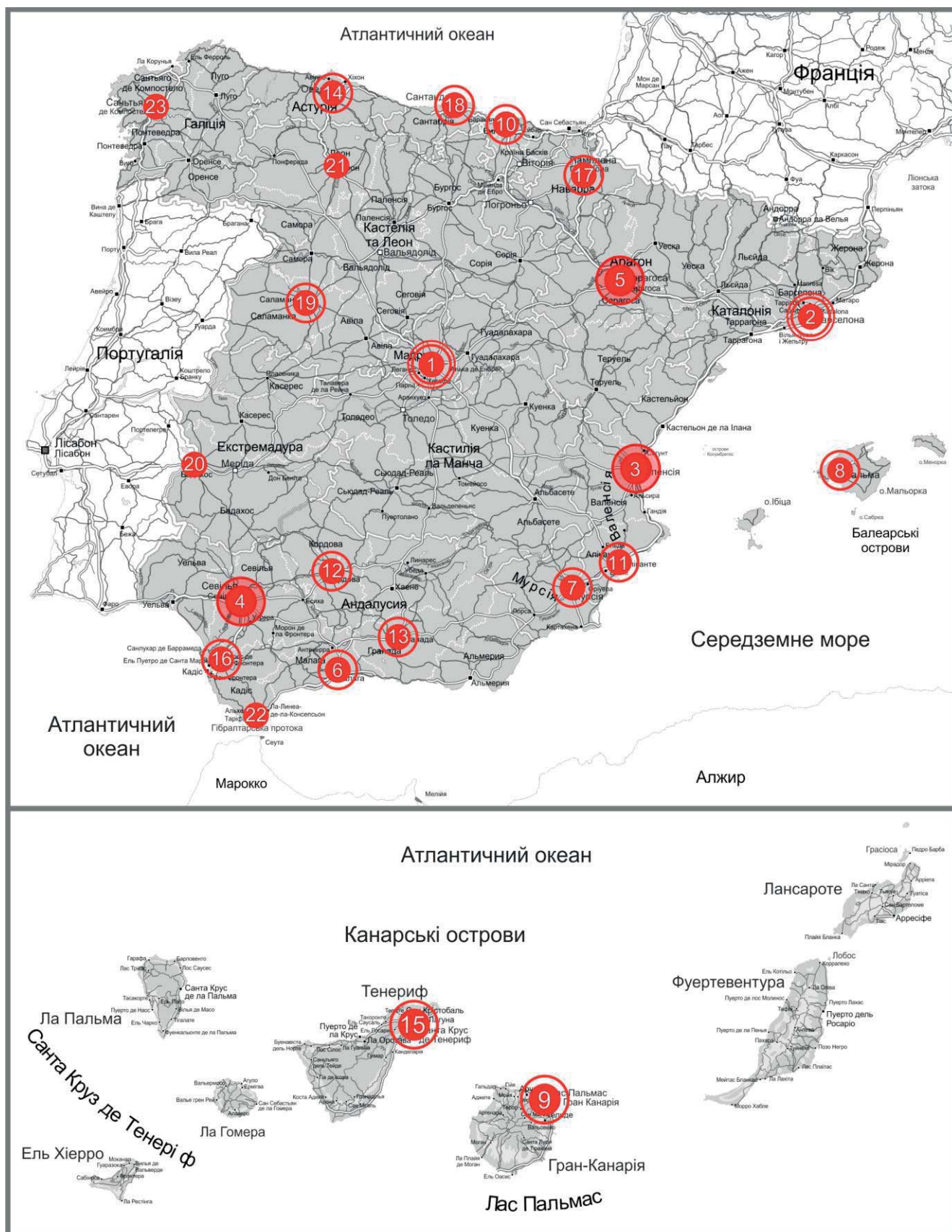

Рис.1.12. Схема розміщення існуючої мережі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Іспанії: 1 – ринкові комплекси національного рівня; 2 – ринкові комплекси макрорегіонального рівня; 3 – ринкові комплекси регіонального рівня; 4 – ринкові комплекси локального рівня [172]

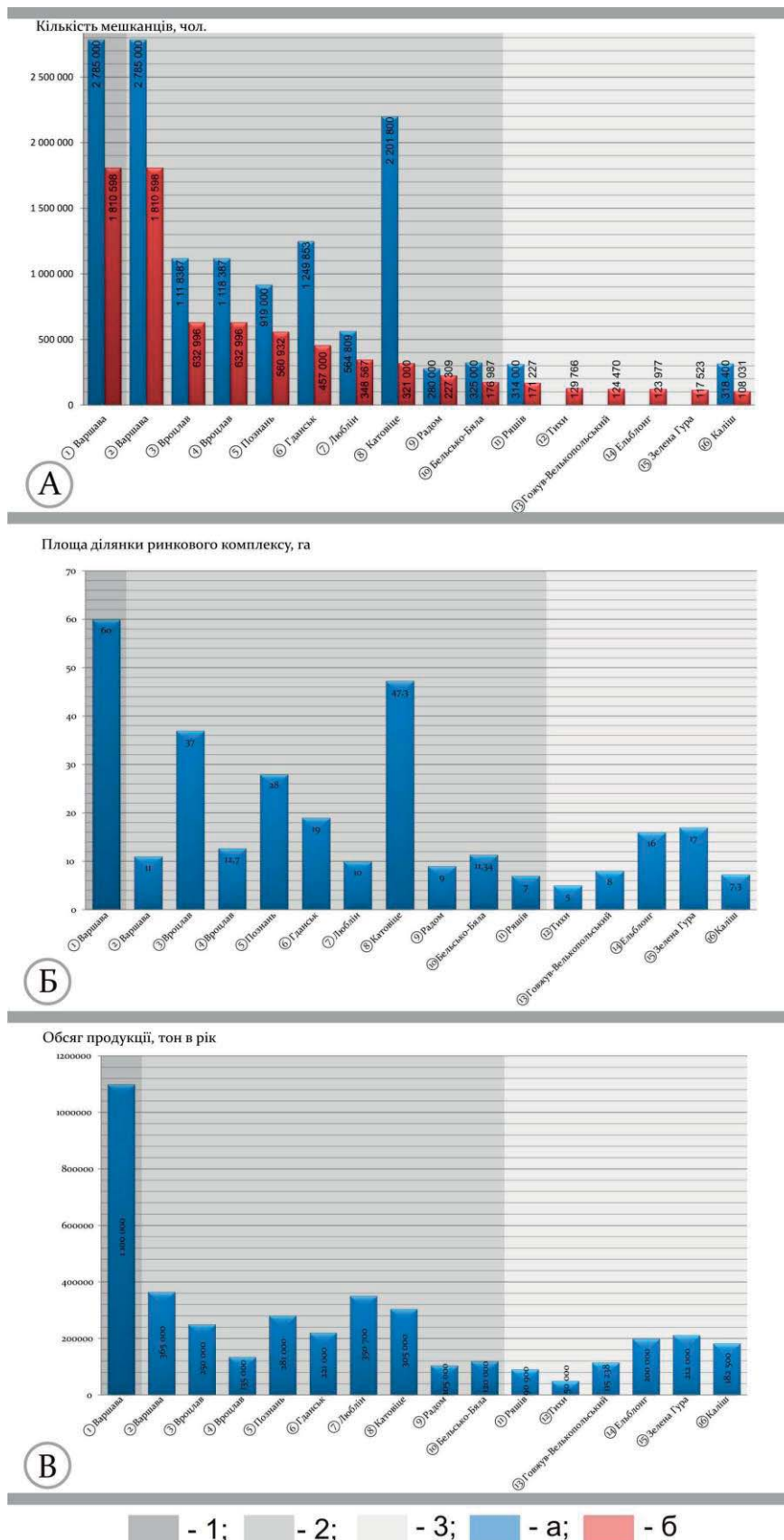

Рис.1.13. Аналіз оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Іспанії відносно кількості населення, яке проживає та обсягу продукції, що продається: А – кількість осіб; а – агломерація; б – місто; Б – площа ділянки ринкового комплексу, В – обсяг продукції; 1 – національні, 2 – макрорегіональні; 3 – регіональні, 4 – локальні продовольчі ринкові комплекси

Клієнтам ринку запропоновано комплекс послуг:

- *матеріально-технічне обслуговування*, тобто забезпечення складами, холодильниками, транспортом, бензозаправками, майстернями тощо;
- *комерційне*: наприклад, послуги з ремонту тощо;
- *фінансове*, у тому числі банківські послуги тощо;
- *рекреаційне*: готель, медичні кабінети, заклади громадського харчування.

Після аналізу діаграми (рис. 1.13) можна зробити висновок, що з двадцяти трьох продовольчих ринкових комплексів Іспанії, які входять до мережі національної асоціації оптових ринків, два національного значення. Розташовані вони в Мадриді та Барселоні, займають площу 90,89 га і 176,16 га, ці ринкові комплекси – одні з найбільших експортерів фруктів у Європі. У країні є три макрорегіональних оптових продовольчих ринкових комплекси, вони розташовані в містах, чисельність населення яких коливається від 680 до 810 тис. ос., а площі – від 49 до 69 га (рис. 1.7, 1.8, 1.13). Макрорегіональні ринкові комплекси, так само як і національні, здійснюють тільки оптову торгівлю, але торгують вони переважно всередині країни. До іспанської національної асоціації оптових ринків входять чотирнадцять оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплекси регіонального значення, вони обслуговують населення від 154 до 568 тис. ос., площа їх території від 7,7 до 31 га. Продовольчу безпеку країни поряд з великими ринковими комплексами забезпечують чотири невеликих за своїми площами (від 3,1 до 6,3 га) локальні оптово-роздрібні комплекси, кількість мешканців у містах, де вони розміщені, 94 – 149 тис. ос.

Проаналізовано (таблиці Б.3, Б.4) *оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси* Іспанії за територіальною ознакою і за обсягом продукції, що продається, а також визначено їх ієрархічний рівень.

У Польщі (загальна площа 312 679 км²) діє асоціація польських оптових ринків, яка й формує національну мережу оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, у якій налічується 19 комплексів (рис.1.14). Створення оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів почалося в Польщі в 90-х роках ХХ століття. За основу було взято схему подібних ринків Франції, тільки

польським фермерам запропонували стати акціонерами створених структур. Перший ринковий комплекс був побудований у Познані, потім – у Гданську, Броніше.

Ринковий комплекс «Броніше» є не тільки польським лідером в оптовому товарообороті свіжих фруктів, овочів та квітів, це також підприємство, яке здійснює відповідальну політику із захисту навколишнього середовища. Знаходиться ринковий комплекс на західній околиці Варшави та займає площу 68 га, площа забудови – 40 га. Торгівля здійснюється як на відкритих майданчиках, так і в критих приміщеннях. На відкритих майданчиках прямо з машин торгують дрібні польські сільгоспвиробники. Якість, зовнішній вигляд і упаковка продукції у них на найвищому рівні. У критих залах бокси орендують оптові торговці. У період відсутності на ринку овочів і фруктів польського виробництва продається імпортна продукція. Близько 90% імпортних овочів та фруктів, що продаються на ринку, поставляється з Іспанії. На ринку ведеться постійний моніторинг цін на всі види овочів, фруктів і ягід. Будь-який бажаючий може отримати потрібну йому інформацію на Інтернет-сторінці ринкового комплексу.

З наведених таблиць можна зробити висновок, що оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси європейських країн більшою мірою реалізують плодоовочеву продукцію, цим займається 98% ринкових комплексів, 50% – продажем і м'ясо-молочної продукції, 65% – у тому числі реалізує рибу та морепродукти, а також 50% – займається продажем квітів.

За визначенням Г. Макіна, «сучасний оптовий продовольчий ринок – це керований і регульований механізм руху товарів з відповідною інфраструктурою, що включає в себе комплекс торговельних, складських, адміністративних приміщень і допоміжних служб. Це насамперед залізничні під'їзні колії, готелі, пошта, медпункт, розрахунково-фінансовий центр (банк), служби контролю якості та санітарно-епідеміологічного контролю, інформаційно-маркетинговий центр, служба безпеки» [7].

Оскільки основна продукція оптового та оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу – це продукція, що швидко псується, необхідно враховувати той факт, що як тільки продукт зроблений, він починає втрачати свої споживчі властивості. Тому потрібно організувати рух товарів в особливих умовах прискорення технології доставки продукту до споживача. Для організації такої системи необхідне використання оперативного режиму роботи транспорту, вантажно-розвантажувальних робіт, доставки до роздрібною мережі свіжого продукту щодня, створення оптимального технологічного режиму зберігання продукції (рис.1.15).

Це у свою чергу потребує ефективних містобудівних заходів з пошуку місць розміщення таких комплексів.

Продукція, що швидко псується, – це щодня споживана їжа, тому постачання її на прилавок повинні здійснюватися безперебійно. Отже, основна її частка має реалізовуватись у власній країні [166].

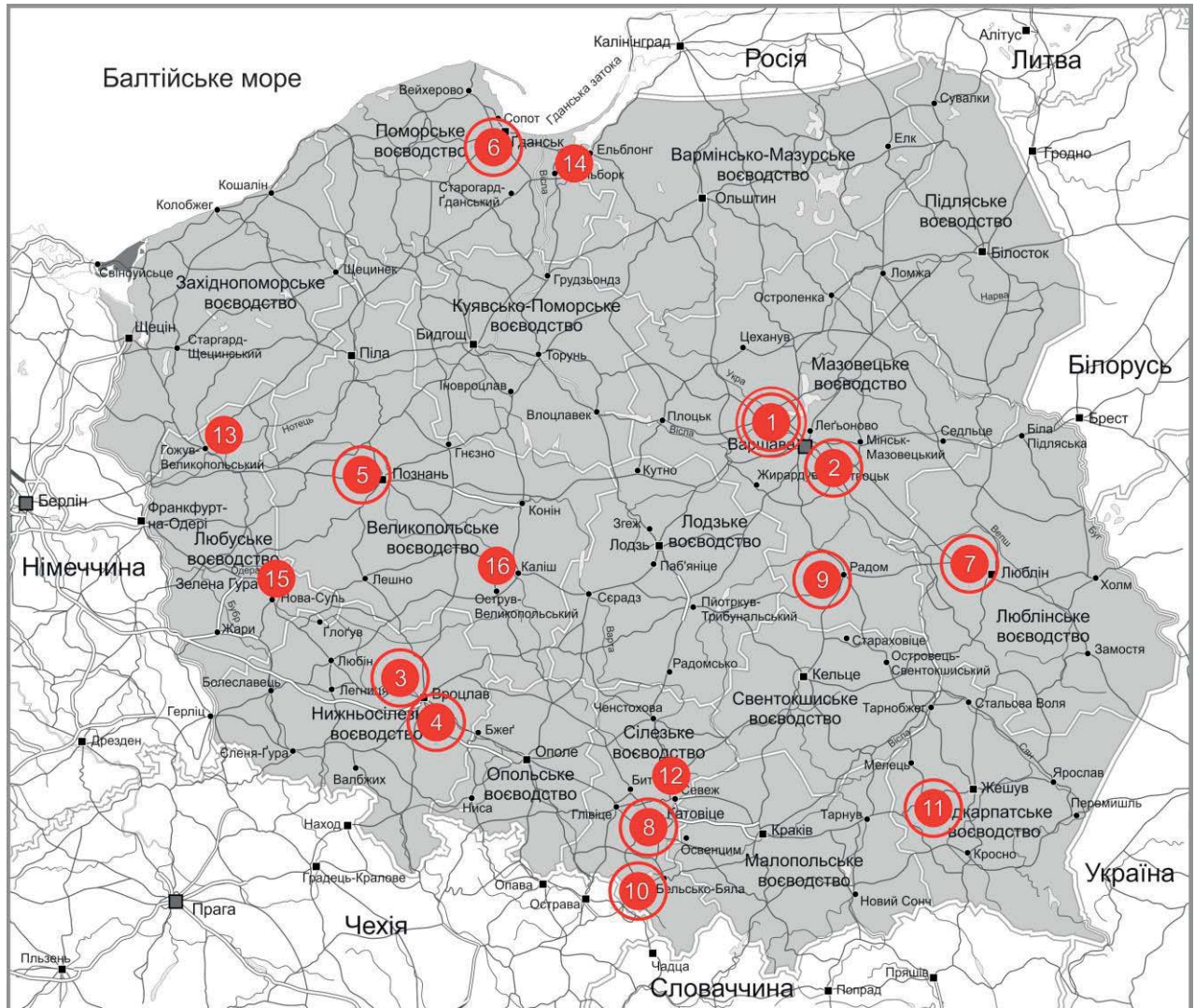
Створюючи оптові продовольчі ринки як товаропровідну інфраструктуру для продукції, що швидко псується, розв'язують взаємозалежні проблеми економічного, соціального та політичного характеру. Тому організовані оптові й оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси є механізмом гарантованого збуту продукції вітчизняними товаровиробниками.

Практичний досвід більшості європейських країн показує, що зараз найбільш прийнятною й оптимальною системою забезпечення продукцією, що швидко псується, є та, у якій основною ланкою виступає *оптовий та оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс*. Розглянемо практичний аспект розміщення оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів європейського досвіду будівництва за такими критеріями: за близькістю розміщення міста, наявністю неподалік магістралі міжнародного значення, залізничної станції, порту та аеропорту (таблиця 1.3) [166].

Спільним для всіх продовольчих ринкових комплексів є їх територіальне розташування поблизу транспортних (залізничних, автомобільних, водних і повітряних) шляхів. Для ринкових комплексів національного рівня характерне

розташування неподалік від аеропорту, залізничних станцій, автомагістралей міжнародного значення, портів. Біля ринкових комплексів регіонального рівня вже дещо рідше розташовуються аеропорти, але також наявні автомагістралі національного значення та залізнична станція або порт [166].

●● - 1; ●● - 2; ● - 3.

Рис.1.14. Схема розміщення існуючої мережі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Польщі: 1 – ринкові комплекси національного рівня; 2 – ринкові комплекси регіонального рівня; 3 – ринкові комплекси локального рівня

Для локальних основні транспортні шляхи – шосейні дороги, і навіть вони не завжди бувають автомагістралями міжнародного значення. Дуже добре, коли неподалік від такого комплексу розташована залізнична станція або порт. Але завжди ринкові комплекси будь-якого рівня розташовуються неподалік від міста, яке вони ж і забезпечують якісними свіжими продовольчими продуктами [166].

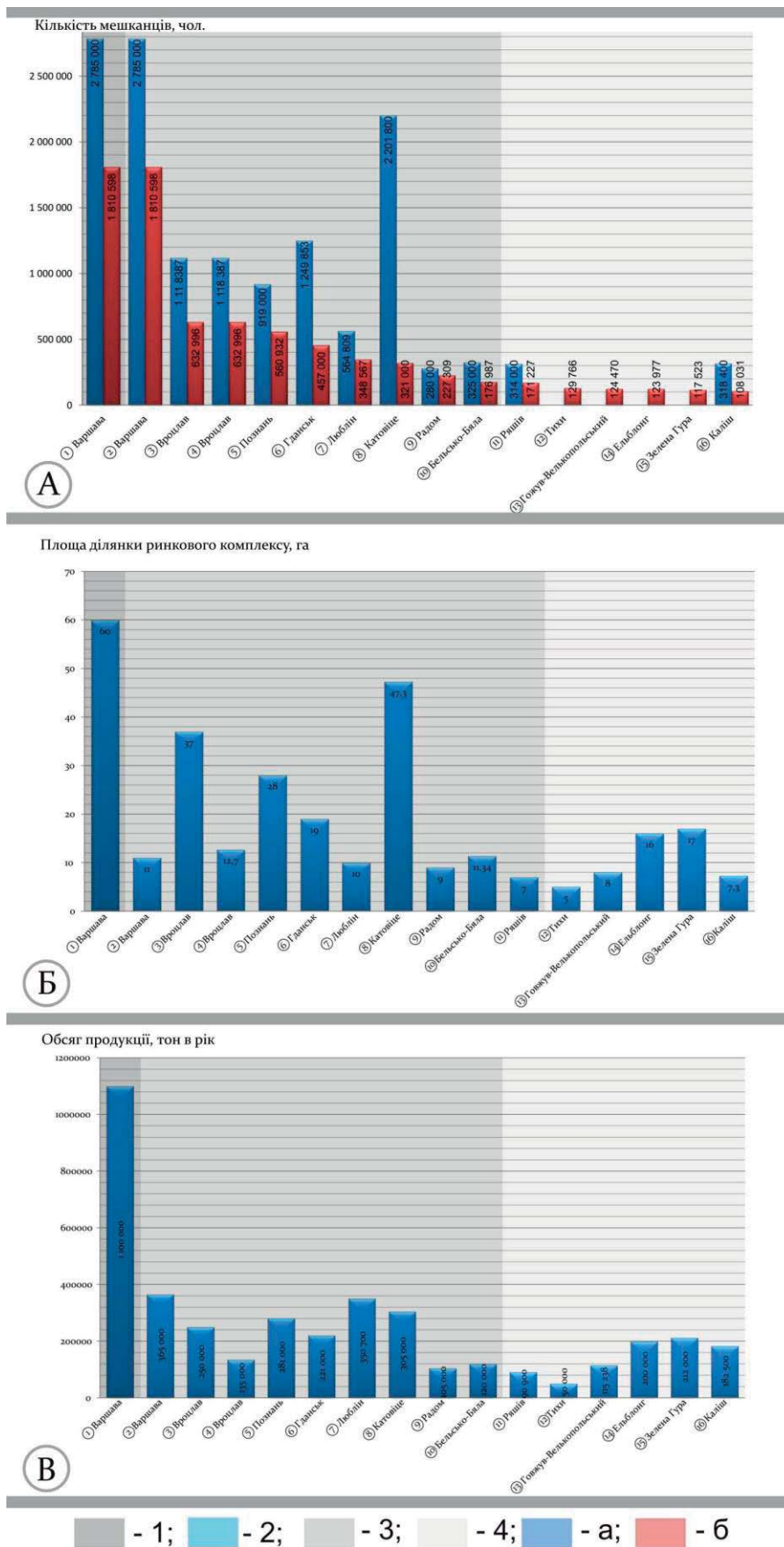

Рис.1.15. Аналіз оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Польщі відносно кількості населення, що проживає та обсягу продукції, що продається: А – кількість осіб; а – агломерація; б – місто; Б – площа ділянки ринкового комплексу, В – обсяг продукції; 1 – національні, 2 – регіональні, 3 – локальні продовольчі ринкові комплекси

Таблиця 1.3

Аналіз територіального розміщення оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів [166, 182, 181]

Рівень ринкового комплексу	Назва ринкового комплексу, країна	Близькість розміщення міста	Автомагістраль міжнародної мережі доріг категорії E	Наявність залізничної станції	Наявність порту	Наявність аеропорту
1	2	3	4	5	6	7
Національний рівень	«Ранжис», Франція	+	+	+	+	+
	«Меркамадрид», Іспанія	+	+	+		+
	«Гуїдонія», Італія	+	+	+		
	«Меркабарна», Іспанія	+	+	+	+	+
	«Елізувка», Польща	+	+	+		+
	«Лейпциг», Німеччина	+	+	+		+
	«Мілан», Італія	+	+	+	+	+
	«Броніше», Польща	+	+	+	+	+
	«Дольношлянцкі», Польща	+	+	+		+
Регіональний рівень	«Найс», Франція	+	+		+	+
	«Кавальйон», Франція	+	+	+	+	+
	«Нью-Ковент-Гарден», Великобританія	+	+	+		
	«Малопольські», Польща	+		+		
	«Меркаіруна», Іспанія	+	+		+	
	«Удікс», Італія	+	+	+		
	«Манчестер», Великобританія	+	+	+		+

Рівень ринкового комплексу	Назва ринкового комплексу, країна	Близькість розміщення міста	Автомагістраль міжнародної мережі доріг категорії E	Наявність залізничної станції	Наявність порту	Наявність аеропорту
1	2	3	4	5	6	7
	«Меркабільбао», <i>Іспанія</i>	+	+		+	
	«Гренобль», <i>Франція</i>	+	+			
Локальний рівень	«Франкфурт», <i>Німеччина</i>	+	+	+	+	
	«Оброки», <i>Польща</i>	+	+	+		
	«Глазго», <i>Великобританія</i>	+	+	+		
	«Верона», <i>Італія</i>	+	+	+		+
	«Меркакордоба», <i>Іспанія</i>	+	+		+	
	«Меркабадахос», <i>Іспанія</i>	+	+	+		
	«Меркалеон», <i>Іспанія</i>			+		+

Аналізуючи розміщення продовольчих *оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів* європейського досвіду будівництва, можна зробити висновок, що їх місце розташування залежить від наявності розвинутих шляхів сполучення та розташування поблизу міста, крім того, чим вищий ієрархічний рівень міста, тим вищий рівень займає і сам ринковий комплекс, а також важливе значення мають транспортні умови, розвиток яких повинен забезпечити достатньо регулярне сполучення ринкових комплексів з містами, в зоні впливу котрих вони перебувають, також важливий зв'язок з ринковими комплексами рівних і вищестоящих ієрархічних рівнів. Чим вищий ієрархічний рівень ринкового комплексу, тим більша кількість виконуваних ним функцій, більша територія, яка ним обслуговується. З цього можна зробити висновок, що ієрархічний рівень

оптового чи оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу визначається радіусом реалізації його послуг [166].

Світовий досвід показує, що створення оптових продовольчих ринків – це лише перший і необхідний етап перебудови каналів руху товарів. Подальший їх розвиток іде в напрямі поглиблення спеціалізації та зміцнення оптових продовольчих ринків [167].

Найважливішу роль оптові й оптово-роздрібні ринкові комплекси стали виконувати як інструмент впливу на здоров'я суспільства. У світлі останніх досягнень медицини у сфері раціонального, збалансованого харчування — пріоритетності споживання плодоовочевої групи товарів, а також риби та морепродуктів – держава використала інформаційний потенціал оптового ринку для формування якісного нового купівельного попиту на корисну для здоров'я продукцію. Саме оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси в деяких європейських країнах стали фінансувати за рахунок своїх доходів великомасштабну рекламу здорового харчування [166].

Отже, значний інтерес у будь – якої держави викликає створення оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, які організують торгівлю якісними продуктами в певному місці й за встановленими правилами.

Також історичний досвід більшості європейських країн показав, що сьогодні найбільш прийнятною й оптимальною системою розподілу продукції, котра швидко псується, є та, у якій ключовою ланкою виступає оптовий та оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс. Тому не випадково, що уряди цих країн активно беруть участь у створенні таких підприємств, починаючи від великомасштабного фінансування й закінчуючи прийняттям законів і нормативних актів, які стимулюють їх ефективне функціонування та розвиток. Сьогодні такі комплекси в нашій країні повинні вирішити питання продовольчого забезпечення міського населення продуктами, що швидко псуються, а також реалізації продуктів, які виробляються вітчизняним товаровиробником [166].

1.3. Класифікація функціональних компонентів сучасних оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Головне завдання оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у доведенні товарів від виробника до споживача з найменшими витратами при збереженні кількості і якості продукції [168].

Сучасний оптовий та оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс – це комерційне підприємство, яке включає в себе інженерно-технологічний комплекс та інфраструктуру, що сприяють чіткій і безперебійній його діяльності. Це торговельні приміщення, транспортні мережі та споруди, об'єкти сервісу, контролю, безпеки й інші служби. Розвиток оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів сприяє раціональному використанню ресурсів і їх економії. Крім основних функцій із закупівлі та збуту продукції, продовольчі ринкові комплекси надають своїм клієнтам послуги: зі зберігання, придбання, упакування, транспортування, страхування товарів; зв'язку і реклами, а також підготовки й організації проведення торгів, сертифікації та контролю якості продукції, інформаційне забезпечення, митне оформлення, проведення банківських розрахункових операцій тощо [168].

Таке багатфункціональне підприємство потребує чітко визначеного переліку приміщень, оптимізації їх параметрів і раціональних функціональних зв'язків між ними, що неможливо без вивчення зарубіжного досвіду проектування та функціонування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [168].

Для структурування й класифікації функціональних зон продовольчого ринкового комплексу були проаналізовані основні приміщення, які входять до складу. Основна зона всіх оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів – *торговельно-виставкова*, до складу котрої можуть входити підприємства оптової й оптово-роздрібної торгівлі, майданчики для торгівлі на відкритому повітрі та торгівлі з машин. Як правило, це найбільша частина ринкового комплексу будь-якого ієрархічного рівня. У ринкових комплексах

національного і міжрегіонального рівнів ця зона займає групу будівель. В оптовому ринку національного значення в «Ранжис» (Франція) загальною площею 234 га зона оптової торгівлі займає 200 га, вона розділена на сектори: «Фрукти й овочі», «Масло, яйця, сири», «Продукти моря», «Квіти». У лондонському ринку «Нью-Ковент-Гарден» (Великобританія) фруктовий комплекс займає територію 16 га та квітковий ринок – 1 га. У проекті оптового ринку в Римі (Італія) торговельна зона також складається з декількох частин: фруктовий й овочевий ринок, розміщених у двох будівлях, рівних розмірів, та окремого рибного ринку. Для роздрібної торгівлі призначений магазин «Cash&carry». Основною частиною торговельної зони в Гамбурзькому ринковому комплексі (Німеччина) є головна будівля для оптової торгівлі, до якої з півночі примикає майданчик для торгівлі на відкритому повітрі. Також на території ринку функціонують малі ринкові зали та зала для імпортованих товарів. У середніх за розмірами й невеликих ринках, які займають, як правило, одну будівлю, для торгівлі призначаються більші зали, що займають основну частину ринку, а також іноді відкриті майданчики. Торговельна зона ринкового комплексу «Меркабадахос» (Іспанія), який спеціалізується на торгівлі фруктами-овочами та рибою, займає, крім двох критих торговельних залів, магазини та невеликий майданчик перед входом [168].

Складська зона примикає до торговельної. Склади можуть розташовуватися в окремих будівлях, але частіше під одним дахом з торговельними й виставковими приміщеннями та утворюють безперервний ланцюжок: *підвіз товарів вантажним транспортом – вантажно-розвантажувальна платформа – склад – торговельна зона – виставкова зона – зона руху покупців*. Характерним прикладом є функціональне зонування ринкового комплексу «Леон» (Франція). Виставкова зона відділена від торговельної за допомогою пішохідних смуг, які тягнуться на всю довжину двох 366-метрових будівель. Кожний торговельний блок виходить фасадом на таку пішохідну смугу, а основні складські приміщення кожного блока розташовані відразу ж за ними та відкриваються на майданчик, де здійснюється вантажно-розвантажувальний процес. Офіси, що також характерно,

розташовуються в антресольному поверсі над складськими приміщеннями. Сектор складів у ринку «Ранжис» (Франція) розміщений між залізничних колій. До його складу входять: будівля висотою 10 м і платформи з навісами шириною 5 м. Передбачено спеціальні комори для дозрівання фруктів та овочів. Склади поділяються на три типи: тривалого складування в холодильниках; складування на короткий термін; складування в коморах. У ринковому комплексі в Римі (Італія) склади займають дві прилягаючі одна до одної будівлі. Крім того, комори є в кожній торговельній секції. Оптовий ринковий комплекс «Меркакордоба» (Іспанія) має чотири основні функції: прийом товарів ззовні, зберігання та пакування, прийом замовлень, доставка товарів. Складська зона займає більшу частину ринку: 6 га – закриті зберігання й 2 га – відкриті зберігання. Іноді склади розташовуються в підвалах, як у регіональному ринковому комплексі в Греноблі (Франція). У регіональних ринкових комплексах складська зона поступається розмірами торговельній зоні. У ринку у Франкфурті-на-Майні (Німеччина) склад холодного зберігання розміщений з одного боку торговельної зали, займаючи 1/3 її площі. В оптовому ринку сільськогосподарських продуктів у Гейдельберзі (Німеччина) склад і холодильні камери для зберігання фруктів займають близько 1/3 площі іншого торговельного павільйону, тобто близько 1/6 площі ринку [168].

Вантажно-розвантажувальна зона безпосередньо примикає до складської. Зазвичай вона являє собою платформи на залізничних гілках, а також майданчики для рефрижераторів і має безпосередній доступ до складів. У «Ранжис» (Франція) платформи для розвантаження продуктів, доставлених залізницею, розташовані в самому центрі ринкового комплексу. Передбачена можливість уведення залізничних колій під дахи деяких будівель. На тупиковій платформі розташована торговельна біржа з продажу продуктів за зразками. Імпортери та експортери, що не мають своїх складських приміщень, мають можливість працювати на ринку за торговельними угодами, продаючи або купуючи товари вагонами, вантажівками чи літаками [146, 147]. Вантажно-розвантажувальна платформа Н-подібної форми, із двома залізничними коліями по зовнішньому боку периметра. Є також під'їзні шляхи для автотранспорту по

внутрішньому боку, уся платформа захищена навісом. У її центрі знаходиться чотириповерхова будівля, у якій розташовані виставки зразків, бюро, зали для продажу товарів, ресторан тощо. У проекті ринку в Римі (Італія) вантажно-розвантажувальна зона передбачена з рефрижераторів, на призначених для цього майданчиках під навісами, що примикають із двох боків до будівель ринкового комплексу. Товари потрапляють відразу в складську зону ринкового комплексу, а звідти в торговельну та виставкову зони, що безпосередньо примикають до центральної галереї для покупців. У ринковому комплексі «Меркабадахос» (Іспанія) платформа для розвантаження товарів площею 7900 м² передбачена в східній частині ділянки і до неї примикає стоянка на 400 вантажних автомобілів. Звідси фрукти та овочі направляються для продажу в роздріб [168].

Для залучення покупців необхідно, щоб асортимент продукції на ринку залишався широким протягом року [86]. Оптовикам, що торгують на ринку, потрібен постійний запас товару без переривання його постачання (торговельні та складські площі), тому оптові торговельні організації орендують ці площі на ринку у відповідності до своїх потреб. При цьому виявлено, що найбільш оптимальною є складська система, яка складається з незалежних складів. Площа складських приміщень варіюється залежно від типу ринкового комплексу.

Ринковий комплекс для торгівлі худобою в Аості (Італія) вміщає, крім ринку худоби та коней, також сільськогосподарський ярмарок. Установлено, що оптовий ринковий комплекс худоби повинен забезпечувати реалізацію всіх видів скотарської продукції, свиней і птиці. Залежно від спеціалізації регіону в конкретному ринковому комплексі може переважати певний вид худоби чи птиці. На території ринкового комплексу розташовуються сховище для кормів, приміщення для проведення торгів та оформлення угод, ветеринарна служба.

Окремо потрібно розглянути м'ясні спеціалізовані ринки, тому що в їхні складські зони входять такі специфічні приміщення, як кошари, склади кормів, забійні пункти худоби і холодне приміщення для зберігання м'яса.

Адміністративна зона також є необхідною складовою частиною ринкового комплексу. Крім обов'язкової наявності приміщень для адміністрації

ринкового комплексу, кожний оптовий торговець повинний мати свій офіс для ведення переговорів з покупцями та оформлення документів. Звичайно такі офіси розміщуються в антресольному поверсі над торговельною секцією. Адміністрація звичайно займає окрему будівлю, величина якої залежить від величини ринкового комплексу. У нього також можуть входити допоміжні приміщення. Для адміністративної зони ринкового комплексу «Ранжис» (Франція) відведена дванадцятиповерхова вежа, у котрій розміщується адміністрація ринку та його дирекція, приміщення для переговорів з покупцями та оформлення документів, кабінети імпортерів та експортерів тощо, у тому числі контрольний пункт, що спостерігає за роботою всіх секторів ринку. Банківські відділення в цьому ринковому комплексі розташовані в окремих малоповерхових будівлях. Адміністративна зона в проекті оптового ринку в Римі (Італія) складається із двох будівель, які примикають одна до одної, загальною площею 16600 м², з котрих одна призначається для дирекції ринку, а друга – для компаній виробників товарів і покупців [168]. Крім того, у центрі будівель фруктового й овочевого секторів ринкового комплексу розміщуються кабінети імпортерів та експортерів, банківські відділення, контрольний пункт, загальна площа 4600 м².

Виробнича зона. Значне місце в системі оптових продовольчих ринкових комплексів розвинених європейських країн займають спеціалізовані плодоовочеві комплекси, де передбачені відповідні об'єкти інфраструктури (виробничі цехи, цехи з підготовки сировини, пакувальні цехи, склади тари та пакувального матеріалу, склади для зберігання сировини для переробки тощо). Стандартна упаковка постачається на оптові продовольчі ринки фабриками з виготовлення пакувального матеріалу. Хоча можливі випадки доставки безпосередньо виробниками агропродукції, оскільки вона в обов'язковому порядку повинна надходити на оптові продовольчі ринкові комплекси тільки в упакованому вигляді.

Між керівництвом оптових продовольчих ринкових комплексів і фермерами існують певні договірні відносини, що стосуються санітарних норм, коли продавець продукції не може взяти її назад, навіть якщо він зазнає збитків від

невигідності угоди, а також обумовлюються обсяги, асортимент, рівень якості та терміни поставок. З іншого боку, аукціон виконує свої зобов'язання, здійснюючи своєчасну закупівлю сільськогосподарської продукції у фермерів в необхідні терміни та її оплату, а також надає весь комплекс послуг з оптових поставок (транспортування, сортування, зберігання й пакування). Використовується в основному аукціонний розпродаж сільськогосподарської продукції з націнкою, розмір якої (у відсотках від її вартості) встановлюється окремо по кожній групі продуктів і коливається в межах 1,5 – 8,5%.

Наприклад, у ринковому комплексі «Ранжис» (Франція) недалеко від будівлі для торгівлі продуктами моря працює підприємство з виробництва штучного льоду, у ринковому комплексі «Меркамадрид» (Іспанія) – фабрика з пакування овочів та фруктів.

До складу *технічної зони* входять різноманітні ремонтні майстерні, трансформаторні підстанції, пожежні резервуари, очисні споруди тощо. Технічні приміщення звичайно виділяються в окремі будівлі. Також на території ринкового комплексу повинні бути гаражі легкового та вантажного автотранспорту, стоянки легкового автотранспорту покупців, приміщення мийки й технічного обслуговування автомобілів [168].

Гаражі та автостоянки займають важливе місце в складі технічної зони оптового ринкового комплексу. Уся доставка товарів на ринок, переміщення товарів усередині нього й вивіз їх з ринку здійснюється транспортом, і автотранспорт становить його основну частину. Тому на території ринку повинні бути майданчики очікування вантажно-розвантажувальних робіт, майданчики відстою великовантажного автотранспорту.

Рекреаційна зона часто являє собою готель для водіїв рефрижераторів, як у ринковому комплексі «Меркаваленсія» (Іспанія). Але потрібно відзначити житловий квартал у ринковому комплексі «Ранжис» (Франція), створений на північ від сектора складів. Житлові будинки мають висоту від чотирьох до сімнадцяти поверхів, відокремлені від гучних магістралей і розкриті вбік більших просторів або до озелененої частини кварталу. Готелі розташовані в зоні

відпочинку, де також передбачені постійна виставка, атракціонний парк із Палацом передової техніки, два ресторани, кафе на 150 місць, два бари, банкетні зали та зал конгресів на 300 місць. В оптовому ринку сільськогосподарських продуктів у Гейдельберзі (Німеччина) наявність житлового будинку для обслуговуючого персоналу продиктовано віддаленим розташуванням ринку [168].

Ресторан розміщений на висоті 15 м від рівня землі на пішохідній дорозі, що позв'язує будинок адміністративного сектора з ринком і гаражами.

Зона утилізації відходів. Для того щоб не допустити істотного приросту популяції гризунів і комах в оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексах, повинна проводитися своєчасна утилізація харчових відходів. Головна особливість утилізації харчових відходів полягає в тому, що цей процес вимагає високої оперативності.

Слід зазначити, що переробка та утилізація харчових відходів – це трудомісткий процес, який передбачає наявність певних об'єктів інфраструктури, таких як цехи сортування відходів, приміщення їх просушування, цехи подрібнення відходів, цехи з їх пакування та застосування спеціального подрібнювального обладнання. Утилізація харчових відходів здійснюється за наступною послідовністю:

- сортування відходів;
- вибірка відходів, придатних для використання в якості наповнювача в корм худобі;
- просушування відходів;
- подрібнення відходів до необхідної фракції в спеціалізованому дробильному обладнанні;
- застосування подрібнених відходів як домішок при виробництві сухих сумішей, які містять цемент;
- пакування попередньо підготованих відходів для подальшого продажу переробним підприємствам.

Отже, в зарубіжній практиці будівництва та функціонування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринків можна виділити вісім основних

функціональних зон, об'єднаних одним технологічним процесом: *торговельно-виставкова, складська, вантажно-розвантажувальна, адміністративна, рекреаційна, технічна, виробнича та зона утилізації* (рис. 1.16) [168].

Аналіз функціонування ряду великих зарубіжних продовольчих ринкових комплексів показав, що клієнтам вони надають такі послуги: забезпечення торговельними та складськими площами; місцями у готелях; офісними приміщеннями; площами для паркування автотранспорту; холодильними ємностями; ваговимірювальними приладами, технологічним підйомно-транспортним обладнанням; юридичні послуги; організація та проведення оптових торгів; банківське обслуговування; охорона; оцінювання якості реалізованих на території ринкового комплексу продовольчих товарів; організація харчування; а також забезпечення тепло-, електро-, водопостачанням і каналізацією; прибирання приміщень та вивіз сміття (рис. 1.17, 1.18, 1.19).

Отже, важливим у реформуванні принципів організації оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів є зміна становлення до їх функціональної спеціалізації.

Оптовий і оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс – це відособлений територіально комплекс сільськогосподарської продукції, призначений для її зберігання, фасування, пакування, готування та доведення до споживача зі стійкими внутрішніми регіональними, міжрегіональними та зовнішніми зв'язками, що забезпечують збалансованість і стабільність функціонування виробничих, соціальних та ринкових процесів. На сучасному етапі до єдиної системи виробництва продовольства повинні бути включені стабільні зв'язки з торговельними корпораціями, спеціалізованими банками, консультаційні служби тощо. Усе це потребує великих площ, зручних приміщень та зв'язків між ними й досягається завдяки раціонально сформованій функціонально-технологічній схемі [168].

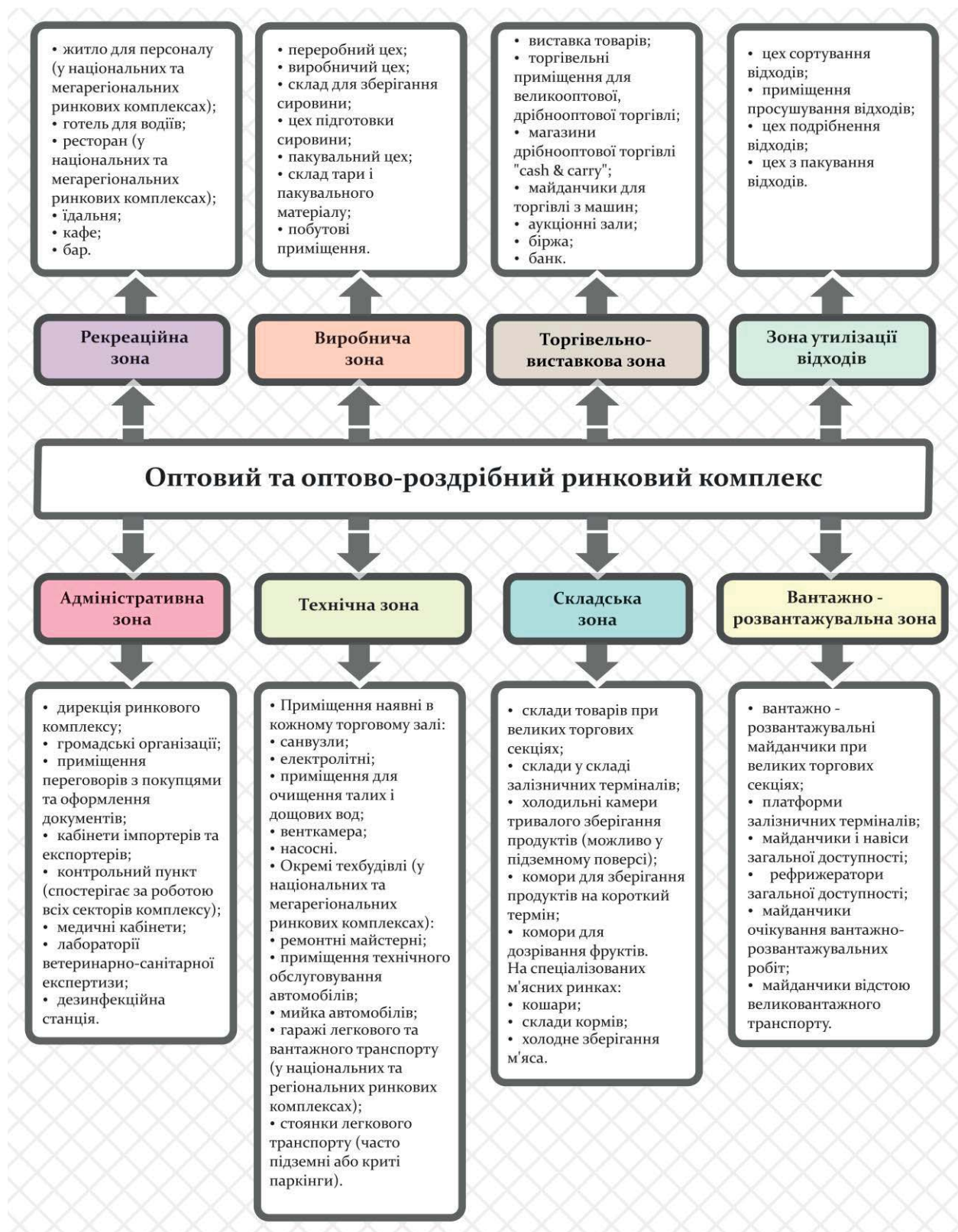
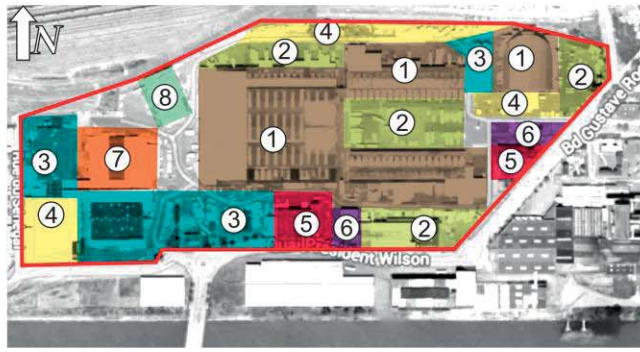

Рис. 1.16. Основні функціональні зони та необхідний набір груп приміщень (функціональних блоків) у складі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів сучасної європейської практики будівництва [168]

- 1 - Торговельно-виставкова зона - 36%
- 2 - Технічна зона - 17%
- 3 - Складська зона - 17%
- 4 - Вантажно-равантажувальна зона - 12%
- 5 - Адміністративна зона - 4%
- 6 - Рекреаційна зона - 3%
- 7 - Виробнича зона - 5%
- 8 - Зона утилізації відходів - 2%

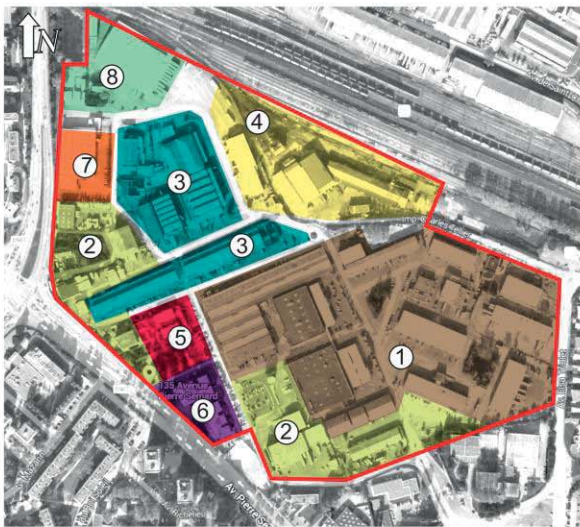
1.

- 1 - Торговельно-виставкова зона - 30%
- 2 - Технічна зона - 17%
- 3 - Складська зона - 14%
- 4 - Вантажно-равантажувальна зона - 20%
- 5 - Адміністративна зона - 5%
- 6 - Рекреаційна зона - 3%
- 7 - Виробнича зона - 2%
- 8 - Зона утилізації відходів - 6%

2.

3.

- 1 - Торговельно-виставкова зона - 36%
- 2 - Технічна зона - 17%
- 3 - Складська зона - 17%
- 4 - Вантажно-равантажувальна зона - 13%
- 5 - Адміністративна зона - 3%
- 6 - Рекреаційна зона - 3%
- 7 - Виробнича зона - 3%
- 8 - Зона утилізації відходів - 5%

1. м. Нант, ринковий комплекс, площа 20 га .

2. м. Тур, ринковий комплекс, площа 7 га.

3. м. Авіньйон, ринковий комплекс, площа 29 га.

Рис. 1.17. Аналіз функціонального зонування існуючих універсальних оптово-роздрібних ринкових комплексів Франції

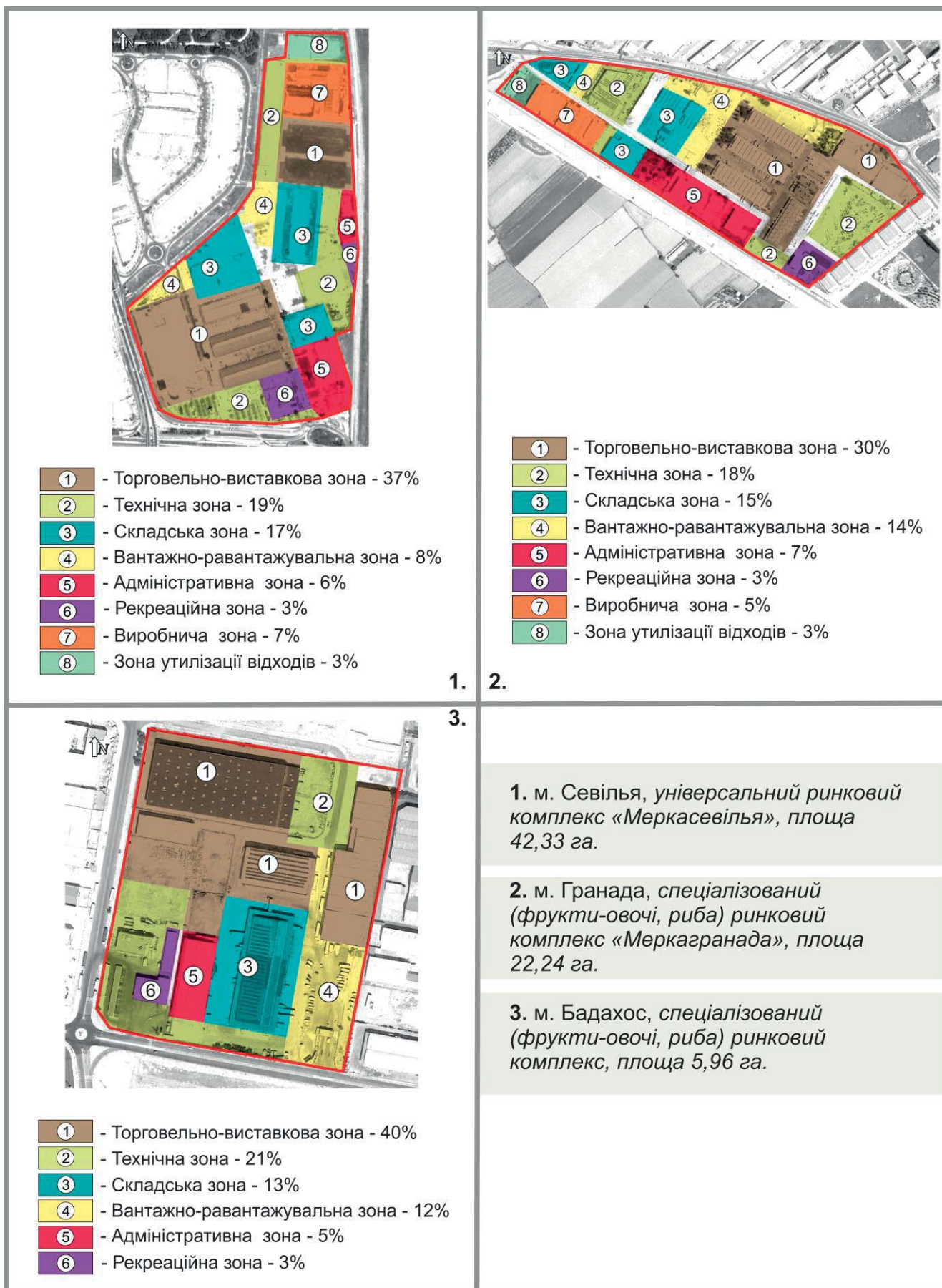

Рис. 1.18. Аналіз функціонального зонування існуючих універсальних оптово-роздрібних ринкових комплексів Іспанії

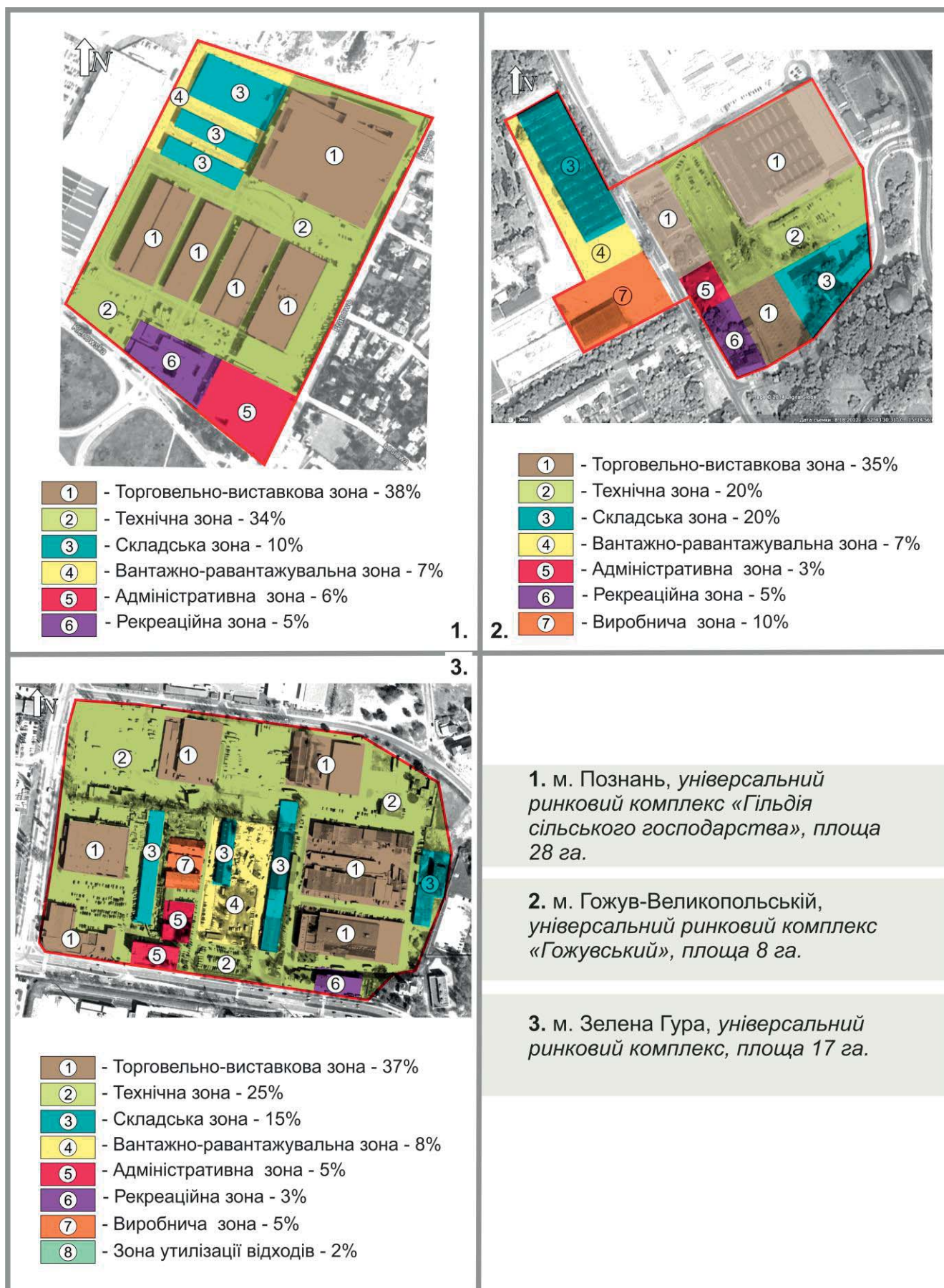

Рис. 1.19. Аналіз функціонального зонування існуючих універсальних оптово-роздрібних ринкових комплексів Польщі

Висновки по розділу 1

1. Досліджено сучасний стан архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в Україні, що виявило недостатню їх кількість на території країни для задоволення потреб населення та в цілому для забезпечення продовольчої безпеки країни.

2. Проаналізовано стан вітчизняних оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, виявлено слабкий розвиток інфраструктури; відсутність єдиної мережі; недостатність нормативного забезпечення торговельних процесів та проектування таких типів підприємств.

3. Аналіз функціонування ряду великих зарубіжних продовольчих ринкових комплексів показав, що вони надають такі послуги:

- забезпечення торговельними та складськими площами;
- місцями у готелях;
- офісними приміщеннями;
- площами для паркування автотранспорту;
- холодильними ємностями;
- ваговимірювальними приладами;
- технологічним підйомно-транспортним обладнанням;
- надання юридичних послуг;
- організація та проведення оптових торгів;
- банківське обслуговування; охорона;
- оцінювання якості реалізованих на території ринкового комплексу продовольчих товарів;
- організація харчування; забезпечення тепло-, електро-, водопостачанням і каналізацією;
- прибирання приміщень;
- вивіз сміття.

4. На основі аналізу зарубіжного досвіду функціонування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів було класифіковано

головні функціональні компоненти й виділено вісім основних функціональних зон: *торговельно-виставкову, складську, вантажно-розвантажувальну, адміністративну, рекреаційну, технічну, виробничу та зону утилізації відходів.*

5. У функціональних зонах виявлено групи приміщень, об'єднані загальним технологічним процесом та ті, які мають (повну або часткову) автономність стосовно аналогічних груп приміщень і визначаються як функціональні блоки.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ

2.1. Аналіз існуючих наукових теорій формування мережі продовольчих ринкових комплексів

Специфіка дослідження оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів полягає в тісному зв'язку з різними науковими дисциплінами у сфері містобудування, архітектури, регіональної економіки, економічної теорії. Дуже велике значення мають і деякі інженерні дисципліни, пов'язані з питаннями організації транспортної мережі, землеустроєм, комунальним господарством тощо.

Науковці з різних наукових шкіл та в різний проміжок часу працювали у сфері районування, територіального розміщення виробництва та збуту продукції (таблиця 2.1).

Виробництво на сьогоднішній день – це процес перетворення природних ресурсів на готову продукцію. Один з можливих напрямів діяльності виробництва – досягнення кінцевого продукту, придатного для споживання, та його оптимальне доведення до споживача.

Важливу роль у розміщенні виробництва завжди відіграє грає націленість на зростання продуктивності й ефективності. Умовою їх досягнення вважається забезпечення найбільш доцільного використання природних, економічних та інших умов окремих районів [94].

Формування теорій розміщення виробництва проходив кілька етапів. *Перший етап* – це донауковий етап розвитку знань, який характеризується накопиченням інформації про об'єкти, що проектуються, і природним еволюційним процесом формування норм та моделей, хоча і в античному періоді є приклади досліджень у сфері територіального розміщення виробництва й

налагодження каналів збуту продукції, прикладом чого можуть служити трактати Альберті та Вітрувія [114] (таблиця 2.2).

Таблиця 2.1

Еволюція радянських та українських концепцій районування, територіального розміщення виробництва та каналів збуту продукції

Періоди розвитку теорій регіонального планування	Напрямок досліджень	Вчені
40 – 60-і рр. XX ст.	Типізація планувальних рішень критих ринків.	А.І. Урбах, К.С. Фельдман та інші.
60 – 70-і рр. XX ст.	Дослідження комплексних, системних методів вирішення задач районного планування.	М.М. Бранський, Д.И. Богард, В.С. Немчинов, М.М. Дьомін, Г.І. Лаврик та інші.
70 – 80-і рр. XX ст.	Нові концепції в регіональній економіці, методи розміщення виробничих сил, методи вирішення задач районного планування.	М.М. Некрасов, Я.Г. Фейгін, Ю.Г. Саушкін, З.Н. Яргіна, Ю.З. Пушкін та інші.
90 – і рр. XX ст.	Розвиток містобудівних систем, місто в системі населених міст, оптимізація планування міста.	Л.М. Ковальський, С.Б. Зими́на, В.К. Олефір, Б.С. Черкес, І.О. Фомін, В.О. Тимохін та інші.
Початок XXI ст.	Продовольча забезпеченість регіону, оптимізація використання територій, оптова торгівля в Україні, розміщення продуктивних сил, екологічні аспекти планування.	О.В. Збаратський, В.П. Мироненко, П.Д. Косинський, А.О. Павленчик, Н.І. Рудик, П.Т. Саблук, К.Б. Харук, С.Г. Кузнецов, М.М. Габрель, Ю.М. Білоконь, В.М. Вадімов, А.М. Плешаковська, С.І. Дорогунцов, М.П. Балабан, В.А. Абізов, Г.В. Кузьміна, В.В. Шулик, В.А. Ніколаєнко, І.О. Корчинській, І.А. Лопашук, Д.М. Стеченко, та інші.

Цей етап тривав аж до кінця XVIII ст., був початком розроблення теорій розміщення виробництва і представлений такими вченими, як Кантільон, Стюарт та Сміт [178]. Вони розробили деякі теоретичні положення, в яких парні характеристики «відстань» і «площа» використовувалися при описі просторових систем. Пізніше ці теорії були забуті. Перші ґрунтовні теоретичні дослідження розміщення продуктивних сил проводилися починаючи з XIX ст. у Німеччині. У цей період формуються наукові розділи, цілеспрямоване накопичення знань про містобудівний об'єкт. До цього ж періоду відносять саме поділ архітектури будівель і споруд та містобудування як різних дисциплін. Зачну роль відіграють міждисциплінарні зв'язки містобудівних досліджень з регіональною економікою, математикою, економічною теорією, географією, соціологією. Протягом наступного століття теорії територіального розміщення виробництва і каналів збуту продукції пережили великі зміни й перетворилися на складну багатогалузеву дисципліну. У цей час були створені теорія «ізолюваної держави» І. Тюнена і теорія «штандорта» (місця розташування) А. Вебера [211].

На другому етапі пошук принципів розміщення виробничих підприємств та міжрегіонального обміну характеризується дослідженням явищ та закономірностей. Теорія створюється для задоволення як потреб практики в розробленні норм і моделей для вдосконалення проектних рішень або як сфера пошуку перспективних напрямів досліджень у містобудуванні.

Модель Іогана Генріха фон Тюнена була опублікована в 1826 р. у його праці «Ізолювана держава» [25]. Головним змістом цієї фундаментальної праці було виявлення закономірностей розміщення сільськогосподарського виробництва (рис. 2.1).

Основні положення теорії І. Тюнена:

- 1) певний продукт продається за однією і тією ж ціною незалежно від місця виробництва;
- 2) земельна рента дорівнює величині економії на транспортних витратах у господарствах, розташованих відносно близько до центру. Вона максимальна в першому кільці й дорівнює нулю в найбільш віддаленому;

3) мінімум транспортних витрат на доставку сільськогосподарської продукції відповідає максимуму земельної ренти [33].

Таблиця 2.2

Еволюція європейських концепцій районування,
територіального розміщення виробництва та каналів збуту продукції

Періоди розвитку теорій регіонального планування	Напрямок досліджень	Вчені
Античний світ Греція та Рим	Містобудівна впорядкованість. Благоустрій стратегічно важливих доріг, влаштування місць для торгівлі між різними державами.	Вітрувій, Гіпподам з Мілету, Марк Віспій Агриппа, Архімед, Старабон та інші.
Середньовіччя	Виникнення поселень на місці жвавої торгівлі («ринкова» теорія). Виникнення методів розбивки міської території.	Герцог Альбрехт, Л. Гвіччардіні, Арнольфо ді Кабіно та інші.
Відродження	Поява нових теорій «Ідеальне місто», «вічне місто». Виникнення перших містобудівних законів.	Антоніо Авердіно, Андреа Паладіо, Жак Перре, Рене Декарт та інші.
XVII – XVIII ст.	«Дослідження що до причин багатства народів», поділ територій за природними ознаками.	А. Сміт, Б. Вареніус, Г. Ахенваль, А. Бюшинг та інші.
XIX ст.	Модель ізольованої держави, теорія фактору розміщення.	І. Тюнен, Коль, В. Лаунхардт та інші.
Перша половина XX ст.	Пошук принципів розміщення виробничих підприємств, принципів міжрегіонального обміну.	А. Фішер, К. Кларк, А. Вебер, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Льош, Т. Паландер, В. Кристалер, Е. Хекшер, Б. Олин та інші.
Друга половина XX ст.	Теорія регіонального росту та ефективного використання простору.	У. Ізард, Т. Хегеретанд, Ф. Перру, Д. Темпер, Д. Бернхем та інші.
Початок XXI ст.	Еволюція регіонів, концепція регіональних столиць, ієрархічна структура регіоналізації управління.	В. Хагер, М. Емері, Т. Колеман, Дж. Фрідман та інші.

Система розрахунків І. Тюнена являє собою спрощене лінійне програмування.

Наступним кроком у розвитку теорій розміщення стала поява теорії розміщення промисловості. Її основоположниками стали німецькі вчені В. Лаунхардт і А. Вебер.

Основна робота «Математичне обґрунтування» німецького вченого Вільгельма Лаунхардта була опублікована в 1882 р. Головне відкриття – метод знаходження пункту оптимального розміщення окремого промислового підприємства відносно джерел сировини та ринку збуту продукції (рис. 2.1) [34].

Вирішальним фактором розміщення виробництва у В. Лаунхардта, так само як і в І. Тюнена, є транспортні витрати. Точка оптимального розміщення підприємства залежить від вагових співвідношень перевезених вантажів і відстаней. При цьому виробничі витрати приймаються рівними для всіх точок досліджуваної території. Для розв'язання цього завдання В. Лаунхардт розробив метод вагового (або локаційного) трикутника (рис. 2.1) [34].

Наступний крок у пошуку принципів розміщення виробничого підприємства був зроблений у роботі Альфреда Вебера «Теорія розміщення промисловості» (1909 р.). У ній були викладені одні з найважливіших факторів розміщення виробництва, що визначають «штандорт» – оптимальне місце розташування певного підприємства або їх поєднань при врахуванні місця розташування споживчого центру та джерел сировини, що має мінімальну величину транспортних витрат. Для визначення промислового «штандорта» з урахуванням спільного впливу факторів транспортних витрат і робочої сили Вебер використовує побудову так званих ізодапан (рис. 2.1) [20].

Він створив детальну класифікацію факторів розміщення за їх впливом та ступенем спільності. Фактором розміщення він називає економічну вигоду, яка визначається для господарської діяльності залежно від місця, де здійснюється така діяльність. Ця вигода полягає у скороченні витрат виробництва і збуту певного промислового продукту й означає можливість виготовляти такий продукт в одному місці з меншими витратами, ніж в іншому. У результаті відсіювання

елементів виробничих витрат, що не залежать від місця розташування, Вебер залишає три чинники: витрати на матеріали, витрати на робочу силу і транспортні витрати. Проте перший з них, це різниця в цінах на матеріали, які використовуються, можна, як вважає Вебер, виразити у відмінностях транспортних витрат, виключивши із самостійного аналізу. Інші умови, що включають розміщення підприємства, він розглядає як деяку об'єднану агломераційну силу або третій штандортний фактор. Таким чином, аналізуються три чинники: транспорт, робоча сила й агломерація [113].

На початку 1930-х років Вальтер Крісталлер створив теорію центральних місць – це перша теорія про функції розміщення системи населених пунктів у ринковому просторі, вперше він спробував сформулювати її у своїй роботі «Центральні місця в Південній Німеччині», що вийшла в 1933 р. [33].

Теорія В. Крісталлера пояснює, чому одні товари та послуги повинні вироблятися в кожному населеному пункті, інші – середніх за розмірами поселеннях, треті – тільки у великих містах. Кожне центральне місце має тим більшу зону збуту, чим вище рівень ієрархії, до якого воно належить. Крім продукції, необхідної для зони свого рангу (свого шестикутника), центр виробляє товари й послуги, типові для всіх центрів нижчих рангів [155].

Основний постулат теорії центральних місць полягає в тому, що розміщення виробництва головним чином визначається умовами попиту і пропозиції [104]. Витрати з постачання товарів населенню перебувають у залежності від відстані між місцем, де товар вироблений, і населеним пунктом. Зі зростанням витрат попит на більшість товарів зменшується, зі збільшенням відстані попит на товар буде зменшуватися до тих пір, поки не досягне нульової позначки, точки, в якій на відповідні товари й послуги не знайдеться жодного споживача. Унаслідок того, що відстань пропорційна транспортним витратам, мешканці населеного пункту розподілені рівномірно, зона збуту матиме форму кола, населений пункт, який виробляє товари, називатиметься «центральним місцем», а поселення, котрі забезпечуються товарами, – «залежним місцем». Реальний розмір зони збуту товару повністю визначається ціною товару в

центральному місці й відстанню, на якій транспортні витрати ще не дуже великі порівняно з ціною товару в порівнянні з ціною такого ж товару з іншого центрального місця (рис. 2.1).

Ще одна теорія розміщення регіональних центрів і аналіз ринків збуту був зроблений у трактаті Августа Льоша «Просторова організація господарства», написаному в 1940 р [64]. Його метою був огляд усіх теорій раціонального використання простору, створених за сто років, та узагальнення їх відносно теорії загальної рівноваги.

А. Льош розглядає регіон як ринок з кордонами, обумовленими міжрегіональною конкуренцією. Ідеальна форма регіону – правильний шестикутник. Він аналізує кілька типів регіонів, включаючи ринкові зони, що визначаються радіусами конкурентоспроможного збуту відповідних видів продукції [64].

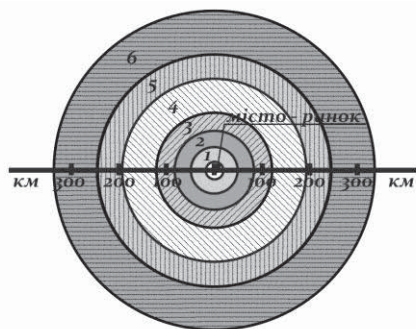
А. Льош створив теорію економічного ландшафту, концепція якої полягала в тому, що чим далі від центра кола – місця виробництва, тим вища ціна і нижчий попит. У певній точці ціни одного і того ж товару двох сусідніх виробників стають однаковими. Тут і проходить межа ринкових зон (рис. 2.1).

Науковий рівень досліджень на кожному з історичних етапів характеризується персональним внеском учених та наукових шкіл, у результаті чого визначаються напрями містобудівної теорії [12] (рис. 2.2).

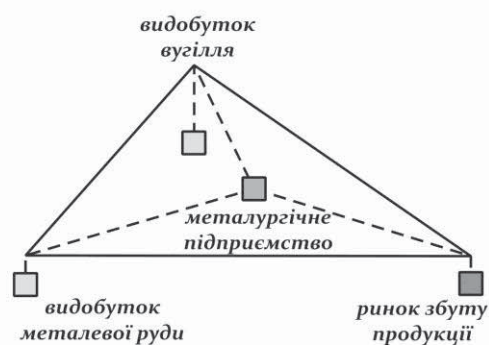
На рубежі XIX – XX ст. у містобудуванні колишнього СРСР з'являється єдина функціонально-планувальна організація міського простору. У першій чверті XX ст. виникає нова сфера в містобудуванні, пов'язана з планувальною організацією районів розселення, що включають численні міські та сільські поселення, – районне планування.

З розвитком населених місць пов'язане формування основних матеріальних умов розвитку виробництва і життєдіяльності в цілому. Тривалість формування містобудівних систем вимагає довгострокового прогнозування розвитку суспільства (рис. 2.3).

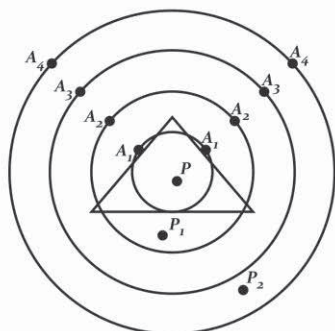

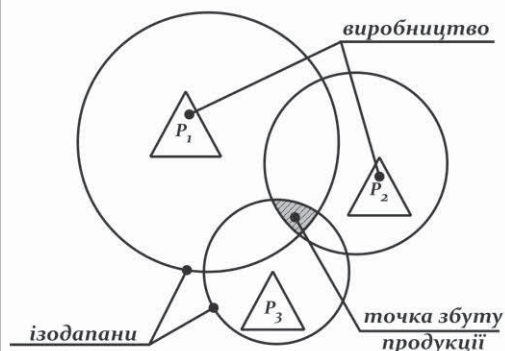
"Концентричні кільця" за Тюненом (1826р.):
1 – садівництво, городництво та молочне тваринництво; 2 – лісове господарство; 3 – зернові культури; 4 – кормові культури; 5 – трипільна сівозміна; 6 – екстенсивне тваринництво. (А)

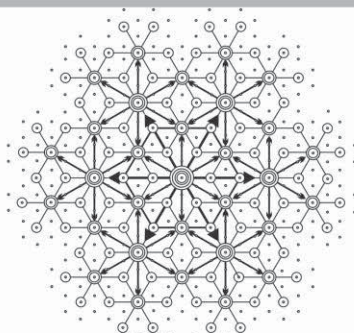
Локаційний трикутник В. Лаунхардта (1882р.). (Б)

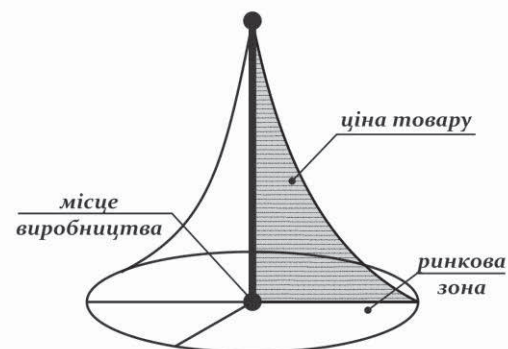
Визначення промислового штандарта А. Вебера (1909р.):
P – транспортний мінімум; P₁, P₂ – робочі пункти;
A – ізодапани. (В)

Місце розміщення точки збуту з урахуванням транспортного фактору за А. Вебером (1909р.). (Г)

Розміщення населених пунктів і зон обслуговування за теорією В. Крісталлера (1933р.):
⊙ – центральне місто; ⊙ – залежне місто першого порядку; ⊙ – залежне місто другого порядку; ⊙ – залежне місце третього порядку; · – зони обслуговування; ≡ – автомагістралі. (Д)

Конуси попиту і пропозиції за А. Льошем (1940р.). (Е)

Рис. 2.1. Теорії територіального розміщення виробництва та каналів збуту продукції: А – «концентричні кільця» за Тюненом; Б – локаційний трикутник В. Лаунхардта; В – визначення промислового штандарта А. Вебером; Г – місце розміщення точки збуту з урахуванням транспортного фактору за А. Вебером; Д – розміщення населених пунктів і зон обслуговування за теорією В. Крісталлера; Е – конуси попиту та пропозиції за А. Льошем

Система – це ціле, яке можна розчленувати на складові частини: підсистеми, між котрими існують певні взаємодії, що характеризуються

взаємними прямими і зворотними зв'язками. Характер, структура, кількість, інтенсивність і стійкість таких зв'язків дозволяють судити про систему як про складну або просту, стабільну або функціонуючу, статичну або динамічну.

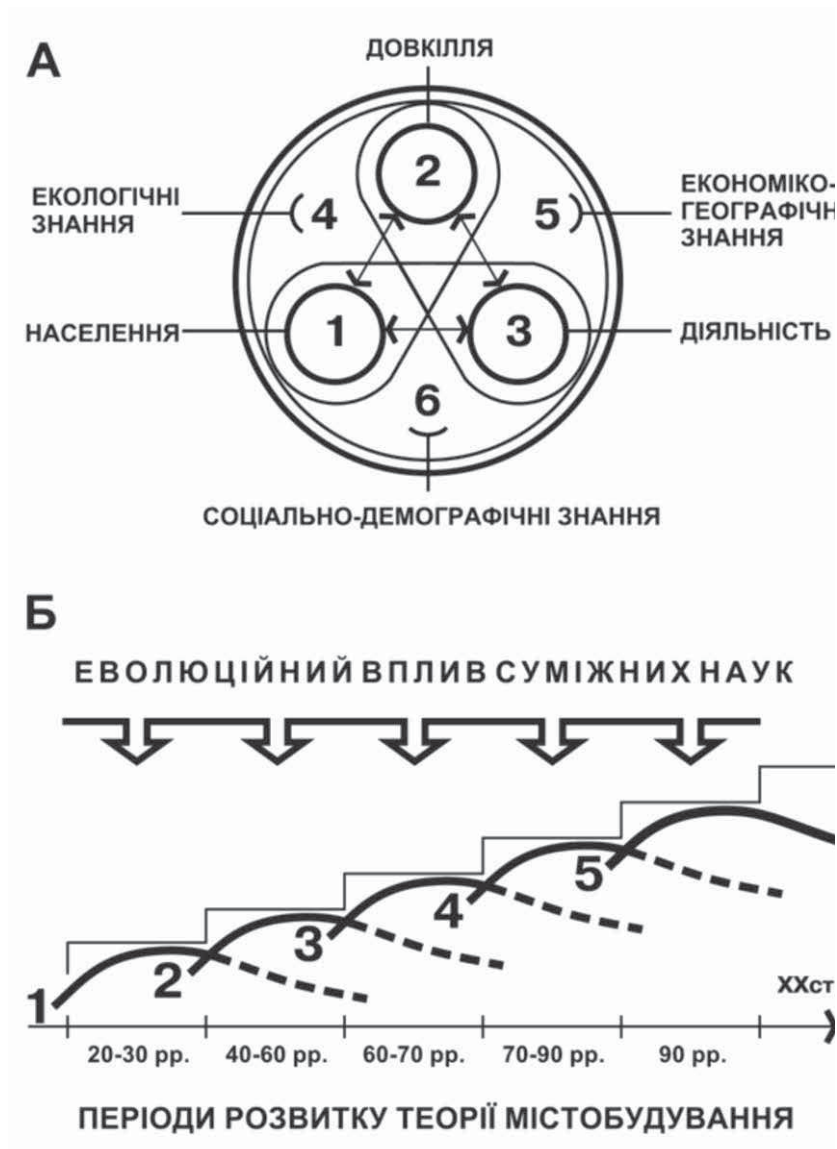

Рис. 2.2. Міждисциплінарна характеристика теорії містобудування (за Ю.М. Білоконем):

А – періодизація напрямів наукових знань; Б – еволюційний вплив суміжних наук: 1 – соціально-політичний; 2 – функціонально-економічний; 3 – системний; 4 – середовищний; 5 – культурологічний

Регіон – передусім складна система, що характеризується наявністю різноманітних внутрішніх і зовнішніх прямих та зворотних зв'язків природного, технічного, соціального чи комбінованого походження. Значну роль у цьому відіграють міждисциплінарні зв'язки містобудівної теорії з географією, соціологією, регіональною економікою тощо.

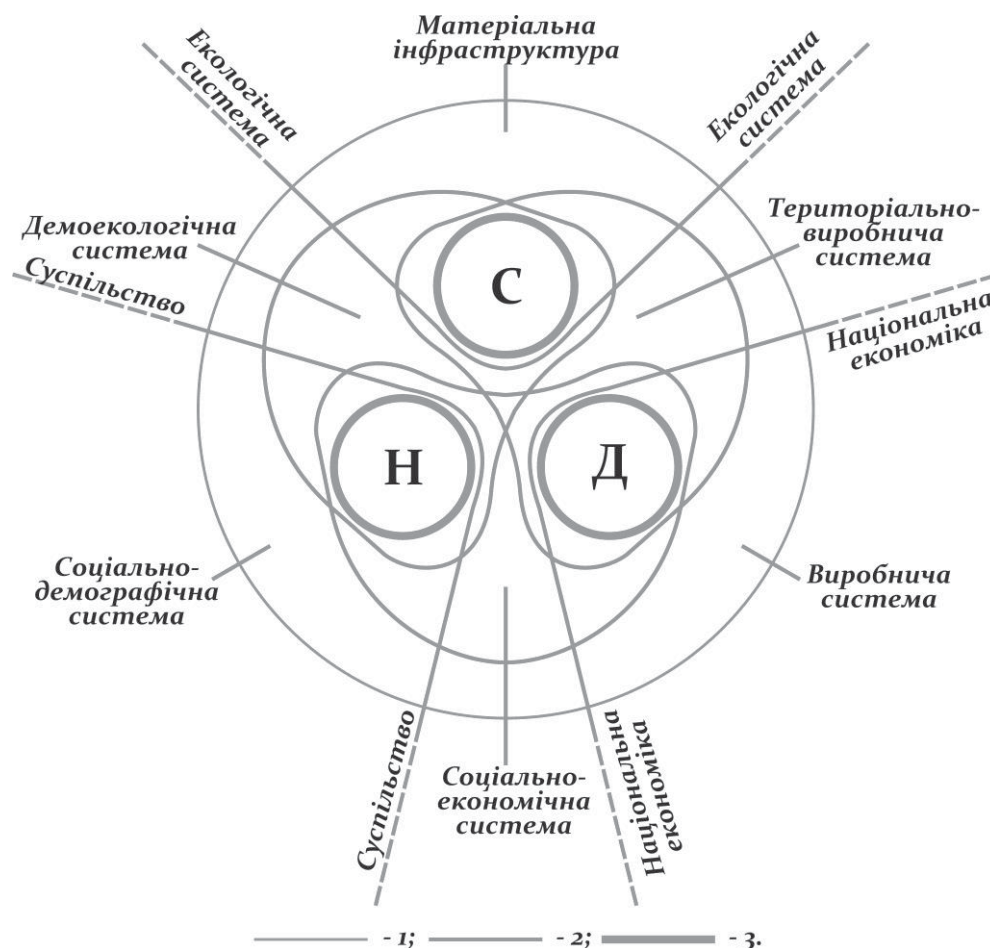

Рис. 2.3. Модель регіональної містобудівної системи (за М.М. Дьомінім):
 С – середовище; Д – діяльність; Н – населення; 1 – 3 – межі регіональної містобудівної системи, функціональної системи, функціональної підсистеми регіональної містобудівної системи

Містобудівна система регіону формується населеними місцями, зв'язками і відношеннями між ними. Відштовхуючись від принципу цілісності, наведемо структурну схему регіональної містобудівної системи (РМС) як соціально-природно-функціонального комплексу [25] (рис. 2.4).

Структура та склад окремих систем комплексу зумовлюються множиною цілей і функцій, що в ній реалізуються. Основними функціональними складовими містобудівного комплексу (Ф) є урбанізована (У), аграрна (А) та рекреаційна (Р) системи [56].

Г.І. Лаврик виділяє та розглядає чотири принципово різні підходи в архітектурному дослідженні: інтуїтивний, техніко-економічний, комплексний і системний (рис. 2.5).

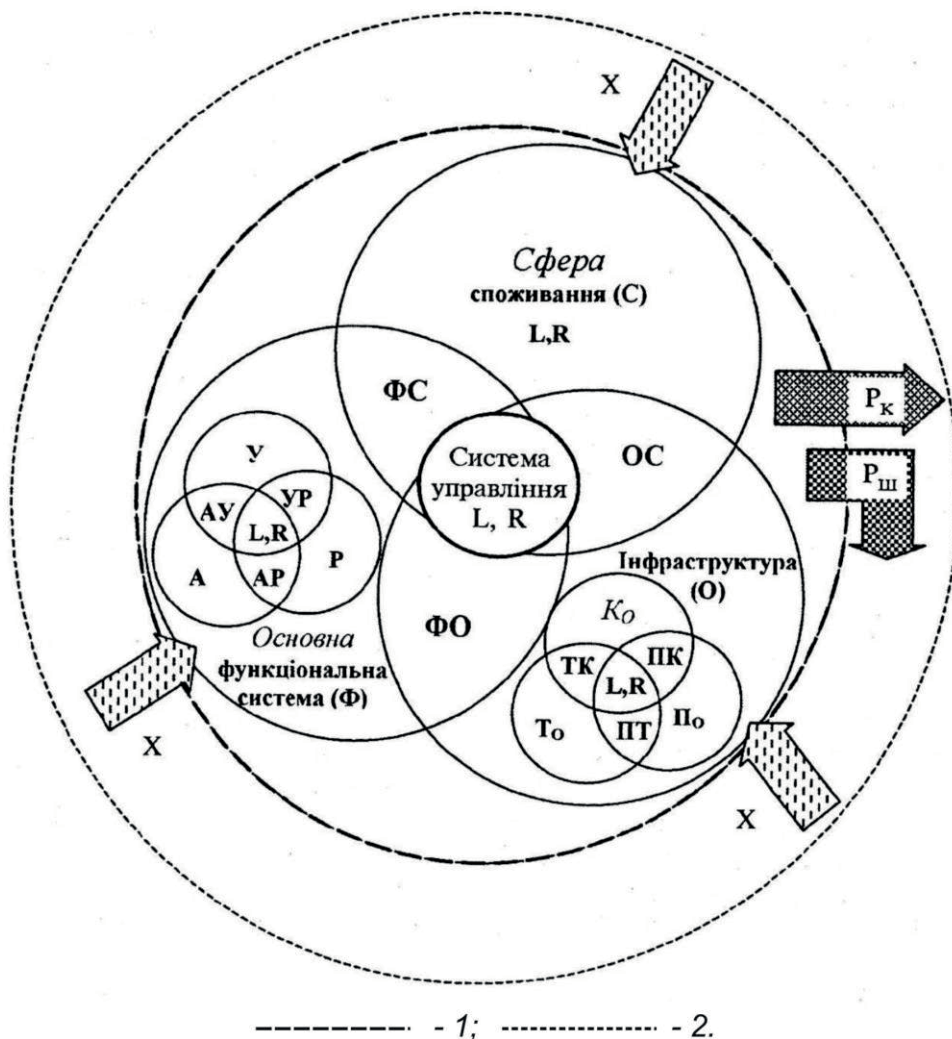

Рис. 2.4. Схема містобудівного системного комплексу (МСК) (за М.М. Габрелем) [25]:
 1 – межі містобудівного комплексу (МК); 2 – межі регіонального комплексу (МСР); У, А, Р – урбанізована, аграрна, рекреаційна функціональні складові; К_о, Т_о, П_о – обслуговування: культурне і духовне, технологічне і технічне, побутове; АУ, УР, АР, ТК, ПК, ПТ, ФС, ФО, ОС – пані взаємодії елементів МСР; X – входні зовнішні впливи на систему; Р_к, Р_ш – корисні результати та шкідливі наслідки функціонування МК; L, R – людський потенціал систем і активні засоби (ресурси, техніка і технології, інформація).

Інтуїтивний підхід передбачає вибір, облік та оцінку дослідником або проектувальником такої сукупності факторів, яка йому в цій ситуації інтуїтивно здається вирішальною. У такому випадку неможливо переконливо довести, чому прийнято те чи інше рішення [78, 79].

Техніко-економічний підхід є сьогодні найбільш розповсюдженим. Він заснований на протиставленні категорій «економічність» та «якість», передбачаючи під поняттям «економічність» порівняльну вартість розрахункової споживчої одиниці, а під «якістю» – рівень зручності використання цієї одиниці, її споживчу цінність [80].

Рис. 2.5. Наукові підходи в архітектурній методології (за Г.І. Лавриком)

Так званий «комплексний підхід» виник з прагнення уникнути недоліків техніко-економічного підходу. Суть «комплексної» концепції полягає в тому, що передбачається можливість та необхідність підсумовування й узагальнення в єдиному комплексному показникові всієї сукупності факторів, що впливають на формування архітектурних об'єктів [79]. Порівняно з інтуїтивним та техніко-економічними методами комплексний підхід здавалося б має більшу об'єктивність, однак, як свідчить практика, і цей шлях приводить до помилок. Можливість помилок приховується перш за все в способах визначення так званих «коефіцієнтів вагомості» різних ознак якості [80].

Неефективність сучасних техніко-економічних та комплексних методів приводить до того, що у проєктувальників втрачається віра в можливість створення ефективних методів оцінювання та вибору рішення. Тому природно, що часом можна спостерігати зниження цікавості до наукових пошуків раціональних методів, і що загальноприйняті техніко-економічні методи застосовуються частіш за все формально (як «проформа») [78].

Г.І. Лаврик зробив порівняльну характеристику системної та комплексної концепцій в архітектурній (рис. 2.6).

Характеристика методів	Методи	
	комплексний	системний
1. Кількість показників (факторів), що враховуються	максимально можлива кількість факторів	визначаючі (основні) фактори
2. Спосіб виведення (умовиводу)	переважно індуктивний	переважно дидуктивний
3. Природа структури критерію (цільової функції)	адитивність	неадитивність
4. Підхід до оцінки стану об'єкту (ступінь досягнення мети)	полікритеріальний	монокритеріальний
5. Підхід до прийняття рішень	переважно однорівневий (по комплексу в цілому)	ієрархічний (від вищого рівня, більш загального, - до нижчого, більш конкретного)

Рис.2.6 Порівняльна характеристика системної та комплексної концепцій в архітектурній методології (за Г.І. Лавриком)

У сучасній науці широкого розповсюдження набув системний підхід. Різноманітність зв'язків і відносин природних, технічних, соціальних процесів потребує їх вивчення не окремо, а як єдиного цілого, з використанням знань із різних галузей.

Таким чином, містобудівний системний комплекс – це композиція елементів матеріальної сутності та способів дій людей на множині зв'язків і відношень, яка забезпечує необхідну сукупність властивостей для виконання функціонального призначення. РМС належить до класу соціально-природно-функціональних систем [25].

Теорія містобудування сформувалася як широка наукова сфера, що включає територіально-планувальні, соціально-економічні, технічні розділи, орієнтовані на комплексне розв'язання поставлених завдань. Також теорія містобудування, поєднана з іншими дисциплінами, що досліджують процеси розселення та розвитку населених місць, формує знання про закономірності містобудівних процесів.

На відміну від соціальних наук, таких як економіка, соціологія, політологія, географія, а також регіональна економіка, проектування оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів пов'язане з реалізацією будівельних програм. Тому проектування комплексів такого роду відображає дві мети: створення середовища для здійснення різноманітних соціально-економічних процесів та організації виробництва. Відповідно в дослідженнях оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів ситуація розглядається у двох аспектах: з позиції загальної соціально-економічної ефективності та з позиції містобудівного проектування це – територіально-просторова організація виробництв.

Розглядаючи територіальну організацію виробництва, містобудування спирається на знання і методи наукових дисциплін, орієнтованих на економічний аналіз та планування, і перш за все на економічну географію та регіональну економіку.

В економічній географії й територіально-економічному плануванні розроблені методи і моделі територіального аналізу організації виробництва, широко використовуються в містобудуванні. Зокрема, при розміщенні виробництва використовується метод комплексного оцінювання території за показниками ефективності виробництва та транспортними витратами.

Для міждисциплінарних зв'язків дослідження оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів важливі розроблені класифікації населених місць, взаємозв'язок міста і прилеглого району, зони впливу міст.

Підсумовуючи, можна сказати, що вивчення характеристик регіону, це предмет дослідження багатьох наук. У результаті цих досліджень з'являються нові регіональні теорії, в результаті об'єднання деяких наук, таких як географія, економіка, політика тощо, з'являється нова наука – регіональна. Ця наука є синтезом багатьох наук, регіональний аналіз вимагає співпраці вчених різних спеціальностей. Поняття «регіональна наука» винайшов американський економіст У. Ізард. Ця наука набагато ширше, ніж регіональна економіка, забезпечує вивчення просторової організації як місця, в якому локалізовано ресурси.

Тому не випадково, що один з напрямів регіональної науки виник у містобудуванні як регіональне містобудування. Результати аналітичних досліджень регіонального містобудування – це внесок у проектування прогнозів регіонального розвитку, що є обов'язковим у містобудуванні.

Отже, фактори розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів – це сукупність причин, які обумовлюють вибір місця локалізації окремих підприємств або груп. Ефективність виробництва визначається двома складовими: ефектом своєї діяльності й витратами для її досягнення. Головною умовою в цьому випадку виступає максимальний ефект при мінімальних витратах.

2.2. Застосування методів наукового прогнозування та побудова структурної схеми дисертаційного дослідження

Дисертаційне дослідження являє собою логічну систему послідовних етапів роботи, архітектоніку методологічних концептів та опорних понять.

Під методологією наукового дослідження розуміють систему підходів, принципів, показників, методів дослідження соціально-економічних процесів, обґрунтування оптимальних рішень. *Методологія* — це вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності [62].

Методи наукового пізнання — засіб відтворення дійсності в нашій свідомості, тобто система принципів і правил практичної та теоретичної діяльності. Вироблені методи наукового пізнання — це послідовність операцій у пізнавальній діяльності, що дозволяє знайти загальне, необхідне у досліджуваній області. Ф. Бекон порівнював правильний науковий метод із ліхтарем, що освітлює мандрівникові дорогу в темряві.

При виборі методів наукового пізнання для застосування в дисертаційному дослідженні було дотримано структури, яку сформулювали Д.М. Стеченко та О.С. Чмир (рис. 2.7).

Відповідно до масштабів теми і мети дослідження, в роботі застосовуються такі групи методів:

1. Перша група – це *загальні методи*, що містять в себе емпіричні методи дослідження, такі як: *спостереження, порівняння, обчислення, вимірювання та експеримент*.

Спостереження – як спосіб пізнання об'єктивного світу засноване на безпосередньому сприйнятті предметів та явищ за допомогою органів чуття без втручання в процес з боку дослідника [35].

Порівняння — застосовується для встановлення відмінності між об'єктами матеріального світу або знаходження в них загального, здійснюване як за допомогою органів чуття, так і за допомогою спеціальних анкет та методик [66].

Обчислення — це знаходження числа, що визначає кількісне співвідношення однотипних об'єктів або їх параметрів, що характеризують ті або інші властивості [35].

Вимірювання — це фізичний процес визначення чисельного значення деякої величини шляхом порівняння її з еталоном [35].

Експеримент — одна зі сфер людської практики, у якій піддається перевірці істинність висунутих гіпотез або виявляються закономірності об'єктивного миру. У процесі експерименту дослідник втручається в досліджуваний процес із метою пізнання, при цьому одні умови досвіду ізолюються, інші виключаються, треті підсилюються або послабляються. Експериментальне вивчення об'єкта чи явища має певні переваги порівняно зі спостереженням, тому що дозволяє вивчати явища в «чистому вигляді» за допомогою усунення побічних факторів; за необхідності випробування можуть повторюватися та організовуватися так, щоб досліджувати окремі властивості об'єкта, а не їх сукупність [35].

Методи цієї групи, безпосередньо пов'язані з досліджуваним явищем і повинні бути використані на стадії формування наукової гіпотези.

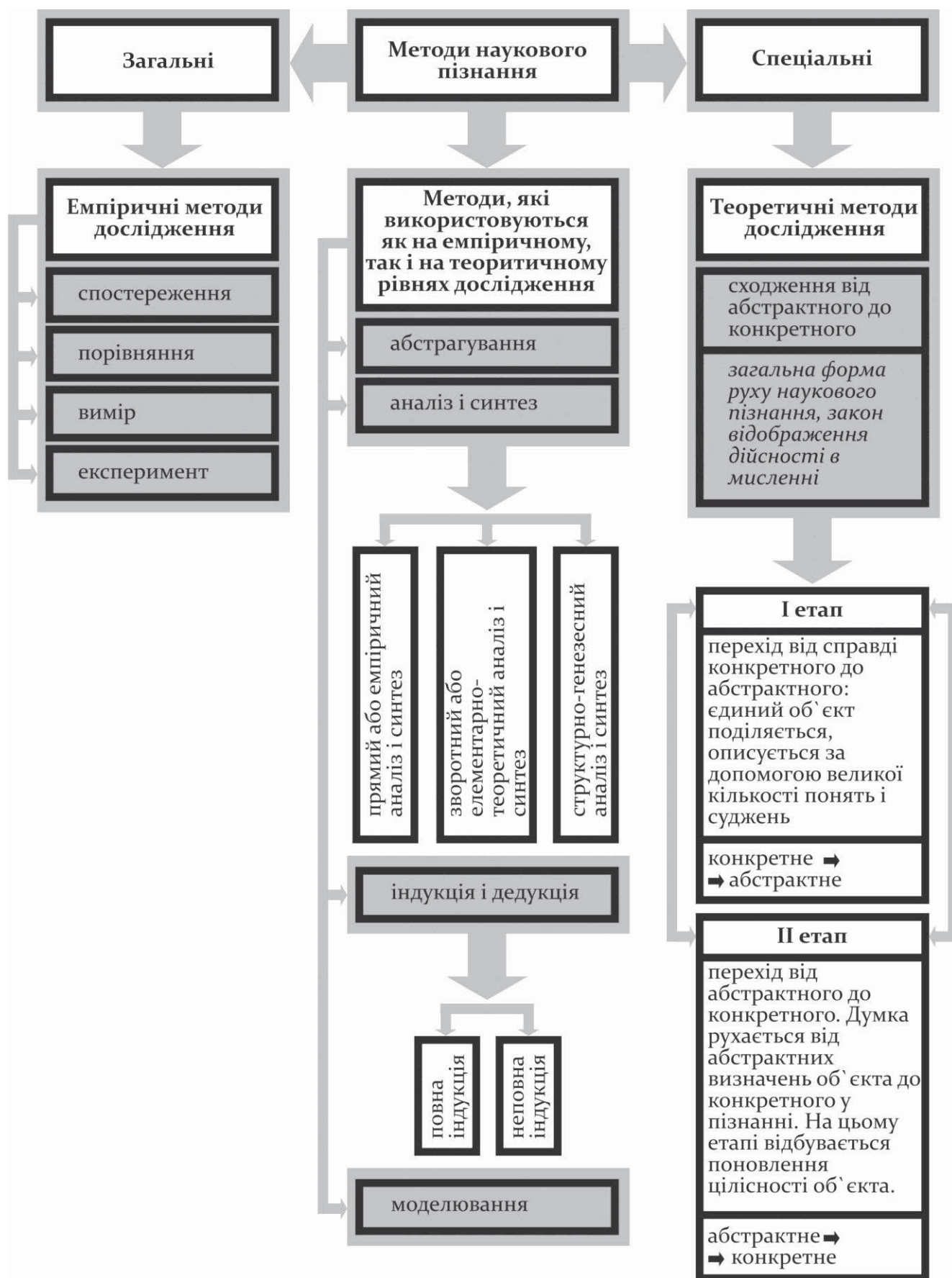

Рис. 2.7. Структура методів наукового пізнання (за Д.М. Стеченком та О.С. Чмир) [138].

Із застосуванням вищеперелічених методів дослідження було обрано тему дисертаційного дослідження й напрям наукового пошуку, виділено суттєві зв'язки між мережею оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, тобто об'єктом, який досліджується, й навколишнім середовищем. Було уточнено та конкретизовано відомі дані, узагальнено результати, виявлено закономірності в розміщенні та класифіковано оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси.

2. Друга група – це *загальнонаукові методи*, тобто ті, які застосовуються тільки в науковому пізнанні, методи цієї групи можуть бути використані й на емпіричному рівні дослідження і на теоретичному рівні дослідження. Це – *абстрагування, аналіз та синтез*, які в себе включають:

- прямий або емпіричний аналіз і синтез;
- зворотний або елементарно-теоретичний аналіз та синтез;
- структурно-генезесний аналіз і синтез.

Також до групи загальнонаукових методів дослідження входять *індукція й дедукція*, які ще поділяються на повну індукцію та неповну індукцію. І завершує цю групу методів метод *моделювання*.

Абстрагування — процес відволікання від ряду властивостей та відносин досліджуваного явища з одночасним виділенням властивостей, що цікавлять дослідника [15].

Аналіз — метод пізнання за допомогою розчленовування або розкладання предметів дослідження (об'єктів, властивостей тощо) на складові частини. У зв'язку із цим аналіз становить основу аналітичного методу досліджень [9].

Синтез — поєднання окремих сторін предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємозалежні, вони являють собою єдність протилежностей. Розрізняють такі види аналізу та синтезу: прямий або емпіричний метод використовують для виділення окремих частин об'єкта, виявлення його властивостей, найпростіших вимірювань тощо; поворотний або елементарний метод, що базується на поданнях про причинно-наслідкові зв'язки різних явищ; структурно-генетичний метод, який включає вичленовування в складному явищі таких елементів, що впливають на всі інші сторони об'єкта [85].

Важливими поняттями в теорії пізнання є: *індукція* – умовивід від фактів до деякої гіпотези (загального затвердження) і *дедукція* – умовивід, у якому висновок про деякий елемент відтворюється на підставі знання загальних властивостей. Таким чином, *дедукція* й *індукція* – взаємно зворотні методи пізнання, що широко використовують частину методів формальної логіки. Це методи єдиної подібності, передбачається, що єдина подібна обставина є причиною розглянутого явища; єдиного розходження, передбачається, що єдине розходження обставин є причиною явища; супровідних змін, зміна одного явища призводить до зміни іншого, тому що обидва ці явища перебувають у причинному зв'язку [131].

Моделювання — метод дослідження певних об'єктів шляхом відтворення їхніх характеристик на іншому об'єкті – моделі, аналогу того або іншого фрагмента дійсності (речового чи розумового) – оригіналу моделі [15і, 158]. Між об'єктом та моделлю повинна бути схожість у фізичних характеристиках, структурі, функціях тощо. Форми моделювання досить різноманітні – предметне (фізичне) і знакове, важлива форма якого, математичне (комп'ютерне) моделювання [142].

На базі цих методів було визначено стратегію дослідження, зроблено аналіз теоретичних концепцій об'єкта, що досліджується, побудована концептуальна ієрархічна модель мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів.

3. До третьої групи належать спеціальні методи або методи, конкретних наук, які зазвичай використовуються на рівні теоретичного дослідження. До них відносять такі: перехід від абстрактного до конкретного, загальна форма руху наукового пізнання, закон відображення дійсності в мисленні. Ці методи в основному застосовуються як в окремих науках, так і в групі наук. Для дослідження розвитку регіональної мережі використовують такі методи: *системний, нормативний, діалектичний, програмно-цільовий, балансовий, метод комплексного соціально-економічного аналізу, метод імітаційного моделювання.*

Системний метод. Поняття «система» визначається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих підсистем та елементів, що утворюють єдине ціле. Розподіл системи на окремі підсистеми й елементи

здійснюється таким чином, що зберігається загальна цілеспрямованість у функціонуванні системи. Елементи в системі об'єднані причинно-наслідковими зв'язками. Зміна стану окремих елементів або зв'язків протягом певного часу призводить до зміни стану самої системи. Це означає, що система функціонує [2].

Системний метод дозволяє розглядати регіон у вигляді надзвичайно складної соціально-економічної системи, умовно окреслити цю систему, визначити склад системи з великої кількості елементів, виявити й спрямувати функціонування системи. Саме через системний підхід створюється можливість всебічно оцінити стан регіону, його ресурсний та інтелектуальний потенціал, можливості для становлення й розвитку [5].

Система оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів управляє матеріальними потоками й охоплює галузі промисловості та підприємства, виробничі, посередницькі, торговельні й транспортні організації різних відомств, розміщені у регіонах країни або за кордоном.

Формування *системи* оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів у міждержавній програмі потребує створення єдиного торговельного простору без митних перешкод, внутрішніх кордонів, з вільним транспортуванням, інформації, капіталів і трудових ресурсів тощо.

При формуванні мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів повинні враховуватися такі *системні* принципи:

- по-перше, це принцип створення системи послідовними етапами (система має спочатку бути досконало досліджена на макрорівні, тобто, вивчено зв'язок з навколишнім середовищем, і на мікрорівні, тобто взаємовідносини всередині структури);
- по-друге, принцип поєднання ресурсів та інших характеристик розробленої системи;
- по-третє, це принцип перевірки відсутності конфліктів між цілями і завданнями окремих підсистем усієї системи.

З урахуванням специфіки містобудівних регіональних систем можна виокремити такі етапи формування мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів при *системному підході*:

- 1) визначення й формування цілей функціонування системи;
- 2) аналіз цілей та обмежень зовнішнього середовища. Визначаються вимоги, яким повинна відповідати система;
- 3) формування підсистем;
- 4) синтез системи: аналіз різних варіантів і вибір підсистем, організація їх у єдину систему [100, 145].

Системний підхід не існує у вигляді суворої методологічної концепції. Це свого роду сукупність пізнавальних принципів, дотримання яких дозволяє певним чином зорієнтувати конкретні дослідження [62, 72].

Діалектичний метод дослідження регіону як системи передбачає використання діалектичної теорії й методу вивчення явищ у суспільстві в їх розвитку, базується на загальних законах розвитку [85, 89]. За допомогою цього методу можна дослідити динаміку територіально-планувальних, соціально-економічних, екологічних, транспортних, виробничих процесів та оцінити перспективу їх розвитку.

Нормативний метод, який припускає побудову системи знань на основі загальних понять і базових законів та базується на використанні прогресивних норм і нормативів, котрі відображають досягнення науково-технічного прогресу, в управлінні регіональними процесами й виконують завдання стосовно розвитку окремих галузей, що мають важливе значення для населення, яке мешкає на певній території, та для держави у цілому [89].

Сутність *балансового методу* в регіональному дослідженні полягає в тому, що при плануванні потреби в матеріально-технічних, природних, паливно-енергетичних, трудових, фінансових ресурсах зіставляються можливості регіону та потреби населення в результаті розроблення балансів [89]. Оскільки сукупні потреби, як правило, більші від можливих обсягів ресурсів, необхідних для забезпечення цих потреб, то в процесі розроблення конкретних балансів

проводять ранжування потреб, здійснюють розподіл потреб на першочергові й менш важливі. Відповідно визначають обсяги ресурсів для задоволення спочатку першочергових потреб, а згодом й інших [89].

Програмно-цільовий метод передбачає розроблення цільових комплексних програм регіонального розвитку, обґрунтування та розв'язання значних народногосподарських проблем, визначає шляхи розвитку всіх галузей, що мають загальнодержавне значення [89].

Метод комплексного соціально-економічного аналізу базується на використанні статистичної інформації за попередні періоди для вивчення стану зміни показників, виявлення закономірностей у процесах розвитку окремих явищ та процесів у суспільстві для аналізу впливу окремих факторів на деякі процеси [89].

Для прийняття обґрунтованих рішень в управлінні регіональними процесами використовується *метод імітаційного моделювання*, в основі якого лежить математичний метод. Сфера застосування імітаційного моделювання надзвичайно широка. Базується на використанні методів статистичного, динамічного, ймовірнісного змісту. До типових моделей належать:

- моделі розподілу та використання ресурсів (трудових, матеріальних, енергетичних, природних, фінансових тощо);
- моделі розвитку існуючих підприємств, їх реконструкції й будівництва нових;
- моделі ринку товарів та послуг;
- моделі оптимізації транспортного обслуговування;
- моделі масового обслуговування (у сферах торгівлі, послуг тощо);
- моделі розвитку житлово-комунального, міського господарства;
- моделі для вивчення конфліктних ситуацій тощо [89].

Імітаційне моделювання містить у собі два основних процеси: перший – конструювання моделі реальної системи, другий – постановка експериментів на цій моделі. Основною перевагою імітаційного моделювання є те, що за допомогою цього метода можна розв'язувати більш складні завдання. Імітаційні

моделі дозволяють досить просто враховувати випадковий вплив та інші фактори, які створюють труднощі при аналітичному дослідженні. Зазвичай імітаційне моделювання здійснюється за допомогою комп'ютерів [80, 84].

Взявши за основу методи цієї групи, виявили фактори впливу на розміщення оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів у структурі регіону, області й міста, також було зроблено аналіз агропромислового комплексу центрального регіону України та досліджено основні транспортні потоки на цій території, зібрано, систематизовано й проаналізовано інформацію стосовно можливості подальшого розвитку мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів.

На кожному етапі науково-дослідницької роботи було застосовано свій набір методів наукового пізнання (таблиця 2.3).

Деякі методи і методики широко використовуються в містобудуванні: визначення демографічного потенціалу та численності населення певної території; попередній факторний аналіз та комплексне містобудівне оцінювання території; оцінка інтенсивності розвитку міст і визначення меж функціональної зони та їх розташування; розрахунок пропускної здатності на певній території. Ці методи та методики використовуються для того, щоб звести до мінімуму територіальні відносини й оцінки зв'язність систем, раціональність розміщення об'єктів обслуговування і намітити радіуси їх доступності.

Актуальними та придатними для розв'язання містобудівних проблем залишаються спеціальні методи, до яких відносять: аналіз і систематизацію науково-методичної літератури із цього питання, картографічний аналіз, аналіз існуючих проектних матеріалів та науково-практичних розробок, обстеження системи містобудівного розвитку регіону й окремих її підсистем, статистична обробка даних, структурний аналіз, факторний аналіз, щоб визначити параметри простору, показуючи вплив на ефективність містобудівних систем, порівняльний аналіз – для виявлення закономірностей досліджуваних зв'язків.

Отже, розглянувши всі методи наукового пізнання та принципи регіональних досліджень, які були застосовані в науково-дослідницькій роботі, можна скласти структурну схему дисертаційного дослідження (рис. 2.8).

Таблиця 2.3

Етапи та методи науково-дослідницької роботи

№	Етапи науково-дослідницької роботи	Проведена робота	Застосовані методи
1	2	3	4
I	Визначення напрямку наукового пошуку	<ul style="list-style-type: none"> • вибір проблеми та напряму наукового пошуку; • формулювання теми, її обґрунтування та актуальність; • формування об'єкта, предмета та мети дослідження; • вивчення літературних джерел, робота з науковою літературою. 	<ul style="list-style-type: none"> • спостереження; • порівняння; • аналіз і синтез; • індукція та дедукція.
II	Закономірності розвитку об'єкта, що досліджується (перший розділ)	<ul style="list-style-type: none"> • виділення суттєвих зв'язків між об'єктом, який досліджується та навколишнім середовищем; • уточнення й конкретизація відомих даних; • узагальнення результатів, виявлення закономірностей і їх класифікація; • висунення гіпотези. 	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз і синтез; • індукція та дедукція; • спостереження; • порівняння; • узагальнення; • класифікація.
III	Структура дослідження (другий розділ)	<ul style="list-style-type: none"> • вибір методів дослідження та опис процесу дослідження; • аналіз теоретичних концепцій об'єкта дослідження; • ієрархічна класифікація об'єкта дослідження. 	<ul style="list-style-type: none"> • спостереження; • порівняння; • аналіз і синтез; • класифікація; • системний підхід.
IV	Визначення закономірностей подальшого розвитку (третій розділ)	<ul style="list-style-type: none"> • виявлення факторів впливу на об'єкт дослідження; • збір, систематизація та вивчення інформації стосовно можливості подальшого розвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> • спостереження; • вимірювання; • розрахунок; • аналіз і синтез; • індукція та дедукція; • моделювання; • системний підхід.
V	Експериментальне проектування (четвертий розділ)	<ul style="list-style-type: none"> • експериментальним проектуванням перевіряється попередньо розроблена гіпотеза; • методика формування об'єкта дослідження. 	<ul style="list-style-type: none"> • моделювання; • системний підхід; • експеримент.

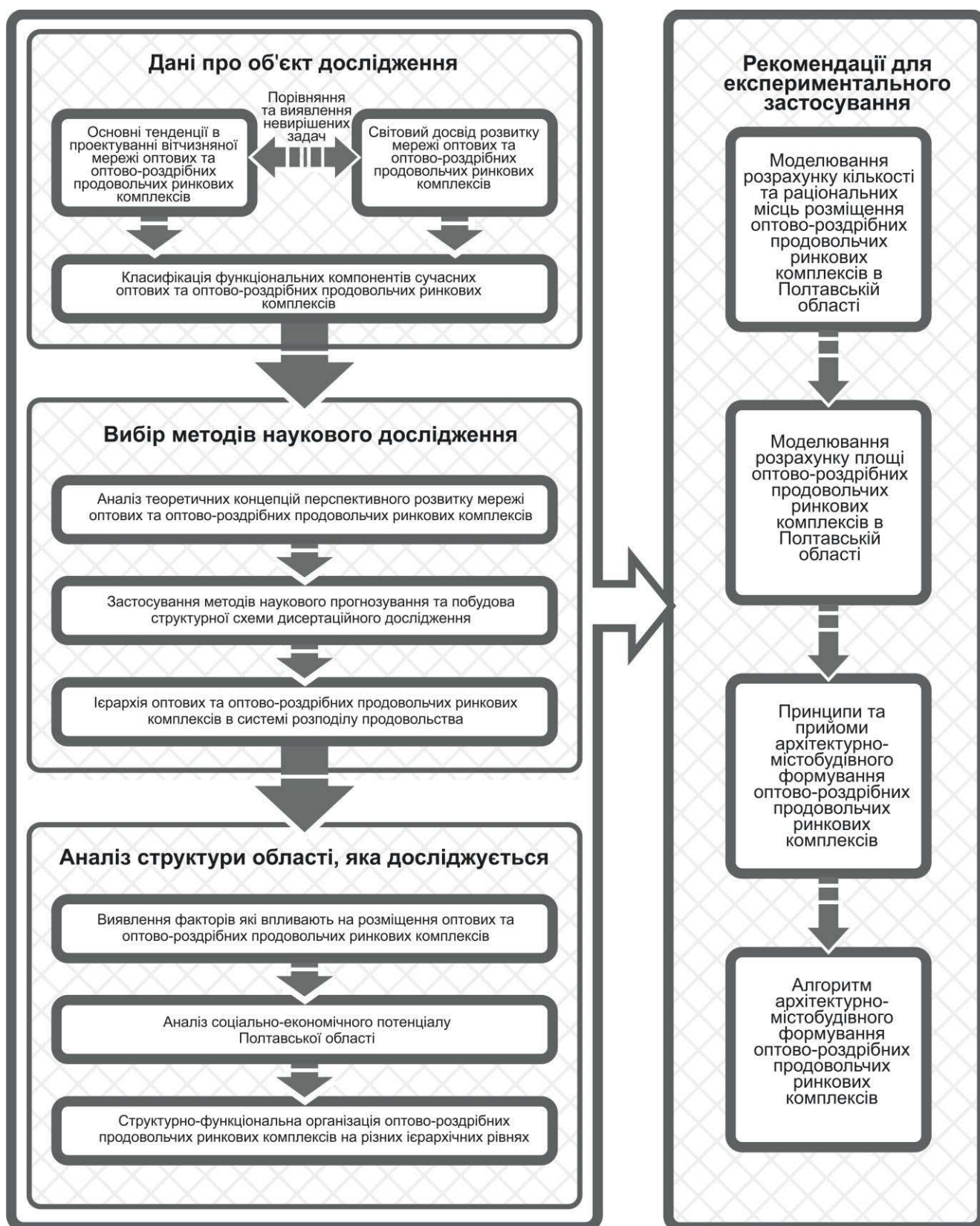

Рис. 2.8. Структурно-логічна схема дисертаційного дослідження

2.3. Ієрархія оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у системі розподілу продовольства

Отже, оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси являють собою мережу структурних утворень, що здійснюють комерційне посередництво між виробництвом продукції й роздрібною торгівлею. Основні споживачі на оптових та оптово-роздрібних ринках це: супермаркети, продуктові магазини, ресторани, готелі, інші гуртові покупці, спеціалізовані магазини, організації (школи, в'язниці, державні установи), підприємства, які переробляють сільськогосподарську продукцію, тощо [164].

Варто підкреслити, що формування процесу руху продуктів харчування далеке до завершення та перебуває на перехідному етапі розвитку. Для того щоб знайти раціональне місце розташування оптового чи оптово-роздрібного ринкового комплексу, визначитись з його об'ємом та площами, треба розв'язати низку завдань (таблиця 2.4) [172].

Сьогодні продовольчий оптовий або оптово-роздрібний ринковий комплекс повинен поєднувати виробничий, складський, торговельний і офісний формат. В оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексах можуть проводити ярмарки, аукціони, організовувати виставки сільськогосподарської продукції з подальшим її продажем. Основними функціями комплексу є: створення національної системи розподілу продовольства, удосконалення чинних каналів збуту, формування ціни тощо [164].

Сучасна ефективна інфраструктура оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів може бути побудована, базуючись на утвореннях різного рівня ієрархії й на основі системного підходу, бажано формувати ринкову інфраструктуру як мережу оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [164, 172].

Структура оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів характеризує зосередження агропромислового процесу, відношення між

процесами переробки продовольчої сировини, виробництва, споживання і реалізації та їх розвитку в межах регіонів [164, 172].

Таблиця 2.4

Аналіз комплексу завдань проектування
продовольчого ринкового комплексу

Задачі, які потребують вирішення	Існуючий стан	Перспектива розвитку
Соціальна задача	<ul style="list-style-type: none"> структура потреб населення; потенціал споживання; потреба населення в свіжій плодоовочевій продукції; харчові уподобання населення; купівельна спроможність населення. 	<ul style="list-style-type: none"> складання перспективного трудового балансу.
Економічна задача	<ul style="list-style-type: none"> близькість розміщення сільськогосподарських виробництв; наявність інвестицій; нормативно-правове забезпечення; рівень надлишкового виробництва продукції в конкретному регіоні; сезонність окремих продуктів; кількість і товарообіг окремих оптових компаній в регіоні; кількість виробленої продукції в регіоні; кількість імпортової продукції, що продається; аналіз сільськогосподарських переробних підприємств. 	<ul style="list-style-type: none"> перспективи розвитку сільськогосподарських виробництв в регіоні.
Територіальна задача	<ul style="list-style-type: none"> наявність транспортної інфраструктури; наявність транспортних вузлів; наявність міжнародних транспортних коридорів; оцінка території за природними чинниками; земельний баланс території. 	<ul style="list-style-type: none"> плани адміністрації щодо розширення мережі доріг; можливість розширення під'їзних шляхів до ділянки ринкового комплексу; поліпшення комунікацій, побудова нових шляхів через регіон: водних, залізничних, повітряних.
Демографічна задача	<ul style="list-style-type: none"> структура населення; статеві та вікові ситуації; концентрація населення на даній території. 	<ul style="list-style-type: none"> демографічна динаміка в регіоні.
Екологічна задача	<ul style="list-style-type: none"> проблеми навколишнього середовища; наявність, вид та розміщення промислового підприємства; забруднення, низька несуча здатність ґрунтів, можливість повеней, ерозії, зсувів на ділянці. 	<ul style="list-style-type: none"> прогноз стану навколишнього середовища; екологічне зонування та прогноз подальшого розвитку території.
Планувальна задача	<ul style="list-style-type: none"> кількість секторів ринкового комплексу; площа секторів ринкового комплексу; розподіл простору між критими і відкритими місцями ринкового комплексу; достатня кількість паркувальних місць для відвідувачів і для постачальників; рельєф ділянки, яка відведена під забудову. 	<ul style="list-style-type: none"> можливість розширення ділянки ринкового комплексу; розробка перспективної планувальної структури; можливість збільшення кількості секторів ринкового комплексу; можливість збільшення площі секторів ринкового комплексу.
Інженерно-технічна задача	<ul style="list-style-type: none"> аналіз інженерної інфраструктури; наявність на ділянці інженерних комунікацій. 	<ul style="list-style-type: none"> складання перспективних балансів потреб в інженерному забезпеченні; можливість інженерних мереж задовольнити потреби ринкового комплексу.

Дослідження закономірностей формування соціально-просторової структури свідчить про те, що повне задоволення потреб населення вважається можливим тільки в межах зон впливу найбільших міст [39, 55].

До найбільших міст-центрів, тобто мегаполісів, в Україні належать: Київ, Харків, Львів, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ. Оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси макрорегіонального рівня повинні бути прив'язані до мегаполісів, міст-мільйонників і мають забезпечувати ці міста продукцією з різних регіонів України.

Межі макрорегіональної мережі визначаються сукупністю соціально-економічних зв'язків залежно від величини міста-центру, ступеня економічного та містобудівного освоєння території регіону, в якому формується мережа, характеру транспортної інфраструктури, загальної чисельності й щільності населення.

Ієрархія населених міст-центрів регіональної соціально-просторової структури включає в себе шість рівнів: міжобласний, обласний, міжрайонний, районний, місцевий, первинний (рис. 2.9).

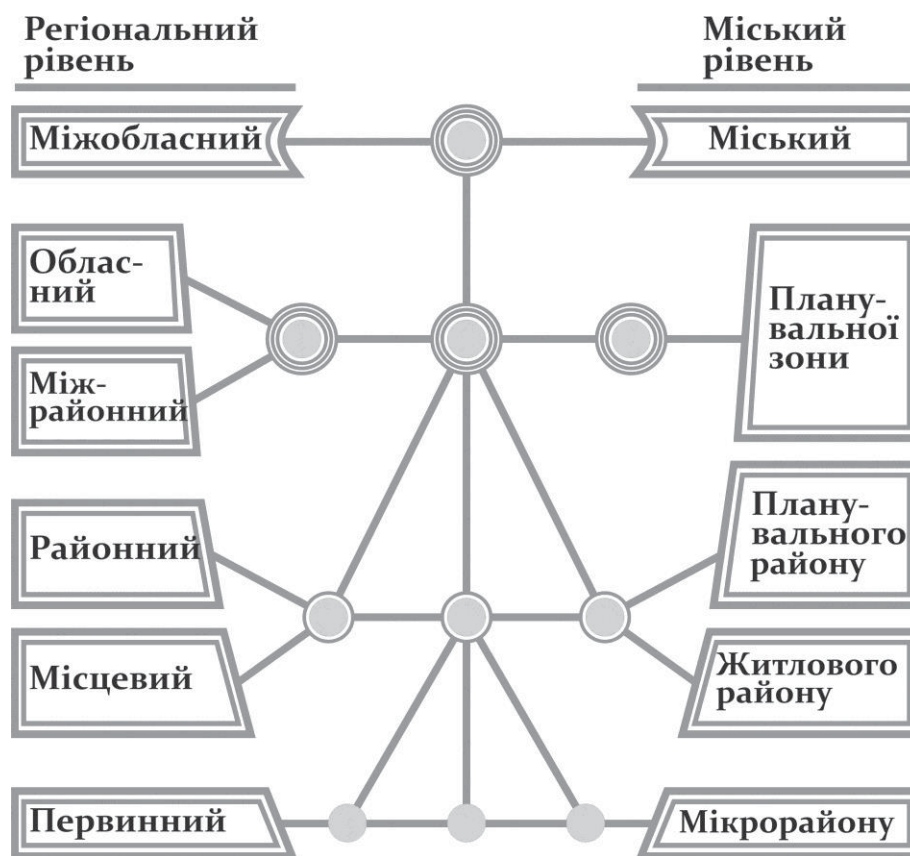

Рис. 2.9. Єдина структура системи центрів обслуговування міст та регіону (за М.М. Дьоміним) [39]

Міста є місцями концентрації всіх видів людської діяльності та мають вплив на прилеглі території. Основну роль у формуванні торгових тяжінь грають навколишні населені пункти, що знаходяться в радіусі 30 – 40 хв транспортної доступності від міста (15 – 20 км).

Таблиця 2.5

Величина зони впливу міст залежно від ієрархічного рівня
(за М.М. Дьоміним)

Місто	Чисельність населення, тис. ос.				Радіус зони впливу торговельного обслуговування, км				Активна зона впливу міста
	центру		зони впливу		зона впливу		зона інтенсивного впливу		
	min	max	min	max	min	max	min	max	
1	2		3		4		5		6
Регіональне (міжобласне)	700	3000	3000	7000	180	250	50	70	від 6 до 8 міст
Обласне	150	250	500	800	90	120	30	40	від 4 до 8 міст
Міжрайонне	30	80	60	80	60	80	15	25	від 4 до 9 міст
Районне	10	30	40	50	15	60	10	15	від 3 до 7 міст
Місцеве	5	15	10	15	12	20	3	8	від 1 до 6 міст
Первинне	1	3	0,5	2	5	7	-	-	-

Максимальний радіус зони торговельного обслуговування найбільших міст досягає 200 – 250 км. Зони обслуговування підприємств торгівлі великих міст, що є обласними центрами з населенням 200 – 300 тис. ос. Середніх – за своїм адміністративним статусом це центри сільських районів з населенням 50 – 100 тис. ос. Межі зон обслуговування торгових підприємств великих міст поширюються на 100 – 120 км., середніх до 60 – 90 км (таблиця 2.5). Межі активного тяжіння приблизно збігаються – 35 – 50 км. Радіуси зони

обслуговування торгових підприємств малих міст – районних центрів з населенням 20 – 30 тис. ос. не перевищують 18 – 27 км [39].

Організація мережі оптової та оптово-роздрібної торгівлі в макрорегіоні значною мірою пов'язана зі сформованим адміністративно-територіальним поділом обласних центрів. Тому логічним буде пов'язати класифікацію оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів з містами, у котрих вони повинні розташовуватись [132].

Ділянка, на якій буде розміщено оптовий чи оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс адміністративного району, – це точка регіону, у котрій є сприятливі умови для влаштування та проведення зручних торговельних операцій. Регіон його функціонування визначається окремими параметрами певної території, де масштаби обумовлюються достатньою постачальницько-реалізаційною можливістю сільськогосподарських товаровиробників і перспективами розвитку [164].

На локальному рівні домінуючою складовою виробників значної кількості сільськогосподарської продукції є домогосподарства. У той же час існуючі канали руху товарів не пристосовані до такого положення. Деякі види сільськогосподарської продукції (насамперед м'ясо, молоко) знаходять своє просування на ринок. Реалізація ж надлишків картоплі, овочів, фруктів та деяких інших видів продукції є проблематичною для просторово віддалених домогосподарств – попит на локальному рівні незначний, а можливості переміщення продукції власними силами обмежені. Подальша розбудова ринкової інфраструктури повинна забезпечити залучення в обіг значної товарної маси високоякісних продуктів, вироблених у домогосподарствах [164].

У виборі ділянки для розташування оптового чи оптово-роздрібного ринкового комплексу такого рівня потрібно враховувати сировинну зону сільськогосподарської продукції, а також наявність потужних підприємств з її переробки, природне тяжіння сільськогосподарських виробників до цього населеного пункту з урахуванням його соціально-економічного розвитку та наявної транспортної мережі. Сумарні витрати на виробництво і транспортування

продукції не повинні перевищувати рівень оптової ціни на одиницю продукції, їх перетин буде визначати критичний рівень відстані, на яку сільськогосподарський виробник може доставляти свою продукцію на локальний оптовий ринок [164].

Товарна наповненість ринкового комплексу адміністративного району в першу чергу залежить від спеціалізації регіону в народному господарстві, оскільки продукція саме місцевих виробників буде формувати пропозицію на локальному ринку. Для кожного регіону характерні різні зв'язки між окремими районами, завдяки чому він перетворюється на цілісну систему. Таким чином, локальні ринки формуються під впливом традицій виробництва й споживання тих або інших товарів (товарних груп). Наявність у регіоні локального ринку дозволить скоротити кількість рівнів діючих каналів розподілу продукції. Зменшення ланки забезпечується за рахунок максимальної наближеності виробника продукції до її безпосереднього споживача [164].

Оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси такого рівня повинні стати в сільській місцевості визначною підставою для впровадження ефективного співробітництва виробників та споживачів і цілком сучасних основ вільного й досить прозорого ціноутворення на підставі дій ринкового механізму. Їхня діяльність також буде сприяти розв'язанню проблеми стандартизації та сертифікації якості продукції за європейськими і світовими нормами та як наслідок, зняттю перешкод у подальшому просуванні сільськогосподарської продукції на ринок національного рівня й виходу на зовнішній, улагодженню протистояння інтересів самостійних товаровиробників певного виду продукції та певного регіону [164].

Оптовий ринковий комплекс регіонального рівня характеризується сумарністю технологічних і організаційних ознак, а також місцем розташування, наявністю обладнання, тари, достатньої кількості складів, місця зважування продукції, розміром торговельної й сировинної площі, характером обслуговування та спеціалізації тощо. Такий підхід буде максимально сприяти не лише виробництву продукції одного типу, а й дозволить збільшити кількість

потенційних покупців і врахувати їх потреби за деяким асортиментом продукції [164].

Створення місцевого оптового чи оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу на території кожного окремого регіону має узгоджуватися з доступністю встановлення його безпосередніх зв'язків із виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції. Вибираючи місце розташування ринкового комплексу, необхідно врахувати стан і наявність навколишньої дорожньої мережі. Слід надавати перевагу тим ділянкам, які розміщені безпосередньо на магістральних шляхах, або тим, які знаходяться не дуже віддалено від них, де є можливість використання всіх наявних видів транспорту виробників. Також варто враховувати транспортні витрати, котрі будуть понесені виробником на доставку продукції на ринковий комплекс, і витрати на перевезення продукції з ринкового комплексу, тобто споживачам [164].

Оптові продовольчі ринкові комплекси переважно вирішуватимуть питання пов'язані з продовольчим забезпеченням регіонів, незалежно від того, чи в цьому регіоні тільки споживають певну продукцію, чи тільки реалізують її [164].

Висновки по розділу 2

1. Було виявлено, що специфіка архітектурно-містобудівного дослідження оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів полягає в тісному зв'язку з різними науковими дисциплінами.

2. На основі аналізу досліджень учених були виявлені закономірності у розміщенні виробництва й міжрегіональному обміні продуктами харчування. Визначено, що оптимальне місце розташування виробничого комплексу повинне враховувати:

- місце розташування та величину споживчого центру;
- місця розташування джерел сировини;
- мінімальну величину транспортних витрат.

3. На основі аналізу існуючих містобудівних теорій та досліджень область була розглянута як система внутрішніх і зовнішніх, прямих і зворотних зв'язків природного, технічного, економічного й соціального походження, яка формується населеними пунктами (містами та їх районами).

4. За допомогою існуючих методів наукового пізнання була розроблена структурно-логічна схема дисертаційного дослідження, що складається з теоретичної та експериментальної частин. Робота поділена на п'ять етапів виконання: перший – визначення напрямку наукового пошуку, другий – закономірності розвитку об'єкта, який досліджується, третій – структура дослідження, четвертий – визначення закономірностей подальшого розвитку, п'ятий – експериментальне проектування.

5. Доведено, що найбільш ефективний шлях удосконалення проектних рішень полягає у розв'язанні низки завдань, сформованих у комплекс, який включає в себе сім пунктів: це соціальне, економічне, територіальне, демографічне, екологічне та планувальне завдання.

6. Була проаналізована єдина ієрархічна структура центрів обслуговування міст і районів М.М. Дьоміна, взаємозв'язок міста і прилеглого району та зони їх впливу.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ СТРУКТУРИ ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ

3.1 Основні групи факторів, які впливають на розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Проаналізувавши всі дані, можна зробити висновок, що для європейської національної асоціації оптових ринків найбільш характерними є універсальні продовольчі ринкові комплекси національного рівня та макрорегіональні, а також спеціалізовані й універсальні ринки регіонального та локального рівнів (рис. 3.1).

Оптові й оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси насамперед потрібні регіонам та областям, тому що основне їх призначення – це забезпечення населення певної території свіжими продуктами харчування й надання допомоги товаровиробникам цього регіону в збуті готової продукції через такі комплекси [173].

Необхідно відзначити, що донедавна розвиток мережі оптових продовольчих виробництв супроводжувався небажаними змінами, пов'язаними з деформацією, а в окремих областях руйнуванням сформованої в попередні десятиліття функціональної системи їх розміщення. Так, відбулося перепрофілювання багатьох оптових продовольчих об'єктів торгівлі, які раніше реалізовували продукти харчування, що швидко псуються [173].

Фактори, котрі впливають на архітектурно-містобудівне формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, – це сукупність чисельних умов залежно від їх особливостей, обраних критеріїв і поставленої мети. Від того, наскільки якісно проаналізовані й виявлені ці фактори, залежить подальший розвиток та оптимізація мережі [173].

Безліч різноманітних факторів як зовнішнього, так і внутрішнього походження впливають на архітектурно-містобудівне формування оптово-

роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Наявність такої значної кількості факторів робить необхідним їх групування.

До основних факторів, які безпосередньо впливають на вибір місця розташування оптового чи оптово-роздрібного ринкового комплексу, можна віднести: *містобудівні, техніко-екологічні, природно-географічні й соціально-економічні* [173].

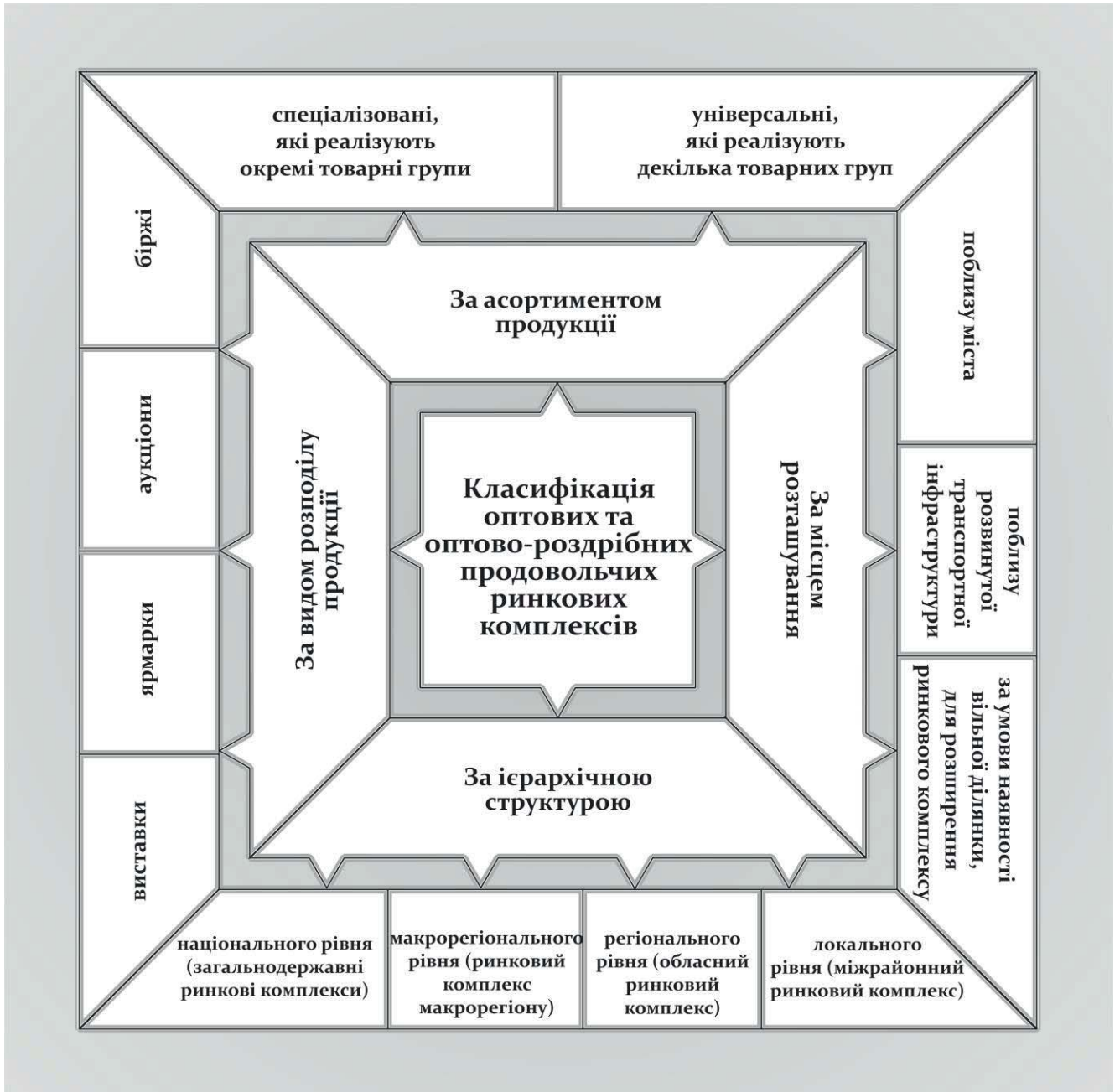

Рис. 3.1. Класифікація оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів [164, 167]

Містобудівні фактори: нерівномірне розташування виробничих підприємств, концентрація та специфічна їх спеціалізація в деяких регіонах і

областях, сезонний характер окремих товарних груп, технологічні особливості деяких виробничих циклів. Це спричиняє потребу в територіально рівномірній мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, що буде здатна ефективно забезпечувати обмін товарами між регіонами, тобто на міжрегіональному рівні. У першу чергу необхідно оцінити поточні й перспективні потреби мешканців регіону та окремих його областей у продуктах харчування, визначити наявність виробничого потенціалу й ступінь його використання, раціональне розташування зон виробництва конкретних видів сільськогосподарської продукції та регіонів їхнього споживання, зміни в структурі, спеціалізацію, концентрацію, комплексність розвитку сільськогосподарського виробництва, а також потужності харчової й переробної промисловості, кількість складських ємностей, у тому числі з охолодженням, для зберігання сільськогосподарської продукції [173].

Величина транспортних витрат може суттєво змінюватися залежно від місця розміщення ринку на обслуговуючій території. Розміщувати ринок на окраїні сировинної зони нерационально, оскільки транспортні витрати зустрічних перевезень сільськогосподарської продукції виробниками на ринок призведуть до збільшення сукупної величини транспортних витрат. Транспортні витрати виробників сільськогосподарської продукції на доставку її на локальні оптові ринки можуть слугувати підставою для визначення території ринку [173].

Земельна ділянка, яка відводиться під будівництво оптового чи оптово-роздрібного ринкового комплексу, не повинна мати сільськогосподарське призначення, щоб не потрібно було змінювати її цільове призначення. Дуже добре, якщо ділянка наближена за формою до квадрата, а також є рівнинною. Повинна бути можливість її подальшого розширення у зв'язку з майбутнім зростанням торговельної активності ринкового комплексу [173].

Техніко-екологічні фактори. У безпосередній близькості до ділянки мають знаходитися інженерні комунікації: колектор стічних вод, водний колектор, лінії електропередач, газовий трубопровід. А їх потужність повинна задовольнити майбутні потреби ринкового комплексу [173].

Однією з основних вимог розміщення оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів є зручність транспортної доступності. Розташування комплексу повинне в першу чергу враховувати вихід на транспортні артерії (автомобільні, залізничні, повітряні), головні торговельні шляхи країни з доступом до пункту споживання продовольства (частіше, обласного центру) або місць, у яких сконцентровано виробництво сільськогосподарської продукції. Повинна бути можливість транзитних операцій у національних та міжнародних масштабах. Якщо ділянка для майбутнього продовольчого ринкового комплексу розташована поряд з дорогою, яка проходить навколо міста, то це дозволить швидко потрапляти у різні торговельні пункти міста без перетину центра, та максимально обмежити переміщення товарів через територію міста. Умовами створення оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів є орієнтація товаровиробників сільськогосподарської продукції та продовольства на оптові поставки, наявність розвинутої мережі роздрібної торгівлі, комунікацій, що відповідає їх матеріально-технічній базі [173].

Соціально-економічні фактори. Включають розмір зони обслуговування та кількість потенційних споживачів послуг оптового або оптово-роздрібно-ринкового комплексу, зростання чи зниження життєвого рівня населення, заміну у виробничому або особистому споживанні одних видів продуктів харчування й сільськогосподарської сировини іншими, забезпечення належного рівня торговельного обслуговування, створення комфорту та зниження витрат часу покупців на придбання товарів. Рівень розвитку, розміщення, концентрації, потужності та спеціалізації роздрібних торговельних підприємств – відіграють досить значну роль в оптовій торгівлі регіонального рівня. У зоні роботи оптового чи оптово-роздрібно-ринкового комплексу не повинно існувати діючих ринкових комплексів. Існування оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів буде сприяти контролю над цінами, наповнюваності бюджету, оптимізації витрат, підвищенню ділової конкуренції, ефективності збуту продукції, появі нових робочих місць. Ефективність вкладень у будівництво таких комплексів окупиться через досить невеликий проміжок часу [173].

Розширюючи та поглиблюючи проведені дослідження із систематизації факторів, з огляду на сучасні тенденції архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів можна запропонувати таку їх класифікацію (рис. 3.2) [173].

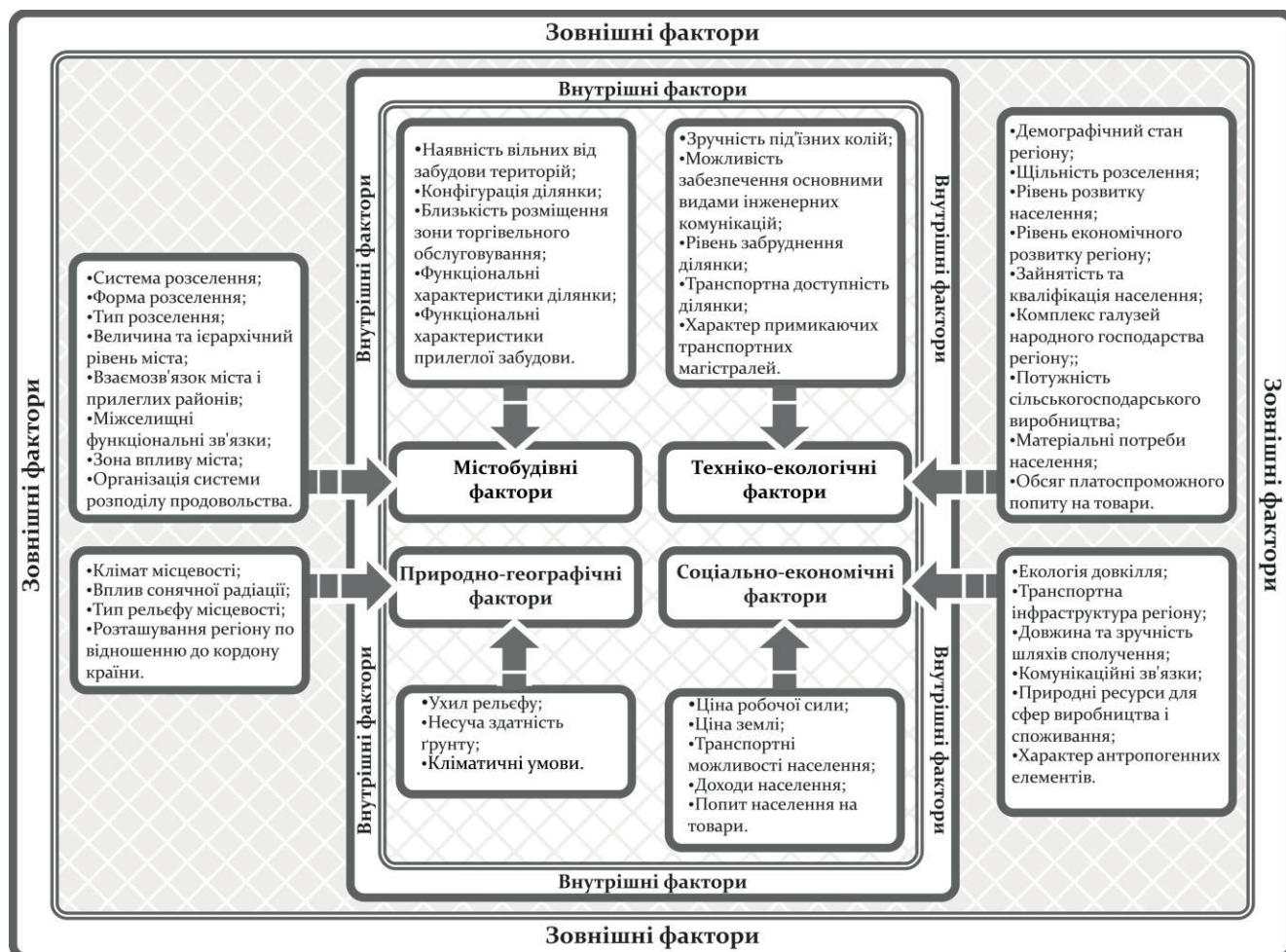

Рис. 3.2. Основні фактори, які впливають на розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [173]

Розглянуті фактори необхідно враховувати як при плануванні нової мережі, так і при її раціоналізації. Динамічність та розмаїтість факторів вимагає пошуку нових підходів до їхнього виявлення, аналізу й структуризації [173].

Основні фактори збережуть і надалі свою роль та вплив, але на сьогоднішній день у їх структурі, яка впливає на формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, підвищується значимість фінансово-економічних і соціально-демографічних факторів, таких як: рівень доходів населення, стан та ступінь адаптації виробничих сил регіону, економічна

активність населення. Це відбувається насамперед через підвищення чутливості споживчого ринку до змін платоспроможного попиту населення, що значною мірою визначається рівнем доходів жителів регіону [173].

Усі фактори, що впливають на вибір місця розташування оптового або оптово-роздрібного ринкового комплексу (національного, макрорегіонального, регіонального та локального рівнів), можна розділити на три макросистемі рівні (рис. 3.3):

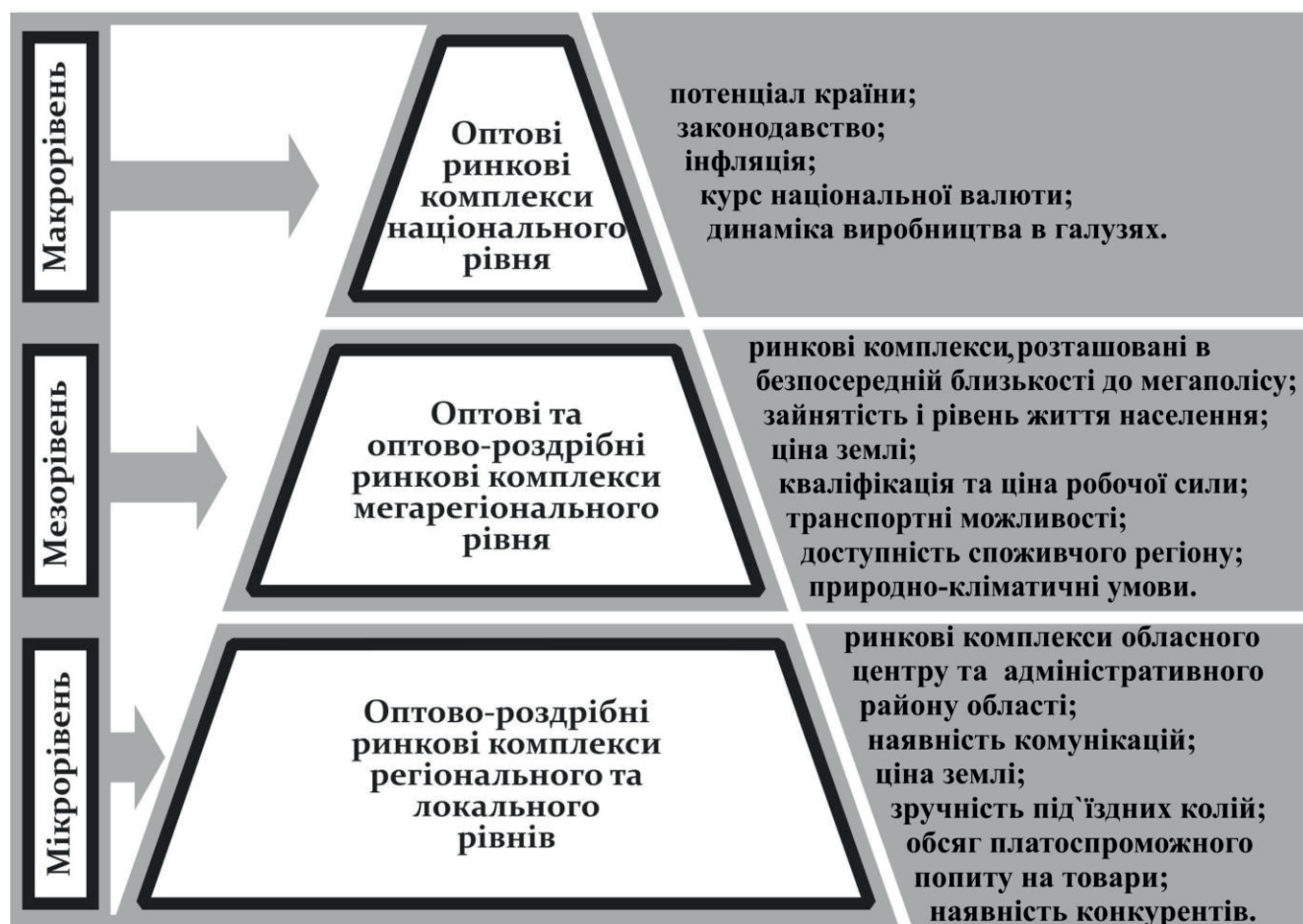

Рис. 3.3. Макросистемі фактори, які впливають на розміщення й формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [173]

- фактори *макрорівня*, що впливають на міграцію капіталу між різними країнами: потенціал країни, законодавство, інфляція, курс національної валюти, мита, динаміка виробництва по галузях, монополізація тощо;
- фактори *мезорівня*, пов'язані з розміщенням оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів усередині країни, окремих регіонів, міст: зайнятість і рівень життя населення, ціна землі, кваліфікація й ціна робочої сили,

транспортні можливості, доступність споживчого ринку, природно-кліматичні умови тощо;

- фактори *мікрорівня*, що впливають на дислокацію оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів усередині адміністративних районів: наявність комунікацій, зручність під'їзних колій, обсяг платоспроможного попиту на товари, послуги, наявність конкурентів тощо [173].

Фактори макрорівня впливають насамперед на стратегію вибору місця розташування оптового продовольчого ринкового комплексу національного рівня. Фактори мезорівня безпосередньо пов'язані з регіональною політикою у сфері забезпечення населення продовольством і розміщенням ринкових комплексів макрорегіонального рівня. Фактори мікрорівня в першу чергу використовуються самими виробниками сільськогосподарської продукції та впливають на розміщення ринкових комплексів регіонального й локального рівнів (на рівні обласних та районних центрів) (рис. 3.3) [173].

Просторова організація ґрунтується як на макросистемних факторах, так і на специфічних принципах структуризації. У роботі «Просторова організація містобудівних систем» М.М. Габрель відокремлює такі етапи пошукового прогнозування розвитку регіону:

- аналіз та структурне представлення регіону;
- визначення ієрархії елементів і їх ролі в системі;
- оцінювання потенціалу простору;
- часткові прогнози еволюції окремих вимірів містобудівної системи з урахуванням усього комплексу чинників та стохастичності розвитку;
- сумарний прогноз з урахуванням вагових коефіцієнтів елементів і розроблення перспектив розвитку містобудівної системи регіону;
- коригування перспективних цілей у зв'язку з ресурсним потенціалом простору і здатністю природи до самовідновлення [25].

Оптова торгівля, як і інші види господарської діяльності, є продуктом суспільного розподілу праці й пов'язаних з ним процесів спеціалізації та кооперації суспільно корисної людської діяльності. Місцем її здійснення є

товарний ринок, вона повністю охоплює його складову частину – оптовий ринок – і деяку частину споживчого ринку [173].

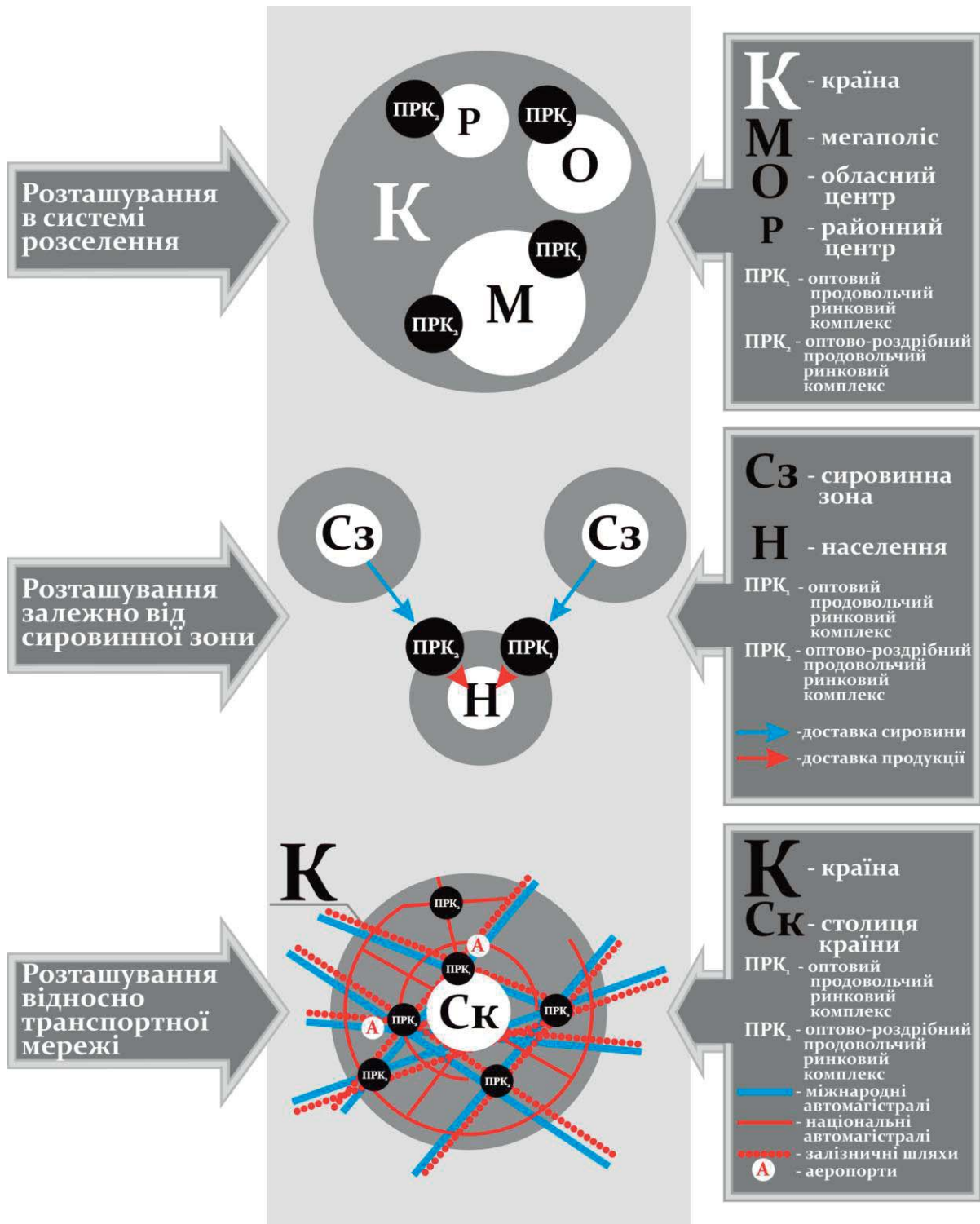

Рис. 3.4. Містобудівні фактори, які впливають на розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів [173]

Перетворення в економіці України призвели до необхідності формування нових підходів до розвитку мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів. Сьогодні загальними принципами розвитку архітектурно-

містобудівного формування оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів повинні стати [173]:

- оптимізація структури мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів;
- розроблення схем розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на основі містобудівної нормативної документації, перспективи економічного й соціального розвитку регіонів;
- ув'язування схем розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів із програмами розвитку адміністративних районів [173].

Отже, при виборі місця розміщення необхідно проаналізувати всі фактори, які впливають на розташування оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів, виявити всі умови, котрі можуть вплинути на ці об'єкти, вивчити всі наявні в регіоні й області об'єкти ринкової інфраструктури, їх стан і місце розташування, можливість розширення в перспективі, наявність та стан інженерних комунікацій, чисельність населення, яке обслуговується, природно-економічні й інші умови для виробництва того або іншого виду сільськогосподарської продукції [173]. Від того, наскільки якісно проаналізовано фактори та виявлено умови, що впливають на оптові й оптово-роздрібні ринкові комплекси, залежить подальший розвиток мережі та системи в цілому (рис. 3.4).

Чим більше параметрів залучено до прогнозу, тим більш обґрунтоване й об'єктивне рішення можна прийняти. Але наприкінці дослідницької роботи іноді важко поєднати всі залучені параметри, тому бажано встановити пріоритет оціночних показників залежно від стану системи і завдань, які мають бути розв'язані в певному часовому інтервалі.

3.2. Оцінювання соціально-економічного потенціалу Полтавської області

Базою для аналізу та подальших розрахунків обрано Полтавську область. Транспорт не тільки забезпечує потреби господарства і населення в перевезеннях,

але й разом з містами утворює основу території, є найбільшою складовою частиною інфраструктури, слугує матеріально-технічною базою формування і розвитку територіального поділу праці, справляє істотний вплив на динамічність та ефективність перспективного розвитку області.

До структури транспортної галузі Полтавської області входить залізничний, автомобільний, трубопровідний, повітряний і річковий транспорт. Основна частина вантажів перевозиться залізничним і автомобільним транспортом (рис. 3.5).

Полтавська область займає зручне транспортно-географічне положення на перетині міжнародних шляхів. Розвиненість дорожньо-транспортної інфраструктури, близькість кордонів індустріально розвинених регіонів України роблять регіон привабливим з точки зору розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, збут продукції якого орієнтований на ринки різних країн. Відстань до західних кордонів України (з Польщею, Угорщиною) становить від 900 до 1200 км, що в цілому дозволяє транспортувати продукцію в країни Європи при розумних транспортних витратах.

В області досить розвинений автомобільний транспорт, який використовується як для внутрішніх, так і міжрегіональних та міжнародних перевезень. По території області проходять автошляхи міжнародного значення. Територією Полтави та її області проходить найдовший європейський автошлях (E40), що з'єднує Францію, Бельгію, Німеччину, Польщу, Україну, Росію, Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Киргизстан. Полтава – Олександрія (M22) яка переходить в автомагістраль європейського значення Полтава – Слобозія (E584), цей маршрут бере свій початок в Україні і закінчує в Румунії, проходячи через Молдову.

Залізничний транспорт – один з основних елементів у транспортній системі макрорегіону. Великі залізничні вузли знаходяться в Кременчуці, Полтаві та Гребінці.

Для транспортних зв'язків використовується Дніпро з його притоками Сулою, Пслом, Ворсклою. На Дніпрі розташований великий річковий порт в Кременчуці.

Деякий обсяг вантажних перевезень у Полтавській області припадає на частку авіаційного транспорту.

Полтавська область є інвестиційно привабливою за дослідженнями Київського міжнародного інституту соціології.

Для формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів необхідно здійснити ретельний аналіз факторів, що впливають на споживання й пропозицію основних продовольчих груп товарів по Полтавській області.

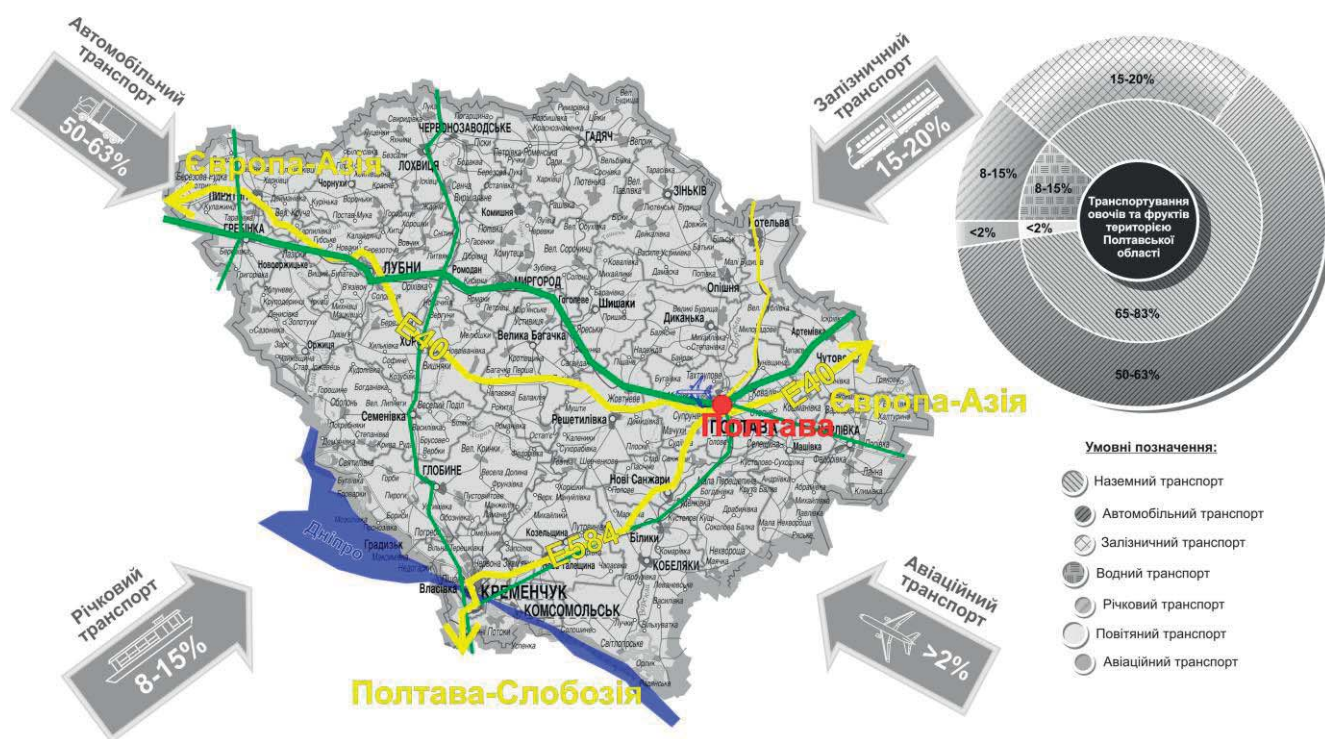

Рис. 3.5. Транспортна галузь Полтавської області, та її використання при транспортуванні овочів та фруктів

У системі економічного обміну продовольчих груп товарів оптово-роздрібні ринкові комплекси займають особливе місце, що зумовлене об'єктивним характером взаємозв'язку між агропромисловим комплексом, посередниками та кінцевими споживачами.

Для прийняття змістових управлінських рішень щодо формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів проводиться

аналіз, який передбачає визначення результатів господарської діяльності та оцінку виконання управлінських рішень.

Аналіз сучасної мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, котрий було проведено у попередніх розділах дисертаційного дослідження показав, що це складна структура, яка поділяється на окремі підструктури. Найпоширенішим є її розподіл на функціональні підструктури: маркетинг, логістику, економіку, фінанси, інновації тощо.

На сьогодні в Україні відсутня мережа оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, яка заковує та продає значні обсяги сільськогосподарської продукції, але існують тисячі невеликих оптовиків-посередників.

Оптові компанії незалежно від розміру при формуванні ціни орієнтуються на місцеві оптові ринки. З упровадженням регіональної мережі, якщо продукція буде доставлятися виробником безпосередньо через оптові продуктові ринки, то ціна може бути, за твердженням експертів, на 10 – 15% нижчого, ніж на оптовому ринку в місті, де знаходиться оптова компанія.

Існують продажі типу «Cash&carry». Це сучасна, агресивна форма оптової та дрібнооптової торгівлі, це комерційні фірми переважно зі значним міжнародним капіталом («Метро» тощо). Такі фірми безпосередньо заковують великі партії товару через центральну систему закупівлі з призначенням як для всієї торгової мережі держави, так і для інших країн, продажу на експорт. Але, як свідчить аналіз останніх років, торгова мережа «Метро» в Україні зазнає зниження рівня конкурентоспроможності.

Слабкість існуючої системи оптової торгівлі у недостатній кількості сучасних технічно обладнаних спеціалізованих сховищ плодоовочевої продукції для довгострокового збереження їх обсягів та якості, а також висока вартість відповідних послуг.

Аналіз техніко-економічних показників дасть змогу визначити економічну доцільність формування оптово-роздрібною мережі продовольчих ринкових комплексів у Полтавській області.

Насамперед треба розглянути агропромисловий комплекс цієї області. Агропромисловий комплекс – це сукупність взаємопов’язаних підприємств з виробництва продовольчої сировини, сховища, переробка та реалізація через розподільну мережу й ринкові комплекси.

Складовою агропромислового комплексу є сільське господарство – один з важливіших секторів економіки вищезазначеної області. Сільськогосподарські підприємства та господарства населення займаються рослинництвом, тваринництвом і власною переробкою сільськогосподарської продукції.

Полтавська область характеризується територіальним різноманіттям розміщення та високим розвитком сільського господарства. Більшість сільськогосподарських підприємств має спеціалізацію як у рослинництві, так і у тваринництві. Навколо міст створені підприємства зі спеціалізацією з вирощування овочів та виробництва молока тощо.

У сільському господарстві Полтавської області зайнято 3307,7 тис. осіб, у тому числі 117,5 тисяч осіб, що складає 10,61% зайнятого населення в Україні у сільському господарстві.

Проаналізуємо чисельність наявного населення Полтавської області, або потенційних покупців області.

Питома вага населення Полтавської області має більш сталий характер при абсолютному зниженні чисельності населення. У цілому, по області спостерігається скорочення населення, за 2009 та 2010 роки темпи скорочення населення зменшилися та складають у середньому 0,67% (таблиця В.1).

В обласному центрі (м. Полтава) і в районних центрах обсяг оптово-роздрібною продовольчої торгівлі з кожним роком збільшується. Постає гостра необхідність у створенні умов комфортної та вигідної реалізації надлишкової продукції індивідуальним господарствам сільського населення, що стимулює до розвитку товарного виробництва і повинно призвести до зниження цін на продовольчі товари, а також поліпшення якості товару, який потрапляє до кінцевого споживача [165].

Нині в більшості населених пунктів Полтавської області, навіть у досить великих, населення, яких становить більше п'яти тисяч жителів, взагалі відсутня сучасно обладнана оптово-роздрібна торгівля, розвинена інфраструктура продовольчих ринкових комплексів, чітке функціональне зонування, відсутня функція зберігання, фасування та підготовки товарів до продажу. Така ситуація виникає внаслідок:

- порушення порядку взаємовідносин між покупцями, продавцями, постачальниками, виробниками товарів;
- хаотичності й стихійності організації торгівлі;
- порушення територіальних норм розміщення торгових об'єктів у сільській місцевості;
- слабкості існуючої системи оптово-роздрібною торгівлі;
- недостатньої кількості сучасно технічно обладнаних спеціалізованих сховищ плодоовочевої продукції для довгострокового збереження їх обсягів та якості;
- високої вартості відповідних послуг [165].

Аналіз кількості існуючих супермаркетів, розмірів та функціональних характеристик ринків дасть змогу визначити економічну доцільність формування оптово-роздрібною мережі продовольчих ринкових комплексів у Полтавській області (рис. 3.6) [165].

Рис.3.6. Фактичне розташування продовольчих ринків та гіпермаркетів у Полтавській області [165]

Відповідно до проведених розрахунків доходи населення з 2010 року по 2012 рік по Полтавській області збільшуються (таблиця В.3). Аналіз середніх доходів у розрахунку на одну особу у розрізі областей показує стійку тенденцію, щодо темпів стійкого збільшувалися доходів по Полтавській області.

Для більш детального аналізу рівня життя населення проведено дослідження рівня витрат домогосподарств (таблиця В.3). Аналіз грошових доходів та грошових витрат домогосподарств Полтавської області за 2003 – 2012 роки свідчить про високу питому вагу в споживчих витратах, а саме продовольчої групи товарів. Було розглянуто динаміку змін питомих витрат на продовольчі товари протягом десяти років – з 2003 по 2012 рік. Як свідчать розрахунки, коливання змін витрат на продовольчі товари незначні, що засвідчує умовно постійну складову на продукти харчування. Так, у 2012 році питома вага

витрат на продукти харчування у сукупних доходах домашніх господарств склала по Полтавській області 52,4%, (таблиця В.3).

Для подальшого поглибленого аналізу формування мережі оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів треба визначити ринкову кон'юнктуру. Поняття «кон'юнктура» у широкому розумінні – це сукупність категорій у їх взаємозв'язку.

Продовольча група товарів була проаналізована виходячи з рівня можливостей агропромислового виробництва продукції та платоспроможності населення, що характеризується доходами населення й цінами на продовольчі товари. Зростання доходів населення змінює систему продуктових вподобань людини. При зростанні доходів вище критично мінімальних продуктів вподобання населення будуть змінюватися. Отже, збільшення прожиткового мінімуму, доходу населення дасть змогу поліпшити якісний рівень споживання продуктів харчування.

Основу для розрахунку прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить вартість мінімальних наборів продуктів харчування, послуг та непродовольчих товарів, які зазвичай називаються споживчим кошиком. У діаграмі наведено порівняльний аналіз раціональних норм споживання, рекомендованих Українським науково-дослідницьким інститутом гігієни і харчування Міністерства охорони здоров'я, та норми споживчого кошику громадянина України (рис. 3.7) [165].

Так, відповідно до проведених розрахунків, аналіз діаграми показує, що порівняно з раціональними науково – обґрунтованими нормативами передбаченими Українським науково-дослідницьким інститутом гігієни та харчування Міністерства охорони здоров'я, споживання продуктів харчування вище, ніж у нормативах споживчого кошика, а саме: м'ясо й м'ясопродукти занижені на 36,1%, молоко та молочні продукти – на 60,9%, яйця – на 24,1%; риба та рибопродукти – на 35%; цукор і кондитерські вироби – на 2,6%; олія рослинна всіх видів – на 45,4%; картопля – на 23,4%;городина та баштанні культури – на

31,7%; фрукти, ягоди та виноград – на 28,9%. Між цим хлібні продукти норма споживчого кошика перевищена на 22,2% [165].

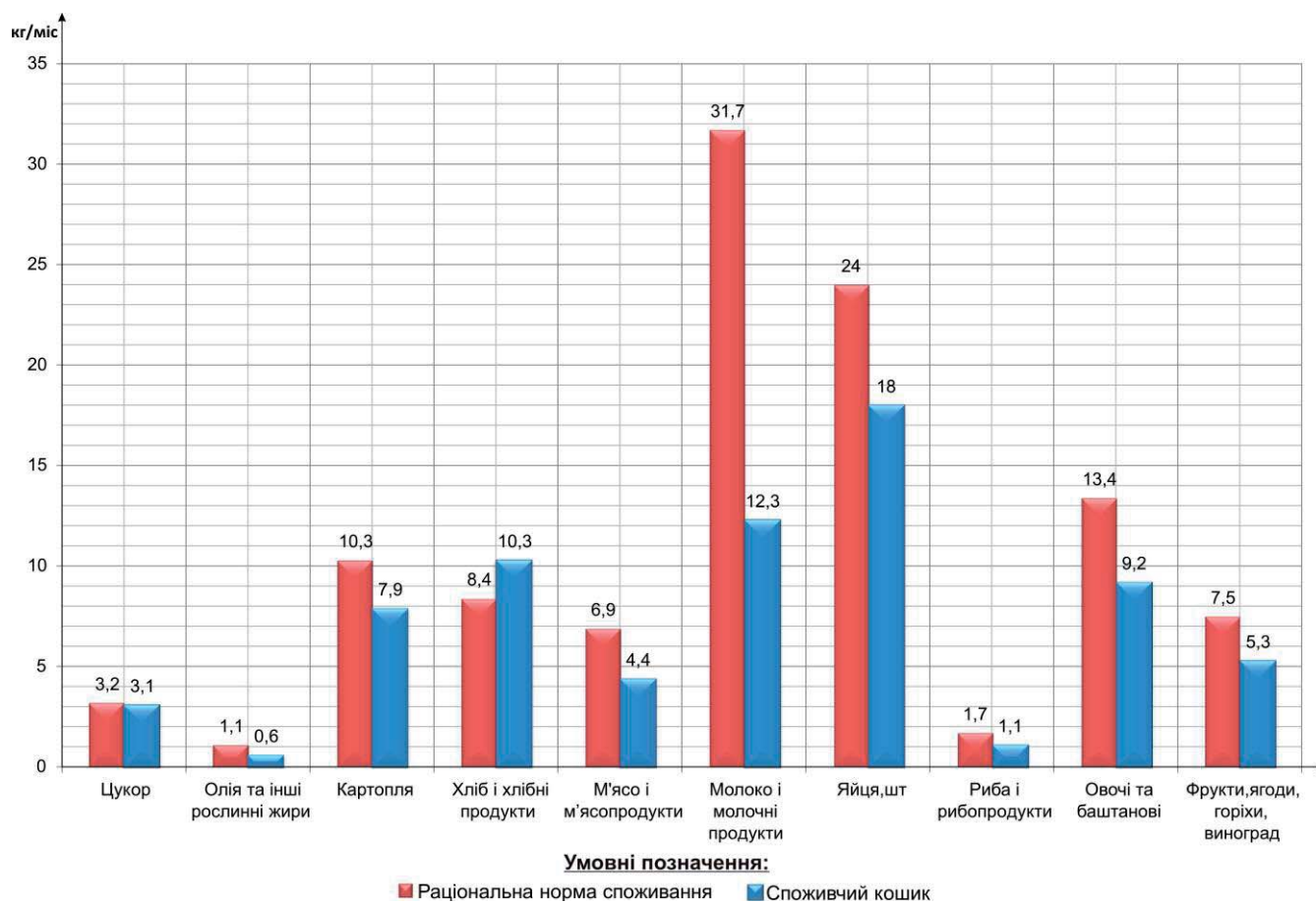
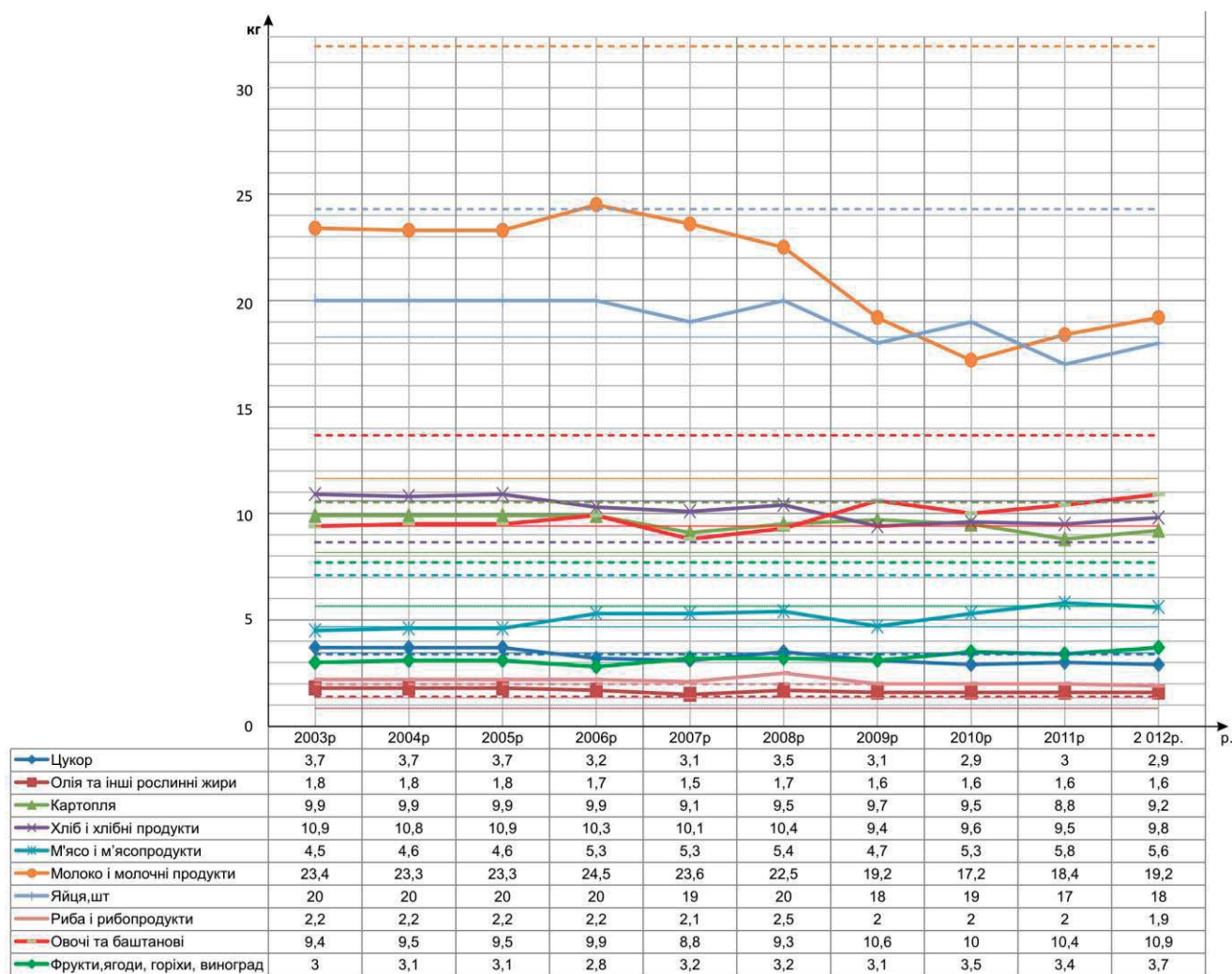

Рис.3.7. Норми і рівень споживання продуктів харчування населенням України

Проаналізовано норми та рівень споживання продуктів харчування населенням Полтавської області (Таблиця В.5) (рис. 3.8). Аналіз фактичного споживання продуктів харчування по Полтавській області стосовно раціональних норм свідчить про те, що в раціоні харчування населення є м'ясо та м'ясопродукти, молоко й молочні продукти, яйця, картопля, городина та баштанні культури, фрукти, ягоди й виноград, але споживання нижче раціональних норм, збільшені норми споживання за такими позиціями: риба та рибопродукти, олія всіх видів, хлібні продукти, включаючи крупи й бобові. Таким чином, харчування населення Полтавської області не відповідає гігієнічним нормам, що зумовлено переважно соціально-економічними причинами [87]. Як зазначає прес-служба

Державної служби статистики, якість розрахунків індексу споживчих цін в Україні цілком відповідає міжнародним стандартам [40].

Умовні позначення:
 ————— споживчий кошик; - - - - - раціональна норма споживання.

Рис. 3.8. Споживання продуктів харчування по Полтавській області (у розрахунку на одну особу у середньому на місяць)

У таблиці В.4; наведені розрахунки споживання продуктів харчування по Полтавській області за десять років на одну особу в розрахунку на один місяць. Аналіз фактичних даних у споживанні продовольчих продуктів указує на недостатній рівень продовольчого попиту населення протягом десяти років. Особливо це стосується споживання продуктів тваринництва як основних носіїв білків. Надзвичайно низький попит населення впродовж десяти років на фрукти, ягоди, горіхи та виноград. Отже, при зростанні купівельної спроможності, є поперше, резерв збільшення попиту на продукти, що є дорогими енергоносіями; по-

друге, зниження цін на продукти харчування дасть змогу збільшити попит на продукти та досягти наближення до раціональних норм споживання.

Для прогнозу розвитку споживання продуктів харчування залежно від доходів домогосподарств проведемо аналіз рівня споживання набору дешевих і дорогих харчових продуктів (рис. 3.9).

Аналіз агропромислового комплексу Полтавської області показує, що основним напрямом сільськогосподарської спеціалізації у рослинництві є вирощування зернових, технічних культур, овочівництва, садівництва та тваринництва, розведення великої рогатої худоби, свиней, птиці, овець. Останнім часом розвиваються звірівництво, кролівництво, риболовство, бджільництво. Господарствами населення утримуються 43,8% загальної кількості великої рогатої худоби, у тому числі корів – 59,3%, свиней – 58,7%, овець та кіз – 84,8%, коней – 54,7%, птиці 55,9%, бджіл – 95,4%.

Нині саме в особистих господарствах мешканців сіл проходять процеси, які забезпечують стабільне виробництво картоплі, овочів, плодів і ягід, та деяких видів продукції тваринництва. І це незважаючи на те, що розвиток цього сектора виробництва не пов'язаний із значними капіталовкладеннями. Крім того, його розвиток знижує рівень прихованого безробіття, створює умови для прояву економічної активності та поліпшення якості життя населення як сільського, так і міського. Аналіз виробництва основної сільськогосподарської продукції наведено на діаграмі (рис. 3.10).

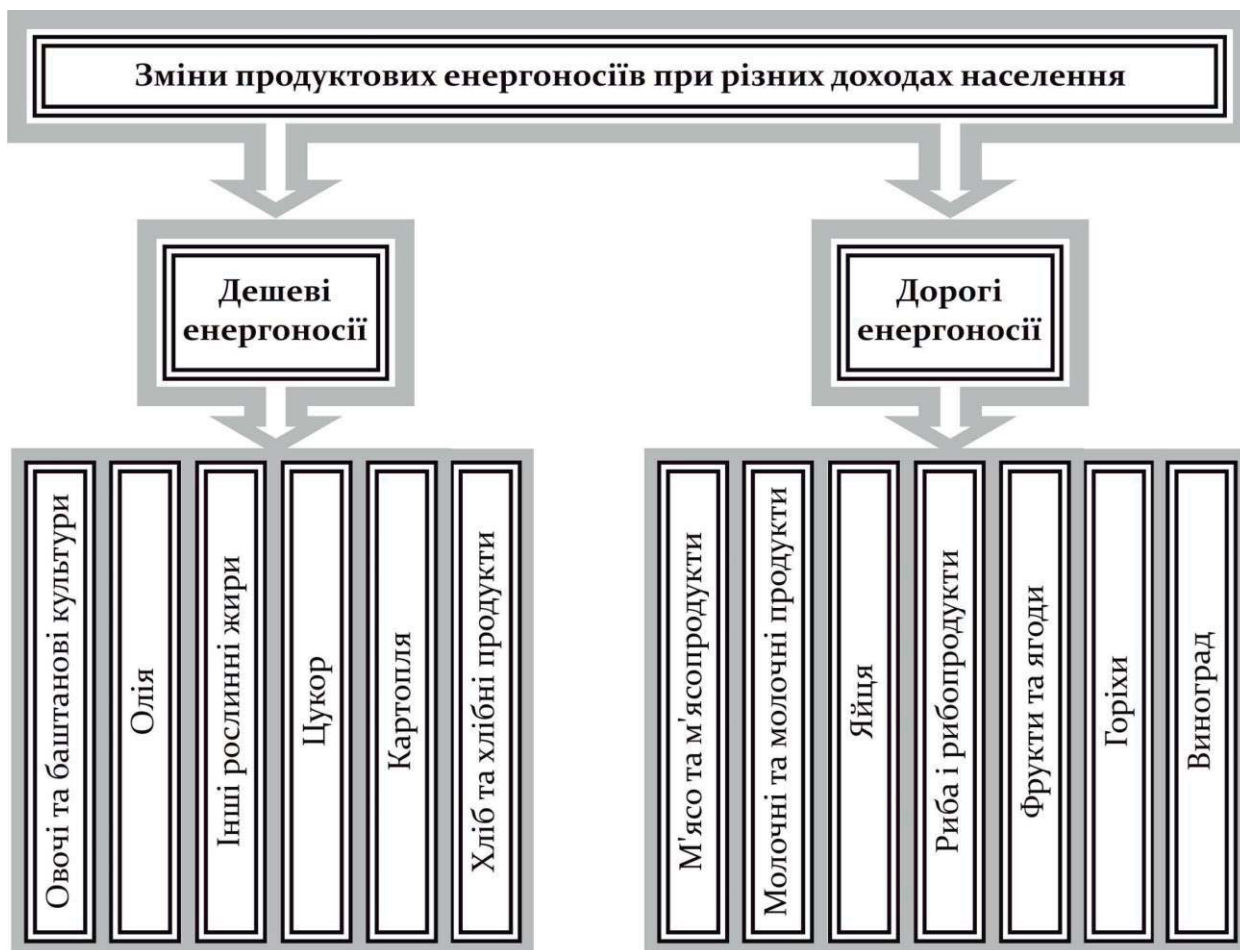

Рис. 3.9. Зміни продуктивних енергоносіїв при різних доходах населення

Аналіз виробництва основних сільськогосподарських культур проведено в цілому по Полтавській області (таблиця В.1) (рис. 3.10). Загалом по тоннажу протягом з 1990 – 2011 роки спостерігалася тенденція до зниження, у 2011 році зниження по відношенню до 1990 року склало 88,2 тис. Аналізуючи структуру виробництва сільськогосподарських культур, можна дійти висновку, що у 1990 році найбільшу частку в структурі виробництва становило виробництво цукрових буряків (46,74%, або 10399,3 тис.), найменшу виробництво плодів та ягід (1,29%, або 286,7 тис.). У 2011 році найбільшу частку в структурі виробництва сільськогосподарських культур склали зернові та зернобобові культури (49,87% або 11050,5 тис.), найменшу – виробництво плодів і ягід (0,74%, або 163,5 тис.). Як видно з розрахунків, з протягом періоду, який досліджується, збільшується частка виробництва овочів з 1990 року (3,39%, або

754,8 тис.) до 2011 року (6,28%, або 1392,1 тис.). У розрізі областей також спостерігається тенденція до зростання виробництва овочів.

Серед галузей тваринництва в Полтавській області найбільш розвинені скотарство, свинарство, птахівництво. На рис. 3.10 наведено дані про обсяги виробництва основних продуктів тваринництва за 1990, 1995, 2000, 2009 – 2011 роки.

Для аналізу потенційних можливостей виробництва сільськогосподарської продукції було взято 1990 і 1995 роки, як свідчить аналіз, у 2011 році не було досягнуто показників 1990 та 1995 років (таблиця В.2). Найнижчий показник виробництва м'яса у 2009 році становив 162,2 тис. У 2011 році відносно до 2010 року зменшення складає -2,02%, або 3,5 тис. Спостерігається коливання у виробництві молока, але по відношенню до 1990 року виробництво складає 44,76%. Виробництво яєць з 2009 року по 2011 рік характеризувало позитивною динамікою та на кінець 2011 року склало 96,36% до 1990 року.

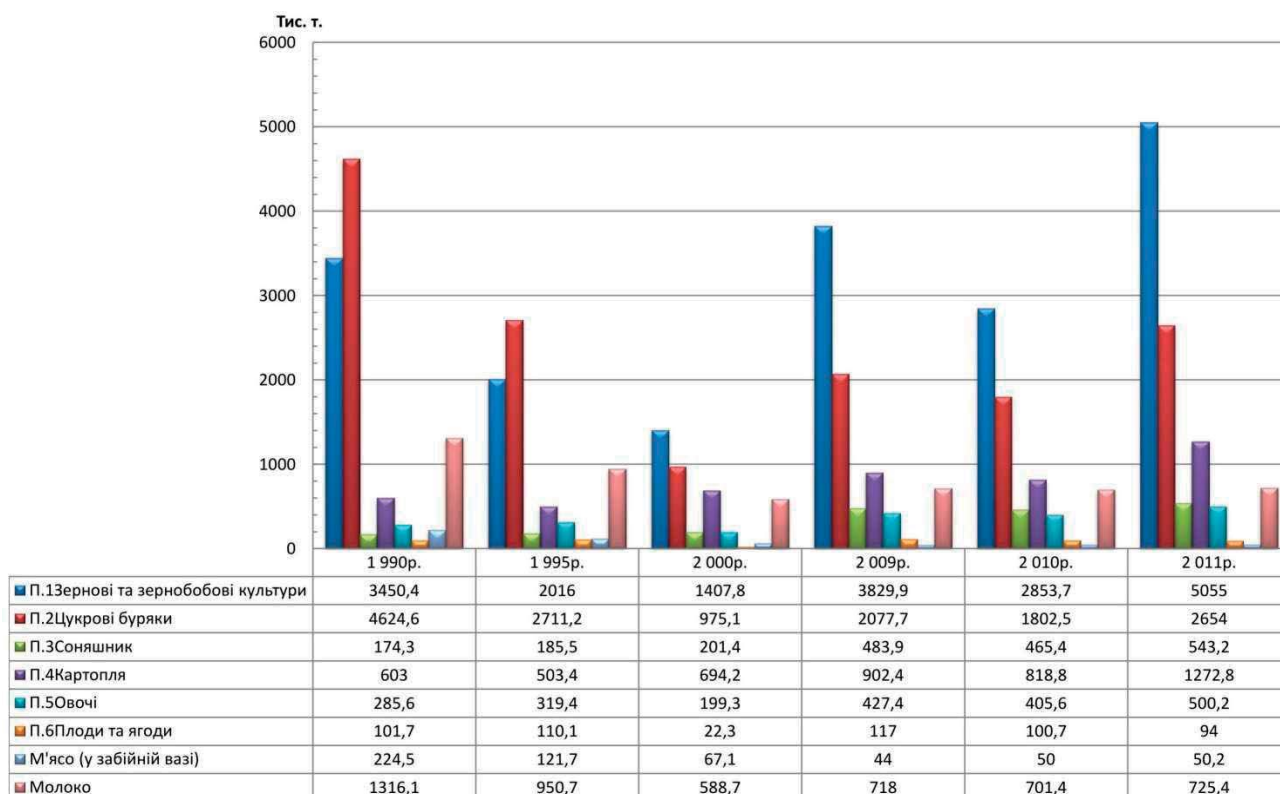

Рис. 3.10. Виробництво основної сільськогосподарської продукції по Полтавській області

Протягом аналізованого періоду спостерігається стабільне зменшення поголів'я корів, темп зниження скоротився у 2011 році (таблиця В.4). Поголів'я

свиней також має тенденцію до зменшення. Відбулося незначне збільшення поголів'я овець та кіз на кінець 2011 року. Поголів'я птиці має більш стійкі показники. Наприкінці 2010 року відносно 1990 року скорочення становило (-2,49%), або на 1310,4 тис. голів.

Отже, Полтавська область має потужний потенціал сільськогосподарського виробництва, вона має потенційні можливості розвитку високопродуктивного агропромислового виробництва. Є всі можливості для підвищення рівня сільськогосподарського виробництва. Зростання в раціоні населення питомої ваги найбільш цінних продуктів харчування, фізична доступність до життєво важливих продуктів харчування.

Аналіз агропромислового комплексу Полтавської області показав, що це один з найбільш привабливих для інвестицій, орієнтовних на експорт секторів економіки регіонів України, а саме: продовольчого зерна, картоплі, цукру, молока та молокопродуктів, олії.

Таким чином, аналіз техніко-економічних показників свідчить про достатньо потужний агропромисловий комплекс області, про високу концентрацію населення й відповідну транспортну інфраструктуру, що зумовлює потребу в кількісному та якісному поліпшенні купівлі й продажу сільськогосподарської продукції за рахунок створення сучасної мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих комплексів.

При аналізі соціально-економічних умов було виявлено десять позитивних сторін, які поліпшують життя людини, при архітектурно-містобудівному формуванні оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Складові поліпшення соціально-економічних умов при створенні мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

3.3. Структурно-функціональна організація оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на різних ієрархічних рівнях

Схеми планувальної організації оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів повинні забезпечувати зручність для покупців, продавців та персоналу.

Оснoву об'ємно-планувальної композиції оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів визначають прийоми розташування функціональних зон та розміщення обладнання [170].

Аналізом практики проектування і будівництва встановлено, що архітектурно-планувальні рішення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів формуються залежно від: ієрархічної структури комплексу, місця розташування, виду розподілу продукції, її асортименту тощо [170].

Досвід проектування, будівництва й експлуатації показав значні переваги групування об'єктів, розташованих на території комплексу, порівняно з

розосередженням. Сучасні містобудівні вимоги обумовлюють перехід від хаотичних і випадкових планувальних рішень до нових, заснованих на прогресивних прийомах організації архітектурно-планувальних рішень оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Практика проектування, будівництва й експлуатації оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів показує, що залежно від містобудівної ситуації групи будівель комплексу просторово формуються за різними прийомами (рис. 3.12, 3.13) [170].

Композиційно прийоми групування складаються з територіального об'єднання окремих будівель, блокованих між собою за фронтальним, глибинним, ступінчастим, вільним, кутовим, острівним, пасажним та комбінованим прийомами. При фронтальному розміщенні об'єктів у групі використовується також прийом розташування будівель між собою з розривами та виступами. При кутовому прийомі групування залежно від розміру ділянки та від містобудівної ситуації зустрічаються варіанти кутового прийому з внутрішнім кутом, із зовнішнім кутом та їх сполучення. При сполученні прийомів з внутрішнім кутом утворюється комбінований курдонерний прийом. При сполученні прийомів із зовнішнім кутом утворюється комбінований кутовий і комбінований з внутрішнім простором прийоми (рис. 3.12, 3.13) [170].

Однією з найбільш складних проблем формування оптового та оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу є створення єдиного композиційно-планувального рішення на основі складних функціонально-технологічних процесів [170].

Для розроблення основних схем планувальної організації оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів необхідно визначити їх основні функціональні складові за принципом спільності функціональної спрямованості будівель та приміщень, а потім об'єднувати їх у взаємозалежні групи – функціональні зони ринкового комплексу [170].

Принципова схема рішення планувальної організації оптового і оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу – це система функціонально й

просторово взаємопов'язаних функціональних компонентів, які зібрані в окремі зони, що утворюють цілісний містобудівний комплекс. Як показав аналіз європейського досвіду проектування, будівництва та експлуатації, до складу продовольчого ринкового комплексу входять вісім основних функціональних зон: торговельно-виставкова, складська, вантажно-розвантажувальна, адміністративна, рекреаційна, технічна, виробнича та зона утилізації (рис. 1.16) [170].

Функціональні компоненти оптового та оптово-роздрібного ринкового комплексу пов'язані між собою технологічною послідовністю руху потоків покупців, продавців і товару [113, 135]. У результаті утворюється ланцюг послідовно розташованих функціональних зон, кожна з яких не може бути ні виключена, ні знаходитися в іншому порядку, тому що графік руху покупців та товарів являє собою пряму лінію переходу від однієї зони до іншої [170].

Однак у складі оптового й оптово-роздрібного ринкового комплексу існують функціональні блоки, не пов'язані жорстко між собою, але безпосередньо залежні від основних функціональних зон. Була складена матриця інтенсивності зв'язків між основними функціональними зонами, а так само сітка взаємозв'язків основних функціональних зон оптового та оптово-роздрібного ринкового комплексів (рис.3.14), що дає можливість структурувати функціонально-планувальні зв'язки між основними функціональними зонами (рис. 3.14) [170].

Все різноманіття можливих планувальних рішень оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів можна розділити на дві основні групи: *компактна (з одним модулем)* і *схема блочна (певна кількість модулів зблокованих між собою)* [170].

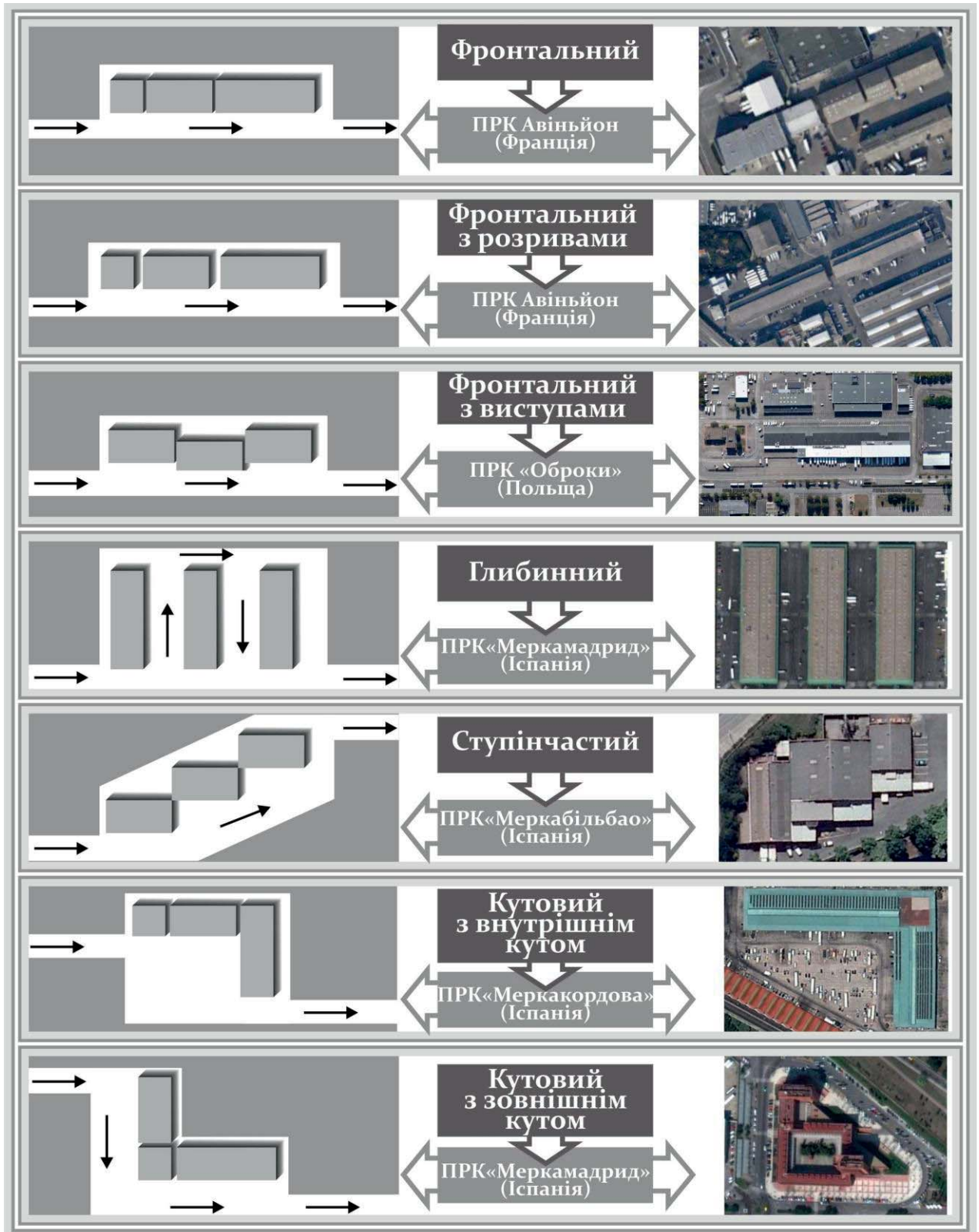

Рис. 3.11. Класифікація композиційних прийомів планувальної організації продовольчого ринкового комплексу (аналіз практики проектування, будівництва й експлуатації) [170]

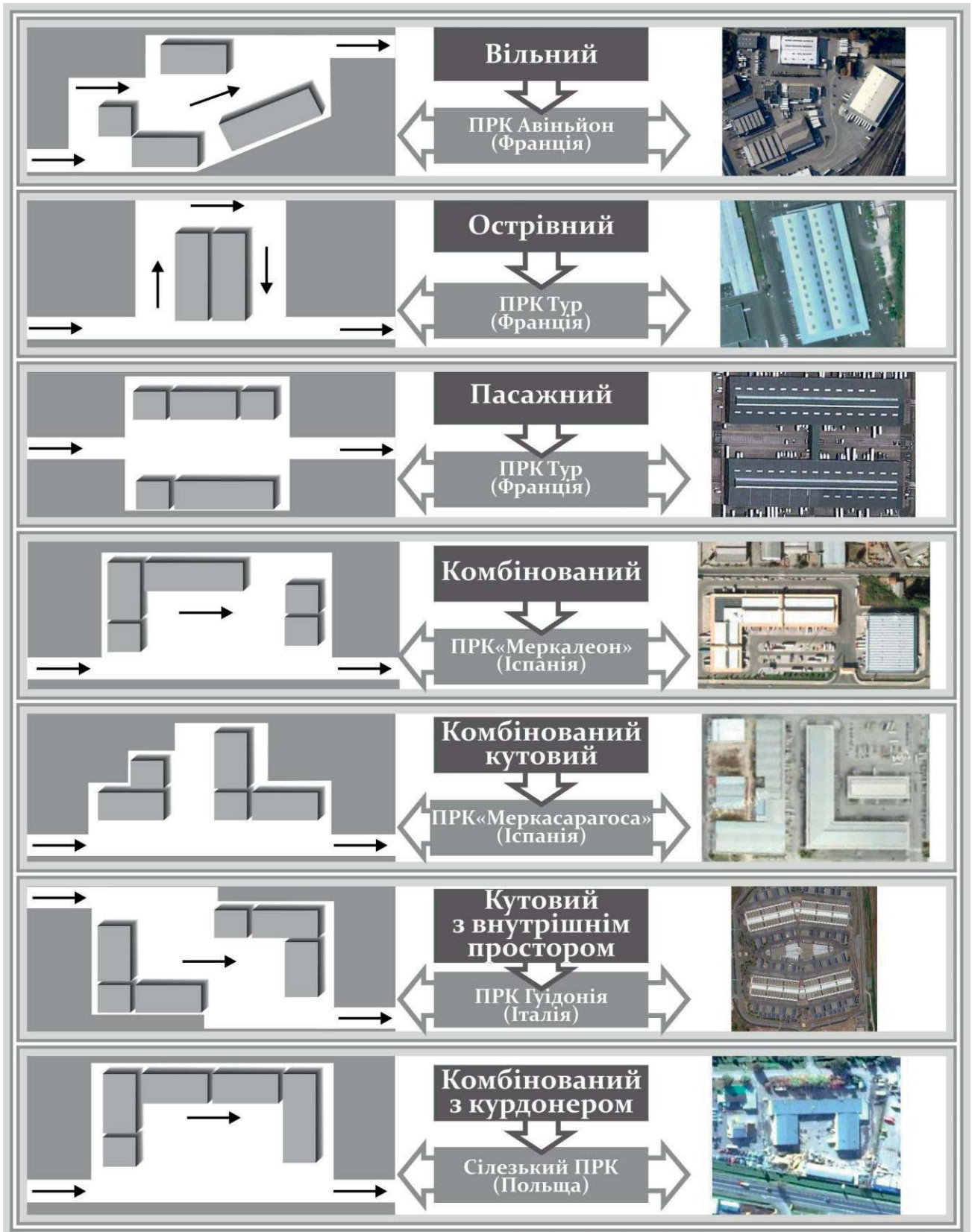

Рис. 3.12. Класифікація композиційних прийомів планувальної організації продовольчого ринкового комплексу (аналіз практики проектування, будівництва й експлуатації) [170]

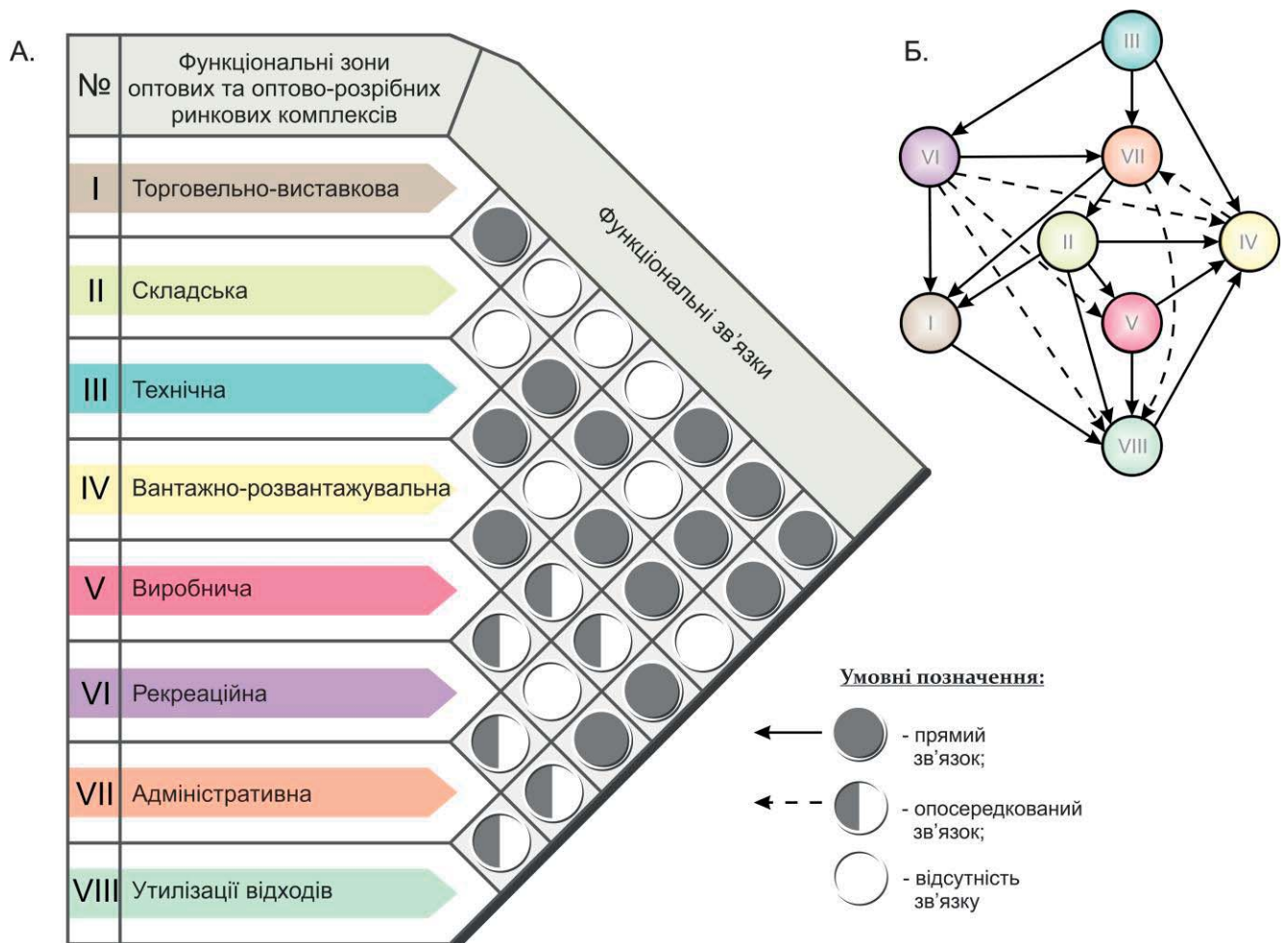

Рис. 3.13. А. Матриця інтенсивності зв'язків між основними функціональними зонами оптового та оптово-роздрібного ринкового комплексу;

Б. Сітка взаємозв'язків основних функціональних зон оптового та оптово-роздрібного ринкового комплексу: I – торговельно-виставкова зона; II – складська зона; III – технічна зона; IV – вантажно-розвантажувальна зона; V – виробнича зона; VI – рекреаційна зона; VII – адміністративна зона; VIII – зона утилізації відходів [170]

Перший варіант з одним торговим модулем, більш характерний для оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, може бути застосований для спеціалізованих комплексів, наприклад невеликих рибних або квіткових ринкових комплексів. Характеризується поєднанням в один модуль усіх функціональних груп приміщень ринкового комплексу [170].

Другий варіант з декількома торговельними модулями характеризується виділенням у самостійний обсяг модулів за асортиментом продукції [170].

Схеми *компактні* характерні для спеціалізованих ринків, які реалізують окремі групи товарів. Переваги такої схеми в економічності використання

території, зменшенні кількості огорожувальних конструкцій, найкоротшій протяжності комунікацій тощо [170].

Однак при цьому слід підкреслити, що вимоги, які пред'являються до приміщень оптової та оптово-роздрібної торгівлі, різні. Павільйони оптової торгівлі торгують великими партіями й мають на меті обслуговування підприємств дрібнооптової та роздрібної торгівлі, магазинів, а павільйони оптово-роздрібної торгівлі торгують невеликими партіями та обслуговують кіоски й окремих покупців. Тому оптова та оптово-роздрібна торгівля не може відбуватися на території одного ринкового комплексу. Отже, в оптово-роздрібних ринкових комплексах зі змішаним типом торгівлі раціонально застосовувати схему з *декількома окремо розташованими модулями* або зблокованими певним чином та поділяти їх за типом торгівлі. Також раціонально застосування складної схеми з *певною кількістю модулів* в оптових ринкових комплексах національного та регіонального рівнів з розгорнутим асортиментом товарів. Вимоги до умов зберігання і реалізації товарів різні, тому має сенс планувальна організація ринкового комплексу за складною схемою з *декількома модулями* та диференціацією їх за типом товарів, які продаються [170].

У свою чергу в кожній з наведених планувальних груп можна виділити декілька блок-схем:

- *проста блок-схема* більш характерна для оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, може бути застосована для спеціалізованих комплексів, наприклад невеликих рибних або квіткових ринкових комплексів. Ця схема характеризується об'єднанням в один павільйон усіх функціональних груп приміщень ринкового комплексу;
- блок-схема з виділенням в окремому блоці адміністративно-готельної зони;
- блок-схема з виділенням в самостійний модуль, крім адміністративно-готельної зони, зони складів і холодильних установок (для оптових ринкових комплексів);

– блок-схема з виділенням в окремі модулі складської, технічної, адміністративної, готельної зони та роздрібних магазинів. Ця планувальна схема також більш характерна для оптових ринкових комплексів.

Найбільш ускладнені блок-схеми застосовуються у найбільших оптових ринкових комплексах національного рівня з розгорнутим асортиментом товарів. У таких блок-схемах торгові павільйони диференціюються за типом продукції, яка в них продається. Найбільш поширений різновид таких блок-схем передбачає виділення всіх функціональних груп приміщень в окремі будівлі. Вони характерні для найбільших ринкових комплексів національного значення де торгівля займає більше десяти будівель. Це необхідно, щоб приміщення таких зон могли обслуговувати всі торгові павільйони. Для кращого функціонування ринкового комплексу він повинен управлятися централізовано – звідси окремо розташований адміністративний будинок, що не виключає наявності офісних приміщень у торгових павільйонах. Доставлені на територію ринкового комплексу товари необхідно складувати, що можливо при окремо розташованій будівлі складів, зв'язаних зручними під'їзними шляхами зі складами в торгових павільйонах. Диференціація торгових павільйонів за типом, що продається, пояснюється різними умовами зберігання та реалізації, при цьому торгові павільйони розміщуються за секторами.

Усі описані вище варіанти можуть бути зведені в схему зображену на рис. 3.15.

Кожний із цих підтипів двох планувальних груп відповідає певному типу ринкового комплексу (рис. 3.15).

До складу торгового модуля входять приміщення, що належать трьом функціональним групам: торговельній, складській, адміністративній. Це пояснюється тим, що ці приміщення пов'язані між собою досить жорсткою технологічною послідовністю, котра об'єднує їх у єдиний планувальний елемент. У результаті утворюється ланцюг послідовно розташованих приміщень, кожне з яких не може бути ні виключене, ні розташоване в іншому порядку, тому що графік руху покупців і товарів являє собою пряму лінію переходу від приміщення

до приміщення. Але у складі планувальної організації оптового та оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу існують приміщення, не пов'язані жорстко між собою, але безпосередньо залежні від основних приміщень торгового призначення. Це окремі будівлі складів, біржі, адміністрація комплексу, банк і розрахунково-касовий центр, пошта, медичний і ветеринарний кабінети, приміщення для інспекторів, охорони, митниця, експедиція, підприємства громадського харчування, готелі, технічні приміщення тощо.

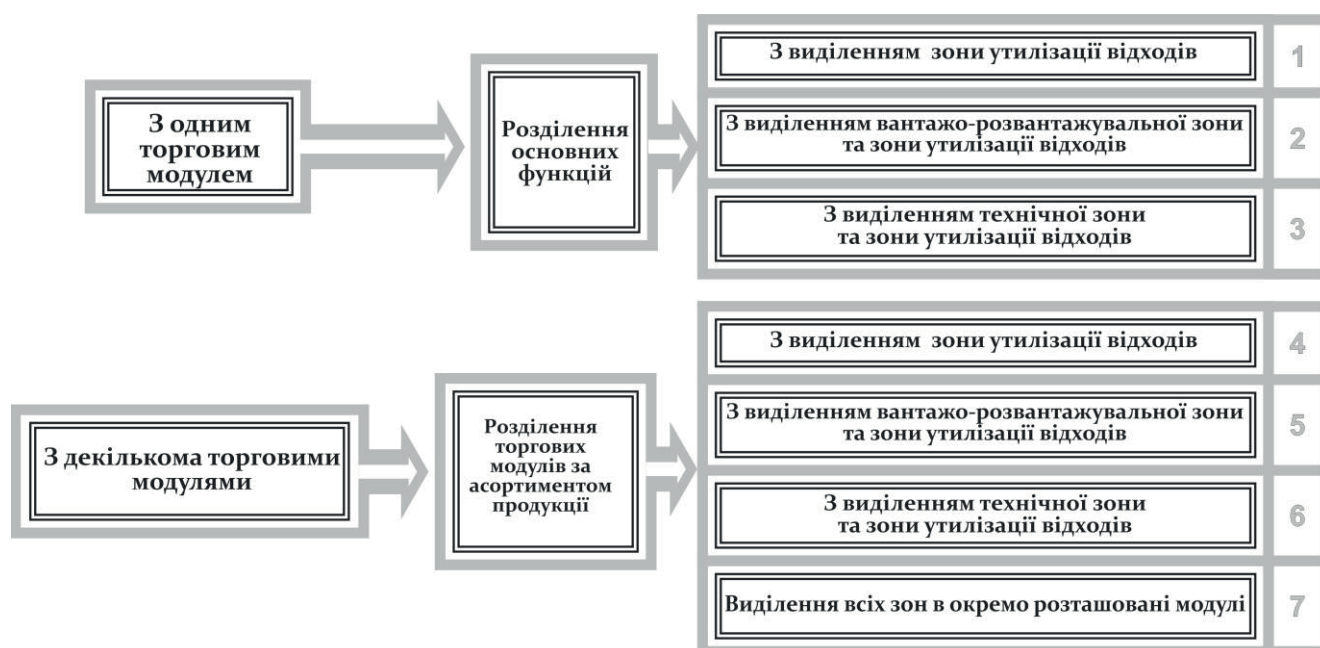

Рис. 3.15. Варіанти блок-схем оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Варіанти розміщення блоків, які несуть додаткові функції, в плані ринкового комплексу, численні, але можна виділити основні характерні риси для кожного функціонального блока:

- *склади* – окремі будівлі складів характерні для оптових ринкових комплексів національного та регіонального рівнів і розташовуються близько до стоянок вантажного транспорту так, щоб від них був безпосередній доступ до всіх торгових павільйонів комплексу;
- *адміністративний корпус* варіюється від невеликого одно- або двоповерхового павільйону для оптово-роздрібних ринкових комплексів обласного та районного рівнів до висотних будівель для оптових ринкових

- комплексів національного й регіонального рівнів. Розташовується з безпосереднім доступом до торговельних павільйонів і автостоянок покупців;
- *підприємства громадського харчування* є або частиною адміністративного корпусу, або розміщуються у безпосередній близькості від нього;
  - *готель* – у відносно невеликих оптово-роздрібних ринкових комплексах обласного та районного рівнів, займає верхні поверхи адміністративного корпусу, але в оптових ринкових комплексах національного й регіонального рівнів може бути розташований окремо;
  - *біржа* – у складі адміністративного корпусу;
  - *технічні приміщення* розташовуються по всій території ринкового комплексу, в складі інших павільйонів, а також іноді в оптових ринкових комплексах національного рівня розташовуються окремо;
  - *магазин роздрібної торгівлі* зазвичай являє собою окремо розташований одно-, двох- чи триповерховий павільйон, розміщений поруч з адміністративним корпусом та підприємствами громадського харчування, з безпосереднім доступом до автостоянок покупців;
  - *митниця* для оптових ринкових комплексів національного рівня буває розташована окремо або прибудована до будівлі складів чи торгового павільйону (рис. 3.16).

Як показав аналіз, композиційні прийоми групування будівель, які мають технологічну спільність обслуговуючих функцій, що у цілому складають продовольчий ринковий комплекс в основному залежить від можливостей ділянки та розташування основних під'їзних шляхів. Це дозволяє значно зменшити площу території комплексу, що в свою чергу є передумовою поліпшення техніко-економічних характеристик забудови оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів та більш ефективного використання капіталовкладень в інженерний благоустрій [170].

Оптовий і оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс – це єдина просторова структура, що складається з восьми основних функціональних зон

розташованих послідовно в певному взаємозв'язку одна з одною. Функціональну зону можна трактувати як компактно вирішений об'єм, котрий включає в себе групу приміщень, між якими йде певний функціональний цикл [170].

Планувальна організація оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів являє собою комплексну архітектурно-містобудівне завдання просторового розміщення функціональних блоків на певній території з урахуванням основних технологічних, економічних і естетичних вимог [170].

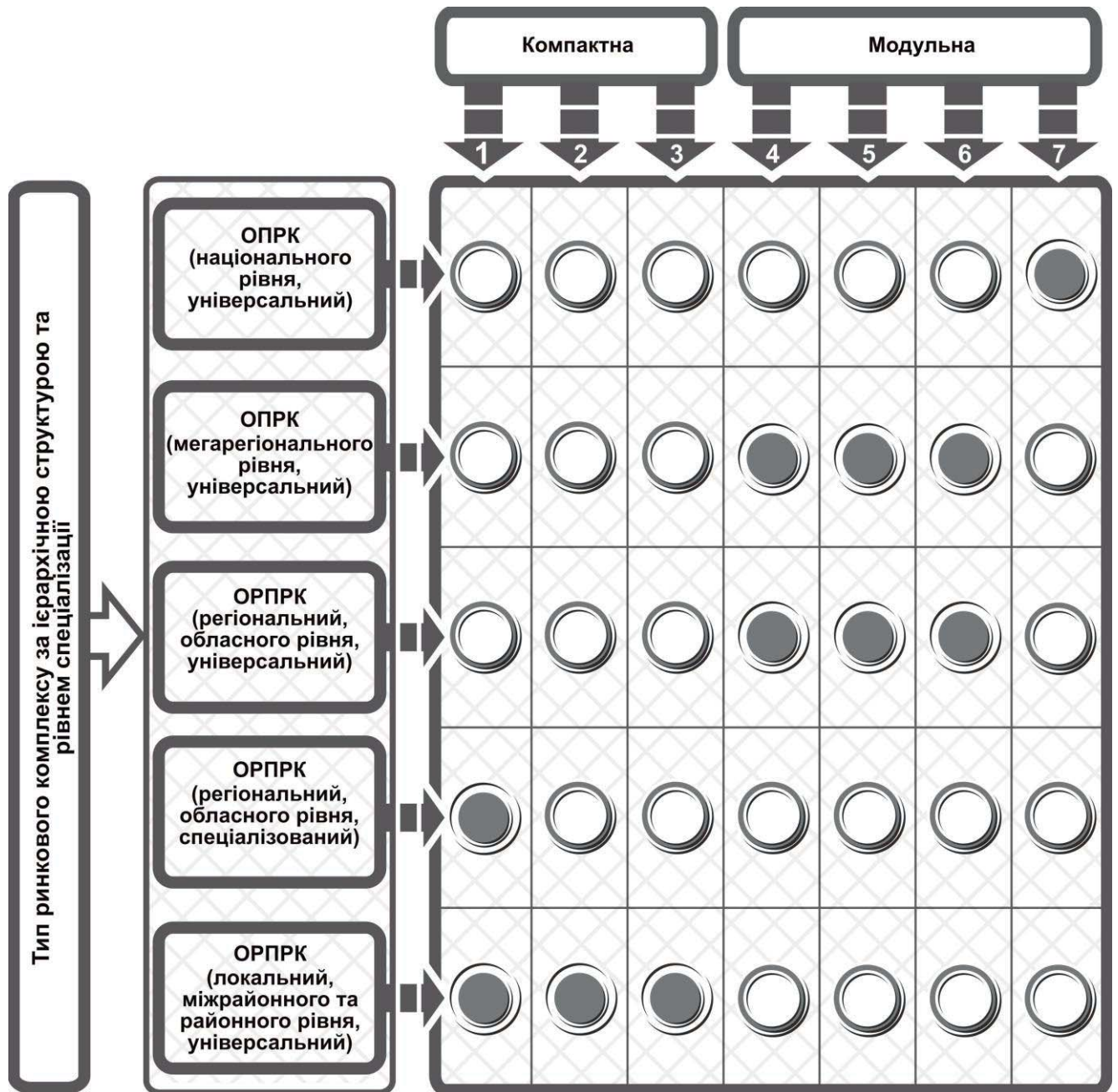

Рис. 3.16. Принципи формування варіантів оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів різних ієрархічних рівнів та спеціалізації

Висновки по розділу 3

1. На основі проаналізованих даних було класифіковано оптові й оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси світового досвіду будівництва за чотирма ознаками:

- за ієрархічною структурою: національного, макрорегіонального, регіонального та локального рівнів;
- за асортиментом продукції, яка реалізується: спеціалізовані, що реалізують окремі товарні групи; універсальні, які реалізують декілька товарних груп;
- за видом розподілу продукції виставки, ярмарки, аукціони, біржі;
- за місцем розташування всі ринкові комплекси поділяються на: ті що розташовані поблизу розвинутої інфраструктури (автошляхи, залізниці, аеропорти, водні магістралі); ті, які розміщені неподалік від міста, біля котрих є вільні ділянки для майбутнього розширення комплексу.

2. Виявлено зовнішні та внутрішні фактори містобудівного, природно-кліматичного, техніко-екологічного та соціально-економічного походження, які безпосередньо впливають на вибір місця розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Було виведено три групи макросистемних факторів, котрі безпосередньо впливають на розміщення та формування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів: фактори макрорівня, фактори мезорівня та фактори макрорівня.

3. Проаналізовано інфраструктуру Полтавської області, сукупність взаємопов'язаних підприємств з виробництва продовольчої сировини, сховища, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції через розподільну мережу, обчислено процентне співвідношення її використання при транспортуванні овочів і фруктів різним видом транспорту.

Визначено слабкість існуючої системи розподілу продовольства: недостатня кількість сучасно обладнаних спеціалізованих сховищ плодоовочевої продукції для довгострокового збереження їх якості.

Аналіз техніко-економічних показників свідчить про достатньо потужний агропромисловий комплекс Полтавської області, про високу концентрацію населення й відповідну транспортну інфраструктуру, що зумовлює потребу в кількісному та якісному поліпшенні купівлі й продажу сільськогосподарської продукції за рахунок створення сучасної мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих комплексів.

4. Для дослідження функціональних зв'язків оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів запропоновано використовувати матрицю парних зв'язків, що розглядається за такими ознаками: споживчими, організаційними, планувальними.

Розглянуто залежність функціонального зонування ринкового комплексу від потреби в товарах населення, яке обслуговується, оскільки оптові й оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси мають багатоскладову діяльність та різне функціональне зонування.

5. На основі аналізу структурно-функціональних рішень вітчизняних і європейських оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів було запропоновано розділити на дві групи: компактну (з одним модулем) і блоків (з певною кількістю модулів, зблокованих між собою). Було виділено сім варіантів блок схем: три компактних та чотири блоки, які були застосовані для ринкових комплексів різних рівнів і спеціалізації.

РОЗДІЛ 4
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОГО
ФОРМУВАННЯ ОПТОВО-РОЗДРІБНИХ
ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКОВИХ КОМПЛЕКСІВ

**4.1. Моделювання розрахунку кількості та оптимальних місць
розміщення оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у
Полтавській області**

Основна мета створення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів полягає в стимулюванні виробництва на основі взаємної зацікавленості виробника, оптового продавця і споживача шляхом установлення прямих зв'язків, регулювання виробництва й збуту продукції з урахуванням попиту.

Оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси створюються для:

- забезпечення цілорічного постачання населення свіжими і якісними продуктами харчування;
- скорочення втрат сільськогосподарської продукції;
- надання постачальникам сільськогосподарської продукції можливості виходу на конкурентний ринок;
- прискорення руху товару, взаєморозрахунків і платежів;
- формування об'єктивної комерційної інформації про товар, попит та пропозицію;
- створення комфортних умов для купівлі й продажу продовольчих товарів [94].

Доцільно, коли оптовий і оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс включає в себе елементи виробництва – технологічних процесів, які дозволяють довести продукти до їх споживчих якостей: від надходження до обробки, фасування або заморозки, у цілому, до переробки в кінцевий

продукт споживання. У результаті все це дає можливість доставляти продовольство до споживача з мінімальними втратами якості і користі (рис.4.1) [94].

Рис. 4.1. Модель руху продовольчих товарів у галузевій структурі торгівлі [94]

Оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси повинні стати не лише елементами інфраструктури ринку продовольчої продукції країни, а й первинною ланкою розподілу продовольства, особливо на рівні адміністративних районів. Оптові ринкові комплекси регіонального рівня мають перетворитися на аграрні центри, де продавці й покупці зможуть продати або купити продукцію, одержати кредит та провести розрахунки, мати повну інформацію про пропозицію та попит, ціни на продукцію [164].

Мережа місцевих продовольчих оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів має спиратися на розвинену систему оптових ринкових комплексів адміністративних районів у сільській місцевості, де і формуються первинні ланки виробництва, заготівлі, збуту та просування продовольчої продукції до торговельної мережі регіонального й національного рівнів. Їх

створення обумовлене багатогалузевою діяльністю організацій і підприємств, які працюють у цьому регіоні, масштабністю виробництва та високою розосередженістю їх на території, а також необхідністю наближення звичайних споживачів сільськогосподарської продукції до її безпосередніх виробників [164].

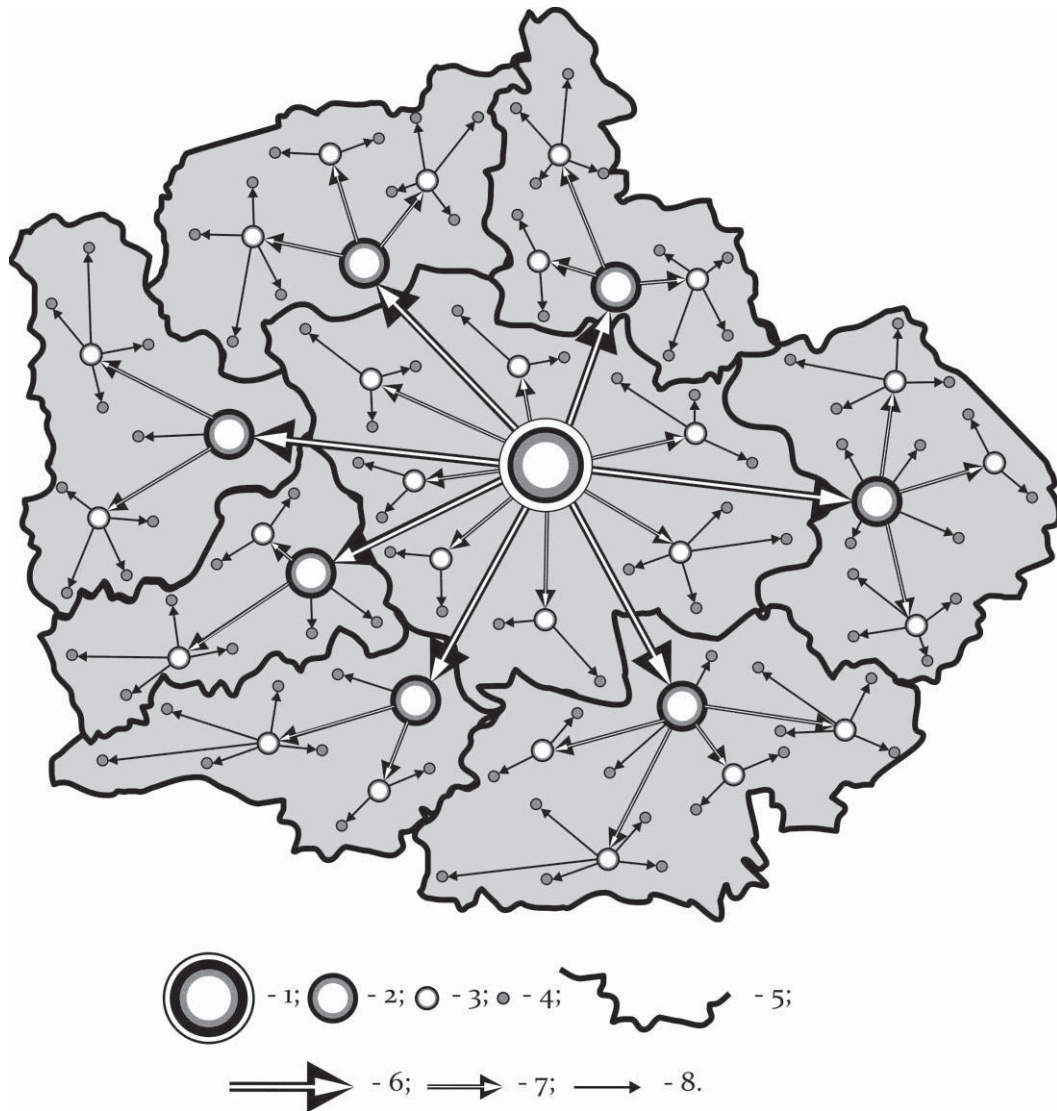

Рис. 4.2. Концептуальна модель мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів: 1 – загальнодержавний ринковий комплекс (національного рівня); 2 – ринкові комплекси макрорегіонального рівня; 3 – місцеві ринкові комплекси (регіонального рівня); 4 – ринкові комплекси адміністративного району (локального рівня); 5 – межі регіону (області); 6 – напрям зв’язків національного рівня; 7 – напрям зв’язків регіонального рівня; 8 – напрям зв’язків локального рівня [164]

Основними складовими територіальної структури ринкових комплексів національного рівня є місцеві ринкові комплекси регіонального рівня – територіальні осередки заготівлі, виробництва та реалізації одного або

декількох видів продовольчої продукції; продовольчі ринки локального рівня – населені пункти, які забезпечують виробництво сировиною, а споживача продовольством, забезпечують роботу кількох вищих рівнів продовольчого ринку. Поєднання ринків локального та регіонального рівнів веде до утворення вузлів продовольчого ринку. Для них характерний досить широкий набір ринкових складових із провідною роллю оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів, сукупність котрих і створює національний рівень продовольчого ринку (рис. 4.2).

Отже, аналіз теоретичних концепцій показав можливість розвитку мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на локальному, регіональному, макрорегіональному та національному рівнях [164].

Сформована концептуальна модель, яка передбачає безпосередню можливість охопити зони діяльності підприємств дрібніших за масштабами місцевих та адміністративних районів області зонами, в яких функціонують оптові формування макрорегіонального або національного рівня. Ринкові комплекси регіонального і локального рівнів повинні мати максимальне наближення до районів виробництва та споживання, рівномірне розміщення по території адміністративного району області. Також необхідно дотримуватися економічної конкурентності й доцільності, що буде перешкоджати нераціональному дублюванню, скупченню оптових підприємств зі схожим асортиментом [164]. Є ряд критеріїв, котрі тією чи іншою мірою впливають на величину радіуса тяжіння населення до установ продовольчої торгівлі, до яких входять оптово-роздрібні ринкові комплекси. Це такі критерії, як:

- транспортні умови, необхідні для забезпечення регулярного зв'язку;
- значення населеного пункту – центру обслуговування в системі розселення, а також характер і умови розселення в зоні його впливу;
- наявність у безпосередній близькості більш розвинених ринкових комплексів або мережі супермаркетів, що впливають на потоки населення;

- існуючі трудові та виробничі зв'язки;
- збережені традиційні зв'язки деякої частини сільського населення з певними населеними пунктами, які виконують для них функції обслуговування [94].

Ці критерії можна віднести до категорії системоутворюючих факторів, тому що вони істотно впливають на розвиток основного причинного фактора, значною мірою регулюють процес формування комплексних функцій оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу, впливають на конфігурацію зон тяжіння населення до продовольчої мережі та на інтенсивність окремих їх потоків [94].

Основними факторами, що визначають розміщення оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, є: радіуси впливу торгового обслуговування та чисельність населення в межах зон поселень, які підпадають під цей радіус, а також потужність і розвиненість існуючих ринків та мережі продовольчих магазинів (рис. 4.3) [94].

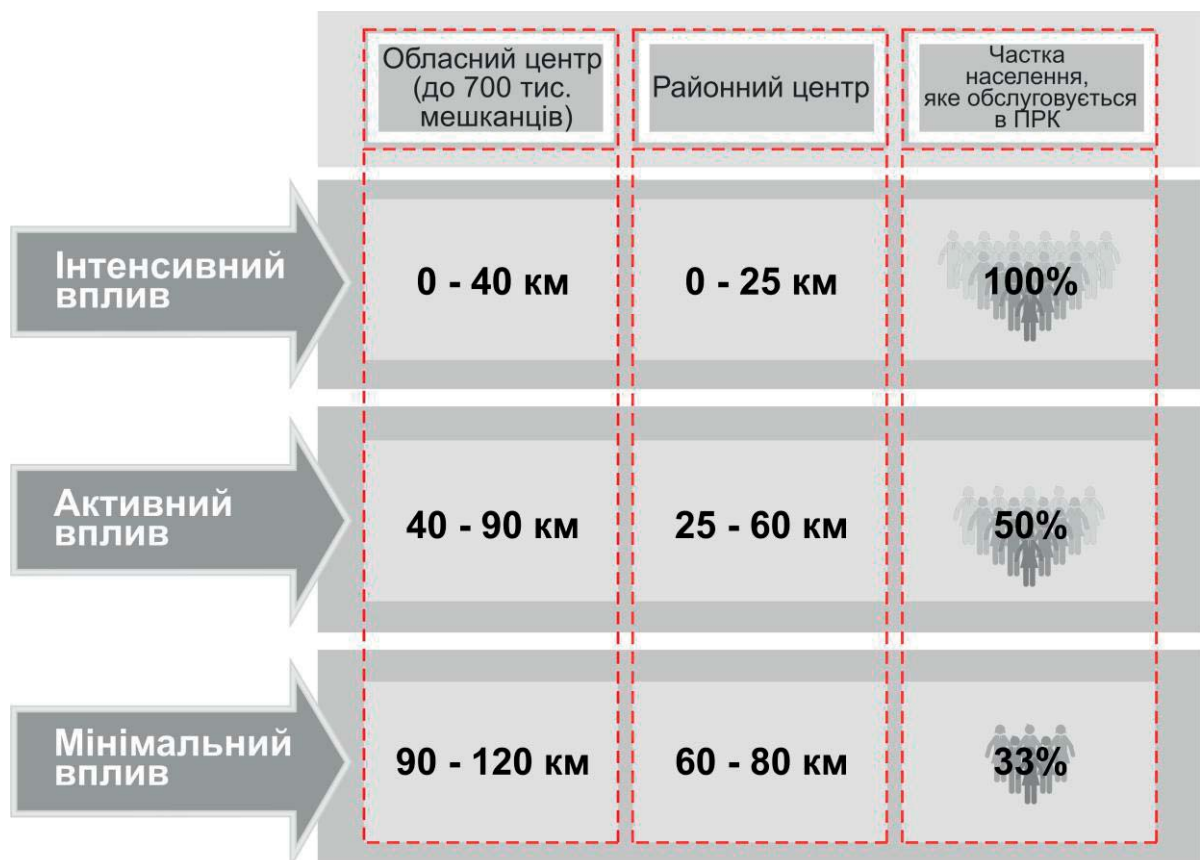

Рис. 4.3. Радіуси, які окреслюють зону торговельного обслуговування оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу [94]

Ці фактори можуть бути використані в процесі створення перспективної мережі оптово-роздрібних ринкових комплексів у регіоні.

За допомогою матриці відстаней між населеними пунктами області по прямій та радіусами, котрі окреслюють зону торговельного обслуговування, можна виявити певну кількість районних центрів, які не підпадають під зону торговельного обслуговування обласного центра (таблиця 4.1). Наприклад, у Полтавському регіоні було виявлено одинадцять таких районних центрів (таблиця 4.2, 4.3) [94].

Отже, кількість населення, що проживає в радіусі доступності майбутнього оптово-роздрібного ринкового комплексу, можна визначити за формулою

$$x_i = x_i^3 + 0,5x_i^2 + 0,33x_i^1, \quad (1)$$

де x_i^1 – кількість населення в i -му районі в радіусі доступності 0 – 40 км;
 x_i^2 – кількість населення в i -му районі в радіусі доступності 40 – 90 км;
 x_i^3 – кількість населення в i -му районі в радіусі доступності 90 – 120 км;
 x_j^1 – кількість населення в j -му районі в радіусі доступності 0 – 25 км;
 x_j^2 – кількість населення в j -му районі в радіусі доступності 25 – 60 км;
 x_j^3 – кількість населення в j -му районі в радіусі доступності 60 – 80 км.

Була складена блок-схема розрахунку кількості та місця розташування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (емпіричний метод розрахунку) (рис. 4.4) [94].

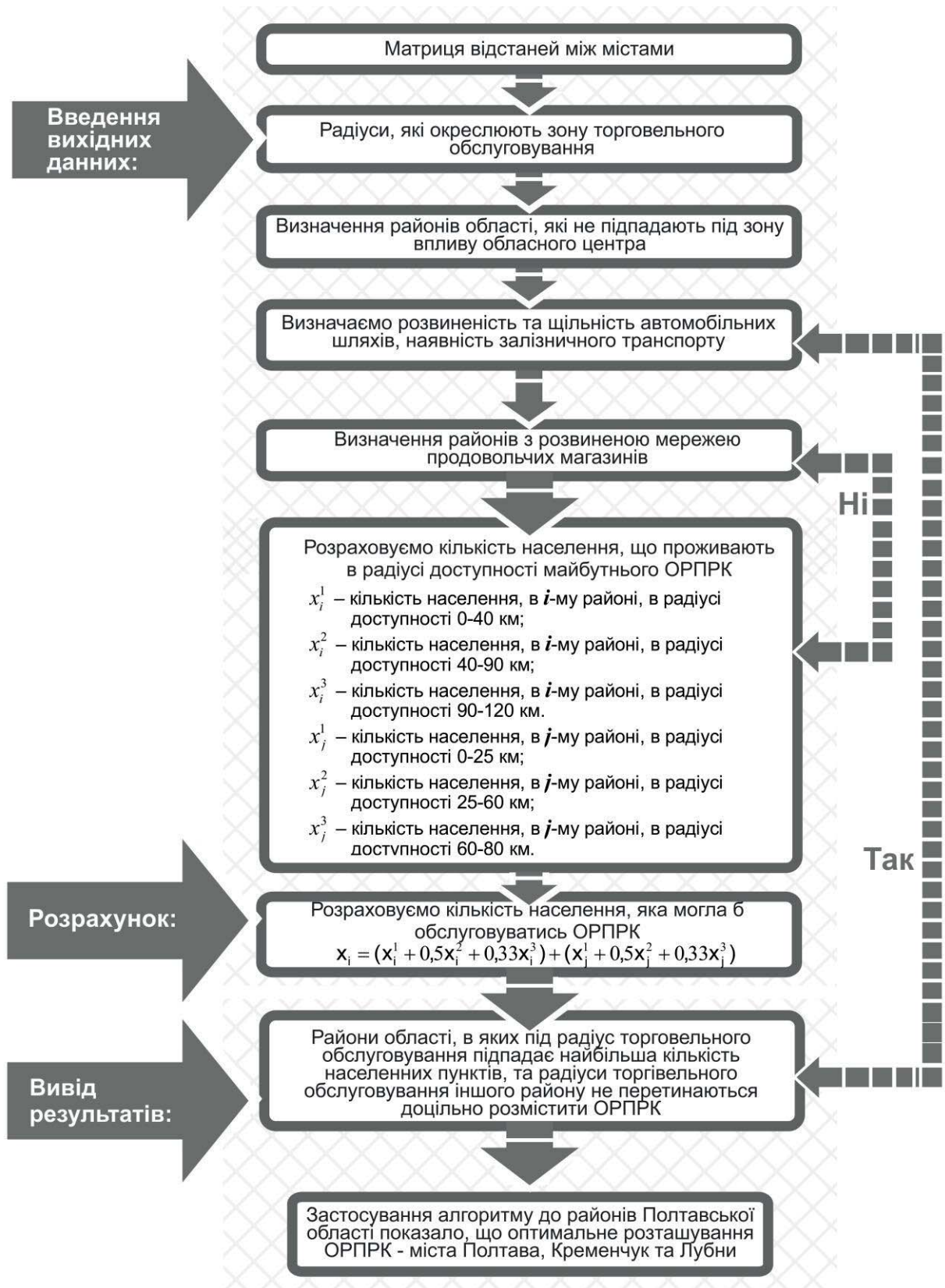

Рис. 4.4 Блок-схема розрахунку кількості та місця розташування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (емпіричний метод розрахунку) [94]

Таблиця 4.1

Матриця відстаней між містами полтавської області по прямій.

№	Місто	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	26
1	Велка Багачка	-	67	56	98	58	65	109	80	65	80	84	71	57	92	21	67	73	100	64	36	45	32	77	104	23
2	Гадяч	67	-	122	114	72	32	131	137	129	64	151	52	82	121	54	117	113	108	96	90	104	83	77	111	55
3	Глобіно	56	122	-	99	104	121	136	74	47	13	38	108	72	118	70	77	60	109	97	62	24	44	101	142	77
4	Гребінка	98	114	99	-	153	137	207	166	142	165	136	64	41	190	84	160	41	14	162	131	77	69	38	45	115
5	Диканька	58	72	104	153	-	45	60	79	84	32	117	108	112	49	68	56	132	152	26	44	101	91	125	47	38
6	Зеньків	65	32	121	137	45	-	101	119	117	32	145	80	100	93	60	97	128	133	70	75	109	91	102	79	45
7	Карлівка	109	131	136	207	60	101	-	76	97	74	132	168	166	19	124	61	179	208	45	78	143	139	182	29	94
8	Кобеляки	80	137	74	166	79	119	76	-	27	110	58	150	130	59	101	23	148	172	55	47	90	98	155	94	82
9	Козелщина	65	129	47	142	84	117	97	27	-	26	116	36	134	108	79	86	37	105	66	149	43	65	76	135	75
10	Котельва	80	64	13	165	32	32	74	110	26	-	148	111	126	70	83	88	151	162	56	75	125	111	132	49	58
11	Кременьчуг	84	151	38	136	117	145	132	58	116	148	-	144	110	115	102	72	96	146	101	73	62	81	139	146	100
12	Лохвися	71	52	108	64	108	80	168	150	36	111	144	-	43	154	50	136	75	56	126	105	85	64	26	153	75
13	Лубни	57	82	72	41	112	100	166	130	134	126	110	43	-	149	44	121	33	43	121	92	48	32	29	159	74
14	Машевка	92	121	118	190	49	93	19	59	108	70	115	154	149	-	108	42	162	192	28	60	124	122	167	36	79
15	Миргород	21	52	70	84	68	60	14	101	79	83	102	50	44	108	-	87	68	84	80	56	52	32	59	115	30
16	Нові Санжари	67	117	77	160	56	97	61	23	86	88	72	136	121	42	87	-	127	165	33	31	88	91	144	74	64
17	Оржиця	73	113	60	41	132	128	179	148	37	151	96	75	33	162	68	127	-	52	135	102	40	41	56	177	94
18	Пирятин	100	108	109	14	152	133	208	172	105	162	146	56	43	192	84	165	52	-	164	135	85	74	31	199	115
19	Полтава	64	96	97	162	26	70	45	55	66	56	101	126	121	28	80	33	135	164	-	35	94	95	139	46	51
20	Решетилівка	36	90	62	131	44	75	78	47	149	75	73	105	92	60	56	31	102	135	35	-	64	62	113	81	35
21	Семенівка	45	104	24	77	101	109	143	90	43	125	62	85	48	124	52	88	40	85	99	64	-	22	77	144	67
22	Хорол	32	83	44	69	91	91	139	98	65	111	81	64	32	122	32	91	41	74	95	62	22	-	59	136	54
23	Чернухи	77	77	101	38	15	102	182	155	76	132	139	26	29	167	59	144	56	31	139	113	77	59	-	171	88
24	Чугово	104	111	142	45	47	79	29	94	135	49	146	153	159	36	115	74	177	199	46	81	144	136	171	-	85
26	Шишаки	23	55	77	38	38	45	94	82	75	58	100	75	74	79	30	64	94	115	51	35	67	54	88	85	-

Таблиця 4.2

Райони Полтавської області, які не потрапляють в зону впливу міста
Полтава

№ з/п	Місто	Доступність міста		
		0 – 25км	26 – 60км	60 – 80км
1	2	3	4	5
1	Гадяч		Зіньків, Лохвиця, Миргород, Шишаки	Велика Багачка, Диканька, Котельва, Чорнухи
2	Глобине	Котельва Семенівка	Велика Багачка, Козельщина, Кременчук, Решетилівка, Хорол	Кобеляки, Лубни, Миргород, Нові Санжари, Оржиця, Шишаки
3	Гребінка	Пирятин	Лубни, Оржиця, Чорнухи, Чутове, Шишаки	Лохвиця, Семенівка
4	Кременчук		Глобине, Кобеляки	Нові Санжари, Решетилівка, Семенівка
5	Лохвиця		Гадяч, Козельщина, Лубни, Миргород, Чорнухи	Велика Багачка, Гребінка, Зіньків, Хорол, Шишаки
6	Лубни		Велика Багачка, Диканька, Гребінка, Лохвиця, Миргород, Оржиця, Пирятин, Семенівка, Хорол, Чорнухи	Глобине, Шишаки
7	Оржиця		Гребінка, Козельщина, Лубни, Пирятин, Семенівка, Хорол, Чорнухи	Велика Багачка, Глобине, Лохвиця, Миргород
8	Пирятин	Гребінка	Лохвиця, Лубни, Оржиця, Чорнухи	Хорол
9	Семенівка	Глобино, Хорол	Велика Багачка, Козельщина, Лубни, Миргород, Оржиця	Гребінка, Кременчук, Решетилівка, Чорнухи, Шишаки
10	Хорол	Семенівка	Велика Багачка, Глобине, Лубни, Миргород, Оржиця, Чорнухи, Шишаки	Гребінка, Козельщина, Лохвиця, Пирятин, Решетилівка
11	Чорнухи		Гребінка, Лохвиця, Лубни, Миргород, Оржиця, Пирятин, Хорол	Велика Багачка, Гадяч, Козельщина, Семенівка

Важливою умовою, без якої розвиток перспективної мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів неможливий, є наявність

розвинених транспортних умов для регулярного сполучення районів і груп поселень, які до них тяжіють. Тому важливо в розрахунку приділити значну увагу перспективі розвитку транспортних умов, що визначають ступінь функціонального взаємозв'язку елементів розглянутої мережі [94].

Ураховуючи відстані між населеними пунктами в межах місцевих систем, щільність існуючих автомобільних і залізничних доріг, а також економічність автомобільних і залізничних перевезень, можна сказати, що переважне значення в сільській місцевості все-таки матиме автомобільний транспорт [94].

Отже, можна зробити висновок, що розміщення оптово-роздрібних ринкових комплексів потрібно орієнтувати на ті населені пункти які мають розвинену транспортну інфраструктуру.

Було обрано Полтавську область як експериментальну модель для визначення кількості та місць розташування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Цей регіон відіграє значну роль у структурі транспортного комплексу України. Територією області проходять два автошляхи європейського значення E40 та E584. Транспортна система Полтавського регіону формується практично всіма видами транспорту, що включають у себе (за винятком морського) залізничний, автомобільний, річковий, трубопровідний, повітряний. Місто Кременчук має річковий порт та досить розвинений залізничний вузол. Здійснюючи вантажні й пасажирські перевезення, в області поширена взаємодія різних видів транспорту, що формує транспортну систему [94].

Таблиця 4.3

Радіуси торговельного обслуговування, райони та розрахункова кількість населення, які підпадають під зону впливу

№ з/п	Район	Доступність району	Кількість населення районів, які входять до зони радіуса 0 – 25км, тис. осіб	Доступність району	Кількість населення районів, котрі входять до зони радіуса 25 – 60км, тис. осіб	Доступність району	Кількість населення районів які входять до зони радіуса 60 – 80км, тис. осіб
1	Гадяцький	0 – 25км	100%	25 – 60км	50%	60 – 80км	33%
		Гадяцький	56,185	Зінківський	18,198	Великобагачанський	8,626
				Лохвицький	22,482	Диканський	6,423
				Миргородський	17,004	Котелевський	6,584
				Шишацький	10,613	Чорнухинський	4,031
	Усього по районах		56,185		68,297		25,664
	Усього	150,146					
2	Глобинський	Котелевський	19,953	Великобагачанський	13,069	Кобеляцький	14,684
		Семенівський	26,896	Козельщинський	10,26	Лубенський	11,065
		Глобинський	46,868	Кременчуцький	20,293	Миргородський	11,222
				Решетилівський	13,487	Новосанжарський	11,81
				Хорольський	18,136	Оржицький	8,294
						Шишацький	7,005
	Усього по районах		93,717		75,245		64,08
	Усього	233,042					
3	Гребінківський	Пирятинський	32,796	Лубенський	16,766	Лохвицький	14,84
		Гребінківський	23,231	Оржицький	12,566	Семенівський	8,876

№ з/п	Район	Доступність району		Кількість населення районів, які входять до зони радіуса 0 – 25км, тис. осіб	Доступність району		Кількість населення районів, котрі входять до зони радіуса 25 – 60км, тис. осіб	Доступність району	Кількість населення районів які входять до зони радіуса 60 – 80км, тис. осіб
		0 – 25км	100%		25 – 60км	50%			
	Усього по районах			56,027					23,716
	Усього	137,693							
4	Кременчуцький	Кременчуцький	319,805		Глобинський Кобеляцький	23,434 22,249	Новосанжарський Решетилівський Семенівський	11,81 8,901 8,876	
	Усього по районах		319,805			35,997		29,587	
	Усього	385,389							
5	Лохвицький	Лохвицький	44,964		Гадяцький Козельщинський Лубенський Миргородський Чорнухинський	28,093 10,26 16,766 17,004 6,108	Великобагачанський Гребінківський Зіньківський Хорольський Шишацький	8,626 7,666 12,01 11,97 7,005	
	Усього по районах		44,964			78,231		47,277	
	Усього	170,472							
6	Полтавський	Полтавський	365,509		Диканський Карлівський Кобеляцький Машевський	9,733 17,779 22,249 10,065	Великобагачанський Зіньківський Козельщанський Миргородський	8,626 12,01 6,772 11,222	

№ з/п	Район	Доступність району	Кількість населення районів, які входять до зони радіуса 0 – 25км, тис. осіб	Доступність району	Кількість населення районів, котрі входять до зони радіуса 25 – 60км, тис. осіб	Доступність району	Кількість населення районів які входять до зони радіуса 60 – 80км, тис. осіб
			100%		50%		33%
				Новосанжарський	17,894		
				Решетилівський	13,487		
				Чутівський	11,897		
				Шпшацький	10,613		
	Усього по районах		365,509		123,694		38,63
	Усього	527,833					
7	Лубенський	Лубенський	33,531	Великобагачанський	13,069	Глобинський	15,466
				Диканський	9,733	Шпшацький	7,005
				Гребінківський	11,616		
				Лохвицький	22,482		
				Миргородський	17,004		
				Оржицький	12,566		
				Пирятинський	16,398		
				Семенівський	13,448		
				Хорольський	18,136		
				Чорнухинський	6,108		
	Усього по районах		33,531		140,56		22,471
	Усього	196,562					
8	Оржицький	Оржицький	25,132	Гребінківський	11,616	Великобагачанський	8,626
				Козельщинський	10,26	Глобинський	15,466
				Лубенський	16,766	Лохвицький	14,838
				Пирятинський	16,398	Миргородський	11,222

№ з/п	Район	Доступність району		Кількість населення районів, які входять до зони радіуса 0 – 25км, тис. осіб	Доступність району		Кількість населення районів, котрі входять до зони радіуса 25 – 60км, тис. осіб	Доступність району	Кількість населення районів які входять до зони радіуса 60 – 80км, тис. осіб
		0 – 25км	100%		25 – 60км	60 – 80км			
	Усього по районах			25,132					50,152
	Усього	168,016							
9	Пирятинський	Гребінківський	23,231		Лохвицький		22,482	Хорольський	11,97
		Пирятинський	32,796		Лубенський		16,766		
					Оржицький		12,566		
	Усього по районах		56,027		Чорнухинський		6,108		11,97
	Усього	125,919					57,922		
10	Семенівський	Глобинський	46,868		Великобагачанський		13,069	Гребінківський	7,666
		Хорольський	36,272		Козельщинський		10,26	Кременчуцький	13,393
		Семенівський	26,896		Лубенський		16,766	Решетилівський	8,901
					Миргородський		17,004	Чорнухинський	4,031
					Оржицький		12,566	Шишацький	7,005
	Усього по районах		110,036			69,665		40,996	
	Усього	220,697							
11	Хорольський	Семенівський	26,896		Великобагачанський		13,069	Гребінківський	7,666
		Хорольський	36,272		Глобинський		23,434	Козельщинський	6,771
					Лубенський		16,766	Лохвицький	14,838
					Миргородський		17,004	Пирятинський	10,823

№ з/п	Район	Доступність району	Кількість населення районів, які входять до зони радіуса	Доступність району	Кількість населення районів, котрі входять до зони радіуса	Доступність району	Кількість населення районів які входять до зони радіуса
		0 – 25км	100%	25 – 60км	50%	60 – 80км	33%
				Оржицький	12,566	Решетилівський	8,901
				Чорнухинський	6,108		
				Шипацький	10,613		
	Всього по районам		63,168		99,56		48,999
	Всього	211,727					
12	Чорнухинський	Чорнухинський	12,215	Гребінківський	11,616	Великобагачанський	8,626
				Лохвицький	22,482	Галяцький	18,541
				Лубенський	16,766	Козельщинський	6,772
				Миргородський	17,004	Семенівський	8,876
				Оржицький	12,566		
				Пирятинський	16,398		
				Хорольський	18,136		
	Усього по районах		12,215		114,968		42,815
	Усього	169,998					

Для обслуговування підприємств роздрібної торгівлі, що знаходяться в районах області, передбачено розміщення на її території кількох оптово-роздрібних ринкових комплексів. Призначена для подальшої реалізації продукції, яка виробляється безпосередньо на підприємствах, розташованих у цих районах, або доставляється з інших районів області. Потрібно визначити оптимальне розміщення вказаних оптово-роздрібних ринкових комплексів, що забезпечить мінімальні затрати на перевезення продукції до підприємств роздрібної торгівлі [94].

Для розв'язання цього завдання розроблена економіко-математична модель, заснована на теорії графів, що має такі етапи:

- 1) пропонується об'єднати підприємства роздрібної торгівлі, які знаходяться в цій області та обслуговуються оптово-роздрібними ринковими комплексами, в групи, відповідно до районів, де вони розміщені;
- 2) райони області можна зобразити вершинами графа G ;
- 3) дороги, що з'єднують районні центри, ребрами цього графа.

Позначаємо вершини цього графа через x_i , де i змінюється від 1 до n , а ребра – через (x_i, x_j) . Вершинам x_i призначаємо відповідно числа v_i , які відображають потреби цих районів щодо продукції, котра доставляється з оптово-роздрібних підприємств. Ці числа являють собою інтегральні оцінки потреб районів, вони пропорційні кількості рейсів, які потрібно зробити для забезпечення цих потреб. Позначаємо через d_{ij} відстань між райцентрами, що відповідають вершинам x_i та x_j в теоретико-графовій моделі. Для кожної вершини x_i графа G визначимо передаточне число

$$\sigma_i = \sum_{j=1}^n d_{ij} v_j, \quad (2)$$

Позначимо через V_p підмножину множини вершин графа G , що містить p вершин. Уведемо позначення

$$d(V_p, x_i) = \min \{d(v, x_i) / v \in V_p\}, \quad (3)$$

Указана величина означає найкоротшу відстань від вершини x_i до найближчої до неї вершини v із множини V_p . Аналогічно до того, як визначається передаточне число для однієї вершини, можна обчислити його і для множини вершин [94]

$$\sigma(V_p) = \sum_{i=1}^n d(V_p, x_i) v_i, \quad (4)$$

Множина вершин V_p , для якої передаточне число є мінімальним, визначає райони оптимального розміщення оптово-роздрібних підприємств. Число p означає кількість таких підприємств [94].

Для розв'язання такої задачі потрібно визначити величини v_i . Оскільки ці величини відображають попит на продукцію в різних районах, то при їх визначенні доцільно використати інтегральне оцінювання факторів, що впливають на попит. Такими факторами ми приймаємо кількість населення в районах, відсоток міського населення й щільність населення. Позначимо ці величини відповідно через a_{1i} , a_{2i} та a_{3i} .

Перейдемо до нормалізованих значень указаних показників. Нормалізовані значення є безрозмірними та змінюються на однаковому інтервалі, що дає можливість додавати їх для одержання інтегральної оцінки. Для нормалізації показників використаємо рівності

$$z_{ji} = \frac{a_{ji} - a_j^{\min}}{a_j^{\max} - a_j^{\min}} + 1, \quad (5)$$

де z_{ji} – нормалізоване значення j -го показника для i -го району, $a_j^{\max}$ та $a_j^{\min}$ – відповідно максимальне та мінімальне значення j -го показника, визначені по всіх районах. Обчислені таким чином нормалізовані показники змінюються на інтервалі [1; 2]. Інтегральна оцінка попиту визначається рівністю

$$v_i = \frac{\sum_{j=1}^3 z_{ji}}{3} - 0,99, \quad (6)$$

Визначення інтегральних оцінок попиту для районів Полтавської області показано в таблиці 4.4.

Для обчислення множини V_p , яка визначає оптимальне розміщення оптово-роздрібних підприємств, використаємо такий алгоритм:

Крок 1. Вибираємо деяку початкову множину V вершин графа G , що містить p вершин. Вершини, які не ввійшли до даної множини, називаємо неперевіреними [94].

Крок 2. Візьмемо довільну неперевірену вершину x_j та для кожної вершини x_i , що включається до множини V , визначаємо приріст Δ_{ij} , який показує, наскільки зміниться передаточне число множини V , якщо в ній замінити вершину x_i на вершину x_j [94].

Крок 3. Визначаємо максимальне значення приросту Δ_{ij} для всіх вершин x_i , що включаються до множини V . Якщо це максимальне значення не додатне, то назвемо вершину x_i перевіреною та перейдемо до кроку 2. Якщо ж воно додатне, то замінимо в множині V вершину x_i на вершину x_j , для якої досягається максимальне значення, на вершину x_j , після чого перейдемо до кроку 2 [94].

Крок 4. Повторюємо кроки 2 та 3 поки не залишиться неперевірених вершин. Якщо множина V змінилася, то всі вершини, які не ввійшли до неї, знову вважаємо неперевіреними [94].

Крок 5. Якщо неперевірених вершин не залишилося, то множина V вважається оптимальною [94].

Застосування такого алгоритму до районів Полтавської області показало, що оптимальне розташування оптово-роздрібних ринкових комплексів – це міста Полтава, Кременчук та Лубни. Визначення передаточного числа для цього розміщення показано в таблиці 4.5 [94].

Була складена блок-схема розрахунку кількості та місця розташування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (математична модель заснована на теорії графів) (рис. 4.5, 4.6) [94].

Визначення інтегральних оцінок попиту для районів Полтавської області

і	Районний центр	Початкові показники для району				Нормалізовані показники для району				Інтегральна оцінка
		Кількість населення, тис. ос.	Відсоток міського населення	Щільність населення	Кількість населення	Відсоток міського населення	Щільність населення	Кількість населення	Відсоток міського населення	
1	Велика Багачка	26,138	32%	26	1,039553	1,012158	1,191839	0,091183169		
2	Гадяч	56,185	43%	35	1,124911	1,025836	1,351370	0,177371995		
3	Глобине	46,868	36%	19	1,098443	1,001520	1,254753	0,128238324		
4	Гребінка	23,231	47%	39	1,031294	1,031915	1,413379	0,168862676		
5	Диканька	19,465	40%	29	1,020596	1,016717	1,312788	0,126700265		
6	Зіньків	36,396	43%	27	1,068694	1,013678	1,344552	0,152307865		
7	Карлівка	35,558	44%	42	1,066313	1,036474	1,359006	0,163930952		
8	Кобеляки	44,498	35%	24	1,091710	1,009119	1,231077	0,120635118		
9	Козельщина	20,52	30%	22	1,023593	1,006079	1,160133	0,0732268371		
10	Котельва	19,953	62%	25	1,021982	1,010638	1,634950	0,232523603		
11	Кременчук	686,313	87%	676	1,878012	2,000000	2,000000	0,969337182		
12	Лохвиця	44,964	46%	34	1,093034	1,024316	1,391292	0,179547295		
13	Лубни	81,412	59%	58	1,196576	1,060790	1,581827	0,289730997		
14	Машівка	20,129	19%	23	1,022482	1,007599	1,000000	0,020026991		
15	Миргород	75,247	62%	49	1,179062	1,047112	1,625854	0,294009427		
16	Нові Санжари	35,788	24%	28	1,066966	1,015198	1,068707	0,060290291		
17	Оржиця	25,132	22%	26	1,036695	1,012158	1,039311	0,039388096		
18	Пирятин	32,796	49%	38	1,058467	1,030395	1,438870	0,18591077		
19	Полтава	364,227	82%	290	2,000000	1,413374	1,916961	0,786778398		
20	Решетилівка	26,973	35%	27	1,041925	1,013678	1,230991	0,105531323		
21	Семенівка	26,896	24%	21	1,041706	1,004559	1,074214	0,050159867		
22	Хорол	36,272	38%	34	1,068341	1,024316	1,270964	0,131207153		
23	Чорнухи	12,215	22%	18	1,000000	1,000000	1,038277	0,022758935		
24	Чугове	23,793	40%	28	1,032891	1,015198	1,312412	0,130166918		
25	Шишаки	21,226	22%	27	1,025599	1,013678	1,045094	0,038123378		
	Max	364,227	87%	676						
	Min	12,215	19%	18						
	Max-min	352,012	68%	658						

Таблиця 4.5

Визначення передаточного числа для розміщення оптово-роздрібних ринкових комплексів у Полтавській області

і	Районний центр	Віддалі				Інтегральна оцінка	Передаточне число
		Полтава	Кременчук	Миргород	Лубни		
1	Велика Багачка	77	104	27	84	0,091183	2,46195
2	Гадяч	114	188	66	108	0,177372	11,70655
3	Глобине	123	45	92	83	0,128238	5,77072
4	Гребінка	191	171	97	46	0,168863	7,76768
5	Диканька	29	138	86	155	0,1267	3,67431
6	Зіньків	81	193	72	118	0,152308	10,96617
7	Карлівка	56	162	152	190	0,163931	9,18013
8	Кобеляки	70	70	122	161	0,120635	8,44446
9	Козельщина	76	40	113	133	0,073268	2,93073
10	Котельва	69	181	109	155	0,232524	16,04413
11	Кременчук	113	0	131	124	0,969337	0,00000
12	Лохвиця	164	180	63	59	0,179547	10,59329
13	Лубни	141	124	49	0	0,289731	0,00000
14	Машівка	38	143	135	171	0,020027	0,76103
15	Миргород	103	131	0	49	0,294009	0,00000
16	Нові Санжари	36	81	104	142	0,06029	2,17045
17	Оржиця	155	130	89	39	0,039388	1,53614
18	Пирятин	189	171	96	47	0,185911	8,73781
19	Полтава	0	113	103	141	0,786778	0,00000
20	Решетилівка	41	87	68	105	0,105531	4,32678
21	Семенівка	130	69	65	55	0,05016	2,75879
22	Хорол	109	92	44	36	0,131207	4,72346
23	Чорнухи	180	163	93	40	0,022759	0,91036
24	Чутове	54	159	150	187	0,130167	7,02901
25	Шишаки	75	138	48	115	0,038123	1,82992
							124,32387

Обидва методи розрахунку дали однаковий результат, що дає змогу довести правильність визначення в потребі Полтавського регіону в трьох універсальних оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексах. Один з них регіонального ієрархічного рівня буде розташовано в місті Полтава, а два універсальні ринкові комплекси локального рівня ієрархії – в містах Кременчук та Лубни (рис. 4.7) [94].

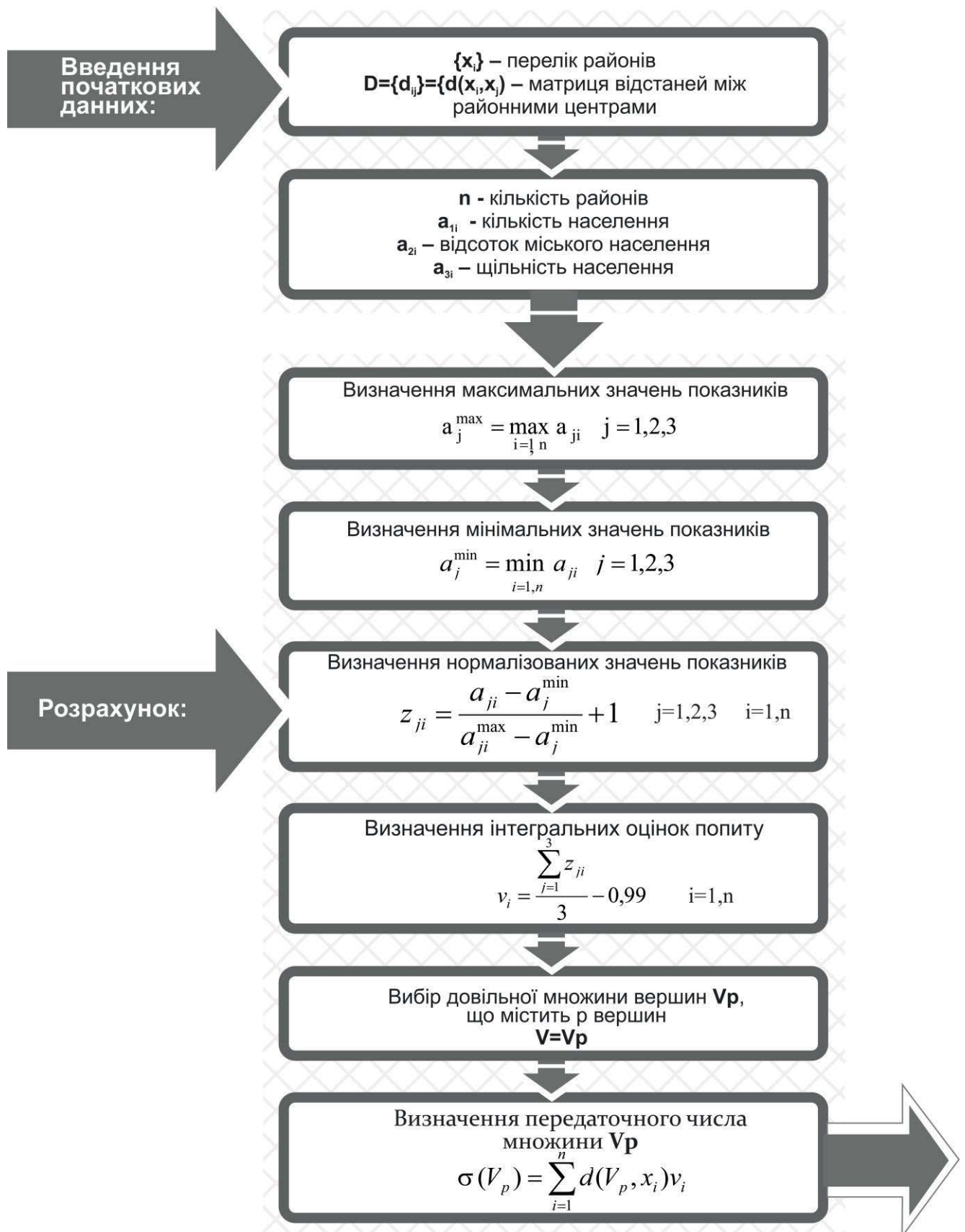

Рис. 4.5. Блок-схема розрахунку кількості та місця розташування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (математична модель заснована на теорії графів). (Початок) [94]

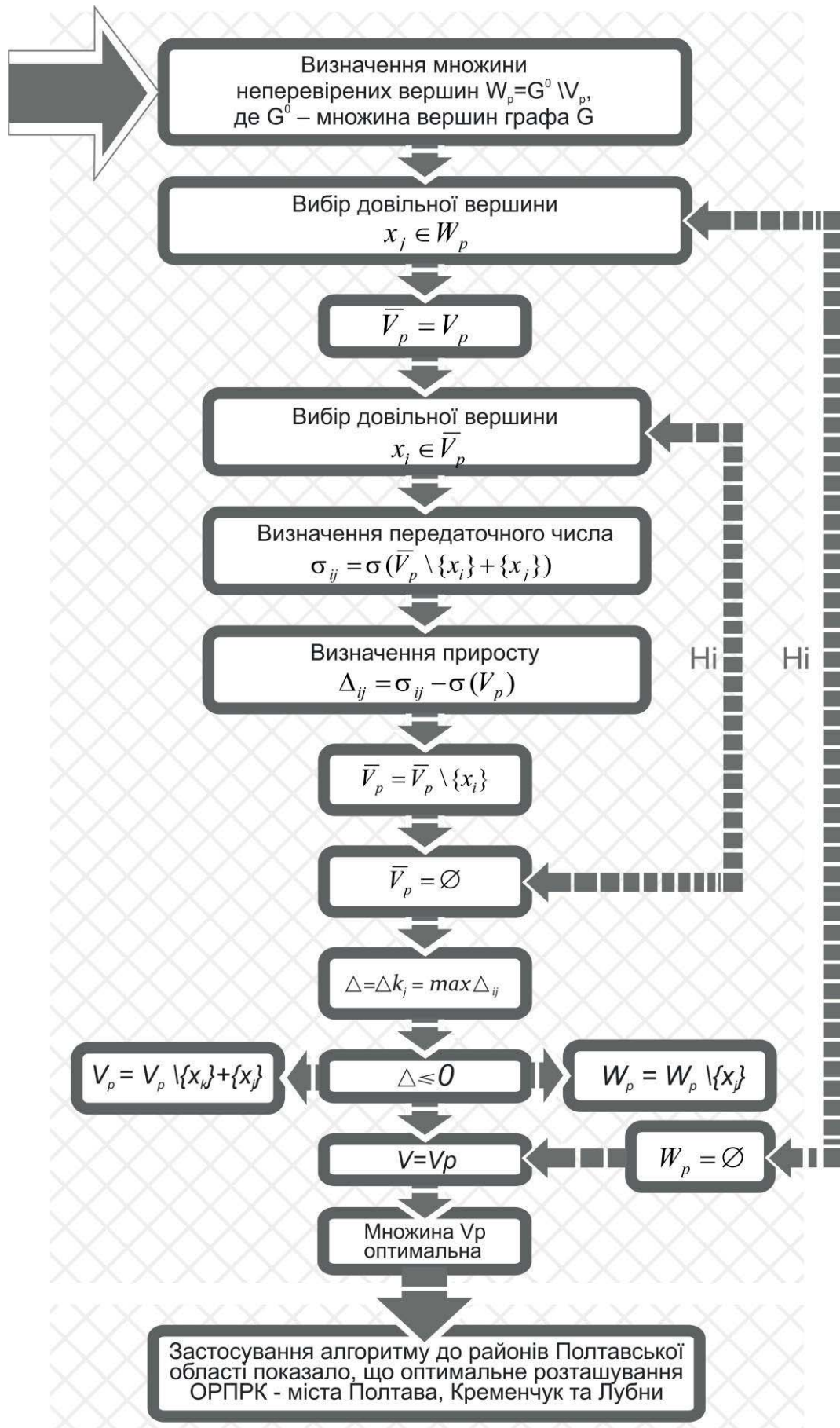

Рис. 4.6. Блок-схема розрахунку кількості та місця розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (математична модель заснована на теорії графів). (Закінчення) [94]

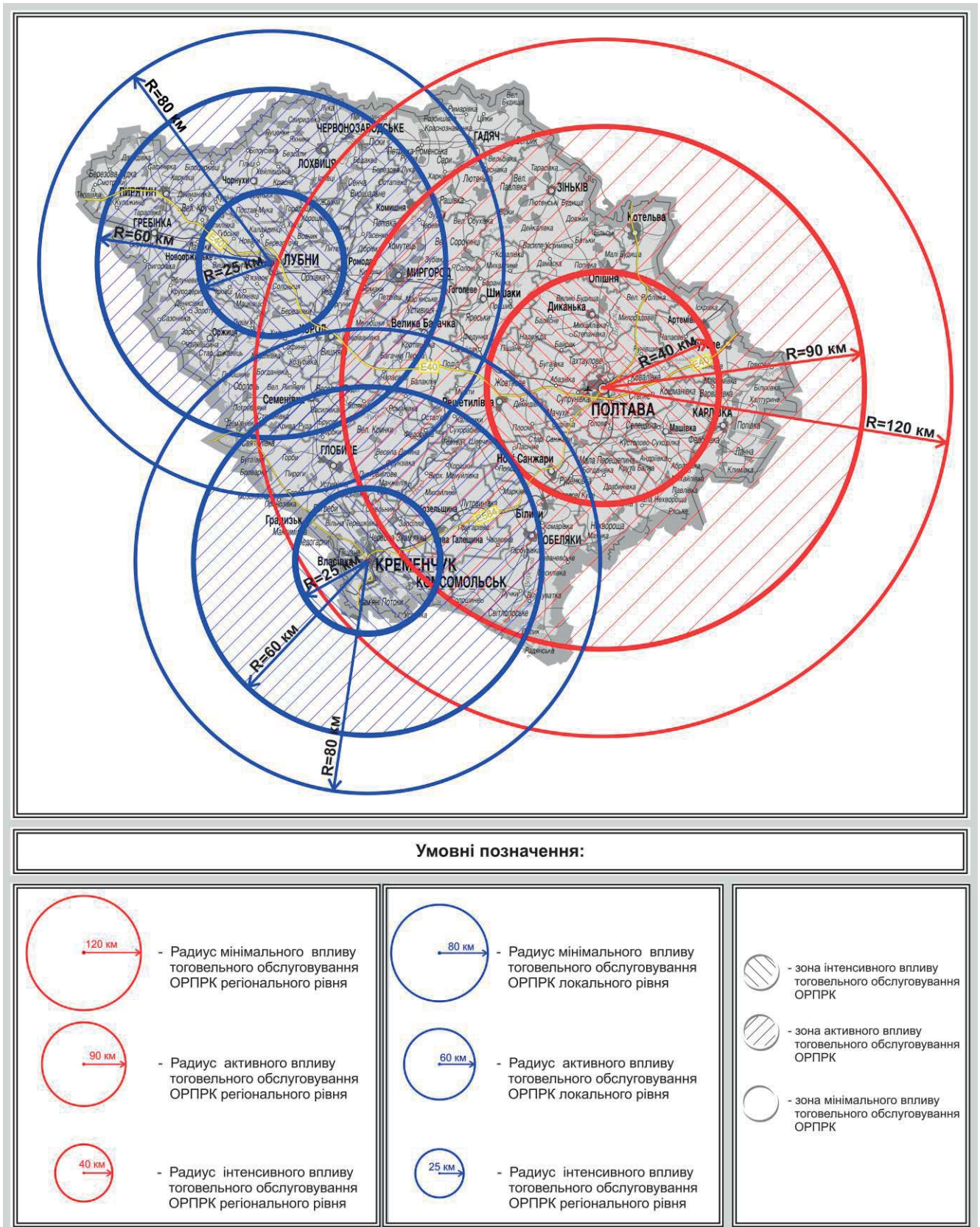

Рис. 4.7. Пропозиція з розміщення мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у Полтавській області [94]

Отже, оптові й оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси можуть виступати як інструменти в забезпеченні регіону та країни в цілому свіжим та якісним продовольством [94].

Структура оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів характеризує зосередження агропромислового процесу, відношення між процесами переробки продовольчої сировини, виробництва, споживання і реалізацією та їх розвитком у межах регіонів [94].

Дослідження закономірностей формування соціально-просторової структури свідчить про те, що повне задоволення потреб населення уявляється можливим тільки в межах зон великих міст – обласних центрів і деяких районних центрів [94].

4.2. Моделювання розрахунку площі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів Полтавської області

Виробнича потужність — розрахунковий, максимально можливий річний (добовий) випуск продукції або обсяг переробки сировини в номенклатурі й асортименті, що передбачається на плановий період при повному використанні виробничого обладнання та площ з урахуванням застосування передової технології, організації виробництва і праці [172].

Потужність оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів має пряму залежність від товарообігу. Визначення потужності оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів є основою для розрахунку визначення розмірів земельної ділянки комплексу для конкретного міста. Аналіз потенційного товарообігу розраховується, виходячи із статистичних та прогнозних даних. Для визначення потужності оптового й оптово-роздрібного продовольчого комплексу необхідно визначитись із:

- спеціалізацією ринкового комплексу;
- кількістю та товарообігом окремих оптових підприємств в області;
- складськими можливостями для індивідуальних і колективних виробників;

- розміром торгових складів, у тому числі логістичних центрів сільськогосподарської продукції;
- добовою потребою у продуктах споживання;
- сезонністю окремих продуктів;
- надлишком продукції, яка виробляється в конкретній області;
- кон'юктурою ринку;
- обсягом потреб населення з урахуванням купівельної спроможності у продуктах споживання по декадах та місяцях року;
- технічними засобами й обладнанням для виконання усіх операцій, що забезпечують обслуговування учасників ринку з урахуванням обсягів потреб у сільськогосподарській продукції;
- корегуванням співвідношень добової потужності технічних засобів з обладнанням добової потужності ринку;
- необхідною площею для розміщення технічних засобів, обладнання й інших об'єктів, включаючи допоміжні;
- обсягом виробництва сільськогосподарської продукції місцевого виробництва з урахуванням рівня стійкості та самозабезпеченості місцевого населення цієї території й рівня екологічної безпеки.

Результатом аналізу функціонального зонування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів європейського досвіду проектування, будівництва й експлуатації стало процентне співвідношення функціональних зон цього виду комплексів (рис. 4.8). На основі цього було побудовано узагальнену структурно-функціональну модель оптового та оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу (рис. 4.9).

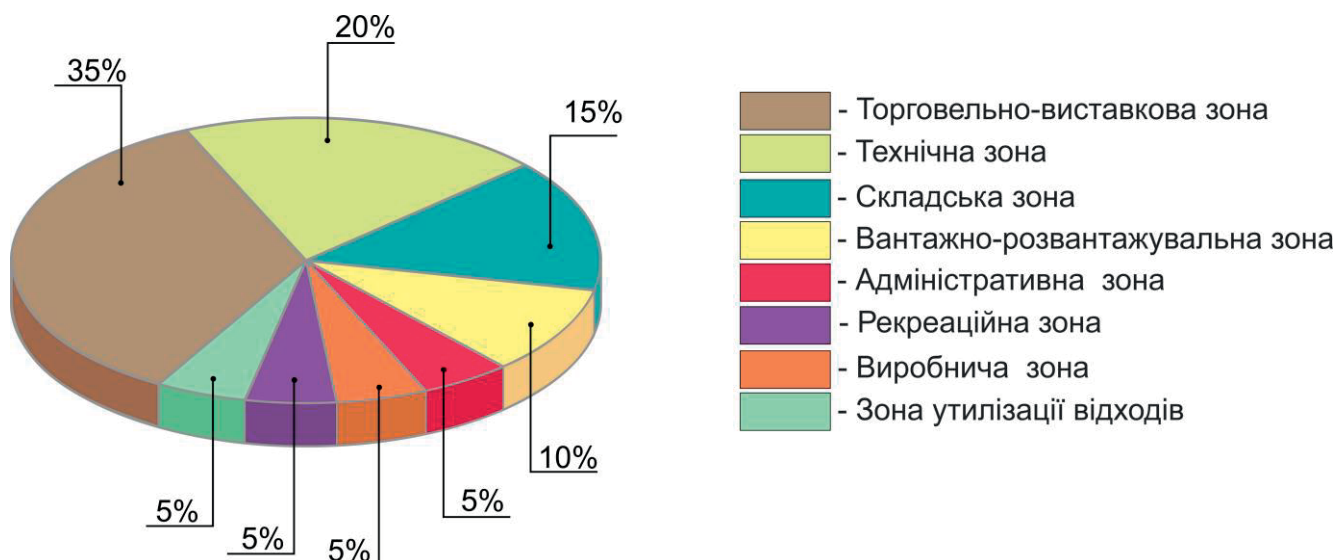

Рис. 4.8. Процентне співвідношення функціональних зон оптового та оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу

Проаналізувавши дані оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів різних ієрархічних рівнів європейського досвіду проектування, будівництва й експлуатації було знайдено співвідношення в площах ринкових комплексів та кількості населення, яке вони обслуговують (рис. 4.8), а також встановлено основні принципи функціонально-планувальної організації продовольчих ринкових комплексів на різних ієрархічних рівнях. Залежно від співвідношення чисельності населення, котре мешкає в зоні інтенсивного впливу і кордонах радіуса, що тяжіє до відповідного міста, в якому передбачено розташування оптового чи оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу, в місті може розміщуватися два ринкових комплекси один з котрих буде спеціалізуватися на місцевій сільгосппродукції (універсальний продовольчий ринковий комплекс), а інший – на імпортованому продовольстві.

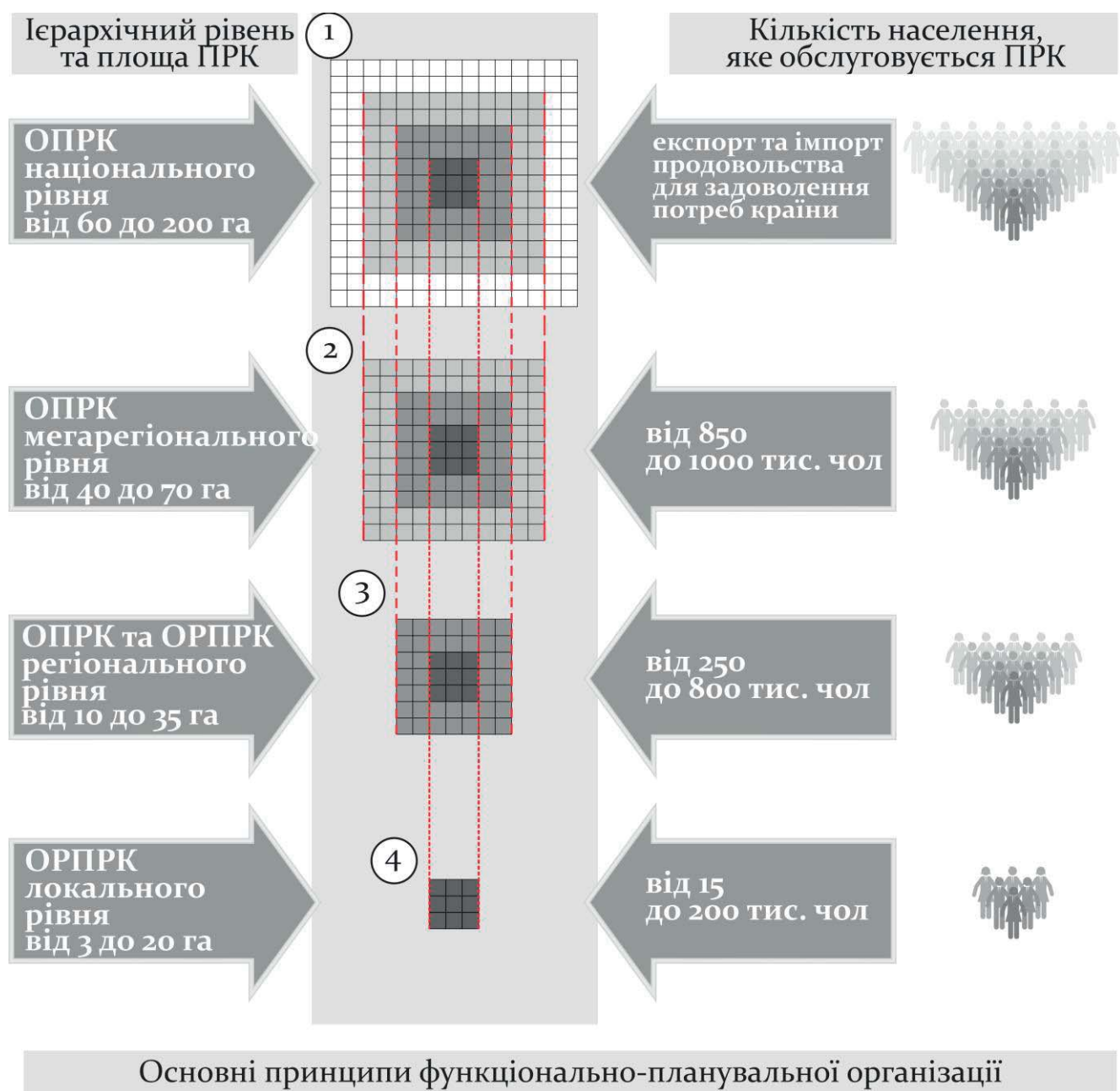

Рис. 4.9. Модель співвідношення площі і кількості населення, яке обслуговується продовольчим ринковим комплексом (ПРК) на різних ієрархічних рівнях

Для розрахунку площі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, які потрібно розмістити в Полтавській області в містах

Полтава, Кременчук та Лубни, необхідно знати кількість міського населення й сільського, що знаходиться в радіусі зони впливу місцевих центрів (таблиця 4.3).

Таким чином, результати, занесені до цієї таблиці, дають можливість установити, що в діапазоні радіуса тяжіння міст Полтава підпадає 527 тис.ос, Кременчук – 385 тис.ос, Лубни – 197 тис.ос. (рис. 4.10).

З урахуванням існуючого аналогічного європейського оптового чи оптово-роздрібного ринкового комплексу, аналогічного ієрархічного рівня можна відкоригувати його розміри відповідно до наших умов. Універсальний оптовий чи оптово-роздрібний продовольчий ринковий комплекс локального рівня повинен мати приблизно такі параметри: загальна площа – 5 – 6 га; торгова та складська площа – 1 – 1,5 га; кількість оптових продуктів – до 200 найменувань; чисельність населення, що обслуговується (по радіусу обслуговування) – 300 – 400 тис. осіб; річний вантажообіг оптового ринкового комплексу по овочах (при зайнятості 50% загальної площі) – 45 – 55 тис. т , по фруктах – 9 – 12 тис. т (15% від загальної площі), по м'ясу – 12 – 15 тис. т (20% від загальної площі); по рибі – 4 – 5 тис. т (15% загальної площі).

Ці параметри можна скорегувати з урахуванням ємності ринкового комплексу певного ієрархічного рівня. Спрощено цю поправку можна здійснити, розрахувавши, помноживши норматив харчування по кожному виду продукції на чисельність жителів і поділивши на об'ємну вагу кожного продовольчого товару. Це буде їх річний обсяг, за яким можна розрахувати потребу в площах (рис.4.11).

Поправочний коефіцієнт α можна обрахувати за формулою

$$\alpha = \frac{x_i \sum_{i=1}^N \frac{n_{ij}}{g_j}}{x^0 \sum_{i=1}^N \frac{n_j^0}{g_j}}, \quad (7)$$

де x_i – кількість населення i -го регіону, яке обслуговується існуючим європейським ринковим комплексом;

x^0 – кількість населення регіону, для якого проектується ринковий комплекс;

n_{ij} – норма харчування для i -го регіону, що до j -го продукту існуючого аналогічного європейського ринкового комплексу;

n_j^0 – норма харчування України;

g_j – об'ємна вага j -го продукту;

g_j^0 – об'ємна вага j -го продукту ринкового комплексу, який проектується.

Тоді за допомогою поправочного коефіцієнта α можна скорегувати площу аналогічного європейського продовольчого ринкового комплексу

$$p^1 = \alpha \times p, \quad (8)$$

де p – площа аналогічного ринкового комплексу;

p^1 – скорегована площа.

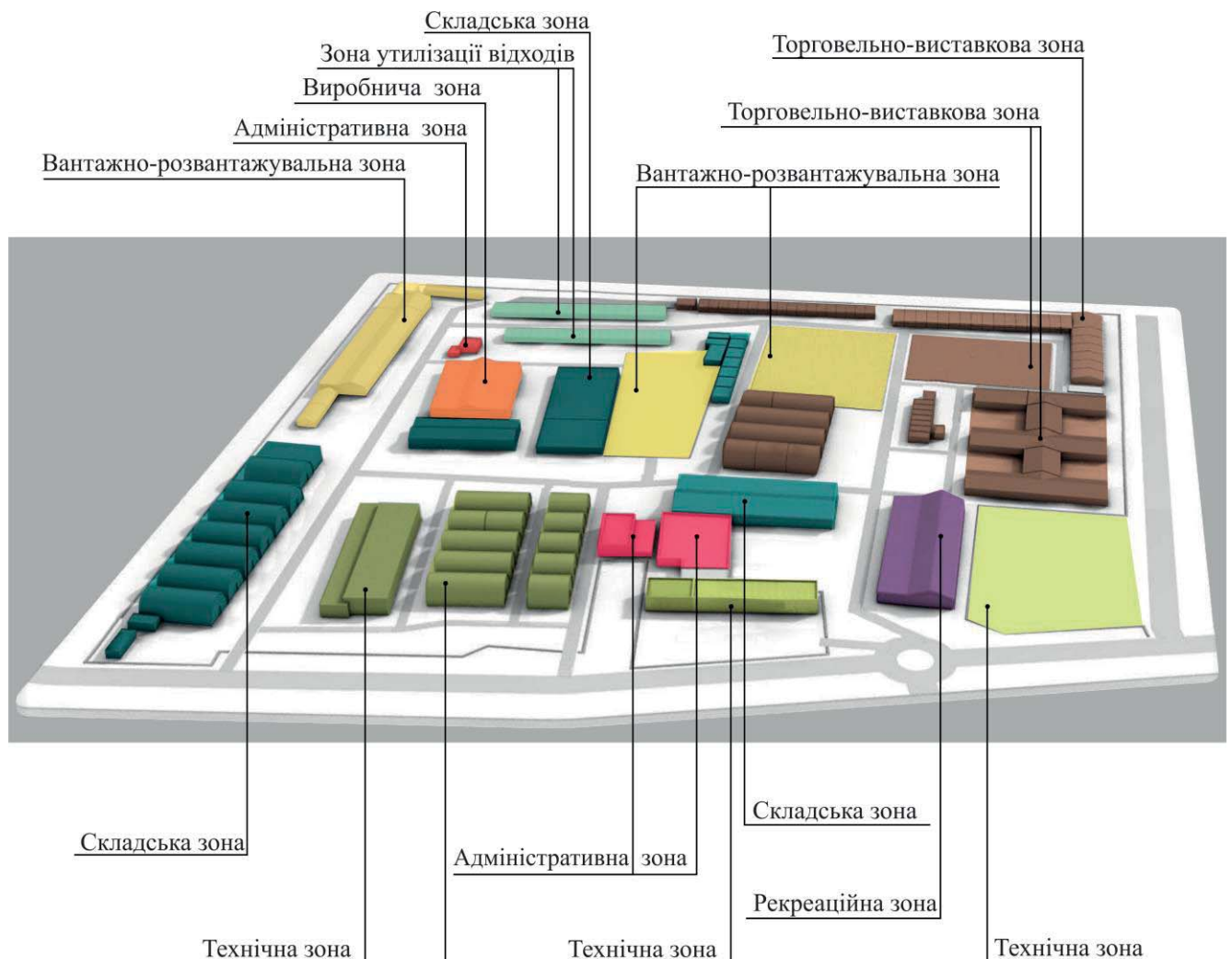

Рис. 4.9. Узагальнена структурно-функціональна модель оптового й оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу

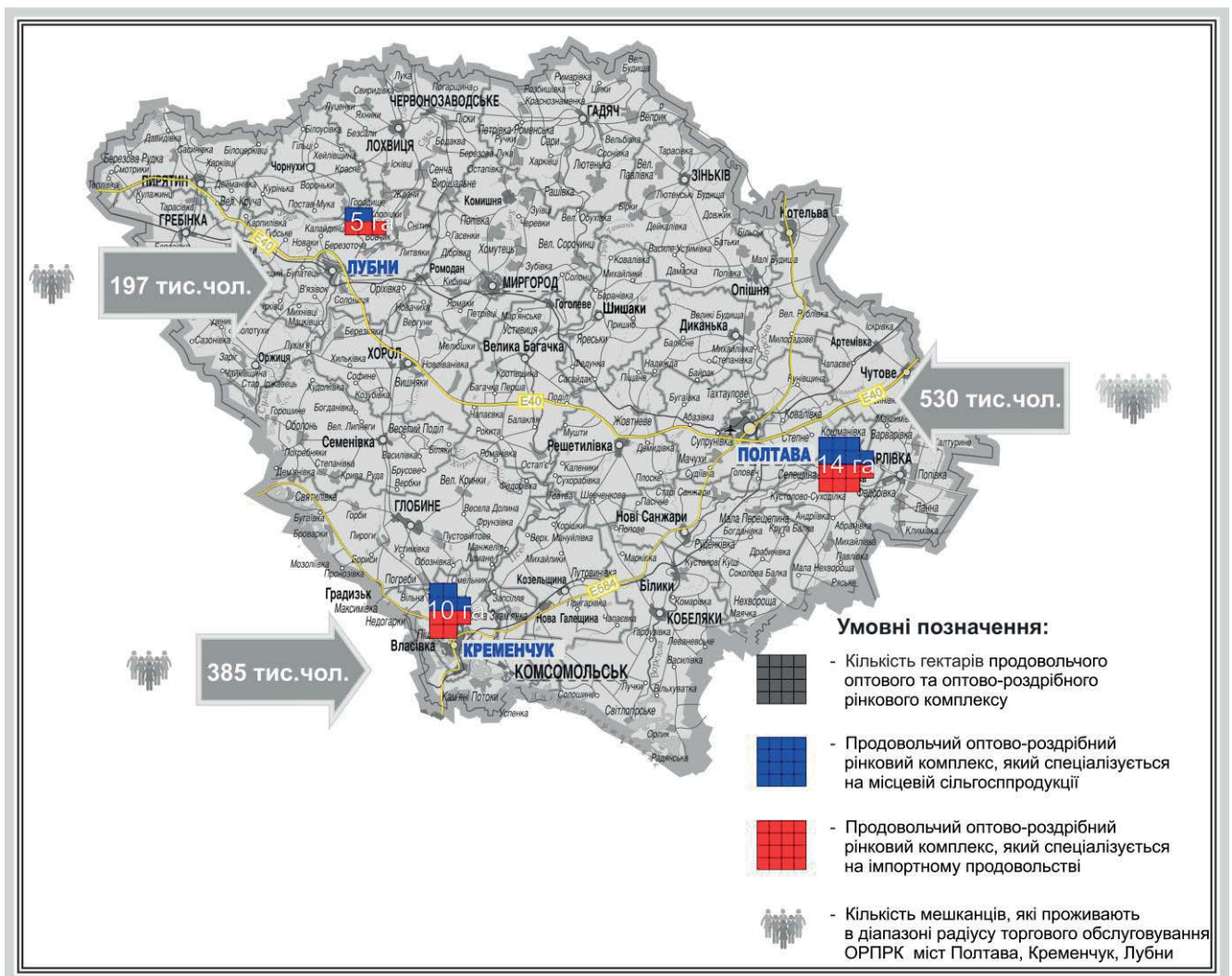

Рис. 4.10. Модель співвідношення площ та кількості населення, яке обслуговується продовольчими ринковими комплексами в Полтавській області

Структурно-функціональну організацію оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів можна трактувати як комплексну містобудівну задачу просторового розміщення будівель ринку в межах ділянки з урахуванням основних функціональних, економічних і естетичних вимог. Для цього було розроблено декілька варіантів структурно-функціональних моделей оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів з декількома торговими модулями й з одним торговим модулем (рис.4.12, 4.13).

Використання модульно-функціонального методу дає можливість значного розширення діапазону композиційних рішень оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Для оптових ринкових комплексів національного рівня найкращою є організація розділення торгових модулів з

виділенням усіх функціональних зон в окремо розташовані модулі. Для оптових ринкових комплексів макрорегіонального рівня найкращою схемою буде розділення торгових модулів за асортиментом продукції (рис.4.12). Для ринкових комплексів регіонального та локального рівнів використовується схема з розділенням основних функцій (рис.4.13).

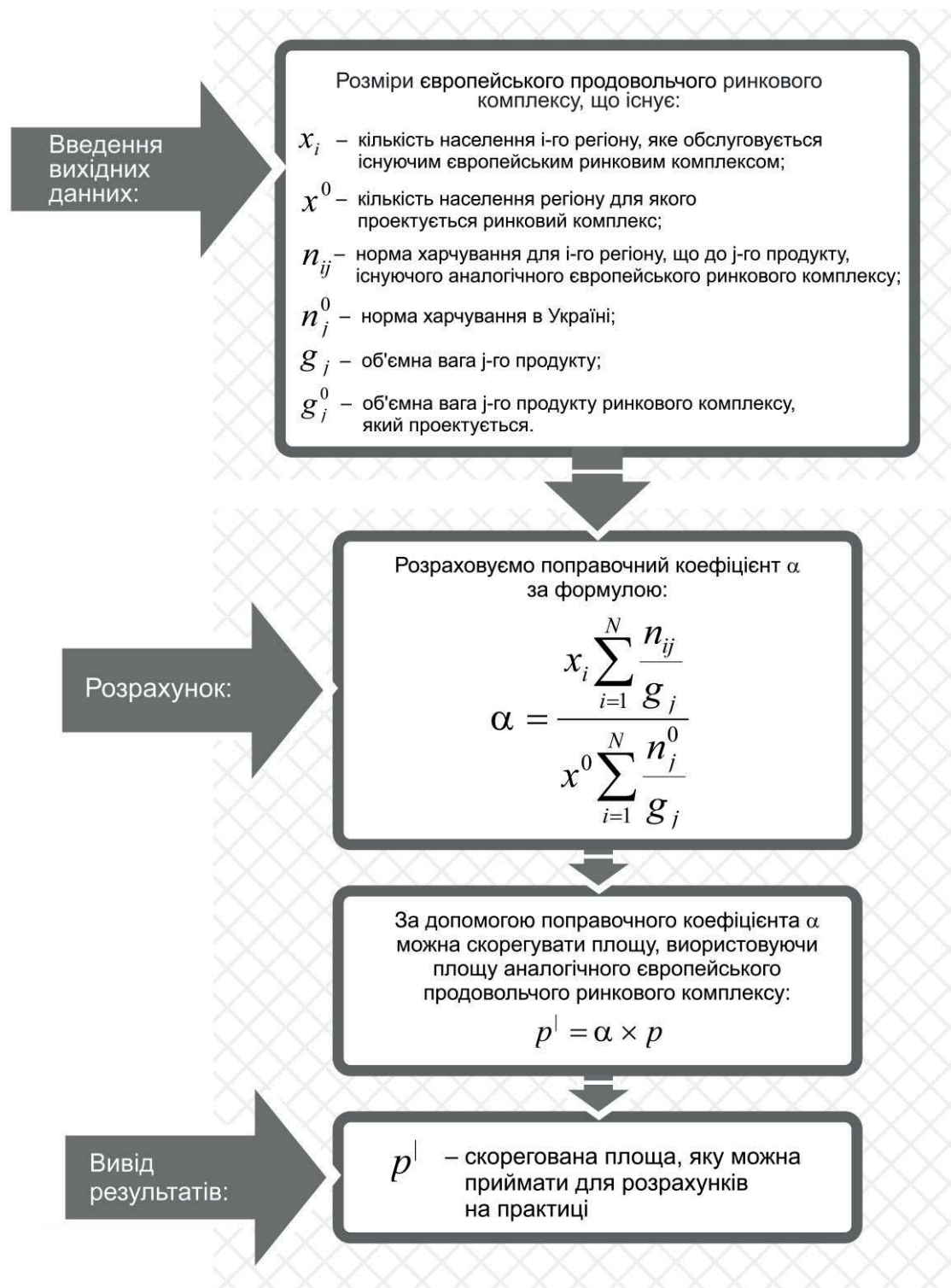

Рис. 4.11. Розрахунок площі оптового й оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу

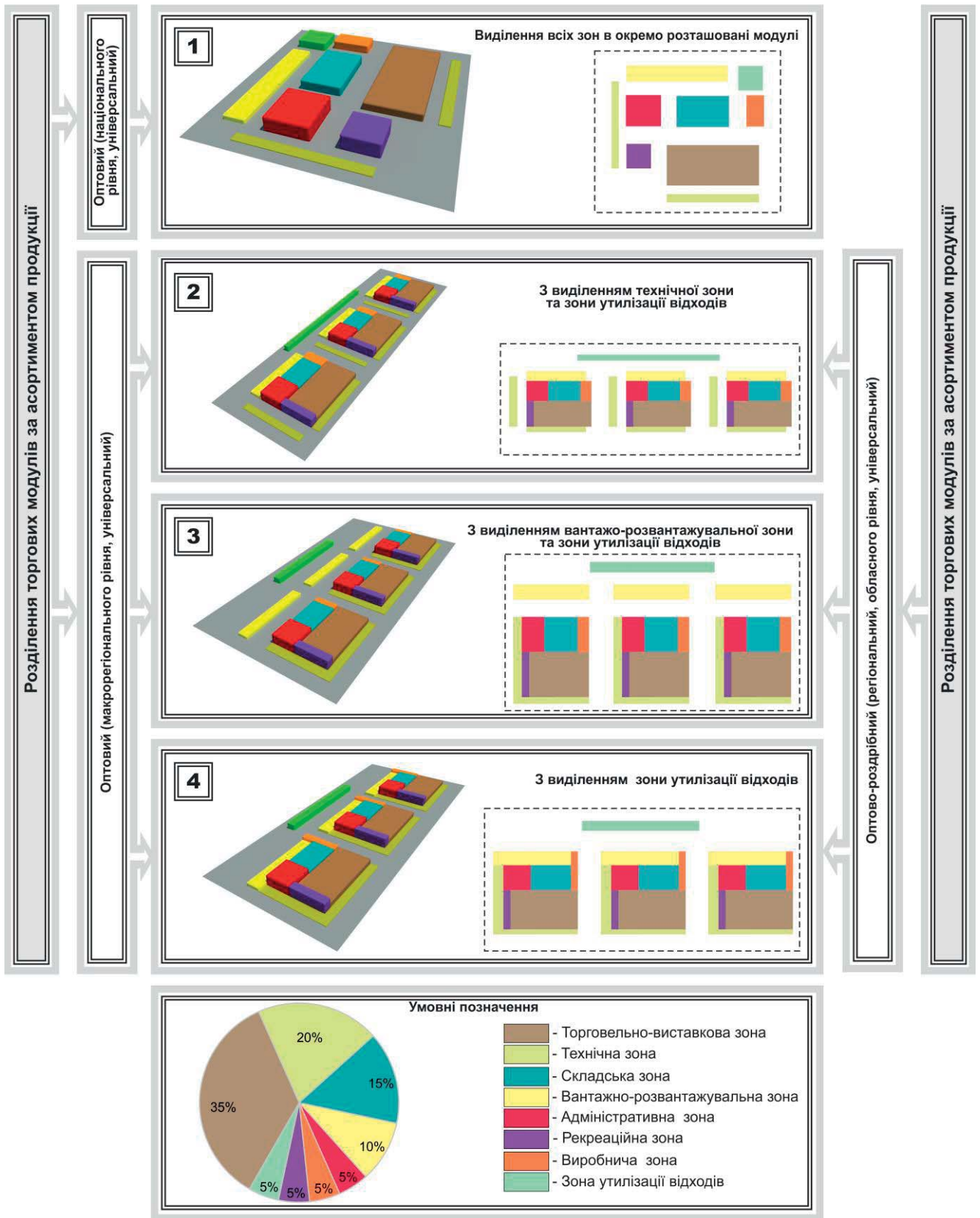
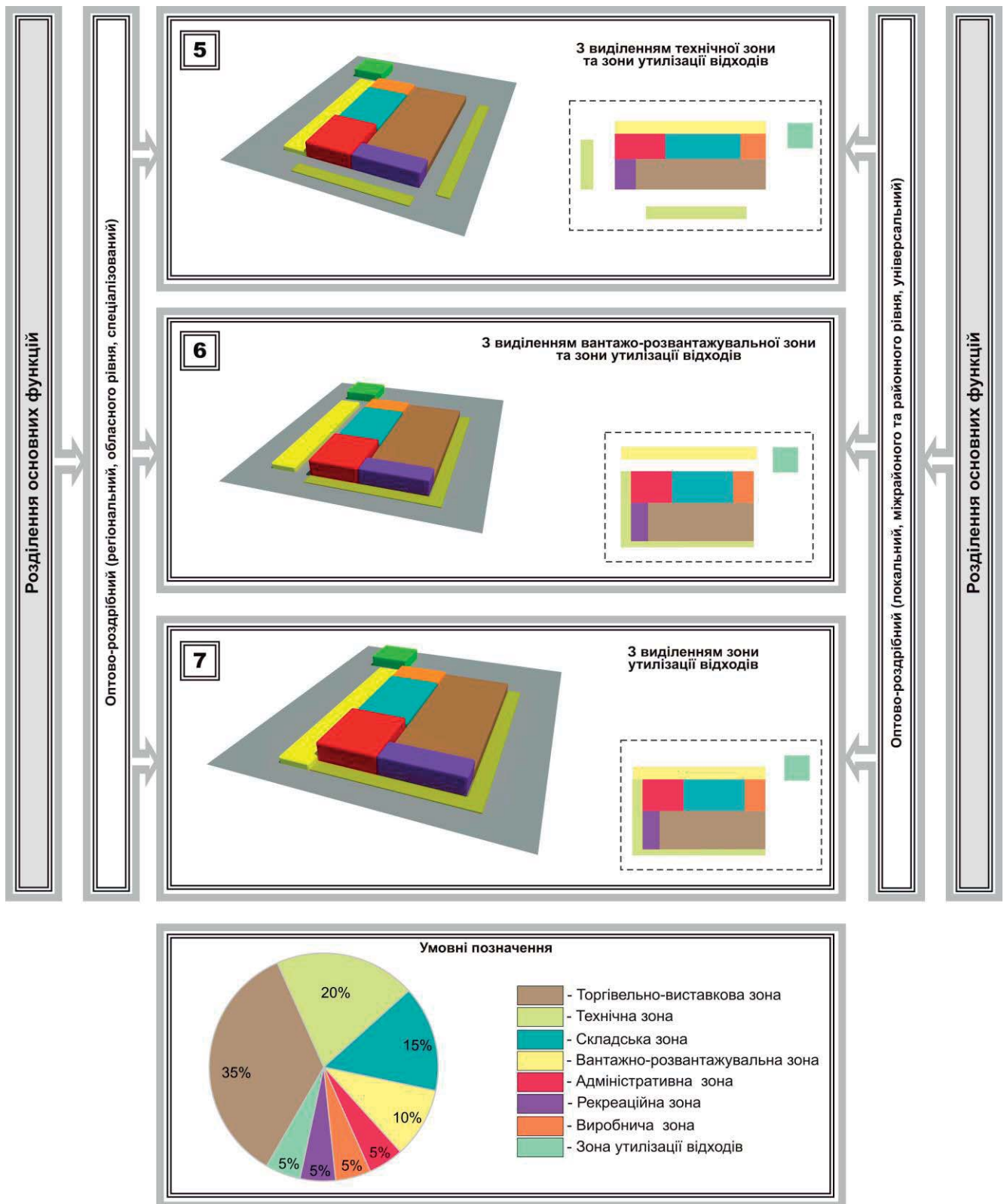

Рис. 4.12. Варіанти функціонально-планувальних моделей оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів з декількома торговими модулями

4.3. Принципи та прийоми архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Складність архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів вимагає системного підходу і спільної роботи фахівців різного профілю.

Найважливішим складовим елементом стратегічного планування в архітектурно-містобудівному формуванні оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів є методологічні принципи, під якими розуміють вихідні положення, основоположні правила формування й обґрунтування планів. Вони забезпечують цілеспрямованість, цілісність, певну структуру і логіку розроблюваних стратегічних планів.

Сучасний стан оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, існуючі тенденції, виявлені особливості діяльності та мета їх розвитку дозволили сформулювати принципи, реалізація яких в першу чергу пов'язана з необхідністю вдосконалення методології як інструментарію формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Високий рівень невизначеності й мінливості факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, характерний для сучасного етапу розвитку економіки та соціокультурних процесів, стійке зростання котрих може бути забезпечено тільки шляхом формулювання загальних принципів архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Принципи архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів повинні враховувати існуючі особливості та цілі розвитку регіону чи країни, спиратися на розроблені теоретичні положення й виявлені закономірності, встановлювати загальні правила розроблення та ефективного функціонування цієї підсистеми.

Вивчення й аналіз уже існуючого архітектурно-містобудівного проектного досвіду розбудови мережі ринкових комплексів у європейських країнах, безумовно, являє теоретичний і практичний інтерес, проте навряд чи може бути

вичерпним з погляду принципів формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у нашій країні. Поза будь-якими сумнівами, існуючі методологічні розробки повинні бути враховані, але склад принципів і їх вміст у першу чергу будуть визначатися на основі врахування існуючих містобудівних, соціокультурних, економічних особливостей тощо.

Відповідно до особливостей області й вимог до планування були визначені основні принципи формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів (рис. 4.14).

1. *Ефективності* – необхідність у процесі архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів забезпечити зниження матеріальних витрат та підвищення продуктивності праці; полягає в знаходженні найкращого варіанту архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів з безлічі допустимих рішень, формування яких здійснюється, як правило, на основі використання економіко-математичних моделей. Принцип ефективності включає такі прийоми:

- визначення раціональної функціональної структури оптового та оптово-роздрібного продовольчого ринкового комплексу;
- розділення основних функцій;
- формування доцільних архітектурно-планувальних схем ринкових комплексів;
- розділення торгових модулів за видом розподілу продукції;
- розділення торгових модулів за типом торгівлі;
- розділення торгових модулів за асортиментом продукції.

Засоби реалізації цього принципу, це математична модель розрахунку кількості продовольчих ринкових комплексів в регіоні чи області; зниження капітальних витрат і підвищення продуктивності праці у процесі архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Принцип ефективності тісно пов'язаний із принципами ієрархічності, релевантності й інтегрованості. Зв'язок із принципом ієрархічності полягає в

тому, що при знаходженні оптимальних рішень, котрі знаходяться в певній ієрархії, має дотримуватися оптимум за інтегрованим планом. Зв'язок із принципом релевантності полягає в тому, що моделювання архітектурно-містобудівних, економічних, транспортних процесів з метою пошуку ефективного рішення має здійснюватися для планів, результати яких є найбільш значущими для досягнення поставленої мети.

2. Принцип *ієрархічності* полягає у відтворенні та організації архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів здійснюється за рівнями складності, тобто результати планування вищого рівня планування накладають певні обмеження на результати планування нижнього рівня. Принцип ієрархічності включає такі прийоми:

- урахування впливу чисельності населеного пункту в системі розселення та місця розташування;
- вплив радіуса тяжіння населення до продовольчого ринкового комплексу.

Засоби реалізації цього принципу, це відтворення та організація архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів за рівнями складності.

3. *Релевантності* – реалізується на двох рівнях: перший означає необхідність урахування найбільш значущих чинників при розробленні плану архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів; другий передбачає більшу деталізацію та пошук оптимальних рішень для тих планів, які мають істотне значення для досягнення цілей і завдань планування. Принцип релевантності включає такі прийоми:

- врахування факторів, які впливають на розміщення продовольчих ринкових комплексів;
- структурування елементів розселення;
- вплив традиційних зв'язків населення
- з деякими населеними пунктами;
- визначення транспортних умов території.

Засоби реалізації цього принципу, це врахування найбільш значущих чинників при розробці плану архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

4. *Інтегративності* – до основних завдань у контексті інтеграції при розробленні плану архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів полягає в створенні раціональних ланцюгів поставок, які необхідно вирішувати мережевій торгової компанії та на які необхідно орієнтувати організаційну структуру управління. Критерій побудови інтегрального плану узгоджується з критеріями приватних планів сільгоспвиробників, покупців, продавців тощо. Принцип інтегративності включає такі прийоми:

- врахування відстаней між окремими населеними пунктами;
- визначення наявності в безпосередній близькості існуючих продовольчих підприємств.

Засоби реалізації цього принципу, це вирішення ланцюгів поставок мережевих торгових компаній на які необхідно орієнтувати організаційну структуру управління; узгодження критерію побудови інтегрального плану з критеріями приватних планів сільгоспвиробників, покупців, продавців тощо.

5. *Збалансованості* – відображає необхідність в процесі архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів збалансованості сукупності елементів, котрі взаємодіють один з одним. Принцип збалансованості включає такі прийоми:

- визначення функціонального складу та функціональних блоків, що забезпечує відсутність дублювання технологічних процесів.

Засоби реалізації цього принципу, це збалансованість сукупності елементів, які взаємодіють один з одним в процесі архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

6. *Безперервності* – визначає процес архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів як

безперервний, коли сукупність функціонально пов'язаних між собою елементів утворюють певну цілісність. Принцип безперервності включає такі прийоми:

- послідовність функціональних процесів;
- послідовність отримування послуг.

Засоби реалізації цього принципу, це утворення певної цілісності сукупності функціонально пов'язаних між собою елементів.

7. *Гнучкості* – полягає в здатності оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів пристосовуватися до змін зовнішніх і внутрішніх факторів, що характеризуються мінливістю. Додання планам оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів здатності змінювати свою спрямованість у зв'язку з виникненням непередбачених обставин. Вона припускає наявність альтернативних варіантів в плануванні, орієнтованих на різні значення параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища. Принцип диктує наявність механізму зміни планових величин, можливість корегувати для адаптації до нових обставин функціонування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Крім того, гнучкість у плануванні означає наявність певних резервів, які повинні амортизувати результати роботи при погіршенні умов діяльності. Принцип гнучкості включає такі прийоми:

- можливість трансформації архітектурно-планувальної схеми продовольчих ринкових комплексів на різних ієрархічних рівнях;
- можливість ринкових комплексів здатності змінювати свою спрямованість у зв'язку з виникненням непередбачених обставин.

Засоби реалізації цього принципу, це здатність пристосовування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів до змін зовнішніх і внутрішніх факторів, що характеризуються мінливістю.

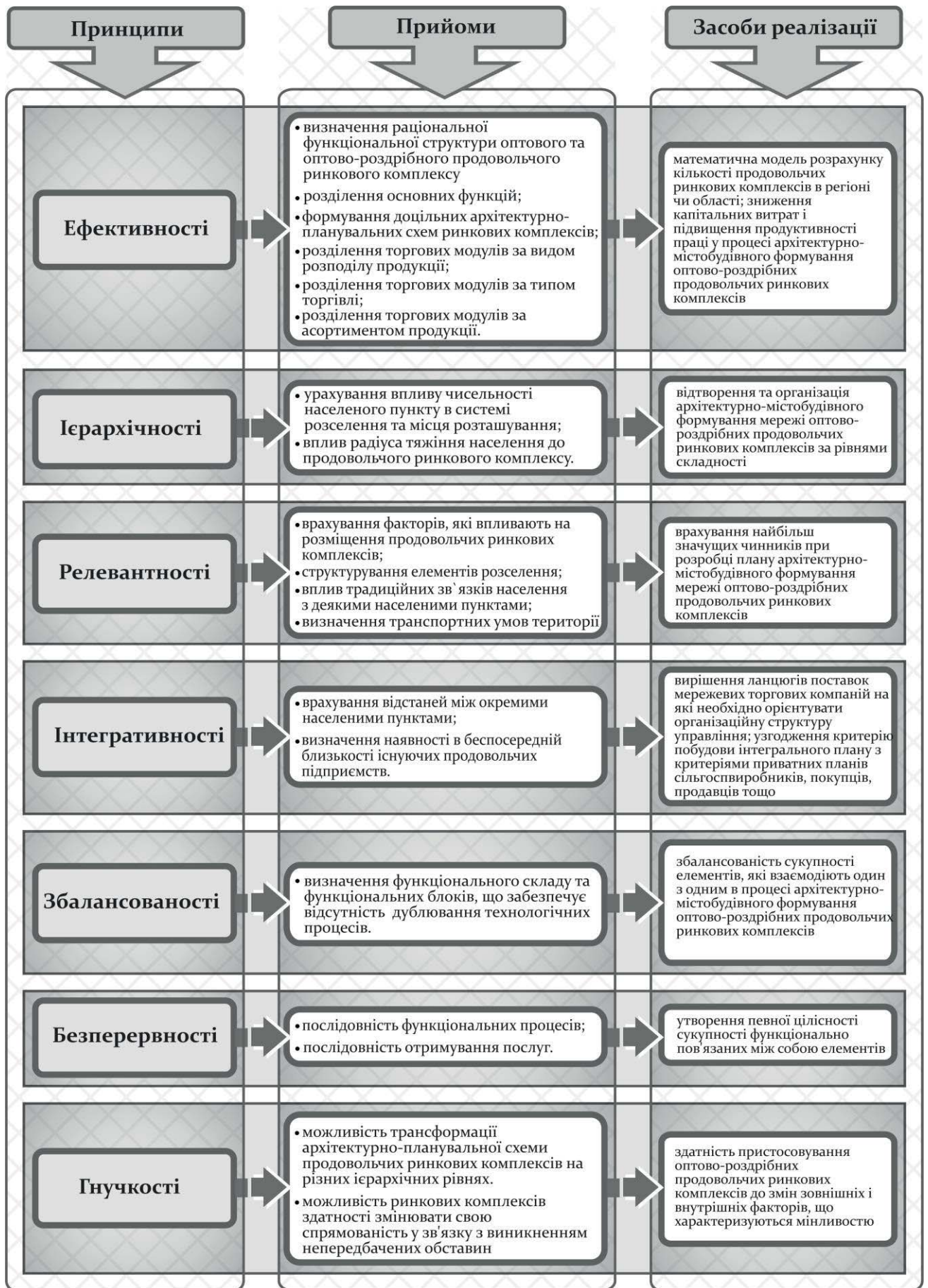

Рис. 4.14. Принципи та прийоми формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

Сукупності принципів архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів дозволяє розробити методологічні основи та адекватно відобразити реальні взаємодії й особливості, характерні для об'єкта дослідження (рис. 4.15).

Оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси для нашої країни є новими типами будівель, що тільки набувають поширення. Архітектурно-містобудівне проектування мережі таких комплексів потребує розробки та впровадження методичних основ, які враховували б особливості й відмінності на всіх ієрархічних рівнях як у функціонально-планувальному, містобудівному, так і економічному аспекті.

Сукупність завдань, пов'язаних із створенням мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів різних рівнів ієрархії, можна розділити на дві стадії: підготовчу (формування інфраструктури ринкових комплексів і експериментальне відпрацювання різних варіантів функціонування структурних складових продовольчої ланцюжка) й ту, що розвивається (створення сучасної мережі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на рівні окремих адміністративних територій). На першій стадії необхідно розв'язати такі завдання:

- виявити особливості соціально-економічного розвитку області, існуючу базу й вивчити сформовану систему руху товарів;
- підготувати організаційно-економічне обґрунтування формування та розвитку оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

На другій стадії вирішуються такі завдання:

- розширення мережі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів всередині адміністративних територій області для обслуговування всіх його міст з одночасним якісним поліпшенням всієї необхідної інфраструктури та комплексу послуг, що на них надаються;
- створення в кожній області мінімум двох універсальних оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, що реалізують продовольчі товари, та з

умовою дотримання відповідних нормативних вимог щодо їх територіального розміщення;

- уведення гнучкого механізму регулювання розвитку мережі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів;
- створення структури управління в системі оптових продовольчих ринків, що поєднують інтереси всіх територіальних рівнів (районів, областей, країни).

Узявши за основу ці завдання та на основі дослідження питань, викладених у попередніх розділах, було розроблено алгоритм архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, що складаються з двох основних блоків (рис. 4.15):

1. *Визначення місця розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в області*, що передбачає: розроблення математичної моделі розрахунку кількості продовольчих ринкових комплексів у регіоні чи області, та створення інформативної бази для практичної реалізації. База повинна включати наступні параметри: чисельність населення окремих населених пунктів, значення населеного пункту в системі розселення, щільність населення, традиційні зв'язки населення з населеними пунктами, матрицю відстаней між населеними пунктами, величину радіуса впливу міста та кількість населених пунктів, які підпадають під один радіус, структурні елементи розселення, наявність продовольчих підприємств, транспортні умови даної території. На основі цих даних виконується розрахунок та визначається необхідна кількість комплексів для певного регіону і їх номенклатура на різних ієрархічних рівнях.
2. *Визначення раціональної функціональної структури оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів* запропоновано починати з виявлення функціональних зон та формування функціональних блоків цього типу комплексів, що виключає дублювання технологічних процесів. У попередніх главах дослідження було виведено, що кількість і процентне співвідношення функціональних зон буде залишатись незмінними для ринкових комплексів усіх ієрархічних рівнів. Далі складають матрицю інтенсивності зв'язків між

функціональними зонами: матрицю взаємодій і сітку взаємодій. На основі цього визначаються прийоми формування планувальних схем ринкових комплексів: компактний з одним торговим модулем або багатомодульний з декількома торговими модулями, які у свою чергу поділяються за типом торгівлі, основними функціями та асортиментом продукції, на базі цього надалі розробляється принципова архітектурно-планувальна схема продовольчих ринкових комплексів на різних ієрархічних рівнях.

Поданий в цьому розділі алгоритм архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів заснований на аналізі існуючого досвіду проектування, будівництва й експлуатації таких комплексів, а також наведених вище дослідженнях та розрахунках. Алгоритм направлений на формування вимог ринкових комплексів різних ієрархічних рівнів. Алгоритм містить покрокову інструкцію для проектування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Отже, умовно сукупність завдань, пов'язаних з досягненням мети архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, можна розділити на три стадії: підготовчу, проміжну (формування ринкової інфраструктури й експериментальне відпрацювання різних моделей мережі продовольчих ринкових комплексів) і робочу (створення сучасної мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів з розробленням окремих комплексів на різних ієрархічних рівнях) (рис. 4.16).

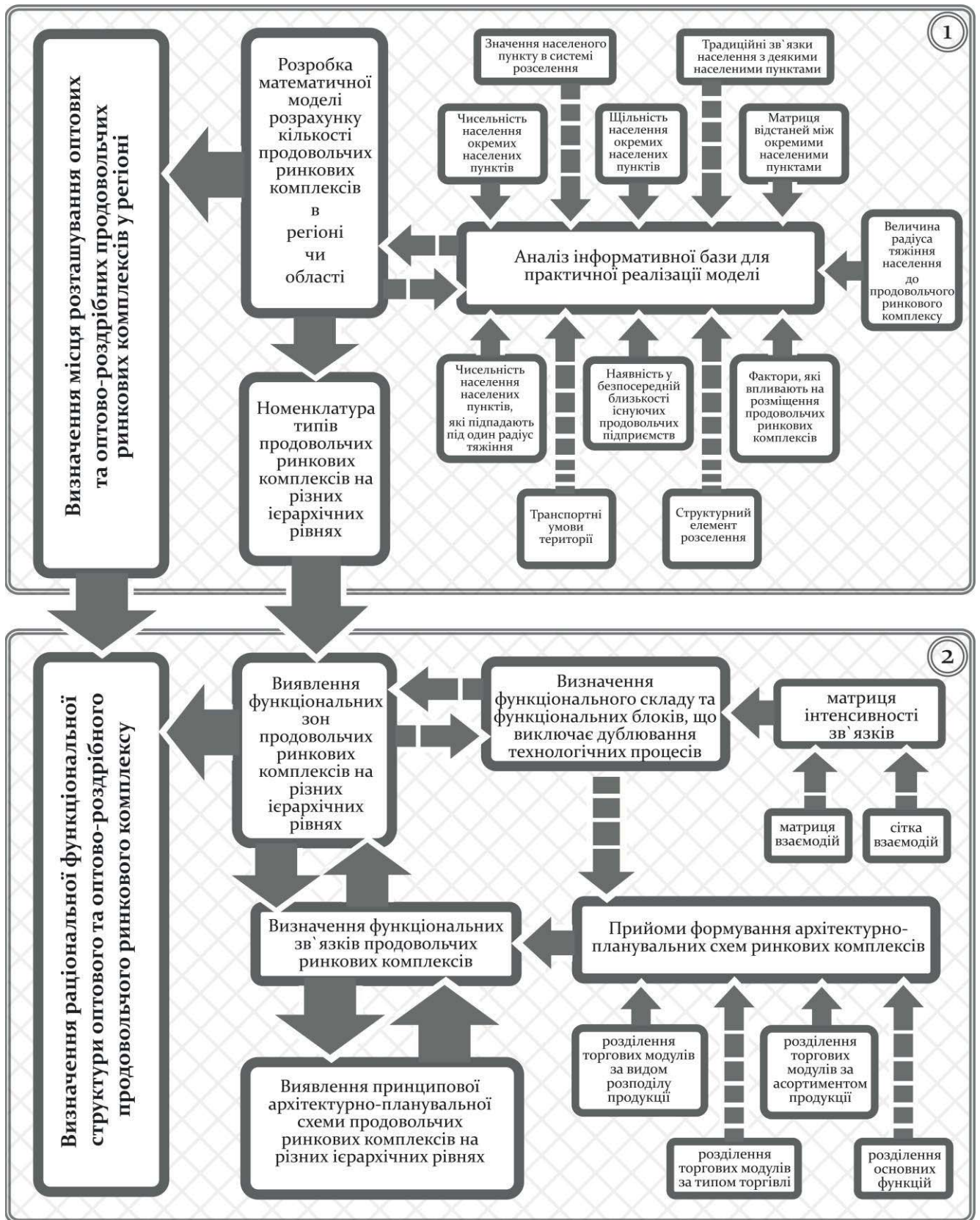

Рис. 4.15. Алгоритм архітектурно-містобудівного формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

1 – це визначення місця розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у регіоні; 2 – виявлення раціональної структури продовольчих ринкових комплексів.

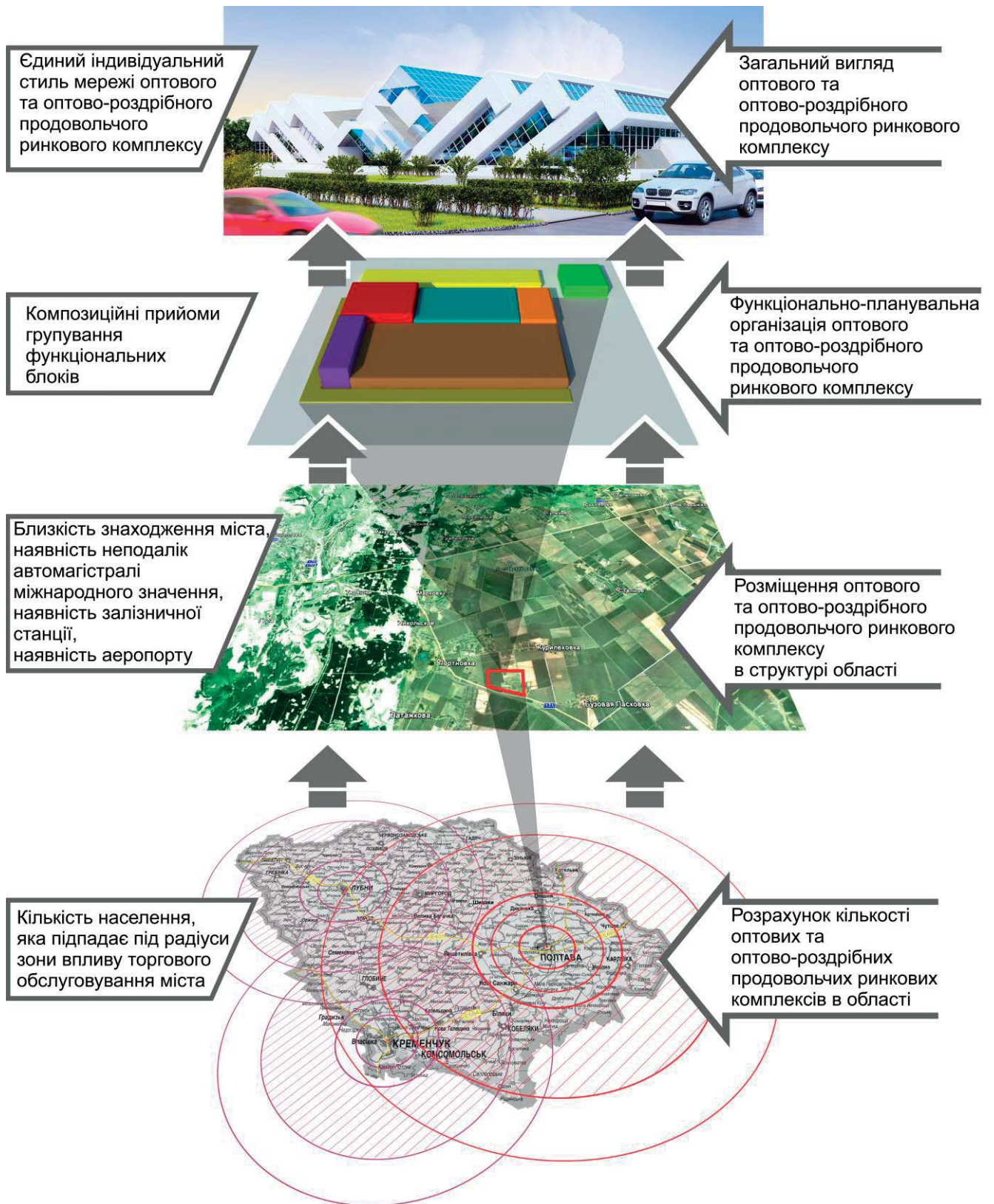

Рис. 4.16 Концептуальна модель поетапного архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів

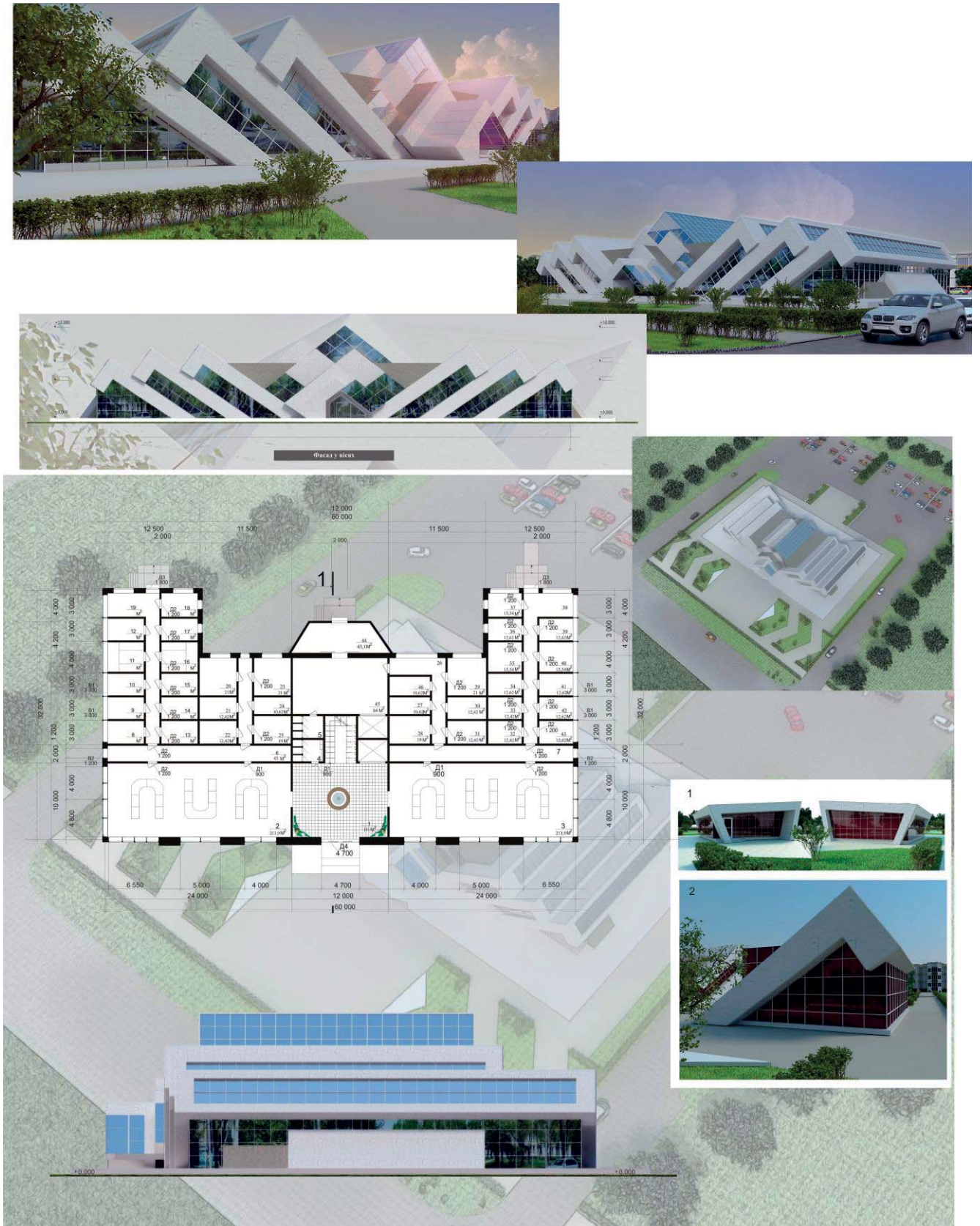

Рис. 4.17 Атестаційна магістерська робота освітньо-кваліфікаційного рівня магістра архітектури студентки VI курсу Бальченко А.О. за темою: «Прийоми архітектурно-планувальної організації ринкових комплексів»

Висновки по розділу 4

1. Визначено, що територіальне розміщення оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів являє собою комплексну містобудівну задачу, вирішення якої пов'язане з вибором їх найкращого місця розташування, де в цей час найбільшою мірою розвинені транспортні умови, що забезпечують досить регулярне сполучення з поселеннями і зонами їх впливу та з центрами рівних і вищих ієрархічних рівнів. У дисертаційній роботі це пропонується зробити двома шляхами: перший – за допомогою емпіричного методу розрахунку, взявши один з вхідних даних міжрайонні радіуси доступності за теорією М.М. Дьоміна, другий – за теорією графів. Обидва методи розрахунку дали однаковий результат, що дає змогу визначити потребу Полтавської області в трьох універсальних оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексах, один з яких регіонального ієрархічного рівня буде розташовано в місті Полтава, а два універсальні ринкові комплекси локального рівня ієрархії – в містах Кременчук і Лубни [94].

2. Було запропоновано математичний метод моделювання розрахунку розмірів оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в області відносно потреб населення, у результаті чого було розраховано, що Полтава потребує продовольчого ринкового комплексу розмірами 14 га, Кременчук – 10 га, Лубни – 5 га.

3. Розроблено структурно-функціональні моделі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, запропоновано дві основні групи компонування об'ємно-просторового рішення таких комплексів: *компактну (з одним модулем)* і *модульну (з певною кількістю модулів зблокованих між собою)*. Було виділено сім варіантів структурно-функціональні моделі – три компактних та чотири модульних – для застосування при проектуванні оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів різних ієрархічних рівнів та спеціалізації.

4. Відповідно до особливостей області і вимог до планування були визначені основні принципи формування оптово-роздрібних продовольчих

ринкових комплексів: ефективності, ієрархічності, релевантності, інтегративності, збалансованості, безперервності, гнучкості, на яких базується алгоритм архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів.

Розроблено алгоритм архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, яка включає два блоки: перший – це визначення місця розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у регіоні; другий – виявлення раціональної структури продовольчих ринкових комплексів.

Загальні висновки

1. Досліджено сучасний стан архітектурно-містобудівного формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в Україні, що виявило недостатню кількість таких комплексів на території країни для задоволення потреб населення й у цілому для продовольчої безпеки країни.

2. На базі аналізу закордонного досвіду функціонування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів було класифіковано основні функціональні компоненти й виділено вісім основних функціональних зон: торговельно-виставкову, складську, вантажно-розвантажувальну, адміністративну, рекреаційну, технічну, виробничу та зону утилізації відходів.

3. На основі аналізу досліджень різних учених були з'ясовані закономірності у розміщенні виробництва й міжрегіональному обміні продуктами харчування. Визначено, що оптимальне місце розташування виробничого комплексу повинне враховувати: місце розташування та величину споживчого центру; місця розташування джерел сировини; мінімальну величину транспортних витрат.

4. На основі проаналізованих даних було класифіковано оптові та оптово-роздрібні продовольчі ринкові комплекси за чотирма ознаками: *за ієрархічною структурою* – національного, макрорегіонального, регіонального та локального рівнів; *за асортиментом продукції*, яка реалізується: спеціалізовані, що реалізують окремі товарні групи, універсальні, які реалізують декілька товарних груп; *за видом розподілу продукції* – плодоовочеві аукціони, продовольчі біржі, виставки та ярмарки; *за місцем розташування* всі ринкові комплекси поділяються на: ті, що розміщені поблизу розвиненої інфраструктури (автошляхи, залізниці, аеропорти, водні магістралі), ті, які розміщені неподалік від міста, біля котрих є вільні ділянки для майбутнього розширення комплексу.

5. Виявлено зовнішні та внутрішні фактори містобудівного, природно-кліматичного, техніко-екологічного й соціально-економічного походження, які безпосередньо впливають на вибір місця розташування оптових та оптово-

роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Виведено три групи макросистемних факторів, котрі безпосередньо впливають на розміщення й формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів: фактори макрорівня, фактори мезорівня й фактори.

6. Розроблено структурно-функціональні моделі оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, запропоновано дві основні групи компонування об'ємно-просторового рішення таких комплексів: *компактну (з одним модулем)* і *модульну (з певною кількістю модулів зблокованих між собою)*. Було виділено сім варіантів структурно-функціональні моделі – три компактних та чотири модульних – для застосування при проектуванні оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів різних ієрархічних рівнів та спеціалізації.

7. Визначено, що територіальне розміщення оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів являє собою комплексну містобудівну задачу. В дисертаційній роботі це запропоновано зробити двома методами: перший – за допомогою емпіричного методу розрахунку; другий – за теорією графів, які дали однаковий результат, що дає змогу визначити потребу Полтавської області в трьох універсальних оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексах, один з яких регіонального ієрархічного рівня буде розташовано в місті Полтава, а два універсальні ринкові комплекси локального рівня ієрархії – в містах Кременчук і Лубни [94].

8. Було запропоновано математичний метод моделювання розрахунку площі території оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів в області відносно потреб населення [94]. У результаті цього було розраховано, що Полтава потребує продовольчого ринкового комплексу розмірами 14 га, Кременчук – 10 га, Лубни – 5 га.

9. Відповідно до особливостей області та вимог до планування були визначені основні принципи формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів: ефективності, ієрархічності, релевантності, інтегративності, збалансованості, безперервності, гнучкості. На них базується алгоритм

архітектурно-містобудівного формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів. Розроблено алгоритм формування мережі оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів, який включає два блоки: перший – це визначення місця розташування оптових і оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у регіоні; другий – виявлення раціональної структури продовольчих ринкових комплексів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абизов В. А. Методологічні основи розвитку архітектурно-будівельних систем (в умовах реформування житлової та містобудівної політики України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра архіт. : спец. 18.00.01 / В. А. Абізов. – К., 2001. – 27 с.
2. Абизов В. А. Напрямки вдосконалення основних типів архітектурно-будівельних систем / В. А. Абизов // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. –К. : КНУБА, 2000. – Вип. 8. – С 105-112.
3. Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648-2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу / редкол.: Білоус Г. П., Білоусько О. А., Гудим В. В. та ін.; упоряд.: Васильєва Ю. О., Жук В. Н., Коротенко В. В. та ін. – Вид. друге, перероб.і доп. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. – 400 с.
4. Алексашина В. В. Архитектура и строительство промышленных предприятий: термины, определения, понятия [словарь-справочник] / В. В. Алексашина. – М. :Архитектура-С, 2009. – 392 с.
5. Анкудинов И. Г. Основы научных исследований / И. Г. Анкудинов, А. М. Митрофанов, О. Л. Соколов. – СПб. : СЗТУ, 2002. – 65 с.
6. Балабан М. П. Оптова торгівля в ринковому середовищі: ефективність функціонування та стратегія розвитку: монографія / М. П. Балабан. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2005. – 153 с.
7. Балабанова Л. В. Оптовая торговля: маркетинг и коммерция / Л. В. Балабанова. – М. : Экономика, 1990. – 206 с.
8. Балюк В. А. Удосконалення соціальних стандартів підвищення якості життя населення / В. А. Балюк // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава : ПДАА, – 2012. – Вип. 1 (4) – Т. 2. – 352 с. – С. 54 – 60.
9. Баскаков А. Я. Методология научного исследования / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. – 2-е изд., испр. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.: ил.

10. Белоусова Н. С. Архитектурное формирование транспортно-логистических комплексов: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. архит.: спец. 18.00.01 / Н. С. Белоусова. – Екатеринбург, 2007. – 21 с.
11. Белявцев М. И. Инфраструктура товарного рынка / М. И. Белявцев, Л. В. Шестопалова. – Донецк: ДонНУ, 2003. – 418 с.
12. Білоконь Ю. М. Еволюційні тенденції в теорії та методології регіонального планування: дис. ... д-ра архіт. : 18.00.04 / Ю. М. Білоконь. – Київ, 2003. – 333 с.
13. Білоконь Ю. М. Регіональне планування (теорія і практика) / Ю. М. Білоконь; за ред. І. О. Фоміна. – К. : Логос, 2003. – 246 с.
14. Білоконь Ю. М. Управління розвитком територій: планувальні аспекти / Ю. М. Білоконь; за ред. І. О. Фоміна. – К : Укрархбудінформ, 2002. – 154 с.
15. Богорад Д. И. Конструктивная география района / Д. И. Богорад. – М. : Мысль, 1965. – 408 с.
16. Болотов Г. И. Торгово-бытовые здания для села / Г. И. Болотов. – Киев, 1991. – 111 с.
17. Бранч М. Проектирование городской среды / М. Бранч; пер. с англ. – М. : Стройиздат, 1973. – 176 с.
18. Бучкевич В. Е. Записки о Полтаве и памятниках / В. Е. Бучкевич. – Полтава: Типо-Литография Губернского Правления, 1902. – 450 с.
19. Вадимов В. М. Город и река (планировочные аспекты) / В. М. Вадимов. – Полтава: Археологія, 2000. – 214 с.
20. Вебер А. Избранные произведения / А. Вебер – М. : Прогресс, 1988. – 393 с.
21. Владимиров В. В. Основы районной планировки / В. В. Владимиров , И. А. Фомин. – М.: Высш. шк., 1995. – 224 с.
22. Владимиров В. В. Расселение и окружающая среда: монография / В. В. Владимиров. – М. : Стройиздат, 1982. – 228 с.
23. Владимиров В. В. Рациональное использование территорий и охрана окружающей среды в районной планировке / В. В. Владимиров. – М. : Стройиздат, 1979.

24. Владимиров В. В. Управление градостроительством и территориальным развитием / В. В. Владимиров. – М. : Отдел. инф. изд. деятельности РААСН, 2000. – 92 с.
25. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем / М. М. Габрель. – К. : Інститут регіональних досліджень ЕАН України. Видавничій дім А.С.С., 2004. – 400 с.
26. Гаврилов А. И. Региональная экономика и управление / А. И. Гаврилов. – М., 2002.
27. Гаджинский А. М. Логистика / А. М. Гаджинский. – 2-е изд. – М. : Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 1999. – 228 с.
28. Гайдученя А. А. Проектирование торговых предприятий: формирование сети и типов торговых предприятий / А. А. Гайдученя, В. А. Абизов. – К. : 1986. – 170 с.
29. Голованов А. Д. Концепція перспективного розвитку староконного ринку / А. Д. Голованов // Регіональні проблеми архітектури та містобудування: збірка наукових праць – Одеса, 2002. – Вип.4 – С. 78 – 84.
30. Гольц Г. А. Влияние транспорта на пространственное развитие городов и агломераций: проблемы современной агломерации / Г. А. Гольц. – М. : Статистика, 1972. – С. 159 – 190.
31. Горбонос Ф.В. Організаційно-функціональна модель оптового ринку сільськогосподарської продукції на локальному рівні / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик, І. О. Корчинський // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С. 108 – 120.
32. Гослинг Д. Проектирование торговых комплексов / Д. Гослинг, Б. Мэйтленд; пер. с англ. Д. Копелянского. – М : Стройиздат, 1979. – 136 с.
33. Гранберг А. Г. Об идеях Августа Леша по пространственной организации хозяйства: оценки советских экономистов и географов / А. Г. Гранберг. – Новосибирск: ИЭИОПП СО АН СССР, 1986. – 17 с.
34. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.

35. Гризнов І. О. Методика моделювання педагогічних систем / І. О. Гризнов, Ю. А. Юрченко, М. О. Мацишин // Збірник наукових праць № 56. Серія: Педагогічні та психологічні науки / Державна прикордонна служба України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2010. – С. 120 – 123
36. Губарь В. М. Оптимизация сети и типы лечебно-профилактических учреждений в условиях сельского расселения: дис. ... канд. архит. : 18.00.02 / В. М. Губарь. – Полтава, 1989. – 167 с.
37. Гутнов А. З. Эволюция градостроительства / А. З. Гутнов. – М. : Стройиздат, 1984. – 256 с.
38. Дашков Л. П. Организация, технология и проектирование торговых предприятий / Л. П. Дашков. – М. : 1995. – 151 с.
39. Демин Н. М. Количественные методы решения задач районной планировки / Н. М. Демин, Г. И. Лаврик // Градостроительство: республиканский межведомственный научно-технический сборник. – К. : Будівельник, 1973. – С. 3 – 10.
40. Демин Н. М. Системные методы исследования в архитектуре и градостроительстве / Н. М. Демин и др. – М. : Центр научно-технической информации по гражданскому строительству и архитектуре, 1970. – 40 с.
41. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем / Н. М. Демин. – К. : Будивельник, 1991. – 184 с.
42. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди: ДБН В.2.2-9-99. – [На заміну СНиП 2.08.02-89; чинні від 2000-01-01]. – К. : Мінбуд України, 2000. – 47 с. – (Державні будівельні норми).
43. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для мало мобільних груп населення: ДБН В.2.2-17:2006. – [На зміну ВСН 62-91; чинні від 2007-05-01]. – К.: Мінбуд України, 2007. – 21 с. – (Державні будівельні норми).

44. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Підприємства торгівлі: ДБН В.2.2-23:2009. – [На зміну ВСН 54-87; чинні від 2009-07-01]. – К. : Мінрегіонбуд України, 2009. – 48 с. – (Державні будівельні норми).
45. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Підприємства харчування (заклади ресторанного господарства): ДБН В.2.2.-25:2009. – [Вводяться вперше; чинні від 2010-09-01]. – К. : Мінбуд України, 2010. – 83 с. – (Державні будівельні норми).
46. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Споруди транспорту. Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів: ДБН В.2.3-15:2007. – [На зміну ВСН 01-89 у частині проектування автостоянок і гаражів для легкових автомобілів, а також Додатку Є ДБН В.2.2-9-99; чинні від 2007-08-01]. – К.: Мінбуд України, 2007. – 37 с. – (Державні будівельні норми).
47. Державні будівельні норми. Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва: ДБН В.1.1-7-2002. – [На зміну СНиП 2.01.02-85*; чинні від 2003-05-01]. – К.: Держбуд України, 2003. – 42 с. – (Державні будівельні норми).
48. Державні будівельні норми. Містобудування. Планування та забудова міських та сільських поселень: ДБН 360-92**. – [На зміну СНиП 2.07.01-89* (СНиП II-60-75); чинні від 2014-01-01] К. : Мінбуд України, 2014. – 110 с. – (Державні будівельні норми).
49. Деякі питання продовольчої безпеки: постанова КМУ від 5 грудня 2007 р. № 1379 з змінами від 12 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення 10.03.2014) – Назва з екрана.
50. Добросоцкий В. И. Оптовый продовольственный рынок: предпосылки, создание и опыт развития / В. И. Добросоцкий, Л. М. Юрко. – Волгоград: Комитет по печати, 1996. – 128 с.
51. Довідник проектувальника: містобудування / за ред. Т. Ф. Панченко. – К. : Укрархбудінформ. – 2001. – 192 с.

52. Документи Державної служби статистики України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ1_u.htm (дата звернення 15.03.2014) – Назва з екрана.
53. Древаль І. В. Методологічні основи містобудівного розвитку залізничних вокзальних комплексів: дис. ... д-ра архіт. : 18.00.04 / І. В. Древаль. – Полтава, 2013. – 389 с.
54. Дьомін М. М. Актуальні проблеми сучасної теорії містобудування / М. М. Дьомін // Досвід та перспективи розвитку міст України. – К. : Укрархбудінформ, 2000. – С. 41 – 45.
55. Дьомін М. М. Проблеми і перспективи містобудування в Україні / М. М. Дьомін, Г. Й. Фільваров, І. О. Фомін // Вісник Української Академії архітектури. – К. : 1998. – №5. – С.12 – 20.
56. Єгоров Б. Стан харчування населення України [Електронний ресурс] / Б. Єгоров, М. Мардар // Товари і ринки. – 2011. – Вип. 1. – С. 140 – 147. – Режим доступу до журн. : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tovary/2011_1/20.pdf.
57. Зайковская Г. Г. Имитационное моделирование предприятий оптовой торговли: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: 18.00.13 / Г. Г. Зайковская. – Москва, 2012. – 25 с.
58. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» зі змінами і доповненнями внесеними від 7 квітня 2011 року №3205 – Офіційний вісник. – 2011. – № 6. – С. 20 – 22.
59. Збаратський О. В. Аналіз розвитку критичних ринків / О. В. Збаратський // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник – К., 2002. – Вип. 11. – С.54 – 57.
60. Зими́на С. Б. Формирование архитектуры предприятий приближенного обслуживания: дис. ... канд. архит. : 18.00.02 / С. Б. Зими́на. – Киев, 1987. – 180 с.
61. Зінь Е. А. Регіональна економіка / Е. А. Зінь. – К. : ВД Професіонал, 2007. – 528 с.
62. Иванова Н. В. Основы взаимосвязи научных исследований и проектной деятельности / Н. В. Иванова. – М. : Стройиздат, 1986. – 150 с.

63. Иодо И. А. Основы градостроительства (теория, методология) / И. А. Иодо. – Мн. : Выш. школа, 1983. – 199 с.
64. Инфраструктура товарного рынка / О. В. Прокопенко, В. Ю. Школа, О. О. Дегтяренко, С. М. Махнуша. – К. : Центр учебовой літератури, 2007. – 296 с.
65. Как торгуют сельскохозяйственной продукцией на Западе // Земля и люди. – 1995. – № 34-36.
66. Ковальський Л. М. Оптові продовольчі ринки – нові комплекси громадського обслуговування / Л. М. Ковальський // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель: збірник наукових праць. – К. : КиївЗНДІЕП, 1998. – С.16 – 20.
67. Корчинський І. О. Формування та функціонування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: 08.00.04 / І. О. Корчинський. – Львів, 2009. – 23 с.
68. Коссинский П. Д. Продовольственная самообеспеченность региона как экономическая система / П. Д. Коссинский // Проблемы современной экономики. – 2012. – №3(43) – С.243 – 237.
69. Костенко А. Я. Средства отображения информации в архитектуре общественных комплексов: дис. ... канд. архит. : 18.00.02 / А. Я. Костенко. – Киев, 1977. – 206 с.
70. Кривов'язюк І. В. Управління містобудівними процесами в регіонах: теорія, методологія та практика реалізації: монографія / І. В. Кривов'язюк, Т. В. Балик // НАН України, Ін-т регіональних дослідж. – Л., 2009. – 206 с.
71. Крие А. Внутренняя торговля / А. Крие, Ж. Жале. – М. : Прогресс, 1993. – 191 с.
72. Кузнецов И. Н. Научное исследование: методика проведения и оформление / И. Н. Кузнецов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2006. — 460 с.
73. Кузнецов С. Г. Територіальне планування і розвиток міст / С. Г. Кузнецов, І. І. Ананян, Л. М. Богак. – Донецьк: Норд-Пресс, 2008. – 335 с.

74. Кузьміна Г. В. Принципи комплексного формування підприємств дрібнороздрібної торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архітектури: спец. 18.00.02. / Г. В. Кузьміна. – К., 2005. – 15 с.
75. Кулага В. А. Система и комплексы культурно-бытового обслуживания (методика использования конкретных социологических исследований) / В. А. Кулага, И. А. Жаворонкова, Т. А. Туканова. – М. : Стройиздат, 1975. – 88 с.
76. Кундиус В. А. экономика АПК / В. А. Кундиус. – Барнаул: Изд-во АГАУ, 2007. – 669 с.
77. Лаврик Г. И. Методологические основы районной планировки. / Г. И. Лаврик, Н. М. Демин. – М. : Стройиздат, 1975. – 128 с.
78. Лаврик Г. И. Методологические проблемы исследования архитектурных систем: дис. ... доктора архитектуры: 18.00.01 / Г. И. Лаврик. – Киев, 1979. – 240 с.
79. Лаврик Г. И. Методы структурно-функционального анализа и оптимизация планировки города на ранних стадиях проектирования / Г. И. Лаврик, В. А. Тимохин. – М. : СА СССР, 1985. – С.13 – 19.
80. Лаврик Г. І. Основи системного аналізу в архітектурних дослідженнях і проектуванні / Г. І. Лаврик. – К. : КНУБА, Українська академія архітектури, 2002. – 138 с.
81. Лопашук І. А. Формування торгівельної інфраструктури агропродовольчого ринку України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: спец. 08.00.04 / І. А. Лопашук. – Львів, 2011. – 19 с.
82. Мельник Л. В. Функціональна структура регіонального продовольчого ринку / Л. В. Мельник // Економічна та соціальна географія. – 2008. – Вип.58 – С. 140 – 147.
83. Мельников С. Д. Оценка общественной эффективности создания и функционирования оптовых продовольственных рынков / С. Д. Мельников, И. А. Миронова, Ю. В. Овсиенко. – М. : ЦЭМИ РАН, 2001. – 51 с.
84. Меретукова З. К. Методология научного исследования, и образования / З. К. Меретукова. – Майкоп: ЛГУ, 2003. – 244 с.

85. Мешков В. М. Філософія науки, і техніки: конспект лекцій для студентів, магістрів і аспірантів усіх спеціальностей та форм навчання із дисциплін «Філософія і методологія наукового пізнання» та «Філософські проблеми наукового пізнання» / В. М. Мешков. – Полтава: ПолтНТУ, 2006. – 106 с.
86. Мироненко В. П. К постановке проблемы формирования архитектурной среды оптово-розничных рынков в крупнейших городах (на примере г. Харькова) / В. П. Мироненко // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наук. пр. – Х., 2003-2004. – Вип. 5-6/2003; Вип. 3-4/2004. – С. 168 – 171.
87. Мироненко В. П. Методологические основы оптимизации архитектурной среды: дис. ... д-ра архит. : 18.00.01 / В. П. Мироненко. – Харьков, 1999. – 316 с.
88. Москвітіна Т. Д. Торговельна логістика / Т. Д. Москвітіна. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 161 с.
89. Музиченко-Козловська О. В. Регіональна економіка. Конспект лекцій для студентів інституту економіки та менеджменту / О. В. Музиченко-Козловська. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2008. – 90 с.
90. Некрасов Н. Н. Проблемы региональной экономики / Н. Н. Некрасов. – М. : Мысль, 1974. – 68 с.
91. Некрасов Н. Н. Региональная экономика: теория проблемы, методы / Н. Н. Некрасов. – М. : Экономика, 1973. – 344 с.
92. Немчинов В. С. Экономико-математические методы и модели / В. С. Немчинов. – М. : Мысль, 1965. – 126 с.
93. Николаенко В. А. Типологические и методологические проблемы формирования индивидуальной малоэтажной жилой застройки в Украине: дис. ... д-ра архит. : 18.00.01 / В. А. Николаенко. – Київ, 1999. – 367 с.
94. Ніколаєнко В.А. Моделювання розміщення мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів у Полтавському регіоні / Ніколаєнко В.А., Шлапко Л.В. // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». – №118. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2014 – С. 142 – 149.

95. Нормали планировочных элементов жилых и общественных зданий с учетом возможности использования их инвалидами: пособие по проектированию – Киев : КиевЗНИИЗП, 1998. – 85 с.
96. Нуралиев С. У. Продовольственный рынок: проблемы становления и перспективы развития / С. У. Нуралиев. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2003. – 280 с.
97. Олефір В. К. Оптовий ринок продовольчих товарів у місті / В. К. Олефір // Вісн. аграр. науки. – 1999. – №3. – С.62 – 63.
98. Онищенко В. О. Основи формування інвестиційної політики регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук: 08.10.01 / В. О. Онищенко. – Донецьк, 2002. – 35 с.
99. Оптові ринки сільгосппродукції Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/4041> (дата звернення 17.10.2013) – Назва з екрана.
100. Організація торгівлі / за ред. В. В. Апопія. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.
101. Орлов М. А. Проектирование сети предприятий торгово-бытового обслуживания в городах / М. А. Орлов, И. Р. Федосеева. – М. : Стройиздат, 1975. – 250 с.
102. Осітнянко А. П. Оптимізація управління територіальним розвитком міста: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. технічних наук: спец. 05.23.20 / А. П. Осітнянко. – Київ, 2002. – 32 с.
103. Основы теории градостроительства / З. Н. Яргина, Я. В. Косицкий, В. В. Владимиров и др. – М. : Стройиздат, 1986. – 325 с.
104. Павленчик А. О. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04 / А. О. Павленчик. – Львів, 2008. – 20 с.
105. Падалка Л. В. Минуле Полтавської території та її заселення / Л. В. Падалка. – Х.: Видавництво «САГА», 2009. – 330 с.

106. Переверзева Н. В. Центральная торговая зона: принципы формирования на примере крупнейших городов Урало-Сибирского региона: автореф. дис. на соискание науч. степени кандидата. архитектуры: спец. 05.23.20 / Н. В. Переверзева. – Екатеринбург, 2011. – 24 с.
107. Плешаковська А. М. Функціонально планувальна оптимізація використання міських територій / А. М. Плешаковська. – К. : Логос, 2005. – 190 с.
108. Попов Ю. С. Системный анализ проблемы развития городов / Ю. С. Попов, М. В. Посохин, А. Э. Гутнов. – М. : Наука, 1983. – 118 с.
109. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF> (дата звернення 10.03.2014) – Назва з екрана.
110. Про оптові продовольчі ринки: постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1999 р. № 997 – Офіційний вісник. – 2001. – № 7. – С. 11 – 12.
111. Про продовольчу безпеку України: проект Кабінету Міністрів України від 24.10.2012р. № 11378 – Офіційний вісник. – 2012. – № 5. – С. 9 – 12.
112. Про схвалення Концепції вдосконалення функціонування ринків з продажу продовольчих та непродовольчих товарів: постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 р. № 1662 – Офіційний вісник. – 2001. – № 5. – С. 7 – 10.
113. Пробст А. Е. Проблемы размещения социалистической промышленности / А. Е. Пробст. – М. : Экономика, 1982. – 215 с.
114. Пушкин Ю.З. Формирование территориально производственных комплексов / Ю. З. Пушкин. – М. : Знание, 1978. – 64 с.
115. Пчелинцев О. С. Экономическое обоснование размещения производства. Методы, применяемые в капиталистических странах / О. С. Пчелинцев. – М. : Наука, 1966. – 264 с.
116. Районная планировка в Украинской ССР / Б. В. Павлышин, В. И. Нудельман, Н. Ф. Тимчук, Г. И. Филливаров. – К. : Будівельник, 1982. – 144 с.

117. Раковицан Р. А. Формирование сети и типов зданий домов быта для районных центров в условиях УССР / Р. А. Раковицан. – Киев, 1981. – 141 с.
118. Региональная экономика / под ред. В. И. Видяпина, М. В. Степанова. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 666 с.
119. Розміщення продуктивних сил України / [С. І. Дорогунцов, Ю. І. Петренко, Я. Б. Олійник та ін.]. — К. : КНЕУ, 2000. – 364 с.
120. Розпутный М. А. Размещение и эксплуатация специализированных магазинов / М. А. Розпутный. – Киев, 1974. – 62 с.
121. Рудик Н. І. Формування ефективного ринку сільськогосподарської продукції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03 / Н. І. Рудик. – Київ, 2008. – 21 с.
122. Рудницкий С. И. Совершенствование материально-технической базы рынков: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. екон. наук: 08.00.05 / С. И. Рудницкий. – Москва, 1990. – 15 с.
123. Рудницький А. Проблеми і шляхи розвитку української урбаністики та архітектури в умовах державної незалежності України / А. Рудницький // Вісник Української академії архітектури. – 2002. – №1(7). – С. 11 – 18.
124. Саблук П. Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П. Т. Саблук, Д. Я. Карич, Ю. С. Коваленко – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 190 с.
125. Савченко Е. Торговые «евросараи» / Е. Савченко // АСС. – 2005. – №1. – С. 28 – 31.
126. Сазонова О. Ю. Методика формування архітектурних об'єктів загальноміської системи торговельного обслуговування (на прикладі м. Полтава): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт. : 18.00.01 / О. Ю. Сазонова. – Полтава, 2007. – 16 с.
127. Саркисов С. К. Принципы проектирования и оптимизация сети школьных зданий / С. К. Саркисов. – К. : УМК ВО, 1990. – 120 с.
128. Саталкина Н. И. Экономика торговли / Н. И. Саталкина, Б. И. Герасимов, Г. И. Терехова. – М. : ФОРУМ, 2010. – 232 с.

129. Саушкин Ю. Г. Введение в экономическую географию / Ю. Г. Саушкин. – Баку: Мариф, 1981. – 342 с.
130. Саушкин Ю. Г. Географическая наука в прошлом, настоящем, будущем / Ю. Г. Саушкин. – М. : Просвещение, 1980. – 269 с.
131. Сичивица О. М. Методы и формы научного познания / О. М. Сичивица. – М. : Изд-во "Высшая школа", 1972. – 95 с.
132. Скобелева Т. С. Актуальные проблемы типологии / Т. С. Скобелева // ПГС. – 2003. – №11. – С. 26 – 27.
133. Слепцов О. С. Архітектура цивільних будівель на основі відкритих збірних конструктивних систем: дис. ... д-ра архіт. : 18.00.02 / О. С. Слепцов. –Київ, 1999. – 223 с.
134. Словник української мови. / Академічний тлумачний словник (1970 – 1980) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sum.in.ua> (дата звернення 20.04.2014) – Назва з екрана.
135. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова // Советская Энциклопедия; Издание 4-е, испр. и доп. – М. : 1990. – 1632 с.
136. Сосновский В. А. Прикладные методы градостроительных исследований / В. А. Сосновский, Н. С. Русакова. – М. : Архитектура-С, 2006. – 112 с.
137. Соціально-економічне районування України / М. І. Долішній, М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук, Л. Т. Шевчук // НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 1997. – 50 с.
138. Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 317 с.
139. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 396 с.
140. Стравинская Г. А. Архитектурно-планировочная структура и система культурно-бытового обслуживания крупного города (на примере Москвы) / Г. А. Стравинская, А. И. Чувелев. – М. : ГОСИНТИ, ПБГ – 1972. – №1/14-72. – 36 с.

141. Татаринова В. П. Эволюция формирования пешеходных коммуникаций в городской среде: дис. ... канд. архит. : 18.00.01 / В. П. Татаринова. – Харьков, 1999. – 222 с.
142. Тимчук Н. Ф. Моделирование территориальных систем (прогнозирование и оптимизация проектных решений) / Н. Ф. Тимчук. – Киев, 1977. – 77 с.
143. Тімохін В. О. Гармонічність еволюційної динаміки самоорганізації містобудівних систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра архіт. : 18.00.01 / В. О. Тімохін. – К., КНУБА, 2004. – 34 с.
144. Тімохін В. О. Основи містобудування / В. О. Тімохін. – К. : ІЗМН, 1996. – 216 с.
145. Тридід О. М. Логістика / О. М. Тридід, К. М. Таньков, Ю. О. Леонова. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 176 с.
146. Урбах А. И. Крытые рынки (опыт проектирования и строительства) / А. И. Урбах. – Москва, 1963. – 171 с.
147. Урбах А. И. Объемно планировочные решения крытых рынков в условиях типизации и индустриализации строительства: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. архит. : 18.00.02 / А. И. Урбах. – Москва, 1957. – 21 с.
148. Фейгин Я. Г. Размещение производительных сил в СССР / Я. Г. Фейгин. – М. : Знание, 1972. – 47 с.
149. Фельдман К. С. Крытые рынки для колхозной торговли: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. архит. : 18.00.01 / К. С. Фельдман. – Киев, 1954. – 20 с.
150. Фельдман К. С. Крытые рынки для колхозной торговли: дис. ... канд. архит. : 18.00.01 / К. С. Фельдман. – К., 1954. – 205 с.
151. Фільваров Г. Генеральний план міста: нові цілі, нова методологія / Г. Фільваров, Т. Нечаєва, Т. Устенко // Архітектура України. – 1991. – №4. – С. 14 – 15.
152. Фомин И. А. Город в системе населенных мест / И. А. Фомин. – К. : Будівельник, 1986. – 111 с.

153. Фомин И. А. Развитие городов в промышленных районах. Планировочные аспекты / И. А. Фомин. – М. : Стройиздат, 1974. – 114 с.
154. Фомін І. О. Основи теорії містобудування / І. О. Фомін // Інститут змісту і методів навчання. КНУБА. – К. : Наукова думка, 1997. – 191 с.
155. Хаггет П. Пространственный анализ в экономической географии / П. Хаггет. – М., 1968. – 320 с.
156. Харабовська Ю. О. Методи оцінки і вибору рішень у процесі архітектурних досліджень сельбищ цих територій: дис. ... канд. архіт. : 18.00.01 / Ю. О. Харабовська. – Київ, 2006. – 214 с.
157. Харук К. Б. Формування стратегії інноваційного розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. екон. наук: 08.00.04 / К. Б. Харук. – Львів, 2011. – 20 с.
158. Холл П. Городское и региональное планирование / П. Холл; пер. с англ. В. А. Новикова; под. ред. Г. В. Ильинского. – М. : Стройиздат, 1993. – 247 с.
159. Челноков А. В. Принципы формирования моделей при оценке качества архитектурных систем / А. В. Челноков, І. А. Шевченко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. – К. : КНУБА, – Вип.28. – 2007. – С. 143 – 150.
160. Чепелюк Ю. В. Композиция архитектурной среды как выражение "целого" – "единого": дис. ... канд. архит. : 18.00.01 / Ю. В. Чепелюк. – Харьков, 2001. – 198 с.
161. Черкес Б. С. Город и аграрная среда / Б. С. Черкес. – Львов: Свит, 1992. – 152 с.
162. Чернявская Е. М. Методика формирования планировочной структуры объектов первой степени обслуживания населения жилого района города: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. архит. : 18.00.04 / Е. М. Чернявская. – Москва, 1990. – 25 с.
163. Шкодовский Ю. М. Региональные особенности реабилитации городской среды: дис. ... канд. архит. : 18.00.01 / Ю. М. Шкодовский. – Харьков, 2001. – 240 с.

164. Шлапко Л.В. Аналіз теоретичних концепцій перспективного розвитку мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів // Містобудування та територіальне планування: Науково-технічний збірник / Відпов. ред. М.М. Осетрин. – К., КНУБА, 2013. – Вип. 47. – С. 683 - 690.
165. Шлапко Л.В. До проблеми формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів на рівні районного планування // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: науково-технічний збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К.: КНУБА, 2015. – Вип. 38. – С. 114 – 120.
166. Шлапко Л.В. Европейский опыт размещения оптовых и оптово-розничных продовольственных рыночных комплексов // Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции «Ресурсо- и энергоэффективные технологии в строительном комплексе региона» – Саратов: СГТУ, 2014 г. – С. 311 - 314. Видання входить до наукометричних баз даних систем реферування.
167. Шлапко Л.В. Зарубіжний досвід формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринків // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. –К.: КНУБА, 2012. – Вип. 30. – С. 375 - 382.
168. Шлапко Л.В. Классификация функциональных компонентов оптовых и оптово-розничных продовольственных рынков зарубежного опыта строительства // Новые идеи нового века – 2013: материалы Тринадцатой Международной научной конференции = The new Ideas of New Century – 2013: The Thirteenth International Scientific Conference Proceedings : в 3 т. / Тихоокеан. гос. ун-т. – Хабаровск : Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та, 2013. – 3 т. Т. 3. Видання входить до наукометричних баз даних систем реферування.
169. Шлапко Л.В. Мировой опыт размещения оптовых и оптово-розничных продовольственных рыночных комплексов // Строительство: проблемы и перспективы: сборник статей по материалам международной научно-практической конференции 29-30 марта 2013 г. – Махачкала: ДГИНХ, 2013. – С. 148 - 150.

170. Шлапко Л.В. Особенности планировочной организации оптовых и оптово-розничных продовольственных рыночных комплексов // Известия Казанского государственного архитектурно-строительного университета. – Казань: КГСУ, 2015. – №1(31) – С. 35 – 40. Видання входить до наукометричних баз даних систем реферування.
171. Шлапко Л.В. Передумови формування оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринків // Містобудування та територіальне планування: Науково-технічний збірник / Відпов. ред. М.М. Осетрин. – К., КНУБА, 2012. – Вип. 44. –С. 556 - 562.
172. Шлапко Л.В. Практичний аспект формування мережі оптових та оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів // Містобудування та територіальне планування: Науково-технічний збірник / Відпов. ред. М.М. Осетрин. – К., КНУБА, 2015. – Вип. 55. –С. 489 – 496.
173. Шлапко Л.В. Фактори, що впливають на розміщення оптових та оптово-роздрібних ринкових комплексів // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. –К.: КНУБА, 2013. – Вип. 32. – С. 287 - 293.
174. Шмелева Л. М. Архитектура оптово-розничных рынков / Л. М. Шмелева // Архитектура и строительство Москвы. – 1998. – №3 – С.108 – 113.
175. Шнипер Р. И. Взаимодействие участников регионального воспроизводственного процесса в условиях регулируемой рыночной экономики / Р. И. Шнипер – Новосибирск: ИЭИОПП, 1990. – 49 с.
176. Шулик В. В. Методичні проблеми формування регіональних рекреаційних систем (на прикладі Полтавської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт. : 18.00.01 / В. В. Шулик. – Харків, 2001. – 15 с.
177. Экономическая география в СССР: история и современное развитие / под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Н. Баранского. – М. : Просвещение, 1965. – 663 с.
178. Экономическая теория / под ред. С. С. Носова. – М. : КОРНУС, 2008. – 383 с.

179. Яргина З. Н. Градостроительный анализ / З. Н. Яргина. – М. : Стройиздат, 1984. – 245 с.
180. Florida R. The Rise of the Mega Region [Electronic resource] / R. Florida, T. Gulden, Ch. Mellander. – Toronto: The Martin Prosperity Institute. 2007. – Mode of access: http://creativeclass.typepad.com/thccreativityexchange/files/florida_gulden_mellander_megaregions.pdf (viewed on June 15, 2013). – Title from the screen.
181. Network of wholesale market complexes France [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ffmin.com> (viewed on June 25, 2014). – Title from the screen.
182. Network of wholesale market complexes Mercas [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.mercasa.es> (viewed on June 15, 2013). – Title from the screen.
183. Parnreiter C. Megacities in the Geography of Global Economic Governance [Electronic resource] / C. Parnreiter // GaWC Research Bulletin. – 2009. – № 323. – Mode of access: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb323.html> (viewed on June 15, 2012). – Title from the screen.
184. Sassen S. The global city: strategic site/new frontier [Electronic resource] / S. Sassen // Globalization. 2001. – № 503. A Symposium on the Challenges of Closer Global Integration. India. July 2001. – Mode of access: <http://www.india-seminar.com/2001/503/503%20saskia%20sassen.htm> (viewed on June 5, 2013). – Title from the screen.
185. Smith R. G. WorldCityTopologies / R. G. Smith // Progress in Human Geography. 2003. – № 27 (5). – P 561 – 582.
186. Statistical data [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ffmin.com/IMG/pdf/BordeauxCI2012.pdf> (viewed on June 15, 2015) – Title from the screen (viewed on June 15, 2013). – Title from the screen.
187. Statistical data of the market Agen [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.min-agen-boe.com> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
188. Statistical data of the market Angers [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.sominval.fr> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.

189. Statistical data of the market Avignon [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.minavignon.fr> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
190. Statistical data of the market Bielsko-Biala [Electronic resource]. – Mode of access: www.bht.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
191. Statistical data of the market Chateaurenard [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.min-chateaurenard.com> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
192. Statistical data of the market Elblag [Electronic resource]. – Mode of access: www.gielda.elblag.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
193. Statistical data of the market Elblag [Electronic resource]. – Mode of access: www.praskagieltas.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
194. Statistical data of the market Gdansk [Electronic resource]. – Mode of access: www.renk.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
195. Statistical data of the market Gorzow Wielkopolski [Electronic resource]. – Mode of access: www.grh.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
196. Statistical data of the market Kalisz [Electronic resource]. – Mode of access: www.gieldakaliska.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
197. Statistical data of the market Katowice [Electronic resource]. – Mode of access: www.obroki.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
198. Statistical data of the market Lille [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.lemarchedegros-lille.com> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
199. Statistical data of the market Lublin [Electronic resource]. – Mode of access: www.elizowka.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
200. Statistical data of the market Lyon [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.marchedegros-lyoncorbas.com> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
201. Statistical data of the market Montpellier [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.mercadis.net/page_presentation.html (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.

202. Statistical data of the market Ozarow Mazowiecki [Electronic resource]. – Mode of access: www.bronisze.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
203. Statistical data of the market Poznan [Electronic resource]. – Mode of access: www.wgro.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
204. Statistical data of the market Radom [Electronic resource]. – Mode of access: www.rsrh-radom.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
205. Statistical data of the market Rungis [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.rungisinternational.com> (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
206. Statistical data of the market Rzeszow [Electronic resource]. – Mode of access: www.agrohurtsa.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
207. Statistical data of the market Tychy [Electronic resource]. – Mode of access: www.sgk.tychy.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
208. Statistical data of the market Wroclaw [Electronic resource]. – Mode of access: www.dchrs.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
209. Statistical data of the market Wroclaw [Electronic resource]. – Mode of access: www.targpiast.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
210. Statistical data of the market Zielona Gora [Electronic resource]. – Mode of access: www.zrrt.com.pl (viewed on June 15, 2014). – Title from the screen.
211. Storper M. The capitalist imperative. Territory technology and industrial growth / M. Storper, R. Walker. – N.Y. :Basil Blackwell, 1989.
212. Storper M. The Regional World: Territorial Development in Global Economy / M. Storper. – N.Y. : Guilford Press, 1997. – 338 p.

ДОДАТОК А

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Перший проректор – проректор з
науково-педагогічної роботи
Полтавського національного
технічного університету імені
Юрія Кондратюка

Коробко Б.О.

Довідка про впровадження

Шлапко Лесі Володимирівні для надання до спеціалізованої вченої ради по місцю захисту, яка свідчить про те, що результати дисертаційної роботи «Архітектурно-містобудівні принципи формування оптово-роздрібних продовольчих ринкових комплексів», представлені на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, використовуються в процесі дипломного проектування студентів 5-6 курсів архітектурного факультету Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

**В.о. декан архітектурного факультету
кандидат технічних наук, доцент**

Усенко В.Г.

**В.о. завідуючого кафедри дизайну
архітектурного середовища
доктор архітектури, доцент**

Осиченко Г.О.

ТОВ «АКБ-ПОЛТАВА»

36020, м. Полтава, Соборний майдан, 15, р/р 260064217 в АКБ "Полтавабанк",
МФО 331489, код ЄДРПОУ 32908583, тел. (0532) 56-44-35, ф. (0532) 56-94-71,
e-mail: akbi@bk.ru

Вих. № 11.3
від 07.02.12

АКТ

Про впровадження результатів дисертаційної роботи Л.В.Шлапко
«Архітектурно-містобудівні принципи формування оптово-роздрібних
продовольчих ринкових комплексів».

Даний акт підтверджує, що Шлапко Леся Володимирівна брала участь у розробці проекту «Торгівельно-ринковий комплекс по вул. Київській, 43/54 у п.г.т. Градіжськ Глобинського району Полтавської області», та використовувала окремі результати своїх досліджень.

Акт складено для подання до Спеціалізованої Вченої Ради по захисту дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури.

Директор

Л.Я. Іоффе

ТОВ «АКБ-ПОЛТАВА»

36020, м. Полтава, Соборний майдан, 15, р/р 260064217 в АКБ "Полтавабанк",
МФО 331489, код ЄДРПОУ 32908583, тел. (0532) 56-44-35, ф. (0532) 56-94-71,
e-mail: akbi@bk.ru

Вих. № 37.2
від 10.01.13

АКТ

Про впровадження результатів дисертаційної роботи Л.В.Шлапко
«Архітектурно-містобудівні принципи формування оптово-роздрібних
продовольчих ринкових комплексів».

Даний акт підтверджує, що Шлапко Леся Володимирівна брала участь у розробці проекту «Реконструкція торговельно-сервісного центру з офісними приміщеннями по вул. Зеньківській, 6-б у м. Полтаві під багатофункціональний комплекс», до складу якого входить продовольчий ринок, та використовувала окремі результати своїх досліджень.

Акт складено для подання до Спеціалізованої Вченої Ради по захисту дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури.

Директор

Л.Я. Іоффе

ТОВ «АКБІ-ПОЛТАВА»

36020, м. Полтава, Соборний майдан, 15, р/р 260064217 в АКБ "Полтавабанк",
МФО 331489, код ЄДРПОУ 32908583, тел. (0532) 56-44-35, ф. (0532) 56-94-71,
e-mail: akbi@bk.ru

Вих. №15.1
від 8.05.2014

АКТ

Про впровадження результатів дисертаційної роботи Л.В.Шлапко
«Архітектурно-містобудівні принципи формування оптово-роздрібних
продовольчих ринкових комплексів».

Даний акт підтверджує, що Шлапко Леся Володимирівна брала участь у розробці проекту «Логистический комплекс с административно-бытовым помещением и закрытой стоянкой для автомобильного транспорта на землях Щербаневского сельского совета Полтавского района по ул. Петровского г. Полтавы», та використовувала окремі результати своїх досліджень.

Акт складено для подання до Спеціалізованої Вченої Ради по захисту дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури.

Директор

Л.Я. Іоффе

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1.

Аналіз оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів Франції за територіальною ознакою і за обсягом продукції, що продається [3, 7 – 15].

Рівень ринкового комплексу	№	Назва ринкового комплексу	Спеціалізація ринкового комплексу	Допоміжні послуги	Площа ділянки, га/ площа забудови, м ²	Обсяг продукції тон. /млн. євро, в рік
1	2	3	4	5	6	7
	1	Ранжис (Париж)	універсальний	3 готелі, 7 кафе, 5 ресторанів	234/ 1001743	1372304/ 8189
Національний	2	Марсель	універсальний		64/ 86360	975304/ 378
	3	Ліон	спеціалізований (фрукти-овочі)		12/ 35000	280000/ 300
Регіональний	4	Тулуза	універсальний		18/ 71760	270240/ 334,5
	5	Ніцца	універсальний	льодова фабрика, СТО, логістичний парк	26/ 81792	110730/ 228,2
	6	Бордо	спеціалізований (фрукти-овочі)		18/ 55900	205688/ 321,2
	7	Страсбург	універсальний	АЗС, 3 банківські відділення, фабрика по пакуванню овочів та фруктів	14/ 57424	135811/ 322,5
	8	Нант	універсальний		20/ 73700	200000/ 411
	9	Монпельє	універсальний		10/ 40000	38200/ 115

1	2	3	4	5	6	7
	10	Лілля	універсальний		18/ 47767	190470/ 185,1
	11	Гренобль	універсальний		5/ 20634	30983/ 70,3
	12	Ренн	універсальний	льодова фабрика, кафетерій	3/ 4276	15460/ 23,5
	13	Анже	універсальний		15/ 51678	245825/ 198,3
	14	Тур	універсальний	фабрика по пакуванню, СТО	7/ 14690	45500/ 91,4
	15	Перпіньян	спеціалізований (фрукти-овочі)	класи для навчання	10/ 11600	60000/ -
	16	Руан	універсальний		20/ 56401	112111/ 273
	17	Авіньйон	універсальний	3 ресторани, 4 банківські відділення, класи для навчання	25/ 92518	80000/ 220,2
	18	Ажен	універсальний	класи для навчання, СТО	29/ 72000	152094/ 157,6
	19	Кавайон	універсальний	АЗС, ресторан, банк, логістичний парк	17/ 63000	100000/ 210
	20	Шаторанар- Прованс	спеціалізований (фрукти-овочі)		12/ 26000	137337/ 165
	Локальний					

Таблиця Б.2.

Поселення Франції в яких побудовано оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси, які входять до національної асоціації оптових ринків.

№	Назва	Кількість мешканців міста	Кількість мешканців агломерації
1	2	3	4
1	Париж	2 243 289	12 292 895
2	Марсель	839 043	1 720 941
3	Лион	480 640	2 188 759
4	Тулуза	398 000	1 250 251
5	Ницца	352 388	1 003 947
6	Бордо	285 151	1 140 668
7	Страсбург	282 708	764 013
8	Нант	281 800	884 275
9	Монпельє	251 635	561 326
10	Ліль	225 784	1 159 547
11	Ренн	216 000	679 866
12	Гренобль	155 100	675 122
13	Анже	151 000	400 428
14	Тур	136 942	480 378
15	Перперьян	116 700	305 546
16	Руан	111 553	655 013
17	Авіньйон	89 683	515 123
18	Ажен	30 170	111 011
19	Кавайон	24 951	-
20	Шаторенар	15 079	35 982

Таблиця Б.3.

Аналіз оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів Іспанії за територіальною ознакою і за обсягом продукції, що продається [2].

Рівень ринкового комплексу	№	Назва ринкового комплексу	Спеціалізація ринкового комплексу	Допоміжні послуги	Площа ділянки, га / площа забудови, м ²	Обсяг продукції тон. /млн. євро, в рік
Національний	1	Меркамадрід (м.Мадрид)	універсальний	фабрика по пакуванню овочів та фруктів, логістичний парк	176,16/ 62080	1884103/ 3467,5
	2	Меркабарна (м.Барселона)	універсальний	18 кафе, 5 ресторанів, 10 банківських відділень, дитячий садок, готель, медичний центр, 3 АЗС, пральня	90,89/ 47810	1527000/ 2416,3
Макрорегіональний	3	Меркаваленсія (м.Валенсія)	універсальний	фабрика по пакуванню овочів та фруктів, готель, медичний центр, 5 кафе, ресторан, 7 банківських відділень, СТО, АЗС, логістичний парк, бойня	49,8/ 21440	476781/ 1358,7
	4	Меркасевілья (м.Севілья)	універсальний	класи для навчання, 5 банківських відділень, СТО, АЗС, логістичний парк, бойня	42,33/ 1480	313221/ 417,6
	5	Меркасарাগоса (м.Сарагоса)	універсальний	бойня, логістичний парк, АЗС	69,8/ 48790	183322/ 403,5
	6	Меркамалага (м.Малага)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)	класи для навчання	25,44/ 3680	233491/ 468,3

1	2	3	4	5	6	7
	7	Меркамурсія (м.Мурсія)	універсальний	фабрика по переробці фруктів та овочів	28,56/ 17020	104846/ 178,3
	8	Меркапальма (м.Пальма)	універсальний	бойня	31,81/ 19180	173791/ 233,6
	9	Меркаласпальмас (м.Лас-Пальмас)	універсальний		30,07/ 7290	206260/ 220,2
	10	Меркабільбао (м.Більбао)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)	льодова фабрика, фабрика по пакуванню овочів та фруктів, СТО, логістичний парк	13,4/ 4460	241624/ 367,7
	11	Меркааліканте (м.Аліканте)	універсальний	АЗС, ресторан, банк, логістичний парк	13,58/ 9220	86234/ 105,7
	12	Меркакордова (м.Кордова)	універсальний	фабрика по пакуванню овочів та фруктів	8,8/ 2990	69569/ 71,8
	13	Меркагранада (м.Гранада)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)		22,24/ 12640	141644/ 149,3
	14	Меркаастурія (м.Овьедо)	універсальний	АЗС, ресторан, банк, логістичний парк	11,25/ 8380	78727/ 90,5
	15	Меркатенеріфе (м.Тенеріфе)	спеціалізований (фрукти-овочі)	АЗС, 3 банківські відділення, фабрика по пакуванню овочів та фруктів	18,39/ 6680	111456/ 123,7
	16	Меркахерес (м.Херес-де-ла- Фронтера)	універсальний	фабрика по пакуванню, СТО	7,7/ 110	48135/ 44,5
Регіональний						

1	2	3	4	5	6	7
Регіональний	17	Меркаирунья (м.Памплона)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)		16,8/ 9580	35830/ 56,5
	18	Меркасантандер (м.Сантандер)	універсальний		19,33/ 12170	37079/ 36,7
	19	Меркасаламанка (м.Саламанка)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)	класи для навчання	25,0/ 9630	60430/ 60,2
Локальний	20	Меркабадахос (м.Бадахос)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)	фабрика по переробці фруктів та овочів, логістичний парк	5,96/ 3440	12027/ 16,0
	21	Меркалеон (м.Леон)	універсальний	класи для навчання, кафе, ресторан, логістичний парк	4,2/ 1790	24155/ 37,7
	22	Меркальхесірас (м.Альхесірас)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)	льодова фабрика, кафетерій	3,11/ 312	5241/ 18,3
	23	Меркагалісія (м.Сантьяго-де- Компостела)	спеціалізований (фрукти-овочі, риба)		6,3/ 4710	41987/ 42,3

Таблиця Б.4.

Поселення Іспанії в яких побудовано оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси, які входять до національної асоціації оптових ринків.

№	Назва	Кількість мешканців міста	Кількість мешканців агломерації
1	2	3	4
1	Мадрид	3 041 579	6 498 560
2	Барселона	1 615 448	5 552 050
3	Валенсія	810 064	2 580 792
4	Севілья	706 365	1 938 974
5	Сарагоса	682 624	746 152
6	Малага	568 212	1 641 098
7	Мурсія	441 354	1 474 449
8	Пальма	407 648	548 211
9	Лас-Пальмас	383 308	540 563
10	Більбао	353 200	910 578
11	Аліканте	334 757	698 662
12	Кордова	323 600	328 659
13	Гранада	239 154	517 580
14	Ов'єдо	224 005	-
15	Тенеріфе	221 567	908 555
16	Херес-де-ла-Фронтера	208 896	219 466
17	Памплона	198 491	340 691
18	Сантандер	179 121	402 649
19	Саламанка	154 462	191 034
20	Бадахос	149 137	157 122
21	Леон	134 305	199 597
22	Альхесірас	116 417	266 922
23	Сантьяго-де-Компостела	94 824	142 325

Таблиця Б.5.

Аналіз оптових і оптово-роздрібних ринкових комплексів Польщі за територіальною ознакою і за обсягом продукції, що продається [16 – 31].

Рівень Ринкового комплексу	№	Назва ринкового комплексу	Спеціалізація ринкового комплексу	Допоміжні послуги	Площа ділянки, га/ площа забудови, м ²	Обсяг продукції тон. /млн. євро, в рік
1	2	3	4	5	6	7
Національний	1	Броніше (Варшава)	універсальний	готель, 3 кафе, ресторан, логістичний парк, СТО, льодова фабрика, банківські відділення	60/ 80000	1100000/ 1200
Регіональний	2	Варшавський продуктовий оптовий ринок (Варшава)	універсальний		11/ 46000	365000/ 474,5
	3	Нижньосилезький сільськогосподар- ський оптовий ринок (Вроцлав)	універсальний		37/ 13150	250000/ 275,2
	4	Агрі-Фуд (Вроцлав)	спеціалізований (фрукти-овочі)		12,7/ 14600	135000/ 133,1
	5	Гільдія сільського господарства (Познань)	універсальний	спілка садоводів	28/ 35000	281000 /317,0
	6	Ренк (Гданськ)	універсальний		19/ 28000	221000/ 274,5

Таблиця Б.6.

Поселення Польщі яких побудовано оптові та оптово-роздрібні ринкові комплекси, які входять до національної асоціації оптових ринків.

№	Назва	Кількість мешканців міста	Кількість мешканців агломерації
1	2	3	4
1	Варшава	1 810 598	2 785 000
2	Варшава	-	-
3	Вроцлав	632 996	1 118 387
4	Вроцлав	-	-
5	Познань	560 932	919 000
6	Гданськ	457 000	1 249 853
7	Люблін	348 567	564 809
8	Катовіце	321 000	2 201 800
9	Радом	227 309	280 000
10	Бельсько-Бяла	176 987	325 000
11	Ряшів	171 227	314 000
12	Тихи	129 766	-
13	Гожув-Велькопольський	124 470	-
14	Ельблонг	123 977	-
15	Зелена Гура	117 523	-
16	Каліш	108 031	318 400

ДОДАТОК В

Таблиця В.1.

Виробництво основних сільськогосподарських культур по Полтавській області [83].

Культури	1990р., тис.т.	Питома вага,%	1995р., тис.т.	Питома вага,%	2000р., тис.т.	Питома вага,%	2009р., тис.т.	Питома вага,%	2010р., тис.т.	Питома вага,%	2011р., тис.т.	Питома вага,%
п.1Зернові та зернобобові культури	3450,4	37,34	2016,0	34,49	1407,8	40,22	3829,9	48,86	2853,7	44,27	5055,0	49,95
п.2Цукрові буряки	4624,6	50,05	2711,2	46,38	975,1	27,86	2077,7	26,51	1802,5	27,96	2654,0	26,23
п.3Соняшник	174,3	1,89	185,5	3,17	201,4	5,75	483,9	6,17	465,4	7,22	543,2	5,37
Разом п.1+п.2+п.3	8249,3	X	4912,7	X	2584,3	X	6391,5	X	5121,6	X	8252,2	X
п.4Картопля	603,0	65,3	503,4	8,62	694,2	19,84	902,4	11,52	818,8	12,70	1272,8	12,58
п.5Овочі	285,6	3,09	319,4	5,46	199,3	5,69	427,4	5,45	405,6	6,29	500,2	4,94
п.6Плоди та ягоди	101,7	1,10	110,1	1,88	22,3	0,64	117,0	1,49	100,7	1,56	94,0	0,93
Разом п.4+п.5+п.6	990,3	X	932,9	X	915,8	X	1446,8	X	1325,1	X	10119,2	X
Разом п.1+п.2+п.3+п.4 +п.5+п.6	3450,4	37,34	2016,0	34,49	1407,8	40,22	3829,9	48,86	2853,7	44,27	5055,0	49,95

Таблиця В.2.

Виробництво основних продуктів тваринництва по Полтавській області [83].

Продукція тваринництва	1990рік	1995рік	2000рік	2009рік	2010рік	2011рік
	Полтавська область					
М'ясо (у забійній вазі) тис.т	224,5	121,7	67,1	44,0	50,0	50,2
Молоко тис.т	1316,1	950,7	588,7	718,0	701,4	725,4
	687,0	455,9	404,7	620,1	619,5	600,2

Таблиця В.3.

Доходи та витрати домогосподарств по Полтавській області (у середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство) [83].

Найменування	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
Полтавська область (грн.)	771,94	897,61	1037,94	1200,20	1542,09	2058,09	2135,52	2956,33	2994,42
Полтавська область									
Всього грошових витрат, грн.	774,63	904,42	1001,02	1107,88	1293,42	1827,84	1853,06	2299,87	2749,95
Продовольчі товари, %	56,8	56,6	56,6	56,3	53,3	53,7	53,5	53,4	51,7
Продовольчі витрати, грн.	414,64	454,17	566,58	623,74	690,99	981,55	991,38	1228,13	1421,72

Таблиця В.4.

Поголів'я худоби та птиці на 1 січня, тис. голів.

Групи тварин	1990р.	1995р.	2000р.	2009р.	2010р.	2011р.
Полтавська область						
Велика рогата худоба: усього	1258,4	972,7	503,7	282,5	264,5	267,4
у т.ч. корови	410,1	361,7	232,9	142,3	137,4	135,9
свині	1315,8	798,9	409,8	364,6	360,9	312,2
вівці та кози	389,7	149,1	64,0	43,9	43,0	44,1
птиця	10021,9	6997,3	5773,2	5179,3	4726,4	4740,2

Таблиця В.5.

Споживання продуктів харчування по Полтавській області (у розрахунку на одну особу у середньому на місяць, кг) [83].

№ п/п	Найменування	Раціональна норма споживання	Споживчий кошук	2003р	2004р	2005р	2006р	2007р	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р.
1	Цукор	3,2	3,1	3,7	3,7	3,7	3,2	3,1	3,5	3,1	2,9	3,0	2,9
2	Олія та інші рослинні жири	1,1	0,6	1,8	1,8	1,8	1,7	1,5	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6
3	Картопля	10,3	7,9	9,9	9,9	9,9	9,9	9,1	9,5	9,7	9,5	8,8	9,2
4	Хліб і хлібні продукти	8,4	10,3	10,9	10,8	10,9	10,3	10,1	10,4	9,4	9,6	9,5	9,8
5	Разом дешевих енергоносіїв (1+2+3+4+5)	23,0	21,9	26,3	26,2	26,3	25,1	23,8	25,1	23,8	23,6	22,9	23,5
6	М'ясо і м'ясопродукти	6,9	4,4	4,5	4,6	4,6	5,3	5,3	5,4	4,7	5,3	5,8	5,6
7	Молоко і молочні продукти	31,7	12,3	23,4	23,3	23,3	24,5	23,6	22,5	19,2	17,2	18,4	19,2
8	Яйця, шт	24	18	20	20	20	20	19	20	18	19	17	18
9	Риба і рибопродукти	1,7	1,1	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	2,5	2,0	2,0	2,0	1,9
10	Овочі та баштанові	13,4	9,2	9,4	9,5	9,5	9,9	8,8	9,3	10,6	10,0	10,4	10,9
11	Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	7,5	5,3	3,0	3,1	3,1	2,8	3,2	3,2	3,1	3,5	3,4	3,7
12	Разом дорогих енергоносіїв (7+8+9+10+11+12)	61,2	32,3	42,5	42,7	42,7	44,7	43	42,9	39,6	38,0	40,0	41,3

ДОДАТОК Г

Матриця відстаней між містами полтавської області по дорогам.

№	Місто	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1	Велика Багачка	-	84	65	133	84	79	126	96	86	108	128	104	89	84	108	27	78	97	131	77	42	73	51	122	124	39
2	Гадяч	84	-	149	137	83	34	159	171	170	192	100	188	58	108	151	66	149	151	122	114	117	129	108	89	129	73
3	Глобино	65	149	-	133	139	144	172	88	54	76	183	45	139	83	154	92	99	90	131	123	84	29	52	122	170	98
4	Гребінка	133	137	133	-	204	169	237	208	181	202	249	171	77	46	219	97	190	72	19	191	153	103	84	51	235	163
5	Диканька	84	83	139	204	-	50	75	98	105	133	44	138	140	155	66	86	65	168	202	29	54	144	123	171	72	46
6	Зеньків	79	34	144	169	50	-	126	105	156	188	67	193	91	118	117	72	116	156	155	81	102	132	110	122	96	69
7	Карлівка	126	159	172	237	75	126	-	104	125	157	93	162	213	190	20	152	85	204	238	56	89	179	158	229	40	120
8	Кобеляки	96	171	88	208	98	150	104	-	34	66	137	70	184	161	87	122	39	175	208	70	56	116	18	199	117	108
9	Козелиця	86	170	54	181	105	156	125	34	-	35	143	40	174	133	107	113	45	143	181	76	53	83	101	172	123	105
10	Комсомольськ	108	192	76	202	133	188	157	66	35	-	175	22	197	143	139	136	77	150	191	108	82	89	112	18	155	134
11	Котельва	128	100	183	249	44	67	93	137	143	175	-	181	157	155	94	109	104	213	221	69	99	188	167	189	60	90
12	Кременьчуг	104	188	45	171	138	193	162	70	40	22	181	-	180	124	143	131	81	130	171	113	87	69	92	163	159	138
13	Лохвиця	89	58	139	77	140	91	213	184	174	197	157	180	-	59	195	63	165	93	64	164	129	113	93	31	188	108
14	Лубни	84	108	83	46	155	118	190	161	133	143	155	124	59	-	171	49	142	39	47	141	105	55	36	40	187	115
15	Машевка	108	151	154	219	66	117	220	87	107	139	94	143	195	171	-	135	53	186	220	38	72	162	140	11	54	103
16	Миргород	27	66	92	97	86	72	152	122	113	136	109	131	63	49	135	-	104	89	96	103	68	65	44	93	150	48
17	Нові Санжари	78	149	99	190	65	116	85	39	45	77	104	81	165	14	53	104	-	156	190	36	38	127	110	181	83	90
18	Оржича	97	151	90	72	168	156	2204	175	143	150	213	130	93	39	186	89	156	-	73	155	120	62	49	78	202	130
19	Пирятин	131	122	131	19	202	155	238	208	181	191	221	171	64	47	220	96	190	73	-	189	154	104	84	37	236	164
20	Полтава	77	114	123	189	29	81	56	70	76	108	69	113	164	141	38	103	36	155	189	-	41	130	101	180	54	75
21	Решетилівка	42	117	84	153	54	102	89	56	53	82	99	87	19	105	72	68	38	120	154	41	-	96	74	145	87	54
22	Семенівка	73	129	29	103	144	132	179	116	83	89	188	69	113	55	162	65	127	62	104	130	96	-	24	95	177	105
23	Хорол	51	108	52	84	123	110	18	18	101	112	167	92	93	36	140	44	110	49	84	109	74	24	-	75	156	84
24	Чернухи	122	89	122	51	171	122	229	199	172	182	189	163	31	40	211	93	181	78	37	180	145	95	75	-	228	137
25	Чутово	124	129	170	235	72	96	40	117	123	155	60	159	188	187	54	150	83	202	236	54	87	177	156	228	-	118
26	Шишаки	39	73	98	163	46	69	120	108	105	134	90	138	108	115	103	48	90	130	164	75	54	105	84	137	118	-

Таблиця Г.2.

Матриця відстаней між містами полтавської області по прямій.

№	Місто	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1	Велика Багачка	-	67	56	98	58	65	109	80	65	87	80	84	71	57	92	21	67	73	100	64	36	45	32	77	104	23
2	Гадяч	67	-	122	114	72	32	131	137	129	153	64	151	52	82	121	54	117	113	108	96	90	104	83	77	111	55
3	Глобино	56	122	-	99	104	121	136	74	47	51	13	38	108	72	118	70	77	60	109	97	62	24	44	101	142	77
4	Гребінка	98	114	99	-	153	137	207	166	142	150	165	136	64	41	190	84	160	41	14	162	131	77	69	38	45	115
5	Диканька	58	72	104	153	-	45	60	79	84	110	32	117	108	112	49	68	56	132	152	26	44	101	91	125	47	38
6	Зеньків	65	32	121	137	45	-	101	119	117	143	32	145	80	100	93	60	97	128	133	70	75	109	91	102	79	45
7	Карлівка	109	131	136	207	60	101	-	76	97	119	74	132	168	166	19	124	61	179	208	45	78	143	139	182	29	94
8	Кобеляки	80	137	74	166	79	119	76	-	27	43	110	58	150	130	59	101	23	148	172	55	47	90	98	155	94	82
9	Козелщина	65	129	47	142	84	117	97	27	-	26	26	116	36	134	108	79	86	37	105	66	149	43	65	76	135	75
10	Комсомольськ	87	153	51	150	110	143	119	43	26	-	142	18	152	121	101	106	60	110	159	92	69	74	89	149	135	99
11	Котельва	80	64	13	165	32	32	74	110	26	142	-	148	111	126	70	83	88	151	162	56	75	125	111	132	49	58
12	Кременьчуг	84	151	38	136	117	145	132	58	116	18	148	-	144	110	115	102	72	96	146	101	73	62	81	139	146	100
13	Лохвиця	71	52	108	64	108	80	168	150	36	152	111	144	-	43	154	50	136	75	56	126	105	85	64	26	153	75
14	Лубни	57	82	72	41	112	100	166	130	134	121	126	110	43	-	149	44	121	33	43	121	92	48	32	29	159	74
15	Машевка	92	121	118	190	49	93	19	59	108	101	70	115	154	149	-	108	42	162	192	28	60	124	122	167	36	79
16	Миргород	21	52	70	84	68	60	14	101	79	106	83	102	50	44	108	-	87	68	84	80	56	52	32	59	115	30
17	Нові Санжари	67	117	77	160	56	97	61	23	86	60	88	72	136	121	42	87	-	127	165	33	31	88	91	144	74	64
18	Оржича	73	113	60	41	132	128	179	148	37	110	151	96	75	33	162	68	127	-	52	135	102	40	41	56	177	94
19	Пирятин	100	108	109	14	152	133	208	172	105	159	162	146	56	43	192	84	165	52	-	164	135	85	74	31	199	115
20	Полтава	64	96	97	162	26	70	45	55	66	92	56	101	126	121	28	80	33	135	164	-	35	94	95	139	46	51
21	Решетилівка	36	90	62	131	44	75	78	47	149	69	75	73	105	92	60	56	31	102	135	35	-	64	62	113	81	35
22	Семенівка	45	104	24	77	101	109	143	90	43	74	125	62	85	48	124	52	88	40	85	99	64	-	22	77	144	67
23	Хорол	32	83	44	69	91	91	139	98	65	89	111	81	64	32	122	32	91	41	74	95	62	22	-	59	136	54
24	Чернухи	77	77	101	38	15	102	182	155	76	149	132	139	26	29	167	59	144	56	31	139	113	77	59	-	171	88
25	Чугово	104	111	142	45	47	79	29	94	135	135	49	146	153	159	36	115	74	177	199	46	81	144	136	171	-	85
26	Шишаки	23	55	77	38	38	45	94	82	75	99	58	100	75	74	79	30	64	94	115	51	35	67	54	88	85	-

Таблиця Г.3.

Кількість наявного населення та щільність населення у 2012рік.

№ п/п	Найменування	Чисельність (тис.осіб)			
		всього	Міське населення	Сільське населення	Щільність населення,осіб на 1км ²
1	2	3	4	5	6
1	Великобагачанський	26,138	8,410	17,728	26
2	Гадяцький	56,185	24,200	31,985	35
3	Глобинський	46,868	17,094	29,774	19
4	Гребінківський	23,231	10,990	12,241	39
5	Диканський	19,465	7,871	11594	29
6	Зіньківський	36,396	15,507	20,889	27
7	Карлівський	35,558	15,501	20,057	42
8	Кобеляцький	44,498	15,510	28,988	24
9	Козельщинський	20,520	6,158	14,362	22
10	Котелевський	19,953	12,459	7,494	25
11	Кременчуцький	319,805	278,842	40,963	40
12	Лохвицький	44,964	20,593	24,371	34
13	Лубенський	81,653	48,122	33,531	24
14	Машівський	20,129	3,839	16,290	23
15	Миргородський	34,007	5,278	28,729	22
16	Новосанжарський	35,788	8,505	27,283	28
17	Оржицький	25,132	5,468	19,664	26
18	Пирятинський	32,796	16,086	16,710	38
19	Полтавський	365,509	298,871	66,638	53
20	Решетилівський	26,973	9,400	17,573	27
21	Семенівський	26,896	6,493	20,403	21
22	Хорольський	36,272	13,631	22641	34
23	Чорнухінський	12,215	2,649	9,566	18
24	Чутівський	23,793	9,615	14,178	28
25	Шишацький	21,226	4,702	16,524	27